

Toim. Raija Hynynen

Asuntoja ja tukea asunnottomille

Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista

HELSINKI 2005

Y M P Ä R I S T Ö M I N I S T E R I Ö

Suomen ympäristö 745
Ympäristöministeriö
Asunto- ja rakennusosasto

Taitto: Leila Haavasoja
Kansikuva: Ben Kaila

ISSN 1238-7312
ISBN 951-731-146-X
ISBN 951-731-147-8 (PDF)

Helsinki 2005

Esipuhe

Hallitus on toteuttanut yhdessä kuntien ja muiden toimijoiden kanssa asunnottomuuden vähentämishjelmaa vuodesta 2001 lähtien. Siihen liittyy monia toimia, joilla edistetään asuntojen ja tarvittavan tuen tarjontaa asunnottomille ja ehkäistään myös asunnottomaksi joutumista. Vuokra-asuntotuotannon ohessa tuetun asumisen järjestäminen sekä räätälöityjen ratkaisujen luominen vaikeasti asutettaville henkilöille ovat keskeisiä toimenpiteitä.

Koska asunnottomien moniongelmaisuus on kasvanut, ei useinkaan pelkkä asunnon saaminen enää riitä, vaan tarvitaan tukea asumiseen ja elämänhallintaan. Tämän järjestämiseksi hyvä asunto- ja sosiaalitoimen yhteistyö on tärkeää, samoin kuin kuntien ja järjestöjen sekä muiden kolmannen sektorin toimijoiden, jotka osallistuvat tukiasumisen ja palvelujen tuottamiseen. Myös tietotaidon lisääminen tukiasumisen hyvistä toimintamalleista ja käytännöistä on tarpeen.

Ympäristöministeriö käynnisti syksyllä 2003 tuetun asumisen mallien arvioinnin. Hankkeessa tarkasteltiin asunnottomille tarkoitettuja tuetun asumisen toimintamalleja. Kohderyhmiksi valittiin hyvin erilaisia asunnottomien tai asunnottomuusuhan alaisia ryhmiä; päihteiden ja huumeiden käyttäjiä/niiden käytöstä kuntoutuvia, vankilasta vapautuvia, prostituoituja ja mielenterveyskuntoutujia. Tässä raportissa esitellään tämän hankkeen tuloksia, esimerkiksi sitä, millaisia toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä asunnottomien asuttamisessa ja tukipalvelujen järjestämisessä on.

A-klinikkasäätiön tuetun asumisen hankkeen arvioinnin toteuttivat projektisuunnittelija Markku Manninen ja kehittämissuunnittelija Tanja Tuori, Suomen Mielenterveysseuran osuuden mielenterveyskuntoutujien asumista tukevista palveluista VTM Jaana Paasu, Jyväskylän Katulähteyksen toimintaa asunnottomien asuttamisessa analysoi YTT Ulla Kosonen, Espoon Diakoniasäätiön Kivitaskun huume-kuntoutujien tukiasumiskohdetta ja vapautuvien vankien asumisvaihtoehtojen kehittämistä arvioi VTT Riitta Granfelt sekä Pro-tukipisteen tuetun asumisen hanketta VTT Kirsi Nousiainen. Ympäristöministeriön rahoituksen lisäksi Raha-automaattiyhdistys on rahoittanut A-klinikkasäätiön, Suomen Mielenterveysseuran ja Pro-tukipisteen osioiden arviointia, sillä tämä arviointi oli osa laajempaa työtä. Kivitaskuyhteisön arviointi, jota hyödynnetään tässä hankkeessa, on toteutettu aiemmin Espoon Diakoniasäätiön toimesta.

Raportti antaa erittäin hyödyllistä tietoa tuetun asumisen järjestämisestä, siitä saaduista kokemuksista ja kehittämistarpeista. Uskoakseni se osaltaan edistää asunnottomuuden vähentämistä tukemalla sopivien ja yksilöllisten ratkaisujen kehittämistä asunnottomille sekä muille asumisessaan tukea tarvitseville.

Tammikuussa 2005

Raija Hynynen
Ylitarkastaja

Sisältö

Esipuhe	3
1 Taustaa	7
2 A-klinikkasäätiön tuettu asuminen	9
<i>Markku Manninen ja Tanja Tuori</i>	
2.1 Johdanto.....	9
2.2 Asunnottomuus ja päihdehuollon asiakkaat.....	9
2.2.1 Päihdeongelma ja riippuvuus	9
2.2.2 Asunnottomuus ja päihdehuollon asiakkaat	10
2.3 A-klinikkasäätiön tuetun asumisen palvelut	11
2.4 Tutkimuskohde	13
2.4.1 A-klinikkasäätiön tuetun asumisen projekti.....	13
2.4.2 Asumispalvelujen piirissä olevat asukkaat	14
2.4.3 Tukiasumistyön sisältö, toteutus ja resurssit	16
2.4.4 Esimerkkejä tukiasumisen toteutustavoista A-klinikkasäätiön Espoon ja Salon yksiköissä	18
2.5 Arviointia.....	23
2.5.1 Asumispalveluiden kohdentuminen ja toimivuus	23
2.5.2 Näkökulmia asumispalveluiden kehittämiseen.....	25
3 Mielenterveyskuntoutujien tuettu asuminen ja asumista tukevat .. palvelut pääkaupunkiseudulla ja Lohjalla.....	27
<i>Jaana Paasu</i>	
3.1 Taustaa	27
3.2 Asumis- ja tukipalvelut mielenterveyskuntoutujien tuetussa asumisessa.....	29
3.3 Palveluasuminen	32
3.3.1 Kuntien järjestämä mielenterveyskuntoutujien palveluasuminen.....	33
3.3.2 Arviointia palveluasumisesta	34
3.4 Tuettu asuminen.....	35
3.4.1 Tukiasunnot ja -asumisyksiköt	35
3.4.2 Jälleenvuokraus	38
3.4.3 Arviointia tuetusta asumisesta	38
3.5 Psykiatrian erikoissairaanhoidon avopalvelut	39
3.5.1 Keskeiset palvelut.....	39
3.5.2 Arviointia psykiatrian erikoissairaanhoidon avopalveluista.....	41
3.6 Muut tukitoiminnot.....	41
3.6.1 Muut keskeisimmät tuen muodot mielenterveyskuntoutujien asumisessa.....	41
3.6.2 Arviointia	45
3.7 Suomen Mielenterveysseuran asumisen tukitoiminta	45
3.7.1 Asumisen tukitoiminnan sisältö	45
3.7.2 Arviointia	47
3.8 Tukiasumisen ja -palvelujen arviointia paikkakunnittain	48
3.9 Keskeisiä arvioita mielenterveyskuntoutujien tuetusta asumisesta	49

4 Askelmia pitkin Jyväskylän Katulähetysten tuetussa asumisessa 53

Ulla Kosonen

4.1 Taustaa	53
4.1.1 Asunnottomuus ja tukiasuminen Jyvässeudulla	53
4.1.2 Jyväskylän Katulähetys.....	53
4.2 Katulähetysten toiminnan keskeiset piirteet	55
4.2.1 Asumisyksiköt ja toimintamalli.....	55
4.2.2 Yksiköiden tukemisen mallit ja työntekijöiden tausta	59
4.2.3 Katulähetysten yhteistyökumppanit.....	60
4.3 Takalaiton tutkimuskohteena	61
4.4 Tukemisen muodot ja asukkaiden tarpeet.....	64
4.4.1 Päihteiden käytön hallinta.....	64
4.4.2 Vastuun ottaminen.....	65
4.4.3 Vertaistuki ja hengellinen tuki	70
4.4.4 Asukkaiden tuen tarve	72
4.4.5 Yhteisöelämää.....	73
4.4.6 Asunto vai koti?	74
4.5 Miten eteenpäin?	75
4.5.1 Itsenäiseen asumiseen	75
4.5.2 Yhteisön kehittäminen	77
4.6 Arviointia	78
4.6.1 Takalaitton arviointi	78
4.6.2 Askelmatoimintamallin näkymät.....	80

5 Päihteettömien päivien talo - tutkimus Kivitaskuyhteisöstä asukkaiden tulkitsemana..... 83

Riitta Granfelt

5.1 Johdanto.....	83
5.2 Kivitaskuyhteisö – nuorten aikuisten talo	84
5.3 Asuminen osana päihdekuntoutusjatkumoa	85
5.4 Asumisen kolmivaiheinen prosessi.....	87
5.5 Vertaistuki asuinyhteisön arjessa.....	88
5.6 Asuinyhteisö kotina	89
5.7 Arviointia	90

6 Polku omaan paikkaan - Helsinkiläisten asunnottomien prostituoitujen tuetun asumisen projekti..... 93

Kirsi Nousiainen

6.1 Aluksi	93
6.1.1 Prostituoitunut ja asunnottomuus	93
6.1.2 Hankkeen lähtökohdat.....	94
6.1.3 Projektiin osallistuvat naiset.....	96
6.1.4 Tutkimustehtävän suorittaminen	97
6.2 Asunnottomuuden sisältöjä	99
6.2.1 Juurettomuus, prostituutio, päihteet ja köyhyys	99
6.2.2 Elämä kadulla	100
6.2.3 Koti ja sen rakentaminen	101
6.3 Asumisen tukeminen sosiaalityönä	103
6.3.1 Sosiaalityöntekijä kanssakulkijana	104
6.3.2 Tuen sisältöjä.....	105

6.3.3	Yhteistyöverkostot	107
6.3.4	Tukiasumisen ja annetun tuen arviointia	109
6.3.5	Projektin jälkeen	112
6.4	Yhteistyökumppaneiden rooli	113
6.4.1	Asumisen tukeminen viranomaissosiaalityönä	113
6.4.2	Yhteistyö etsivän huumeuutuksen yksikön kanssa	114
6.5	Arviointia	115
7	Vapautuvien vankien tuettu asuminen	119
	<i>Riitta Granfelt</i>	
7.1	Johdanto.....	119
7.2	Lähtökohtia vapautuvien vankien asumisen ratkaisemiseksi	120
7.2.1	Kuntoutus vankiloissa - suljetusta talosta oman tilan rakentajaksi	120
7.2.2	Valtakunnallisia kehittämisohjelmia vankien tueksi	122
7.2.3	Vapautuvien vankien asunnottomuus	123
7.2.4	Tuetun asumisen vaihtoehdot.....	124
7.3	Kuntoutusta ja valmentautumista siviilielämään	125
7.3.1	Kylmäkoskelta kotiin.....	125
7.3.2	Riksun bunkkerista ... mihin?.....	126
7.3.3	Vapauteen valmentavat ryhmät.....	128
7.4	Asumisen yhteistyöryhmät.....	130
7.5	Asumisen tukea siviilissä	131
7.5.1	Osallisena vankilasta vapautuneiden miesten elämässä	131
7.5.2	Tukihenkilö vapautuvan vangin tukena	134
7.5.3	Viranomaisen vapautuneen tukena.....	136
7.6	YRE-hankkeen asumispolkujen kulkijoita	138
7.7	Asunnottomuuden hoitaminen osana sosiaalityötä	143
7.8	Vapautuneiden sijoittuminen tuetun asumisen yhteisöihin	148
7.8.1	Huume kuntoutujien asumisyhteisö Kivitasku	148
7.8.2	Tuettua asumista päihteitä käyttäville: Hämeenlinnan Toivontien asuinyhteisö	149
7.8.3	Tuettua asumista vankilasta vapautuneille naisille: aloittava Kriminaalihuollon tukisäätiön naisten asuinyhteisö.....	150
7.8.4	Nousurinteen asumisvalmennus -projekti osana tukiasuntolan toimintaa	152
7.9	Arviointia	153
	Johtopäätöksiä	159
	Kuvailulehdet	164

Taustaa

Asunnottomia on maassamme tällä hetkellä vajaa 8 000. Heistä pääkaupunkiseudulla on arviolta noin 4 400 ja muissa kasvukeskuksissa noin 2 000 henkilöä. Pääosa asunnottomista on yksinäisiä. Asunnottomuus kääntyi vuonna 2002 lievään laskuun.

Asunnottomuuden vähentämisohjelmassa vuonna 2001 valtio, kunnat ja muut tahot sopivat monista toimista asunnottomuuden vähentämiseksi. Tavoitteena oli muun muassa rakentaa ja hankkia asunnottomille vuosittain tuhat uutta lisäasuntoa. Vähentämisohjelman toteuttaminen jatkuu vuoden 2005 loppuun. Siihen liittyy ohjelma pääkaupunkiseudun asunnottomuuden vähentämiseksi. Myös muut kasvukeskukset, esimerkiksi Tampere, Turku, Oulu, Jyväskylä ja Kuopio, ovat tehostaneet toimiaan asunnottomien asuttamisessa. Keinoina ovat ARA-tuotannon varmistaminen, tuetun asumisen järjestäminen asunto- ja sosiaalitoimen yhteistyönä sekä räätälöityjen ratkaisujen luominen vaikeasti asutettaville henkilöille. Lisäksi asumisneuvonnan tehostaminen on yksi hyväksi havaittu keino.

Asunnottomuutta aiheuttaa osaltaan se, että sosiaali- ja terveystoimessa tapahtuneen palvelurakenteen muutoksen takia erityisesti mielenterveyskuntoutujia on siirtynyt avohuoltoon. Asunnottomien moniongelmaisuus onkin kasvanut viime vuosina. Monesti pelkkä asunnon saaminen ei enää riitä, vaan tarvitaan monenlaista asumisen tukea ja tukipalveluja elämänhallintaan. Asunnottomuuden ehkäisyssä tärkeää on puuttua ajoissa ongelmiin, kuten vuokratilanteisiin ja asumishäiriöihin. Tuettua asumista tarvitsevat muun muassa päihdeongelmaiset ja mielenterveyskuntoutujat. Monet pystyvät asumaan normaalissa vuokra-asunnossa, jos he saavat ohjausta asioiden hoidossa ja muissa arkipäivän tilanteissa. Osalla ongelmat taas ovat niin isoja tai tuen tarve niin suuri, ettei asuminen tavallisissa asunnoissa onnistu. Tällöin tarvitaan erityisratkaisuja, esimerkiksi tuetun asumisen yksiköitä. Vuokra-asuntotilanteen helpotuttua keskeisenä ongelmana asunnottomuudessa näyttää olevan tukiasuntojen ja tarvittavien tukipalvelujen riittämättömyys.

Asunnottomuuden vähentämisohjelmaan liittyy myös asunnottomuustutkimuksen vahvistaminen. Yhtenä tutkimuksena ehdotettiin hanketta, jossa kehitetään menetelmiä asunnottomien asuttamisen ja tuen mallien arviointiin. Tuli arvioida jo olemassa olevia toimintatapoja ja ratkaisuja tuen tarpeessa olevien asunnottomien asuttamiseksi. Lisäksi ehdotettiin käynnistettäväksi uusia, kokeilevia asumiskohteita.

Ympäristöministeriö käynnisti syksyllä 2003 tuetun asumisen mallien arvioinnin. Hankkeessa tarkasteltiin asunnottomille tarkoitettuja tuetun asumisen malleja ja kokeiluja. Kohderyhminä ovat päihteiden ja huumeiden käyttäjät/niiden käytöstä kuntoutuvat, vankilasta vapautuvat, prostituoidut ja mielenterveyskuntoutujat. Tarkasteltavia kysymyksiä ovat esimerkiksi millaisia toimintamalleja ja hyviä käytäntöjä asunnottomien asuttamisessa ja tukipalvelujen/kuntoutuksen järjestämisessä on ja kenelle ne on tarkoitettu. Toisaalta arvioitiin, mikä on onnistunut ja mitkä ovat edellytykset tähän, ja toisaalta missä on epäonnistuttu sekä mitä ja miten toimintaa tulisi kehittää.

Tässä raportissa esitellään kukin näistä osahankkeista: A-klinikkasäätiön tuetun asumisen hanke, Suomen Mielenterveysseuran arviointihanke mielenterveyskuntoutujien asumista tukevista palveluista, Jyväskylän Katulähetyksen toiminta asunnottomien asuttamisessa ja tukemisessa, Espoon Diakoniasäätiön huume-kuntoutujien asumisyhteisö Kivitasku, Pro-tukipisteen tuetun asumisen hanke ja

vapautuvien vankien asumisvaihtoehtojen kehittäminen.

Raportti koostuu siis kuudesta osasta. Aineiston keruutavat ja tarkastelun painopiste vaihtelevat eri osioissa. Kaikissa on kuitenkin pohdittu tuetun asumisen toteutumista, kehittämistarpeita ja hyvin toimivia malleja sekä asukkaiden että työntekijöiden näkökulmasta. Tuetun asumisen kehittäminen oman asiakaskunnan tarpeita vastaavaksi on alettu ymmärtää osaksi kokonaisvaltaiseen työotteeseen pyrkivää työorientaatiota niin päihdehuollossa, mielenterveyssektorilla kuin kriminaalihuollossa. Raportissa esiteltävät tuetun asumisen mallit sijoittuvat useille paikkakunnille, pääpaino on Etelä- ja Keski-Suomen alueella. Asunnottomuus on ensisijaisesti suurten kaupunkien ongelma. Tästä johtuen pääkaupunkiseutu, Tampere, Jyväskylä ja Lahti ovat korostuneesti esillä raportin teksteissä. Kaikki esitellyt hankkeet ovat osa laajempaa, joko meneillään olevaa tai alkavaa, kehittämishanketta tai selvitystä, joista tähän on kirjoitettu kyseisen kohderyhmän parissa tehtävästä työstä tuetun asumisen näkökulmasta. Lopussa arvioidaan osahankkeiden toimintamalleja ja työkäytäntöjä yhteisesti ja pohditaan, voidaanko malleja ja käytäntöjä siirtää muille kohderyhmille ja millä edellytyksillä.

A-klinikkasäätiön tuettu asuminen

2

Markku Manninen ja Tanja Tuori

2.1 Johdanto

A-klinikkasäätiön tuetun asumisen hanke käynnistyi Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamana vuonna 2001. Hanke muodostui kahdesta samanaikaisesti toteutetusta osiosta: 1) Tuetun asumisen valtakunnallisesta hankkeesta, jossa kartoitettiin tuetun asumisen palveluita A-klinikkasäätiön toimiyksiköissä ja 2) Anjalankosken paikallisesta hankkeesta, jossa toteutettiin asumispalveluiden järjestämistä ja palveluketjun muodostamista Anjalankosken alueella. Hankkeen loppuraportti julkaistaan A-klinikkasäätiön raporttisarjassa vuoden 2005 alussa. Siinä esitellään sekä valtakunnallinen hanke että Anjalankosken paikallinen hanke.

A-klinikkasäätiön tuetun asumisen hanke liittyi ympäristöministeriön tuetun asumisen malleja koskevaan hankkeeseen vuonna 2004. A-klinikkasäätiön osuus edustaa päihdehuoltoa ja päihdehuollon asumispalveluja.

Raportti perustuu pääosin A-klinikkasäätiön tuetun asumisen hankkeen valtakunnallisen osion tiedonkeruun tuotoksiin. Tässä tarkastellaan päihdeongelmaa ja siihen kytkeytyvää asunnottomuutta sekä A-klinikkasäätiön tuetun asumisen palveluja asukkaiden ja palvelun tuottajan näkökulmasta. Lisäksi esitellään yksityiskohtaisemmin A-klinikkasäätiön kahden eri yksikön Espoon ja Salon A-klinikkoiden asumispalveluita. Lopuksi arvioidaan A-klinikkasäätiön asumispalveluiden toimivuutta ja asumisen onnistumisen edellytyksiä tuetun asumisen palvelujärjestelmän piirissä.

2.2 Asunnottomuus ja päihdehuollon asiakkaat

2.2.1 Päihdeongelma ja riippuvuus

Stakes suorittaa päihdetapauslaskennan joka neljäs vuosi. Päihdetapauslaskenta tehdään laskemalla kaikki asiakkaat, jotka yhden vuorokauden aikana ovat käyttäneet jotain sosiaali- tai terveydenhuollon palvelua päihteiden ongelmakäyttäjänä, päihtyneenä tai päihteiden kertakäyttöön liittyvän haitan takia.

Stakesin päihdetapauslaskennassa 14.10.2003 (Metso ja Nuorvala, 2004) kirjattiin 10 953 päihde-ehtoista asiointia. Niistä noin puolet tapahtui päihdehuollon erityispalveluissa, yksi kolmannes terveydenhuollon palveluissa ja yksi viidennes yleisissä sosiaali- ja muissa palveluissa. Asioinneista 56 % tehtiin avopalveluissa. Kaikista palveluista eniten asiointeja kertyi asumispalveluihin (noin 16 %) sekä A-klinikoille ja vastaaviin (noin 15 %).

Päihdetapauslaskennan tuloksissa, päihdeasiakkaiden selkeästi käytetyin päihde oli alkoholi (90 %). Lääkkeet olivat toisella sijalla (25 %). Kannabista käytti lähes viidesosa ja amfetamiinin käyttöä oli 17 %:lla. Jotain opioideja käytti joka kymmenes. Vähintään kahden päihteen käyttöä oli lähes kahdella viidestä ja kolmen

päihteen käyttöä joka viidennellä.

A-klinikkasäätiön asumispalvelujen yksiköissä asuvat ovat taustaltaan pääsääntöisesti päihteen ongelmakäyttäjiä, joilla on vaikeuksia selvittää itsenäisestä asumisesta. Käytännössä lähes kaikilla asumispalveluyksiköissä asuvilla on elämänhistoriassaan vaiheita, joissa päihteen käyttö on edennyt suurkulutuksesta ongelmakäytöksi. Päihdetapauslaskennassa ilmenevä käytettyjen päihteen keskinäinen suhde kuvaa myös asumispalveluissa asuvien päihteenkäytön taustaa.

Päihteen ongelmakäytön leimallisin piirre on se, että päihteen käyttö on edennyt asteelle, jossa päihde hallitsee käyttäjänsä ja elämän muut sisällöt ovat syrjäytyneet päihteen tieltä. Viimekädessä tämä voi tarkoittaa perhesiteiden katkeamista, työttömyyttä, yrityksiä hallita päihteen käyttöä ja jälleen paluumista päihteen käyttöön, asunnottomuutta, fyysisiä ja psyykkisiä sairauksia. Kullakin yksittäistapauksella on oma versionsa pitkäaikaisen päihteenkäytön syklistä ja seuraamuksista.

Päihdeongelman luonnetta on aikojen kuluessa selitetty monestakin eri näkökulmasta. Ilmiötä on selitetty mm. fysiologisista, psykologisista ja geneettisistä lähtökohdista käsin. Samoin on tutkittu sosiaalisen perimän vaikutuksia päihdealtistumiseen. Päihdeongelmaa on myös arvotettu puhtaasti itse aiheutettuna ongelmana ja sairauskäsitteen muodoissa. Päihteenkäyttöä on myös tarkasteltu opittuna mallina ja ongelmanratkaisukeinona. (Gagarin, 2002)

Päihdeongelmaa voi myös tarkastella riippuvuus käsitteen näkökulmasta. Gosopin (1989) mukaan riippuvuutta voidaan luonnehtia neljän peruselementin avulla: 1) Voimakkaalla halulla johonkin toimintaan, 2) heikentyneellä kyvyllä kontrolloida käyttäytymistä tämän suhteen, 3) epämukavuuden tai tuskan ilmenemisellä, jos toiminta ehkäistyy tai loppuu ja 4) toiminnan jatkamisella sen tuottamista ilmeisistä ongelmista huolimatta. Näiden elementtien avulla voidaan luonnehtia erilaisia addiktion muotoja, kuten riippuvuuksia mm. huumeista, lääkkeitä, alkoholisti tai pelaamisesta.

Kysymykseen ”Miksi Jeppe käyttää päihteitä?” ei liene edelleenkään vain yhtä kattavaa selitystä, vaan eri lähestymistavat antavat meille mahdollisuuksia ymmärtää päihderiippuvuuden monitahoista luonnetta.

2.2.2 Asunnottomuus ja päihdehuollon asiakkaat

Päihteen ongelmakäyttäjät kuuluvat asunnottomuuden riskiryhmään. Rankka päihteen käyttö altistaa jo sinällään hallitsemattomaan elämäntilanteeseen sekä kyvyttömyyteen pitää huolta itsestään ja asioistaan. Päihteen käyttöön liittyvistä syy- ja seuraussuhteista löytyy usein myös muita, yksilön toimintakykyä rajoittavia taustatekijöitä. Päihteen käyttöön liittyy lähes aina eriasteisia mielenterveysongelmia, itsetuhoista käytöstä, impulsiivisuutta, henkilökohtaisia menetyksiä ja välinpitämättömyyttä suhteessa itseensä ja omiin asioihinsa. Päihteenkäyttäjä ajautuu yhä kapeneviin valintamahdollisuuksiin, jotka enimmäkseen ylläpitävät päihteen käyttöä.

A-klinikkasäätiön Tuetun asumisen projektin asiakaskyselyissä, joka toteutettiin vuosien 2002-2004 aikana, asiakkaat mainitsivat usein asunnottomuutensa taustatekijäksi päihteen käytön, perheen/parisuhteen rikkoutumisen, taloudelliset vaikeudet, hädän, työttömyyden, levottoman asuinympäristön tai huonokuntoisen asunnon. ”Olin fyysisesti ja psyykkisesti huonossa kunnossa. En enää pystynyt huolehtimaan itsestäni enkä asioistani. Join päivittäin korvikkeita, silti olin työttömänä työnhakijana....asunto oli kerrostalon alakerrassa, jonne tuli ”hyväksikäyttäjiä”...joskus suoraan pihalta, parvekkeen ovesta”.

Päihdehuollon asunnottomat asiakkaat sijoittuvat paljolti erityyppisiin väliai-

kaisiin asumisratkaisuihin. Asutaan maksusitoumuksilla matkustajakodeissa tai lyhyitä jaksoja asuntolassa tai vastaanottoyksikössä. Katkaisuhoidon ja laitostuntoutukseen hakeudutaan myös edelleen asunnottomuuden ollessa yksi taustatekijä. Osalla asiakkaista tämä väliaikaisuus voi jatkua useita vuosia. *”Asuin asuntolassa yli kymmenen vuotta, josta menin sitten hoitoon, minulla oli vaikea alkoholiongelma.....”*

Stakesin vuoden 2003 päihdetapauslaskennan noin 11 000:sta kirjatusta asiakkaasta oli 9 % täysin vailla asuntoa ja saman verran asui asuntoloissa. Asunnottoman päihdehuollon asiakkaan palaaminen asuntomarkkinoille ei ole helppoa. Päihteiden käyttäjäksi leimautunut ja luottotietonsa menettänyt ei ole haluttu vuokralainen. Tämä voi näkyä vaikkapa siten, että sosiaalihuollon vuokratakuilla asuntoa hakeva ei löydä asuntoa. Tyypillisesti myös vanha jo vuosienkin takainen vuokratähti saattaa estää myös sijoittumisen kunnan tai kaupungin vuokra-asuntoihin. Vaikeista lähtökohdista ponnistelu vaatii usein tavallista enemmän päättäväisyyttä ja yrittämistä, *”Ero, häätö ja asunnottomuus”*.

2.3 A-klinikkasäitiön tuetun asumisen palvelut

Tuettu asuminen on tullut A-klinikkasäitiön yksiköiden yhdeksi työmuodoksi 1980-luvun alkupuoliskolla. Päihdehuollon tukitoimilla ja asumisen järjestelyillä katsottiin pystyttävän vaikuttamaan kokonaisvaltaisemmin asiakkaan elämäntilanteeseen ja katkaisemaan jo alkanut syrjäytymisen kierre. Samalla haettiin suuntausta irti laitospaikoista asumisen ratkaisuihin kohti normaalimpaa asumismallia; haettiin ratkaisua, joka sijoittuu vuokra-asumisen ja kontrolloidun laitosasumisen väli-maastoon ja jossa asiakkaalla on paremmat mahdollisuudet itsenäistyä.

Vuosien 2002-2003 tiedonkeruun aikana tukiasuntoja oli kaikkiaan 199 kappaletta. Loput noin 40 asumispaikkaa olivat asuntola, yhteisö ja yhteisökoti nimikkeiden alla. Nämä yhteisasumismuodot on sijoitettu paikallisen tuetun asumisen osaksi. Kaiken kaikkiaan vuosina 2002-2003 tukiasunnoissa asui 207 asukasta, joista miehiä oli 164 ja naisia 43. Asukkaista 78 % oli 36 – 65 vuotta.

Suurin osa tukiasunnoista sijaitsee hajautetusti alueen vuokra-asuntokannassa. Asunnot on hankittu välivuokrauksella esimerkiksi Y-Säätöltä tai kuntien vuokra-asunnoista. Asuntoja on myös vuokrattu suoraan yksityisiltä. A-klinikkasäitiö omistaa asuntoja, jotka on hankittu edelleen vuokrattaviksi tukiasunnoiksi. Asukkaat valikoituvat tukiasuntoihin pääsääntöisesti A-klinikoiden asiakkuuden ja motivaationsa perusteella. Vaatimuksena on, että asiakas on psyykkisesti ja fyysisesti riittävän hyvässä kunnossa, jotta hän kykenee itsenäiseen asumiseen.

Hajautetun asumisen hyvinä puolina nähdään, että ympäristö hyväksyy paremmin hajautetusti sijaitsevan tukiasunnon. Sosiaalinen ympäristö toimii myös kohtuullisena kontrollina. Hajautetussa asumisessa ei myöskään synny niin helposti tukiasukkaiden välille ryhmittymiä, jotka voisivat ajaa yhdessä käyttämään päihteitä. Hajautetun asumisen heikkoutena nähdään se, että asiakkaan täytyy olla riittävän hyvässä kunnossa, jotta asuminen näin itsenäisesti onnistuu. A-klinikan yhteydessä sijaitsevien asuntojen positiivisena puolena asukkaat kokevat, että asuminen säitiön palveluiden yhteydessä on turvallista ja käytännöllistä, koska kaikki palvelut on lähettyvillä.

Asumispalveluiden nimikkeistö ei ole yhtenäinen, jos tilannetta katsotaan useamman palveluntuottajan taholta. Käsite ”tukiasunto” tarkoittaa jokseenkin samaa kaikilla tahoilla, mutta kun siirrytään pienempiin asumisyksiköihin niin samansisältöistä asumispalvelua löytyy eri nimikkeillä. Saman nimikkeen alla voi myös olla sisällöltään erityyppisiä ratkaisuja. Tässä kuvatut asumispalvelut ovat A-klinikkasäitiön yksiköissä käytettyjä nimikkeitä ja palvelun kuvauksia.

Tukiasunnot

Tukiasunnot muodostavat A-klinikkasäätiön asumispalveluiden perusverkoston. Tukiasunnot ovat tyypillisesti hajautetusti sijaitsevia asuntoja, joihin asukkaat sijoittuvat A-klinikoiden asiakkuuksien kautta. Asuminen perustuu vuokrasopimukseen, joiden rinnalle laaditaan hoitoon ja tukeen liittyvät sopimukset. Tavoitteena on itsenäisen asumisen opettelu. Asumisaika on määritelty ja jatkoasumisen järjestelyt on sovittu.

Yhteisö / kuntoutusyksikkö / kuntoutumiskoti

Yhteisö, kuntoutusyksikkö ja kuntoutumiskoti ovat päihdehuollon asumispalvelu-tyksiköitä, joissa lähtökohtana on yhteisön toimintaan perustuva toimintamalli. Tavoitteena on raittiin elämäntavan omaksuminen ja vertaistuen saaminen muilta samassa kiinteistössä asuvilta. Yhteisöt toimivat myös itsenäisemmän asumisen valmisteluvaiheena, joista siirrytään esimerkiksi tukiasuntoihin. Asumisjakson kesto on 1-4 kuukautta. Esimerkkeinä tällaisista asumispalveluista ovat 1) Salon A-klinikan Louhela-yhteisö, joka toimii katkaisuhoidon jälkeisenä arviointijaksossa, ennen muihin asumispalveluihin sijoittumista. Louhela-yhteisö toimii myös pysähdyspaikkana asumispolun aikana, esimerkiksi päihteyksiin retkahtamisen jälkeen. 2) Lahden A-klinikkatoimen Pitkämäen kuntoutusyksikkö, jossa samassa kokonaisuudessa on katkaisuhoidon, kuntoutusosasto ja kuntouttava asuntola. 3) Kymen A-klinikkatoimen kuntoutumiskoti, jonne hakeudutaan katkaisuhoidon tai avohoitoyksikön kautta. Kuntoutumiskodissa on kokonaisuudessa kolme eripituista hoitolinjaa, jotka vaihtelevat kestoltaan 30 vuorokaudesta 120 vuorokauteen. Hoito perustuu yhteisöllisyyteen ja hoito-ohjelma rakentuu päivä- ja viikko-ohjelman ympärille.

Ikääntyneille päihdeongelmallisille suunnatut asumispalvelut

A-klinikkasäätiön asumispalveluissa on järjestetty ikääntyville ja eläkkeellä oleville omia asumispalveluja. Esimerkkeinä näistä on kaksi erityyppistä palvelua samalle kohderyhmälle: Rolle-työ Salon A-klinikan asumispalveluissa ja Leporannan palvelutalo Kymen A-klinikkatoimen yhteydessä. Rolle-työ on kotiin viettyä päihdehuollon palvelua niille asiakkaille, jotka eivät itse pysty hakeutumaan palveluiden piiriin. Leporannan palvelutalo on 33-paikkainen asumisyksikkö, joka on tarkoitettu ikääntyneille päihdeongelmallisille ja joilla on päihdeongelman vuoksi vaikeuksia sijoittua muihin vanhusten asumispalveluihin. Palvelutalo tarjoaa asunnon, ateriapalvelun, perushoidon, tuen ja valvonnan.

Päiväkeskus / toimintakeskus

Päivä- ja toimintakeskukset sijoittuvat asumispalveluiden yhteyteen. Päiväkeskukset tarjoavat vaihtoehdon kokoontumispaikkana. Päiväkeskusten toimintaan on liitetty edullinen ruokailu, pyykinpesu, päivän lehdet sekä yhdessä tekemisen ja olemisen mahdollisuudet. Kävijä voi myös oman kiinnostuksensa mukaan osallistua yhdessä järjestettävään muuhun toimintaan, kuten retkiin ja vaikkapa urheilukilpailuihin. Toiminta on vapaaehtoisuuteen perustuvaa.

2.4 Tutkimuskohde

2.4.1 A-klinikkasäätiön tuetun asumisen projekti

Työskentelyä tuetun asumisen piirissä A-klinikkasäätiöllä ohjaavat vuosien varrella hyviksi havaitut yleiset toimintamallit. Näiden lisäksi tuetun asumisen työtä raamittavat alueelliset resurssit ja paikalliset ratkaisut, kuten paikalliseen osaamiseen ja tietoon perustuvat työmallit ja -menetelmät. A-klinikkasäätiön tuetun asumisen projekti alkoi RAY-avustuksella joulukuussa vuonna 2001. Hankkeen taustana on ollut pyrkimys arvioida ja kehittää tuetun asumisen toimintamalleja. Hankkeen tavoitteena on ollut kerätä tietoa A-klinikkasäätiön tuetun asumisen erilaisista toiminta- ja palvelumalleista sekä mallintaa kerättyä tietoa ja myös edelleen kehittää näitä malleja. Projektissa on ollut myös koulutustapahtumia. Yhtenä tavoitteena on ollut rakentaa ja kehittää asumisen toimijaverkostoa.

Tuetun asumisen hankkeen tutkimusaineisto koostuu A-klinikkasäätiön tuetun asumisen asiakkaiden ja työntekijöiden täyttämästä kirjallisesta kyselyaineistosta. Kirjalliset kyselyt tehtiin kahdessa erässä ja ne lähetettiin säätiön yhdeksän paikkakunnan tuetun asumisen yksikköön. Ensimmäinen kysely toteutettiin vuoden 2002 toukokuun ja 2003 maaliskuun välisenä aikana. Vastauksia saatiin kaikista yhdeksästä yksiköstä. Sekä asiakkaat että työntekijät täyttivät omat kyselylomakkeet. Työntekijöiden kyselylomake oli jaettu viiteen eri osaluokkaan: asukkaisiin, asuntoihin, organisaation kuvaukseen, työn sisältöön ja tukeen käsitteenä. Kyselyn avulla haettiin tietoa mm. siitä, miten tuetun asumisen palvelut on järjestetty A-klinikkasäätiön toimiyksiköissä, millaista on tuetun asumisen työn sisältö sekä miten tuki nähdään käsitteenä ja käytännössä toteutettuna. Asiakkaille tehdystä kyselystä kartoitettiin asiakkaiden näkemystä tuetusta asumisesta, esimerkiksi minkälaista tukea asiakkaat saavat ja ovatko he tyytyväisiä tuettuun asumiseen.

Toinen kirjallinen kysely toteutettiin vuoden 2004 toukokuussa. Kyselyn tarkoituksena oli täydentää edellistä kyselyä sekä vastata ympäristöministeriön tutkimusintresseihin. Kysely tehtiin jälleen erikseen asiakkaille ja työntekijöille. Työntekijöiden kyselyssä kartoitettiin resurssien merkitystä työn onnistumiselle ja epäonnistumiselle sekä tuetun asumisen kehittämistarpeita. Myös edellisen kyselyn vastauksissa esille tulleita tuetun asumisen työskentelymalleja käytettiin hyväksi kyselypohjaa laadittaessa. Asiakkaille tarkoitettussa kyselyssä kartoitettiin tukiasumisen onnistumista ja epäonnistumista asiakkaiden näkökulmasta käsin, keskittyen asumiseen, päihteiden käyttöön, tukeen ja elämänhallintaan. Asiakkaille tarkoitettuun kyselyyn vastasi 120 asukasta. Työntekijöiden kyselyyn saatiin vastauksia 17 kappaletta.

Asiakaskyselyt toteutettiin sekä rastiruutuun menetelmällä että avoimilla kysymyksillä. Ensimmäinen kysely perustui enemmän avoimiin kysymyksiin, mutta informaatio jäi hieman puutteelliseksi. Toinen kysely katsottiin parhaaksi toteuttaa pelkästään rastiruutuun menetelmällä, jotta tietoa saataisiin mahdollisimman tarkasti ja kattavasti. Asiakaskyselyt olivat sisällöltään hyvin samankaltaiset ja toisen kyselyn tarkoituksena olikin tiedon tarkentaminen ja täydentäminen. Molempien kyselyjen tiedoilla katsottiinkin saatavan riittävästi informaatiota asiakkaan näkökulmasta tuettuun asumiseen. Kummassakin työntekijöille tarkoitettussa kyselyssä käytettiin sekä avoimia että rastiruutuun kysymyksiä.

Kirjallisen kyselyn lisäksi haastateltiin kolme Espoon A-klinikan tuetussa asunnossa asuvaa henkilöä. Kaksi haastateltavista on 36-vuotiaita ja yksi on 57-vuotias. Yksi haastateltava oli asunut tuetun asunnossa kaksi vuotta, toinen noin puoli vuotta ja kolmas kolme viikkoa. Kaikki kolme haastateltavaa ovat miehiä.

Haastatteluissa kartoitettiin kirjallisen kyselyaineiston osa-alueiden pohjalta syvempää tietoa ja pyrittiin avaamaan kirjallisessa kyselyssä käytettyjä käsitteitä. Haastatteluissa etsittiin muun muassa vastauksia kysymyksiin, mihin ja miksi asukas on tyytyväinen, miksi ei ja mitä hän haluaisi muutettavan.

2.4.2 Asumispalvelujen piirissä olevat asukkaat

Asukkaat tulevat tuetun asumisen piiriin päihdeongelman takia, jonka seurauksena heille on saattanut tulla ero perheestä, häätö vuokratilasta tai häiriöiden takia, työpaikan menetys ja näiden seurauksena myös asunnottomuus.

Kyselyjen ja haastattelujen perusteella asukkaat ovat lähes yksimielisiä siitä, että ongelmatilanteissa he saavat apua riittävän nopeasti. Yhdeksi tärkeimmäksi ongelmatilanteita purkavaksi tuen muodoksi koetaan keskustelut terapeutin ja tukiasumistyöntekijän kanssa. Asukkaat pitävät terapeuttisia keskusteluja erittäin tärkeinä muutenkin kuin vain ongelmatilanteiden purkamisen kannalta. Työntekijöille suunnatussa kyselyssä käy ilmi, että myös työntekijät näkevät asukkaiden kanssa käydyt keskustelut tärkeinä asukkaan elämäntilanteen paranemisen kannalta. Työntekijät sanovat myös käyttävänsä keskusteluja asukkaan kanssa tuen muotona erittäin usein. Asukkaat mainitsevat terapeuttisten keskustelujen merkityksen erityisesti päihteiden käytön lopettamisessa ja päätöksen ylläpitämisessä *"Olen mä saanut tosi hyvin psykologista apua siihen, että mä olen pysynyt tällä kannalla vieläkin, ollut raittiina"*. Suurin osa vastaajista (86%) sanookin käyttävänsä päihteitä vähemmän kuin ennen ja hallitsevansa päihteiden käyttöä paremmin kuin ennen. Vastauksista käy ilmi, että kuitenkin vain 26% vastaajista ei käytä päihteitä enää lainkaan.

Espoon A-klinikan yhteydessä asuvat asiakkaat kokevat asuntonsa sijainnin turvallisena siinä mielessä, että apu on aina tarvittaessa lähellä. *"No onhan tossa toi, että tapahtuu, mitä tapahtuu niin onhan tossa aina toi nelonen siis katkaisu, että sinne voi mennä. Että sinänsä tää on sellainen turvallinen paikka."* Myös työntekijöiden tärkeäksi määrittelemä saatavilla oleminen asukkaalle tarvittaessa, toteutuu kyselyyn vastanneiden asukkaiden mielestä. Lähes kaikki asukkaat ovat sitä mieltä, että heillä on mahdollisuus tavata riittävän usein tukiasumistyöntekijää, mutta kokevat kuitenkin elävänsä itsenäistä elämää ilman, että heitä kontrolloitaisiin liikaa. Useiden mielestä tukiasuminen ei juurikaan eroa tavallisesta vuokra-asumisesta. *"H: miten se tukiasuminen sitten näkyy sun elämässä? A: no eihän se, muuta kuin, että on katto päin päällä ja sitten se, että mulla on terapeutin kanssa kerran kuussa/ kerran kahdessa kuussa tapaaminen ja sitten nämä tukiasuntotapaamiset. Ei ne niin kuin muuten. Mä en koe tätä sillai, että tää olis joku tukiasumismuoto, että tossa nyt saa mennä ja tulla ihan miten sinänsä huvittaa, kukaan ei seuraa sua. Ainakin mä koen, että asun niin kuin ihan tavallisessa kämpässä. Vaikka tää on tukiasunto niin tässä pystyy mun mielestä, tää on niin kuin mun mielestä ihan kun asuis jossain tavallisessa talossa, että en mä koe tätä niin kuin mikskään."*

Asukkaat odottavat, että heidän tuen tarpeensa otetaan yksilöllisesti huomioon niin, että tukea ei ole liian vähän, mutta toisaalta he eivät halua tukea yli tarpeidensa. Asukkaat kokevat tuen tarpeen vähenevän asumisjakson aikana. *"Totta kai varmaan saisi enemmänkin tukea, siis sillä tavalla, mutta en mä ole tuntenut sillain hirveesti tarvetta siihen ja totta kai koko ajan vähemmän ja vähemmän."* Myös työntekijät määrittelevät asukkaan tuen tarpeen asumisjakson alussa suuremmaksi ja loppua kohden vähenevän.

Asukkaiden odotukset tuen tarpeen määrästä käyvät yhteen työntekijöiden painottaman asiakaslähtöisyyden kanssa. Asukkaat voivat suurelta osin itse päättää mitä tukitoimia he käyttävät hyödykseen. Haastattelussa käy ilmi, että yksilöli-

nen tuen tarpeen huomioiminen on niin tärkeää, että se saattaa jopa määrittää halua sitoutua tuettuun asumiseen ylipääntensä. *"Joo, kun ei täällä ole mitään, että olis räätälöity jokaiselle sama ohjelma, että jos täällä olis ollut niin kuin joku, että täällä olis pitänyt jossain ryhmissä käydä niin en mä olis tullut tänne."* Asumaan tuen tarpeen yksilöllinen huomioiminen liittyy asukkaan yksilöllisyyden kunnioittamiseen niin, että hänelle ei räätälöidä jotain tiettyä tukiohjelmaa, joka ei käy yksiin hänen tilanteensa kanssa, vaan työntekijä arvioi yhdessä asukkaan kanssa tarvittavan tuen sisällön ja määrän.

Asukkaat pitävät tukiasumista koskevia sääntöjä mielekkäinä. Erityisesti säännöt koskien päihteiden käyttöä tuetussa asumisessa, koetaan tukevan päihteiden käytön lopettamista ja lopettamispäätöksessä pysymistä. Säännöt nähdään yhtenä keinona hallita omaa päihteiden käyttöä. *"Onhan se kumminkin, että kun sä olet tehnyt sellaisen sopimuksen, että sä et päihteitä täällä käytä. On se ollut, että on niin kuin velvollisuus, että on vähän niin kuin velvollinen myös muille siitä, että on selvin päin".* *"Luulisin näin, että alkoholissa se asunto rajoittaa käyttöä tässä talossa, että ei sais olla päihtyneenä."* Säännöt merkitsevät myös välittämistä: *"Säännöissä on välittämisen maku".*

Pelko asunnon menettämisestä retkahtamisten vuoksi on suuri ja se merkitsisi myös paluuta entisen kaltaiseen elämäntyyliin. *"Kun on kumminkin asunnottomuuden jo kokenut niin tietää, jos rupee dokaan, niin se on sitten siinä ja muutenkin."* *"No ekaks on se, että en mä halua siihen samaan elämään, mikä oli. Meni oma asunto, mikä oli kovalla työllä hankittu, ero vaimosta ja sitten kaikki asiat sotki kyllä ihan täydellisesti. Että ei ollut mitään väliä millään, kaikki jäi huolehtimatta."*

Itse asunnon merkitys päihteettömän elämän kannalta nähdään erittäin suurena. Asuminen ja päihteettömyys koetaan mahdollisuutena niin sanottuun normaaliin elämään, joka merkitsee arkisia asioita, kuten pyykin pesua, omista raha-asioista huolehtimista, mahdollisesti myös opiskelupaikkaa tai työtä. Asukkaat toivovatkin tuetulta asumiselta suuntaa itsenäisempään ja normaaliin elämään. He myös haluavat ottaa vastuuta omasta elämästään ja arjen hoitamisesta. *"Oon päässyt sellaiseen normaaliin elämään, mitä noin sanotut tavikset elää sitten, koulussa, töissä."* *"No se on tärkeää, että pystyy hoitamaan päivittäiset raha-asiansa ja muut."* Asukkaat kokevat, että juuri nämä arkiset askareet eivät ole vain tulosta päihteettömyydestä ja asumisesta tuetussa asunnossa vaan myös ylläpitävät niitä. *"Mun kohdalla se on suuri asia, oikeastaan siis paras hoito, että saa hoidettua omat asiat ja just noi pyykinpesut ja muut jotka kuuluu ihan normaaliin elämään. Että se oikeastaan on ihan suuri, että jokainen päivä on niin kuin hoituu. Omien asioiden hoito ja päivärutiinit on parasta hoitoa."* Myös työntekijät näkevät asukkaan vastuuttamisen merkityksen. He sanovat kannustavansa asukkaita vastuun ottamiseen omien asioidensa hoitamisessa ja katsovat, että asukkaan puolesta asioiden hoitaminen kuuluu vain erittäin harvoin tukiasumistyöhön.

Suurin osa tuetun asumisen kyselyyn vastanneista kokee, että asumisella on ollut myönteisiä vaikutuksia heidän elämäänsä. Myönteisenä vaikutuksena koetaan jo itse asunto, joka merkitsee mahdollisuutta keskittyä muihin asioihin elämässä. *"Mä pystyn keskittymään ihan kaikkeen muuhun, että mun energiat ei mene siihen, mistä löydän asunnon."* Tuetun asumisjakson myötä tulevat mahdollisuudet keskittyä muuhunkin elämään kuin asunnon saamiseen, mahdollistavat asukkaita elämään normaalia elämää, johon kuuluu itsensä toteuttaminen ja kehittäminen sekä näiden myötä itsetunnon koheneminen. *"On koulua, töitä. Niin kuin, että sä et tunne itseäs huonommaksi, että sä lorvit päivät."* Lisäksi asunto merkitsee turvaa ja omaa rauhaa, ei tarvitse pelätä jonkun olevan siellä rettelöimässä ja saa olla halutessaan omissa oloissaan. Asumiseen liittyvä tukiverkosto koetaan myös turvaa antavana. *"Tuki-asuminen on sillai hyvä, että on niin kuin kontaktit, joita mulla ei ole koskaan ollut. On kontaktihenkilöitä, tavallaan turva ja tuki ja se on hyvä."*

Asiakaskyselyistä käy ilmi, että määräaikaisuus tuetussa asumisessa koetaan

hyvänä sekä ajatus itsenäisestä asumisesta tuetun asumisjakson jälkeen koetaan mahdollisena. *"Kyllä mä koen, että mulla on mahdollisuus toteuttaa ja itse asiassa mä olen hakenut kymmeniin paikkoihin vuokra-asuntoihin ja tässä saattaa nyt lähipäivinä tänään tai huomenna sitten ratketa montakin asiaa."*

Toisaalta muutto tuetusta asumisesta itsenäiseen asumiseen tuntuu myös pelottavalta. *"Niin kuin jossain vaiheessa elämässä kuitenkin muuttaa omaan vuokra-asuntoon, toivottavasti siellä pärjää. Mutta se on sitten voi tuntea olonsa liian vapaaksi, että ei siinä tarvii hirveetä tapahtua, kun kielteisiä asioita elämässä, niin toivottavasti ei ratkea alkoholiin."*

Asukkaat kokevat yleensä haluavansa jatkaa tuen saamista tukiasumisen päätyttyä. Erityisesti terapian jatkaminen tuntuu hyödylliseltä. *"Kyllä haluan apua, siksi mä olenki Espoosta hakenutkin asuntoa, oikeastaan täältä Leppävaaran läheltä, että en mä lopettaisi psykologilla käyntiä ja sitten toinen on lääkäri, sen luona kävisin säännöllisin väliajoin."* Tukiverkostot, jotka koetaan tärkeänä tukiasumisen aikana, koetaan myös tärkeänä asumisen päätyttyäkin. *"Turhaa sitä nyt mitään siltoja kaataa takanaan. Kai sitä nyt voi sitä terapeutiansa käydä silloin tällöin moikkaamaan, mutta en mä nyt niin kuin sillä tavalla mitään ihmeempää. Pakkohan tästä kuvioista on irtautua."*

Asukkaiden odotukset tuetulta asumiselta liittyvät elämänlaadun paranemiseen, joka tarkoittaa päihteiden käytön hallintaa tai kokonaan lopettamista, asuntoa, itsenäisyyttä ja mahdollisuutta toteuttaa itseään työn tai opiskelun kautta sekä parempia tulevaisuuden näkymiä. Kyselyaineistoista käy ilmi, että asukkaat ja työntekijät painottavat samoja elementtejä liittyen tukiasumiseen. Kumpienkin vastauksissa painottuvat asiakaslähtöisyys, sääntöjen mielekäs merkitys, luottamus asukkaan ja työntekijän välillä, verkostojen merkitys, vastuuttaminen ja työntekijän läsnäolo. Sekä asukkaat että työntekijät mieltävät asumisen onnistuneeksi lähtökohdaksi päihdeproblematiikan hoidon ja päihteiden käytön hallinnan tai lopettamisen samanaikaisesti asumisen kanssa.

2.4.3 Tukiasumistyön sisältö, toteutus ja resurssit

Tukiasumistyön sisältö

Työntekijöille suunnatussa kyselyaineistoissa kartoitettiin tukiasumistyön sisältöjä. Resurssit yhdessä työn sisällön kanssa määrittelevät tukityötä. Tukiasumistyöntekijät kuvaavat työnsä sisällön laaja-alaiseksi. He tekevät työtä asiakkaan päihdeongelman parantamiseksi, elämänhallinnan lisäämiseksi sekä asumisen onnistumiseksi. Työ kattaa niin asiakkaan henkisestä hyvinvoinnista huolehtimisen kuin konkreettisten asuntoon ja asumiseen liittyvien asioiden hoitamisen. Työntekijät kokevat, että he saattavat joutua vaihtamaan roolia talonmiehestä terapeuttiin nopeastikin.

Kyselyaineistossa kartoitetusta työn sisällöstä käy ilmi, että tukityön sisällön voi jakaa kahteen erilaiseen osa-alueeseen: henkistä hyvinvointia lisäävään ja ylläpitävään työhön sekä käytännön työhön. Henkiseen työhön kuuluu asiakkaan psyykkisen hyvinvoinnin, kuten päihteiden käytön hallinnan ja elämänhallinnan parantaminen sekä uusien ongelmanratkaisukeinojen löytäminen yhdessä asiakkaan kanssa. Käytännön tukityöhön kuuluu asiakkaiden auttaminen monissa asumiseen liittyvissä käytännön asioissa.

Toisaalta henkistä hyvinvointia tukeva työ ja käytännön työ nivoutuvat tiiviisti yhteen niin, että kummatkin työn alueet tukevat toisiaan asiakkaan koko elämänlaadun parantamisessa. Asunnon suuri merkitys asiakkaalle jo itsessään on yhtenä tekijänä luomassa henkistä hyvinvointia. Henkinen hyvinvointi taas luo pohjaa asumisen onnistumiselle. Henkiseen hyvinvointiin painottuva tukityö on

jaettavissa kolmeen eri työn osa-alueeseen, jotka ovat asiakasta voimavaraistava tukityö, terapeutti tukityö sekä ohjaava tukityö.

Työntekijän rooli asiakkaaseen nähden on usein asiakasta voimavaraistava. Työntekijä innostaa, kannustaa, motivoi ja yrittää parantaa asiakkaan uskoa itseensä ja omiin voimavaroihinsa. Asiakasta kannustetaan ongelmien ratkaisuihin ja motivoidaan tulevaisuuden suunnitelmien kanssa. Työntekijöille suunnatun kyselyn mukaan, nämä voimavaraistavat työn sisällöt ovat erittäin merkityksellisiä asiakkaan hyvinvoinnin kannalta. He myös ilmoittavat käyttävänsä näitä keinoja työssään erittäin usein.

Terapeuttisen tuen antaminen asiakkaalle merkitsee työntekijän kykyä ymmärtää asiakasta ja kulkea asiakkaan rinnalla elämän kriisivaiheessa. Työntekijä kuuntelee ja keskustelelee asiakkaan kanssa sekä on läsnä ja saatavilla. Kyselystä käy ilmi, että työntekijät ovat työssään usein asiakkaan saatavilla sekä kuuntelevat asiakasta. Työntekijät kokevat nämä työn sisällöt erittäin merkitykselliseksi asiakkaan tilanteen paranemisen kannalta.

Työntekijällä on myös ohjaava rooli suhteessa asiakkaaseen. Hän asettaa säännöt, opastaa asiakasta, puuttuu ei-toivottuun käyttäytymiseen sekä hillitsee sitä. Työntekijät kokevat, että he joutuvat melko usein kontrolloimaan asiakasta ja keskeyttämään ei-toivottu käyttäytyminen sekä opastamaan ja ohjaamaan asiakasta. Nämä työn sisältöön kuuluvat elementit koetaan melko merkityksellisiksi.

Tukiasumistyön painotukset asumisjakson eri vaiheissa

Tukiasumistyön eri sisällöt painottuvat tukiasumisen kussakin vaiheessa. Tukiasumisen alussa painottuu käytännön työ. Työhön liittyy virasto- ja paperiasioiden hoitoa sekä käytännön järjestelyjä. Asumisen alkuvaiheessa työntekijä ja asiakas luovat luottamuksellista suhdetta, joka auttaa asiakasta sitoutumaan tuettuun asumiseen. Asiakkaalle tehdään myös hoitosuunnitelma asiakkaan hoidon tarpeista lähtien. Tukiasumisen keskivaiheella painottuu voimavaraistava tukityö. Asiakasta kannustetaan ja rohkaistaan elämässä eteenpäin. Tässä vaiheessa näkyy myös mahdollisten häiriöiden ja kriisitilanteiden sekä retkahduksien hoitaminen. Tukiasumisjakson loppupuolella asiakasta pyritään kannustamaan itsenäisyyteen voimavaraistavan tukityön avulla. Asiakasta autetaan löytämään vaihtoehtoja tulevaisuudelle. Päihdeongelman hoitaminen ja terapeutti tuki, kuten keskustelut ja läsnä olominen seuraavat koko asumisjakson ajan.

Asiakaslähtöisyys, luottamus ja yhteistyöverkostot

Työntekijät nostavat kyselyaineistossa esille tärkeiksi hyvän tukityön elementeiksi, asiakaslähtöisyyden, luottamuksen ja yhteistyöverkostot. Asiakaslähtöisyys tarkoittaa tukityön sisällön ja määrän soveltamista asiakaskohtaisesti, jolloin asiakkaan tuen tarve otetaan huomioon yksilöllisesti. Tuen tarve muuttuu yleensä myös asumisjakson kuluessa, alussa asiakas saattaa tarvita tiiviimpää tukea ja jatkossa pärjätä vähemmällä tuella. Luottamus asiakkaan ja työntekijän välillä nähdään erityisen tärkeäksi asiakassuhteen onnistumisen ja sitä kautta myös asiakkaan elämäntilanteen paranemisen kannalta. Tukiasumistyössä työntekijät ovat yhteydessä moniin yhteistyötahoihin, joista tärkeimmiksi mainitaan sosiaalitoimistot ja muut päihdehuoltoa tuottavat tahot. Vastanneet ilmoittivat myös olevansa joskus yhteydessä A-klinikkasäätiön muihin yksiköihin, mielenterveystoimistoihin, sairaaloihin, isännöitsijöihin, KELA:an, kaupunkiin ja kuntiin sekä asiakkaan omaisiin ja ystäviin.

Tukiasumistyön resurssit

Tukiasumistyön onnistumisen yksi tärkeä lähtökohta on työntekijöiden käytössä olevat resurssit. Tässä resursseilla tarkoitetaan riittävää henkilöstömäärää, riittävää tietotaitoa, kouluttautumismahdollisuutta, mahdollisuutta työnohjaukseen sekä työn suorittamisen kannalta tarvittavien välineiden olemassa oloa (puhelinta, tietokonetta, sairaanhoidollisissa tehtävissä tarvittavia välineitä jne.). Työntekijöille suunnatusta kyselyaineistosta kävi ilmi, että työntekijöistä suurin osa pitää henkilöstömäärää sopivana. Niiden 20 %:n mielestä, jotka pitävät henkilöstömäärää liian vähäisenä, työn luonteesta johtuen olisi suotavaa, että olisi työpari. Myös auttamisvaiheissa ja asiakkaiden kriisivaiheissa tarvittaisiin enemmän henkilökuntaa, koska koetaan, että vaikeita asioita on usein raskasta joutua hoitamaan yksin.

Työntekijän tietotaitoa ylläpitäviksi keinoiksi työntekijät nimeävät kouluttautumismahdollisuuden. He kokevat, että ammattitaidon kannalta tietotaidon jatkuva päivittäminen ja ylläpitäminen on tärkeää. Työkokemusta pidetään myös yhtenä tietotaitoa lisäävänä tekijänä. Noin 60 %:lla kyselyyn vastanneista on ollut mahdollisuus osallistua koulutukseen joskus, 40 %:lla vastaajista usein. Koulutuksen merkitys nähdään uusien ideoiden ja näkökulmien saavuttamisen mahdollisuutena. Myös kokemusten vaihto muiden samantapaista työtä tekevien kanssa koetaan tärkeäksi. Koulutuksella katsottiin olevan vaikutusta työssä jaksamiseen ja työstä innostumiseen. Mahdollisuus työnohjaukseen ”usein” on ollut 47 %:lla kyselyyn vastanneista. 41 % vastanneista kertoo saavansa työnohjausta ”joskus”. Työntekijät näkevät työnohjauksen kokemusten ”purkupaikkana”, jossa saa uusia näkökulmia ja toimintamalleja työhön. Tätä kautta työssä jaksaminen lisääntyy. Myös ammattitaidon kehittämisen kannalta työnohjaus nähdään merkittävänä.

2.4.4 Esimerkkejä tukiasumisen toteutustavoista A-klinikkasäätiön Espoon ja Salon yksiköissä

Espoon A-klinikan asumispalvelut

Tuettu asuminen käynnistyi Espoon A-klinikalla 1980-luvulla. Toiminta käynnistyi kolmikantasopimuksella, jossa olivat osallisina Espoon kaupunki, Y-säätiö ja A-klinikkasäätiö. Tällöin sovittiin työnjaosta, jossa asuntojen hankinnasta vastaa Y-säätiö. Asuntojen vuokraajana toimii Espoon kaupunki ja asuntoihin järjestettävästä tuesta vastaa A-klinikan paikallinen yksikkö. Tukiasumispalvelut suunnattiin päihdeongelmallisille, asunnottomille espoolaisille. Y-säätiön tukiasunnot sijoituivat hajautetusti eri puolille Espoota kaupungin aluekeskusten ja kaupunkirakenteen mukaisesti.

Toiminnan muotoutuminen

Toiminnan alkuvaiheessa tukiasunnoista vastasi A-klinikan sosiaaliterapeutti tai erikoissairaanhoitaja muun työnsä ohessa. Näin toimittiin pitkälle 1990-luvulle. Asuntojen asukasvalinnat tulivat A-klinikan asunnoista vastaavan työntekijän esitysten pohjalta ja A-klinikan työryhmän esityksinä. Asukasvalinnan vahvasti Espoon kaupungin päihdehuollon koordinaattori, yleensä esitysten mukaisesti. Tukiasukkaiden kanssa tehtävän työn keskeistä sisältöä olivat asumiseen liittyvien asioiden hoitaminen, kotikäynnit, päihdeongelman käsittely ja elämänhallintataitoihin liittyvät kysymykset.

Vuonna 2000 Espoon A-klinikka muutti uusiin tiloihin. Kaikki A-klinikan

palvelut tulivat samaan kiinteistöön. Tällöin tukiasuntojen kokonaismäärä nousi viiteentoista asuntoon. Tukiasumiseen liittyvän työn resursointia lisättiin siten, että tukiasunnoista vastaava työntekijä käytti työajastaan aluksi viikon ja myöhemmin kaksi viikkoa kuukaudessa tukiasukkaiden kanssa työskentelyyn. Tukiasunnot sijaitsevat keskitetysti samassa kiinteistössä. A-klinikalle valmistuneiden tukiasuntojen suhteen kokeiltiin aluksi yhteisöllistä lähestymistapaa. Alkuvaiheen jälkeen asukkaiden toiveet asumisesta olivat kuitenkin enemmän yksilöpohjaisia, joten asuntojen keskittymisestä huolimatta tukiasumisen sisältö ja painotukset muuttuivat yksilöllisempään suuntaan.

Nykyään Espoon A-klinikalla on hallinnoitavanaan 15 tukiasuntoa. Kymmenen tukiasuntoa tulee edelleen Y-säätiön asunnoista ja viisi tukiasuntoa ovat A-klinikkasäätiön omistamia. Asukkaita asunnoissa on yhteensä 17. Asunnot kohdentuvat espoolaisille asunnottomille päihdeongelmallisille. Y-säätiön asunnot sijaitsevat hajautetusti kaupungin alueella. Yksiöitä on kahdeksan ja kaksioita on kaksi. Asunnot ovat hyväkuntoisia ja sijaitsevat omistusasuntokiinteistöissä. A-klinikan yhteydessä sijaitsevat tukiasunnot ovat kaikki yksiöitä. Yksi asunnosta on liikuntavammaiselle asiakkaalle soveltuva. Myös A-klinikan tukiasunnot ovat uusia ja hyväkuntoisia ja ne ovat valmiiksi peruskalustettuja. Tukiasuntojen vuokrat vaihtelevat välillä 200-410 euroa/kuukaudessa. Asukkaat voivat hakea Kelan asumistukea asumiskuluihin.

Asumisjakso ja asukkaiden sijoittuminen

Asukkaat tulevat asuntoihin pääsääntöisesti A-klinikan kautta, esimerkiksi siten, että asiakas on ollut avohuollon asiakkaana tai katkaisuhoidossa. Hyvin usein asiakas ottaa itse tukiasumismahdollisuuden esiin ja hänet ohjataan tukiasunnoista vastaavan työntekijän luokse. Katkaisuhoidosta asiakas siirtyy ensin jatkohoitopaikkaan, jonka aikana tukiasuntoasia pidetään vireillä asiakkaan ja työntekijän yhteisissä tapaamisissa. Tässä vaiheessa voidaan tehdä myös verkostotyötä pyytämällä keskusteluihin mukaan esimerkiksi asiakkaan sosiaalityöntekijä ja jatkohoitopaikan työntekijöitä. Näissä tilanteissa, tukiasumisjaksoa käydään läpi etukäteen ja pohditaan yhdessä tukiasumissuunnitelmaa. Tähän liittyy yhteisarviointi siitä, onko tukiasuminen tässä vaiheessa sopiva ratkaisu. Tämän tyyppistä keskustelua ei nähdä asukasvalintamenettelynä, vaan ennen kaikkea pyritään siihen, että asiaa katsotaan realistisesti eikä lähdetä rakentamaan asiakkaalle uutta epäonnistumisen kokemusta. Tukiasumisjaksoa valmisteleva aika on osoittautunut tarpeelliseksi ja tukiasumisen onnistumista tukevaksi työtavaksi. Oleellisinta tässä vaiheessa on rakentaa yhteistyötä ja luottamusta asiakkaan kanssa.

Asumisjakso tukiasunnoissa on suunniteltu kestoltaan kolmeksi vuodeksi. Käytännössä asumisjaksot vaihtelevat yhdestä kolmeen vuoteen. Näitä lyhyemmät asumisjaksot tarkoittavat tukiasumisen purkautumista, joko asukkaan omasta aloitteesta tai siten, että asumisjakso joudutaan keskeyttämään työntekijän aloitteesta. Asuminen perustuu vuokrasopimukseen, jonka lisäksi tehdään päihdehuollon avohoidon palveluja koskeva sopimus. Vuokrasopimukset tehdään aluksi määräaikaisina, esimerkiksi 3 kuukautta + 6 kuukautta, jonka jälkeen vuokrasopimus tehdään toistaiseksi voimassa olevana. Hoitosopimuksessa kirjataan päihdehuollon tukitoimet, esimerkiksi käynnit A-klinikan palveluissa ja intervallijaksot laitostuntoutuspaikassa. Tukiasuminen on päihdettömän asumismuoto. Säännöissä korostetaan sitä, että asunto on asukkaan hallinnassa ja että siihen ei tule ottaa muita henkilöitä asumaan. Näillä säännöillä pyritään sulkemaan pois perinteisesti asumisen keskeytymiseen johtavat tekijät. Päihdettömyyden vaatimusta on joissakin yhteyksissä kritisoitu. Se tulisi kuitenkin nähdä enemmän tukiasumisen sisältöä ohjaavana tavoitteena kuin vallankäytön väline-

nä. Raitistumisprosessiin kuuluu usein retkahtaminen päihteisiin. Nämä tilanteet tukiasumisessa käsitellään tapaus kerrallaan.

Espoon A-klinikan piirissä oleviin tukiasuntoihin on muotoutunut asiakkaiden jaottelua siten, että A-klinikan yhteydessä oleviin tukiasuntoihin sijoittuvat enemmän tukea tarvitsevat asukkaat. Joidenkin asiakkaiden kohdalla A-klinikan tukiasunnot ovat toimineet asumisen aloitusvaiheen asuntolina, joista sitten on siirrytty Y-säätiön asuntoon. Luonnollisesti näissä on myös mahdollisuus asua koko tukiasumisjakso. Keskeinen peruste A-klinikan asuntoon sijoittumiselle on asiakkaan oma arvio tuen tarpeesta. Asiakkaat kokevat usein myös turvalliseksi asumisen A-klinikan yhteydessä, jossa on tarvittaessa mahdollisuus kääntyä esimerkiksi katkaisuhoidoaseman työntekijöiden puoleen, kun tilanne niin vaatii. Y-säätiön tukiasuntoihin sijoittuvat asukkaat, joilla on yhteisen arvioinnin perusteella valmiudet asua suhteellisen itsenäisesti. Espoon A-klinikan asumispalveluissa Y-säätiön asunnot ovat muotoutuneet siten väljemmän tuen asumiseksi. Y-säätiön asunnoissa asuvat tapaavat tukiasuntotyöntekijää säännöllisesti ja työntekijä käy myös sovitusti tapaamassa asukasta hänen asunnollaan.

Päihdeongelman käsittely ja elämäntilanteen paraneminen

Asukkaiden kanssa tehtävässä työssä päälinjauksina ovat päihdeongelman käsittely, raittiuden tukeminen, elämänsisältöön ja elämänhallintaan liittyvät asiat. Päihdeongelman käsittelyyn liittyvät työ hoidetaan pitkälti A-klinikan peruspalvelujen kautta, joita ovat esimerkiksi yksilöterapia ja erilaiset ryhmät. Katkaisuhoidon palveluja käytetään päihteisiin retkahtamisen yhteydessä tai siten, että tukiasukas on halunnut olla turvassa viikonlopun yli, jos on kokenut, että omin voimin ei juuri sillä hetkellä pärjää. Toimivia ratkaisuja ovat olleet myös intervallijaksot, esimerkiksi Ridasjärvellä. Näissä asukas on käynyt sovitun aikataulun mukaisesti 3-4 päivän jaksoilla jatkohoitopaikassaan. Asumisjakson alkuvaiheessa nämä ovat hyviä tukitoimia ja näitä on mahdollisuus käyttää muutenkin tukiasumisjakson ajankohtina.

Päihdeongelmaan liittyen, keskeinen kysymys on päihteiden käytöltä jäävän ajan ja tilan käyttäminen mielekkäällä tavalla. Pelkkä asunto ja raittiina pysyttely eivät kannu. Tähän kysymykseen on usein löytynyt vastaus asukkaan omasta elämänhistoriasta. Usein löytyy kontakteja ja mielenkiinnon kohteita, jotka päihteidenkäytön aikana ovat jääneet toisarvoisiksi ja taka-alalle. Yhtälailla vastauksia voi hakea tulevaisuuden suunnitelmista ja asioista, joita kohti asiakas haluaa edetä. Yhtä tärkeiksi ovat myös muodostuneet viranomais tahojen tarjoamat mahdollisuudet, kuten työvoimatoimiston palvelut kurssi- ja työllistymisvaihtoehtoihin. Joissakin tilanteissa on myös hyödyllistä keskustella asiakkaan kanssa siitä, että kaikkien asioiden ei tarvitse olla valmiina ja hoidettuna ensimmäisten kolmen kuukauden aikana. Tarvitaan aikaa myös rauhoittumiselle ja rauhalliseen etenemiseen.

Espoon A-klinikan tukiasunnoissa asuvat ovat päihdetaustaisia miehiä ja naisia. Takana on eripituisia aikoja päihteidenkäyttäjänä ja päihdehuollon palveluiden käyttäjänä. Myös tukiasumista on voitu kokeilla jo aikaisemminkin. Asuntoihin hakeutuvat ovat aina motivoituneita hakemaan muutosta omaan elämäntilanteeseensa. Motivaatiota on sinällään vaikea määritellä. Lähtökohtana asiakkaalla voi olla hyvinkin selkeät suunnitelmat ja tavoitteet, joita kohden pyrkii. Lähtötilanne voi myös olla se, että muuta varmuutta ei ole, kuin että nykyisellään oma elämä ei voi jatkua, joten pyritään irti jostakin. Joidenkin kohdalla muutoshalukkuus kantaa hyvinkin pitkälle. Joskus taas ei löydy tarvittavaa pitkäjänteisyyttä ja oikeita keinoja siihen, että elämäntilanne lähtisi muuttumaan.

Asumisen jatkojärjestelyt toteutuvat tukiasumisjakson jälkeen siten, että asukas siirtyy kaupungin vuokra-asuntoon. Asukkaalla on myös mahdollisuus jäädä

alkuperäiseen tukiasuntoonsa tavallisessa vuokrasuhteessa. Näiden vaihtoehtojen arvioinnissa on ollut keskeisenä asukkaan oma näkemys. Asunnon ja ympäristön vaihtuminen on aina iso muutos ja ratkaisut tukiasumisen jatkojärjestelyjen suhteen on hyvä toteuttaa asiakkaan näkökulmasta luontevimmalla tavalla. Tilanteet, joissa tukiasumisjakso keskeytyy, on myös hoidettu siten, että asukkaalle voidaan tarjota jokin muu asumisvaihtoehto.

Yhteistyötahojen kanssa työskentely

Tukiasuntotyöntekijä on asiakastyössä sekä päihdetyöntekijä että erilaisten verkostojen ja yhteyksien luoja. Tukiasuntotyöntekijä on lähityöntekijä, jonka kanssa voi työstää ja selvittää erilaisia vaihtoehtoja. Päihdetyön tuntemuksen lisäksi hänen täytyy tuntea paikalliset yhteistyötahot ja näiden tarjoamien palveluiden sisältö. Hyödyllistä on tuntea myös kiinteistöhuoltoa kuin velkaneuvontaakin. Työhön sisältyy myös rohkaisijan ja kannustajan rooli, tukea ja ohjaamista vaihtoehtoissa hyväksymällä asiakkaan valinnat. Työ sinällään on hyvin monimuotoista kaikkine elämisen vivahteineen ja kuolemankin siinä joskus joutuu kohtaamaan.

Espoon A-klinikan tukiasunnot täydentävät alueensa päihdehuollon muita asumispalveluja. Tärkeitä yhteistyötahoja ovat olleet Espoon kaupungin päihdehuollon palvelut ja Espoon Diakoniasäätiön asumispalvelut. Yhteistyö ja verkostot ovat olemassa ja niitä tarvitaan paljon tällä alueella.

Salon A-klinikan asumispalvelut

Tuettu asuminen käynnistyi Salon A-klinikan palveluissa 1990-luvun alussa. Lähtökohtana toiminnan käynnistämiseksi oli ne asiakkaat, jotka olivat joko asunnottomia, asuivat puutteellisissa asumisolosuhteissa tai hädätouhan alaisina. Toiminnan aloittamisen lähtökohtana oli myös ajatus siitä, ettei vailla vakinaista asuntoa oleva asiakas kykene kiinnittymään A-klinikan avohoitoon ja pitkäjänteisempään työskentelyyn.

Tukiasuntoja hajautetusti

Vuonna 2004 tukiasuntoja on kaikkiaan 25 kappaletta. Asunnoista 15 on Y-säätiöltä välivuokrattuja kerrostaloyksiöitä, viisi asuntoa on vuokrattu yksityisiltä vuokranantajilta, yksi tukiasunto on Salon kaupungin vuokra-asuntokannasta ja A-klinikkasäätiön omistamia asuntoja on kolme. Näiden lisäksi on yksityiseltä taholta vuokrattu ns. ryhmä/soluasunto A-klinikan pihapiirissä, johon voidaan sijoittaa kaksi asukasta. Y-säätiöltä ja yksityisiltä tahoilta vuokratut asunnot sijaitsevat Salon kaupungin alueella. A-klinikkasäätiön omistamat asunnot sijaitsevat Halikossa, Paimiossa ja Somerolla. Asunnot ovat hyväkuntoisia kerrostaloasuntoja, kooltaan 24-40 m² ja vuokrat vaihtelevat välillä 165-280 euroa. Projektin tiedonkeruun aikana vuonna 2003 Salon A-klinikan tukiasunnoissa asui 22 asiakasta, joista naisia oli 3 ja miehiä 19.

Tukiasuntoihin hakeudutaan A-klinikan kautta täyttämällä asuntohakemus, jossa selvitetään asiakkaan elämäntilannetta, asunnontarvetta ja tarvittavaa tukea. Vuokrasopimukset tehdään määräaikaisina. Tukiasumisen kestoa ei ole erikseen määritetty, vaan lähtökohtana on se, että asukas voi jäädä asuntoon, jos se hänen kannalta vaikuttaa sopivimmalta vaihtoehdolta.

Vuokranmaksukäytäntö on sovittu siten, että A-klinikka maksaa vuokrat vuokranantajalle ja tukiasunnossa asuva maksaa vuokran A-klinikalle. Tällä jär-

jestelyllä pyritään turvaamaan asunnon säilyminen tilanteissa, joissa vuokramaksu jää asukkaalta syystä tai toisesta hoitamatta. Tukiasumisen edellytyksenä on hoitosuhde Salon A-klinikkaan.

Tuen sisällöstä sovitaan kunkin asukkaan kanssa laadittavalla hoito/tukisopimuksella. Sopimuksessa määritellään asukkaan oikeus tukeen, yksityisyyteen, päihteettömyyttä edistävään lähiympäristöön ja oikeuteen jatkaa asumista kriisitilanteiden sattuessa, esimerkiksi päihteisiin retkahtamisen jälkeen. Asukasta velvoitetaan pitämään kiinni sovituista työntekijätapaamisista, henkilökohtaisen hoitosopimuksen sisällöstä, muiden asukkaiden huomioimisesta ja väkivallattomuudesta.

Yhtenä työmuotona tukipalveluihin liittyen on käytetty väliintulomenettelyä. Tällä pyritään siihen, että asuminen muuallakin kuin tukiasunnossa voisi jatkua. Häädöt pyritään välttämään neuvotteluilla eri osapuolten kesken.

Asumispalvelujen kokonaisuus - Asumispolku

Keväällä 2002 Salossa tehtiin päätös erillisten asumispalveluiden kokoamisesta asumispalveluiden kokonaisuudeksi. Päätettiin kehittää Asumispolku, jonka tehtävänä on parantaa asiakkaan mahdollisuuksia löytää kodilta tuntuva asumismuoto. Asumispolku on suunnattu asiakkaille, joiden kohdalla asuminen tavallisessa vuokrasuhteessa tai hajautetussa tukiasumisessa ei tässä elämänvaiheessa suju.

Asumispolun kokonaisuuden muodostavat A-klinikan palvelut, katkaisuhoido, Louhela-yhteisö, ryhmä/soluasunto, asumisyhteisö Anjalansalo, toimintakeskukset ja Rolle-työ. Tukiasunnot liittyvät kokonaisuuteen siten, että asiakas voi siirtyä muista Asumispolun palveluista tukiasuntoon.

Asumispolku käynnistyy A-klinikalta ja jatkuu terveyskeskuksessa tapahtuvalla 4-6 vuorokauden katkaisuhoidolla. Katkaisuhoidosta asiakas siirtyy Somerolle Louhela-yhteisöön 45 vuorokauden tai tarvittaessa pidemmällekin arviointijaksolle. Louhelassa on yhdeksän asiakaspaikkaa. Asumispolun työntekijä käy viikoittain tapaamassa asiakkaita Louhela-yhteisössä. Tapaamisten aikana kartoitetaan asiakkaan elämäntilannetta ja mietitään yhdessä jatkosuunnitelmia. Samoin kartoitetaan asumisen historiaa ja mietitään yhdessä, millainen asumismuoto Louhelan jälkeen on asiakkaalle sopivin vaihtoehto ja mitkä ovat keskeisiä tuen tarpeita. Asumispolun alkuvaiheessa olevien asiakkaiden kanssa laaditaan tuki- ja hoitosuunnitelma, opetellaan arkirutiineista suoriutumista ja mietitään myös muun jatkohoidon tarvetta.

Asumispolun alussa Louhela-yhteisön rooli on kartoittava, kuntouttava ja jatkosuunnitelmien laatimisaika. Yhteisö toimii tarvittaessa pysähtymispaikkana, kun päihteidenkäytön hallinta tuottaa vaikeuksia, joko ennaltaehkäisevänä toimintana tai päihteisiin retkahtamisen jälkeen. Asiakas voi katkaisuhoidon jälkeen olla jakson yhteisössä ja palata sieltä omaan asuntoonsa.

Asumisyhteisö Anjalansalo muodostuu hoitokodista ja yhteisökodista. Se sijaitsee Salon kaupungissa. Toiminta käynnistyi remontoituissa tiloissa keväällä 2004. Anjalansalon toimintaperiaatteet ovat yhteisöllisyys ja kiireettömyys. Yhteisökoti tarjoaa tuettua asumista niille asumispolun asiakkaille, joilla on tarkoitus siirtyä itsenäiseen asumiseen tulevaisuudessa. Kodissa on yhdeksän asiakaspaikkaa, joista kaksi on suunnattu lyhytkestoiseen asumiseen. Yhteisössä toteutuvat toisaalta asumisyhteisön tuki, mutta myös yksityisyys omassa kodissa.

Hoitokodissa hoidetaan ikääntyviä ja liikuntaesteisiä päihteiden käyttäjiä. Hoitokodissa on seitsemän asiakaspaikkaa, joista viisi on tarkoitettu pitkäkestoiseen asumiseen ja kaksi on varattu lyhyille hoitojaksoille. Lyhytaikaisen hoidon avulla tuetaan asiakkaan kotona selviytymistä mahdollisimman pitkään. Asiakkaat voivat tulla joko tarvittaessa tai säännöllisesti sovituille intervallijaksoille hoito-

kotiin. Samalla tuetaan asiakasta kotona hoitavien jaksamista. Pitkäaikainen hoito tarjoaa asumispalvelun ja hoidon niille asiakkaille, joilla ei ole enää edellytyksiä asua kotona edes kotiin vietyjen tukipalvelujen turvin. Hoitokodin toimintaperiaatteisiin kuuluu itsemääräämisoikeuden tukeminen, fyysisen kunnon ylläpito, yhteisöllisyys ja yhteisten kodin sääntöjen noudattaminen.

Rolle-työ käynnistyi vuosina 1997–1998 RAY:n rahoittamana projektina ja on sen jälkeen vakiintunut yhdeksi Salon A-klinikan asumispalvelujen työmuodoksi. Projekti pohjautui 1993–1996 Salon A-klinikan terveydenhoitajan kotikäynneillä tekemiin havaintoihin asiakaskohderyhmästä. Työn kohderyhmänä ovat itsenäisesti asuvat liikuntaesteiset ja ikääntyvät päihteidenkäyttäjät. Palvelu toteutetaan kotikäynteinä ja tiiviinä yhteistyönä kotipalvelun, kotisairaanhoidon ja Salon A-klinikan välillä. A-klinikan osalta työstä vastaa kaksi vakinaista työntekijää. Vuonna 2003 palvelun piirissä oli 57 asiakasta. Rolle-työn tavoitteena on turvata asiakkaiden selviytyminen omassa kodissaan mahdollisimman pitkään ja tukea asiakkaiden omaisia ja läheisiä. Tähän pyritään hyvällä perushoidolla, päihdehaittojen vähentämisellä ja asiakkaan elämänsisältöä kohentamalla mielekkään tekemisen muodossa, esimerkiksi toimintakeskuspalvelujen kautta.

Toimintakeskukset liittyvät osaksi Asumispolkua, tarjoamalla erilaisia peruspalveluja ja mielekkään tekemisen mahdollisuuksia. Toimintakeskus on päihteen, vapaaehtoinen ja yhteisöllinen vaihtoehto yksinäiselle, työttömälle tai eläkeläiselle. Salon A-klinikkatoimella on toimintakeskukset Salossa, Halikossa, Paimiossa ja Perniössä. Näiden keskusten peruspalveluja ovat edullinen ruokailu, päivän lehdet, pyykinpesumahdollisuus ja sauna. Vuonna 2003 neljässä toimintakeskuksessa oli yhteensä 200 asiakasta.

Jokaisessa toimintakeskuksessa toimii kävijäyhdistys, jonka kautta voi vaikuttaa toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Kävijä voi itse päättää, käyttääkö keskuksen peruspalveluja vai haluaako osallistua aktiivisemmin yhdistyksen toimintaan. Peruspalvelujen ja yhdessäolon ohella, toimintakeskukset tarjoavat mahdollisuuden erilaisiin harrastuksiin, kuten käsitöihin, puutarhanhoitoon ja kuntoiluun. Retket, leirit ja tutustumiskäynnit kuuluvat myös yhdessä tekemiseen. Keskuksessa työskentelee toiminnanohjaaja. A-klinikan sosiaaliterapeutti ja sairaanhoitaja käyvät myös säännöllisesti asiakkaita tapaamassa. Asiakas voi halutessaan tehdä hoidollisen sopimuksen toimintakeskuksen ja A-klinikan palveluiden käytöstä. Keskus voi myös tarjota kävijälle paikan kuntouttavaan työtoimintaan.

Salon A-klinikkatoimi on keskeinen päihdehuollon asumispalvelujen tuottaja alueellaan. Tukiasunnot ja Asumispolku muodostavat kokonaisuuden, jossa asiakas voi sijoittua saman palveluntuottajan erityyppisiin asumispalveluihin joustavasti tarpeen mukaan.

2.5 Arviointia

2.5.1 Asumispalveluiden kohdentuminen ja toimivuus

A-klinikkasäätiön asumispalvelut tuottavat tukiasumispalveluita päihdetautisille asiakkaille. Peruslähtökohdiltaan palvelu on suunnattu hyvin asiakkaan perusproblematiikkaan ja palvelua tuottavan tahon perustehtävään nähden.

A-klinikkasäätiön päihdehuollon asumispalvelut näyttäisivät toimivan samassa sykliässä kuin päihdehuollon kehitystarpeet ovat päihdehuoltoa kulloinkin muuttaneet. Karkeasti linjaten voi ajatella, että laitospainotteinen ja pakkoon perustunut päihdehuolto tuotti esimerkiksi asuntola- ja yhteismajoituspohjaisia asumispalveluja. Päihdehuollon vapaaehtoisuuteen perustuva ajattelu sekä

asiakkaan toiveiden ja itsemääräämisoikeuden korostuminen, ohjasivat myös asumispalveluita asuntoloista kohti pienempiä asumisyksiköitä ja tukiasuntoja. Osa laitoshoidon perustehtävistä siirtyi avohoidon ja asumispalveluiden piiriin.

Samalla asumispalvelut muuttuivat enemmän hoidollisiksi kuin aiemmin. Viimeisten vuosien aikana asumispalveluja on myös pyritty kohdentamaan erilaisille päihdeongelmaisryhmille. Perusajatuksena on, että käytetään esimerkiksi hajautettua tukiasuntomallia ja näihin suunnattavaa tuen ja palvelujen sisältöä kohdennetaan paremmin kyseisen asiakasryhmän tarpeita vastaaviksi. Tästä esimerkkinä Järvenpään sosiaalisairaalassa käynnistynyt Verkko-projekti, jossa kehitetään tukiasumispalveluja pääkaupunkiseudun kuntoutuville lääkkeellisessä korvaushoidossa oleville opioidiriippuvaisille potilaille. Nuorille päihteidenkäyttäjille suunnattuja palveluja toteutetaan Nuorten Stoppari palveluissa, joita on toiminnassa Kymen- ja Lahden A-klinikkatoimien yhteydessä.

Luonnollisesti asumispalvelujen muotoutumiseen on myös vaikuttanut laitospaikkojen määrän supistuminen. Tämä näkyy erityisesti mielenterveystyön puolella, mutta myös päihdehuollon alueella. Ei liene sattumaa, että molempien hoitosektoreiden sisällä on paljon yhteisiä asiakkaita. Puhutaan kaksois- ja kolmoisdiagnoosiasiakkaista, jotka sijoittuvat sekä päihdehuollon että mielenterveystyön palveluntuottajien asumispalveluihin ja jotka muodostavat asumispalveluiden haasteellisimman asiakasryhmän. Näiden asiakkaiden sijoittuminen jompaankumpaan palveluntuottajan asumispalveluun ei aina ole itsestään selvää. Paikallisella tasolla voisi hyvin sopia yhteistyökäytäntöjä, joissa asumispalveluiden tuottajatahot tekisivät näiden asiakkaiden kanssa tiiviimmin konkreettista yhteistyötä, esimerkiksi yhteisten kotikäyntien muodossa. Myös työntekijöiden osaamista yhteisillä alueilla tulisi vahvistaa. Silloin ei olisi niinkään merkitystä sillä, minkä palveluntuottajan asumispalveluyksiköissä asiakas asuu, vaan voitaisiin yhdistää tietoa, taitoa ja osaamista, josta hyötyisivät sekä asiakas että palvelun tuottajat.

A-klinikkasäätiön tuetussa asumisessa on yhdistetty kaksi laajaa kokonaisuutta: asuminen ja päihdeongelman käsittely. Etukäteen ajatellen yhdistelmä vaikuttaa monimutkaiselta. Asunto perustarpeena on välttämättömyys, joka mahdollistaa joukon muita perustarpeita, kuten turvan, yksityisyyden, lämmön ja puhtauden. Tuetussa asumisessa keskustellaan paljon siitä, että asunto sinällään ei riitä, mutta sen merkitys näyttää kuitenkin tämänkin aineiston valossa aivan keskeiseltä. Useimmille meistä koti ja asunto ovat itsestäänselvyys. Tukiasuntoihin sijoittuvat ovat kuitenkin eläneet elämässään vaiheita, jossa asunnottomuus ja sen mukana tulleet ilmiöt ovat olleet osa jokapäiväistä arjen kamppailua. Kokemus asunnottomuudesta arvottaa asumisen kokonaan uudestaan.

Asunnottomuuteen ja päihteidenkäyttöön liittyy usein vielä tilanne, jossa muut asumismahdollisuudet on menetetty esimerkiksi vuokratien takia. Perustarpeiden ohella asumispalvelut tarjoavat uuden mahdollisuuden. Tämä osaltaan selittää tämänkin aineiston tuloksissa ilmenevää tyytyväisyyttä asumispalveluihin. Asuminen omassa asunnossa, tukee ja mahdollistaa omaa elämänhallintaa ja antaa tunteen siitä, että kuuluu konkreettisesti johonkin. Asuminen ja siihen liittyvien perustarpeiden täytyminen mahdollistavat sitten jo uusien tavoitteiden asettelun. Tuettuun asumiseen liittyvä työ onkin pitkälti näiden asioiden kanssa työskentelyä.

Tukiasumisen voimavaraksi näyttäisi muodostuvan se, että asunto ja päihdeittömyys käytännössä tukevat toisiaan. Asuminen luo edellytyksiä päihdeittömyydelle ja päihdeittömyys luo edellytyksiä asumiselle. Asiakaskyselyssä myös tämä näkökanta tuli selkeästi esille. Aukkaat eivät koe erityisen vaikeana näiden asioiden yhdistämistä. Päihdeongelman käsittely on aina pitkä prosessi ja asumispalveluihin hakeutuvat ovat siihen työskentelyyn kukin tavallaan sitoutuneita. Taustalla voi olla jo kaikki mahdolliset päihteidenkäytön kielteiset seuraamukset

sekä yritykset ja epäonnistumiset hallita päihteidenkäyttöä. Ajallisesti tämä tarkoittaa useimmilla useita vuosia kestävää ajanjaksoa. Tästä näkökulmasta tulee myös ymmärrettäväksi, että A-klinikkasäätiön tukiasuntoihin hakeutuvat ovat iältään jo ainakin nuoria aikuisia.

Asumisen sujumisessa tärkeäksi kysymykseksi nousee työntekijän, asiakkaan ja palvelun sisällön onnistunut kohtaaminen. Keskeisiä ratkaistavia kysymyksiä ovat minkälaisille asiakkaille palvelu on tarkoitettu ja keitä ovat ne, jotka todennäköisimmin onnistuvat asumisessa A-klinikkasäätiön tuetun asumisen yksiköissä. Nämä kysymykset on pyritty ottamaan huomioon jo asiakkaita valittaessa tuettuun asumiseen. Työntekijät kartoittavat asiakkaan motivaatiota, sitoutumista sekä psyykkisiä ja fyysisiä mahdollisuuksia asua suhteellisen itsenäisesti tuetun asumisen asunnossa. Motivaatiolla tarkoitetaan tässä halua päihteiden käytön hallitsemiseen tai lopettamiseen kokonaan sekä halua yrittää itsenäistä asumista tuetussa asunnossa sitoutuen asumisen sääntöihin sekä tarvittavaan tukeen ja hoitoon. Psyykkisellä kyvyllä tarkoitetaan asiakkaan riittävän hyvää psyykkistä kuntoa, mikäli asiakkaalla on vaikeita mielenterveysongelmia asuminen saattaa muodostua mahdottomaksi A-klinikkasäätiön tarjoamassa tukiasunnossa. Fyysisellä kyvyllä viitataan asiakkaan riittävän hyvään fyysiseen kuntoon, jotta hän kykenee itsenäiseen asumiseen ja asioiden hoitamiseen. Asuminen tuetun asumisen asunnoissa saattaa jo lähtökohdiltaan johtaa asumisen epäonnistumiseen, mikäli työntekijä on arvioinut asiakkaan psyykkisen ja fyysisen selviytymisen sekä motivaation ja sitoutumisen väärin.

Epäonnistumiset ja asiakkaiden retkahdukset päihteisiin asumisjakson aikana ovat luonnollinen osa päihteiden käytön lopettamisprosessia ja itsenäisen asumisen opettelua. Asuminen säätiön järjestämän tuetun asumisen asunnossa saattaa kuitenkin muodostua mahdottomaksi, mikäli asiakas ei kykene hallitsemaan päihteiden käyttöönsä, lukuisten yritystenkään jälkeen. A-klinikkasäätiön tuetun asumisen palvelujärjestelmä palvelee parhaiten asiakkaita, jotka ovat sitoutuneita päihdeongelmansa käsittelyyn. Palvelun resurssit ovat rajalliset ja reunaehdot ovat olemassa, ja kun asuminen tämän tyyppisessä tuetussa asumisessa ei suju, tämä voi johtua asukkaasta, palvelujärjestelmästä tai jopa työntekijän arvioinnista tai useammasta näistä tekijöistä.

2.5.2 Näkökulmia asumispalveluiden kehittämiseen

Palveluiden parhaimman mahdollisen sujumisen kannalta on tärkeää työntekijän ja asiakkaan kohtaaminen sekä yhteinen työskentely palvelujärjestelmälle asetettujen ehtojen mukaisesti. Lähtökohtana on asiakaslähtöisyys, jossa asiakkaiden tuen tarve otetaan yksilöllisesti huomioon. Luottamus asiakkaan ja työntekijän välillä on ensiarvoisen tärkeää asiakkaan sitoutumisessa tuettuun asumiseen. Luottamuksen ja sitoutumisen prosessia tukee valmisteluvaihe, jossa asiakas ja työntekijä ovat yhteistyössä jo ennen asumisjakson alkamista. Asiakkaan onnistumista tukee myös riittävän pitkä päihdeettömän jakso ennen asumisjakson alkua.

Työntekijän jaksamisen ja työn onnistumisen edellytyksenä ovat työssä käytettävät resurssit. Riittävä työntekijämäärä luo jaksamisen edellytyksiä, ei vain työmäärän jakamisen mahdollisuutena vaan myös työn henkisen jakamisen vuoksi. Työ saattaa tuntua henkisesti liian raskaalta hoidettavaksi yksin. Koulutautumismahdollisuudet parantavat myös työssä jaksamista. Työntekijä saa uusia välineitä, innostuu ja on valmiimpi kehittämään työtään. Myös työnohjaus toimii uusien välineiden tuojana sekä tarjoaa mahdollisuuden työntekijän kokemusten käsittelyyn, ja siksi on tärkeää jaksamisen ylläpitäjänä ja lisääjänä.

Tärkeinä työn onnistumisen edellytyksinä työntekijät pitävät myös toimivia

verkostoja. Asiakkaan ja työntekijän kannalta toimivien verkostojen luomisessa työntekijältä vaaditaan aktiivisuutta. Verkostot eivät kuitenkaan aja tehtäväänsä, mikäli niiden ylläpitäminen vie kohtuuttoman paljon aikaa ja ne muodostuvat liian työläiksi työntekijälle. Verkostojen ylläpitäminen lähtee asiakkaiden tarpeista ja niiden täytyy olla asiakkaan elämäntilanteen kannalta mielekkäitä. Erityisen tärkeää sekä työntekijän että asiakkaan kannalta on päihdeproblematiikan ymmärtäminen. Koska retkahdukset kuuluvat paranemisprosessiin, niiden hoitoon ja puuttumiseen olisi pyrittävä laittamaan aikaa ja energiaa.

Asumispalvelut kohdentuvat niihin asiakkaisiin, joiden elämäntilanne on jo kriisissä. Näin asumispalveluiden luonne muodostuu kuntouttavaksi ja korjaavaksi. Tukipalvelujen kehittämistä tulisi suunnata myös siten, että asiakkaan elämäntilanteeseen voitaisiin tarjota apua jo ennen asunnon menettämistä. Osaa päihdehuollon asiakkaista pystytäänkin auttamaan jo varhaisemmassa vaiheessa. Näissä tilanteissa, asiakkaalla on olemassa oleva kontakti päihdehuoltoon ja samalla toteutunut yhteistyö esimerkiksi sosiaalitoimen ja isännöinnin kanssa. Tie tukiasuntoihin käy edelleen kuitenkin enimmäkseen asunnottomuuden kautta.

A-klinikkasäätiön tuetun asumisen palvelujärjestelmän ulkopuolelle jää joukko ihmisiä, jotka ovat usein pitkälle kroonistuneita päihteiden käyttäjiä, eivätkä ole riittävän hyvässä kunnossa asuakseen juuri tämän tyyppisissä tukiasunnoissa. Näille henkilöille olisi hyvä löytää toisen tyyppisiä peruspalveluita, joissa turvataan inhimilliset asumisolosuhteet. Reunaehtojen asettaminen palvelujärjestelmälle on tärkeää, koska niiden puuttuminen ei palvele asukasta sen enempää kuin työntekijääkään. Asukkaan kannalta reunaehtojen puuttuminen tuskin toisi toivottua paranemista elämäntilanteeseen ja päihdeongelman hallintaan. Työntekijöille reunaehtojen puuttuminen merkitsisi kohtuutonta työtaakkaa, jos asiakas ei millään kykene sitoutumaan päihdeongelmansa hoitoon ja itsenäiseen asumiseen. Asiakaslähtöisyyden onnistunut kohtaaminen on tukiasumistyön lähtökohta A-klinikkasäätiön palvelujärjestelmässä. Palvelujärjestelmän pitää olla riittävän joustava ollakseen yksilöllinen, mutta myös riittävän tarkasti määriteltä ollakseen peruslähtökohdiltaan toimiva ja turvallinen.

Lähteet

- A-klinikkasäätiö. Tuetun asumisen projektin tiedonkeruumateriaali ja asiakashaastattelut vuosilta 2001-2004.
- Gagarin, O. Ajatuksia alkoholismista. A-klinikkasäätiö, Tiimi 5/2002
- Gossop, M. Introduction. Teoksessa Gossop, M. (toim.) Relapse and Addictive Behaviour, London.1989.
- Metso, L. ja Nuorvala, Y. Huumeasiakkaat yleistyvät sosiaali- ja terveystaloudissa. Stakes, Dialogi 3/2004.

Mielenterveyskuntoutujien tuettu asuminen ja asumista tukevat palvelut pääkaupunkiseudulla ja Lohjalla

Jaana Paasu

3.1 Taustaa

Psykiatrisen hoidon palvelunrakennemuutos 1980-90-luvuilla keskittyi laitospaikojen purkamiseen. Tällöin mielenterveyskuntoutujien asumispalvelujen kehittäminen ja koordinointi jäi vähäiseksi. Koska mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalvelujen tarve oli suurempi kuin mitä kunnat pystyivät itse tuottamaan, yksityisten palveluntuottajien määrä alkoi nopeasti kasvaa. (Kärkkäinen & Päätaalo, 2002.)

Vuonna 2001 Suomessa oli 476 asumispalveluyksikköä, joista 72 % oli yksityisiä. Asumispaikkoja oli yhteensä 4740. Asumispalvelujen saatavuudessa on suuria alueellisia ja kuntakohtaisia eroja. Osassa kunnista ei ole lainkaan kunnallisia tai yksityisiä palveluntuottajia. Myös kuntoutuksen ja ympärivuorokautisesti valvotujen asumispalvelujen sisältö ja määrä vaihtelevat alueellisesti. (Kärkkäinen & Päätaalo, 2002.)

Asumisen erityisryhmiin kuuluvien katsotaan tarvitsevan erityistoimia asumisessaan, esimerkiksi yksilöllistä tukea. Tällöin pelkkä asunnon järjestäminen ei riitä asunnottomuuden kierteen poistamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi, vaan lisäksi usein tarvitaan hoidollista ja sosiaalista tukea (Huvinen ym., 2002). Psykkisesti sairastuneet kuuluvat asumisen erityisryhmiin, koska psyykkisen toimintakyvyn alentuminen hoitamattomana voi johtaa sosiaalisen verkoston kapeatumiseen, arjen asioiden hoitamattomuuteen ja fyysisen toimintakyvyn huonontumiseen.

Psyykkiset sairaudet jakautuvat hyvinkin erilaisiin sairauksiin. Yleisimpiä ovat depressio, skitsofrenia sekä kaksisuuntainen mielialan häiriö eli bipolaarihäiriö. Depressiota eli masennusta sairastaa 5-6 % suomalaisista. Masennuksella tarkoitetaan oireyhtymää, jonka oireisiin kuuluu mm. unettomuutta, ruokahalun puuttumista, itseluottamuksen puutetta, itsetuhoisia ajatuksia sekä keskittymiskyvyttömyyttä ja yleistä jaksamattomuutta. Skitsofrenian oireet ilmenevät aistiharhoina, havaintokyvyn, ajattelun sekä puheen häiriöinä. Skitsofreniaa sairastavat henkilöt saattavat yhdistellä asioita ja asiayhteyksiä epänormaallilla tavalla ja myös eristäytyvät usein. Suomalaisista skitsofreniaa sairastaa noin prosentti. Henkilö, joka sairastaa bipolaarihäiriötä, vaihtelevat masennus- sekä maniajaksot, joista masennusjaksot ovat yleisempiä. Maniajaksojen oireisiin kuuluvat mm. ylienergisyyttä, kaikkivoipaisuus sekä se, ettei henkilöllä välttämättä ole tunne sairauden tunnetta. (www.mielenterveysseura.fi)

Mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalveluissa on haasteellista kehittää tarpeita vastaavia palveluja. Erityisiä haasteita tuovat mm. kaksoisdiagnoosiasiakkaat, joilla ei ole sairauden tunnetta ja ne asunnottomat mielenterveysongelmaiset henkilöt, jotka ovat joko osittain tai kokonaan palvelujen ulkopuolella. Kaksoisdiagnoosiasiakkaiden eli henkilöiden, joilla on sekä hoitoa vaativa psyykinen sairaus sekä päihderiippuvuus, palvelut ovat usein tyypitelty joko-tai -tyyppi- sesti päihde- ja mielenterveyspalveluihin ja varsinkin mielenterveyspalveluissa asiakkaille asetetaan nollatoleranssi päihteiden suhteen. Useinkaan ei ole helppoa

kartoittaa, mikä on henkilön ensisijainen tuen tarve. Tällöin asiakas saattaa jäädä palveluiden ulkopuolella tai asiakkuus on satunnaista. Satunnaisuus on myös seurausta akuutista päihteiden käytöstä ja heikosta sitoutumisesta tarjottujen palveluiden käyttöön.

Psyykkinen sairaus ei aina edellytä asunnon vaihtoa tai asumismuodon muuttamista, vaan kysymyksessä on sopivien palvelujen tarjoaminen, ja etenkin psyykkisen sairauden diagnoosin löytyminen sekä intervention ja tuen aloittaminen oikeaan aikaan. Tämä mahdollistaa sen, että kuntoutuja saa tarvitsemansa avun nopeammin kuin ennen ja sen seurauksena psyykkisen sairauden aktiivisia jaksoja voidaan ehkäistä tai ajallisesti lyhentää. On tärkeää, että suurempaa huomiota kiinnitetään ensimmäistä kertaa sairastuneisiin ja että interventio on riittävän monipuolista ja pitkäjänteistä. Riittävän tuen saaminen on kuitenkin usein vaikeaa, sillä esimerkiksi asumis- ja tukipalveluihin on tällä hetkellä viikkojen, jopa kuukausien, jono.

Tämän selvityksen tavoitteena on kartoittaa mielenterveyskuntoutujien tuettua asumista (palvelu- ja tukiasuminen) ja siihen liittyviä tukipalveluita pääkaupunkiseudulla. Selvitys on osa Suomen Mielenterveysseuran asumisen tukitoiminnan Keinot Käyttöön Arjen Areenoilla –projektia. Projektin toteutumisen edellytyksenä on ollut moniammatillinen yhteistyöverkosto, jossa ovat olleet mukana pääkaupunkiseudun asunnottomuuden vähentämishjelmaan sitoutuneista tahoista mm. Espoon kaupungin tuetun asumisen palveluyksikkö ja psykiatrinen ostopalvelu, Helsingissä erityissosiaalitoimisto ja Vantaalla Myyrmäen sosiaali- ja terveystoimi. Lisäksi verkostotyötä on tehty Vantaalla Asumispalvelusäätiö Aspan ja A-killan kanssa sekä Helsingissä Alvi ry:n ja Espoon Diakoniasäätiön kanssa. Selvitys tuo esiin, miten Suomen Mielenterveysseuran asumisen tukitoiminnan tukihenkilötoiminta ja Keinot Käyttöön Arjen Areenoilla –projekti linkittyvät palveluihin sekä kartoittaa toimivia toimintamalleja asumisen siirtymävaiheissa.

Pääkaupunkiseudun lisäksi kohteina ovat Lohjan kaupunki ja Human Care Networkin toiminta pääkaupunkiseudulla. Ne valittiin edustamaan erilaista asumis- ja tukipalvelujen tuottamista määrällisestä ja sisällöllisestä näkökulmasta. Lohjan kaupunki on keskisuuri (n. 36 000 asukasta) kasvukunta ja antaa vertailupohjaa palvelujen järjestämisessä. Human Care Network -palvelukotiverkosto on yksityinen palveluntuottaja Etelä-Suomessa, jolta pääkaupunkiseudun kunnat ostavat palveluita mielenterveyskuntoutujille.

Selvityksen kohderyhmänä ovat sekä mielenterveyspalvelujen käyttäjät eli mielenterveyskuntoutujat että palveluntuottajat. Tässä selvityksessä mielenterveyskuntoutujalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on aktiivinen hoitokontakti psyykkisen sairautensa vuoksi. Palveluntuottajien kohderyhmä on varsin laaja, koska kunnat, sairaanhoitopiirit, järjestöt sekä yksityiset palveluntuottajat tuottavat monenlaisia asumiseen liittyviä palveluja ja tukea. Asumis- ja tukipalveluiden kenttään tuo hajanaisuutta myös se, että asumisesta ja siihen liittyvistä palveluista käytetään eri käsitteitä eri merkityksissä ja niiden sisällöistä on siten erilaisia tulkintoja. Stakesin ja sosiaali- ja terveystoiministeriön yhteistyössä laatimassa Mielenterveyskuntoutujan asumispalvelut –laatusuosituksessa (luonnos 14) tyypitellään asumispalvelut palveluasumiseen, tukiasumiseen sekä kotikuntoutukseen.

Tässä selvityksessä käytetään asumispalveluiden osalta jakoa palveluasumiseen ja tuettuun asumiseen. Palveluasumisessa tuotetaan samalla sekä asuminen että palvelut ja tuki. Tässä keskitytään tuettuun asumiseen, jossa tuki voi olla kiinteästi asumisen yhteydessä tai saatavissa ulkopuolelta. Tukipalveluiden osalta psykiatrian erikoissairaanhoidon avohoidon palvelut jäävät vähemmälle tarkastelulle mm. eri organisaatioiden puutteellisen tilastoinnin vuoksi.

Selvityksen materiaalina on käytetty pääkaupunkiseudun kaupunkien sosiaalitoimien ja Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin tietoja. Etelä-Suomen lääninhallituksen sekä Stakesin aineistoja on myös käytetty. Lisäksi on oltu yhteydessä kunkin paikkakunnan toimijoihin, esim. Vantaan kaupungin asumisohjaajiin, Espoon Diakoniasäätiöön, Kalliolan Settlementtiin, Y-Säätiöön ja Niemikotisäätiöön.

Haastattelut ja kyselyt, jotka osoitettiin mielenterveyskuntoutujille, asumis- ja tukipalveluissa työskenteleville sekä asumisen tukitoiminnassa oleville paikallisille mielenterveysseuroille, täydentävät kokonaiskuva.

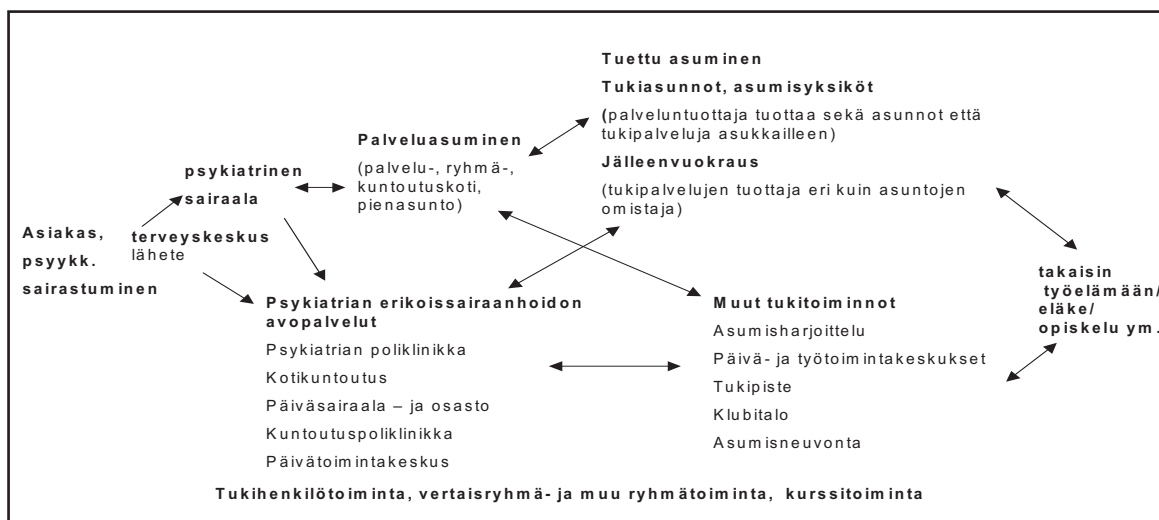
Selvityksessä kuvatut asumispolut on tehty asiakashaastattelujen pohjalta. Koska kyselyihin vastaaminen sekä haastattelut ovat olleet vapaaehtoisia, painottuu aineisto ajoittain joko palveluntuottajan tai –käyttäjän näkökulmaan. Aineiston keräämistä on hankaloittanut kuntien organisaatiomuutokset sekä työntekijöiden vaihtuminen. Ongelmana tiedonhankinnassa on ollut myös se, ettei kunnissa useinkaan ole suunnitelmallista palvelujen koordinoitua. Selvityksessä ei kuvata jokaista toimijaa erikseen, koska mm. Helsingissä ja Vantaalla on toimijoita koskevat oppaat tehty vuosina 2003–2004. Suomen Mielenterveysseura tuottaa lisäksi laajemman raportin tämän aineiston perusteella, joten tässä keskitytään tiivistetysti kuvaamaan ja arvioimaan palveluita.

3.2 Asumis- ja tukipalvelut mielenterveyskuntoutujien tuetussa asumisessa

Mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut jakautuvat palveluasumiseen sekä tuettuun asumiseen. Jaottelun perusteina on käytetty mm. sitä, että lääninhallitukset valvovat palveluasumiseen kuuluvaa toimintaa ja kunnat tuetun asumisen toimintaa. Mielenterveyskuntoutajat, jotka tarvitsevat paljon hoidollista apua ja tukea päivittäisiin askareisiin asuvat palveluasumiseen kuuluvissa asumisyksiköissä, joissa henkilökunta on yleensä ympärivuorokautisesti paikalla tai asukkaille on järjestetty ilta- ja yöpäivystys. Tukipalvelut on jaettu psykiatrian erikoissairaanhoidon avopalveluihin sekä muihin tukipalveluihin. Esimerkiksi päivätoimintakeskustoiminta on joko psykiatrian erikoissairaanhoidon avopalveluissa tai muissa tukipalveluissa sen mukaan, mikä taustayhteisö järjestää kyseistä toimintaa. Mielenterveyskuntoutuja voi osallistua tukihenkilötoimintaan, vertais- ja muu ryhmätoimintaan sekä kurssitoimintaan oman psyykkisen ja fyysisen hyvinvointinsa ja tarpeen mukaan missä palveluketjun vaiheessa tahansa.

Asumis- ja tukipalveluiden palveluketju on hahmoteltu olemassa olevien asumis- ja tukipalveluiden mukaan.

Kaavio 1. Asumis- ja tukipalveluiden palveluketju

Kohdekaupunkien mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalvelujen kuvauksissa on suurimmat palveluntuottajat esitelty tarkemmin. Jokaisella kaupungilla on omat erityispiirteensä palvelujen tuottamisessa; mm. Espoossa Diakoniasäätiöllä ja Helsingissä Niemikotisäätiöllä on monen tasoisia asumis- ja tukipalveluita. Monet palvelut ovat uusia ja ne ovat syntyneet sekä rakenteellisista organisaatioiden muutoksista että asiakkaiden tarpeista. Vantaalla kuntoutuskotien lakkauttamisen jälkeen perustettiin jokaiselle viidelle alueelle sosiaalitoimen alainen asumisohjaajan virka. Ohjaajan tehtävänä on tukea sosiaalitoimen asiakkaita ja erityisesti sosiaalitoimen tukiasunnoissa asuvia asukkaita. Palveluntuottajat kehittävät myös sisällöllisesti toimintaansa asiakkaiden tarpeiden pohjalta. Esimerkiksi Y-Säätiö on aloittanut asuntojen vuokraukseen yhdistetyn asukassihteerin työn Vantaalla ja Helsingissä.

Kaavio 2. Espoon kaupungin mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalvelut

Asumispalvelut

PALVELUASUMINEN

Terveystoimi
Viisikko 25 paikk.

Ostopalvelut

1) yksityiset n. 127
joista Human Care Network-ketju 49
2) Espoon Diakoniasäätiö
Siipi 7 +2 paikk.

TUETTU ASUMINEN

Tukiasunnot ja asumisyksiköt

Espoon Diakoniasäätiö
tuettu asumisyksikkö 54 asuntoa
tukiasunnot 54 asuntoa, 3 työntekijää
Espoon srk -yhtymä 6 tukiasuntoa

Jälleenvuokraus

Y-Säätiö 390 kunnan, 11 srk:n kautta,
voi olla mt -kuntoutujia

Muut asumista tukevat palvelut

PSYKIATRISEN ERIKOISSAIRAANHOIDON AVOPALVELUT

Jorvin psykiatrian poliklinikka (mm. kuntoutustyöryhmä)
Psykiatrian aluepoliklinikat 6 kpl
Espoon keskuksen päiväsasto

MUUT TUKITOIMINNOT

Päivä- ja työkeskustoiminta:

kaupunki 4-5 kpl
Human Care Network 2 kpl

Klubitalo

Asumisneuvonta:

Espoon Diakoniasäätiö Espoon Kruunu

Tukihenkilötoiminta, vertaisryhmä- ja muu ryhmätoiminta, kurssitoiminta.

Keinot Käyttöön Arjen Areenoilla -projektiin ryhmätoiminta yhdessä Espoon ms:n kanssa, EMY:n vertaistoiminta

Espoon kaupunki on kilpailuttanut asumispalvelut vuonna 2004. Yksityisistä palveluntuottajista Human Care Networkillä on merkittävä osuus asumis- ja tukipalveluiden tuottajana. Vuokra-asumisessa Espoon kaupungilla on hyvä tilanne siten, että asunnon saanti ei ole ongelma, sen sijaan ongelmana on saada tukipalvelut asukkaille. Yhtenä mahdollisuutena on ostaa tukipalveluja yksityisiltä palveluntuottajilta, joiden palvelujen piirissä asiakas on aiemmin ollut. Asumis- ja tukipalveluiden ketjussa Espoon Diakoniasäätiöllä on merkittävä osuus asumis- ja tukipalveluiden tuottajana. Diakoniasäätiön tukiasuntojen asumisaika on kuitenkin määräaikaista; kahdesta vuodesta viiteen vuoteen, jonka jälkeen toiveena on, että asukas siirtyy asumaan vuokra-asuntoihin.

Kaavio 3. Helsingin kaupungin mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalvelut

Asumispalvelut

PALVELUASUMINEN

Terveystoimi
kunt.kodit 140, perhehoito 115
Sosiaalitoimi asumisyksiköt 48
Ostopalvelut yksityiset n.200,
joista Human Care Network-ketju 50

Niemikotisäätiö 178
Niemikotiyhdistys 104
muut yhdistykset ja säätiöt n.170
Srk- yhtiö Neulansilmä 8

TUETTU ASUMINEN

Tukiasunnot, asumisyksiköt
Sosiaalitoimi 35 tukias. + 17 asunnon asumisyksikkö
SRK-yhtiö
Paulus 49 tukiasuntoa, voi olla mt-as./ tuki diakonilta
S-Asunnot: n. 200as./n. 10 mt + sosiaalinen isäntä.
Y-Säätiö: 108/30 % erit.ryhm. + asukassihteeri
Niemikotisäätiö 950 asuntoa

Jälleenvuokraus

Y-Säätiö 1041, kunta, srk, NAL, voi olla mt-kuntoutujia

Muut asumista tukevat palvelut

PSYKIATRIAN HOIDOLLISET AVOPALVELUT

Psykiatrian poliklinikat 5 kpl (n. 20 000 as/v)
Kotikuntoutus: Psyk. poli + OTU; Kotiosoite –proj.
33 perhettä
Päiväsairaalat 5 kpl
Kuntoutus poliklinikka 230 as/v
Vaikeahoitoisten potilaiden poliklinikka (suunnitteilla)

MUUT TUKITOIMINNOT

Asumisharjoittelu: NKS:6 vkoa/6 asiakasta
Päivä- ja työkeskustoiminta: NKS 11 kpl, 200 as./v.
Tukipiste Laturi: Alvi ry: 40 as./v
Klubitalo 54 as./pv.
Asumisneuvonta mm. Myllypuron kiinteistöt Oy
Maunulan Asunnot Koy

Tukihenkilötoiminta, vertaisryhmä- ja muu ryhmätoiminta, kurssitoiminta.

KKAA:n ryhmätoiminta (6 as), Pääkaupunkiseudun ms:n tukihenkilötoiminta (15 tuettavaa), Kaakkois-Hkin ms:n Mieta ryhmät 50-60 as/v., Helsingin seudun ms:n vertaisryhmät, Kalliolan Settlementti (10 tuettavaa + ryhmät), OTU:n vertaisryhmät, Helmi ry:n vertaisryhmät, MTKL:n vertaisryhmät, muut toimijat kts. Miete -opas

Helsingissä Niemikotisäätiö on vahva toimija mielenterveyskuntoutujien asumisen ja tukipalvelujen järjestämisessä, lisäksi kaupunki ostaa useiden muiden toimijoiden asumispalveluja. Myös kaupungin suorassa omistuksessa on tukiasuntoja ja asumisyksiköitä.

Kaavio 4. Vantaan kaupungin mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalvelut

Asumispalvelut

PALVELUASUMINEN

Ostopalvelut
yksityiset n. 160
joista Human Care Network-
ketju

Sosiaalitoimi + srk- yhtiö:
Laurinkoti 14 paikk. / voi olla
mt

TUETTU ASUMINEN

Tukiasunnot tai asumisyksiköt

Sos.toimi n. 60 tukiasuntoa
Srk-yhtiö: 71 tukias. 1 diakoni
MTKL; Turvanen, 2 x 1h+k, 2 x 3h+k, 2 ohjaajaa
ASPA: 23 asuntoa
Y-Säätiö 260/30 % + Asukassihteeri / voi olla mt-kuntoutujia

Jälleenvuokraus

Y-Säätiö 313, voi olla mt-kuntoutujia, mm. Tikkurila 13 as mt-kuntoutujia

Muut asumista tukevat palvelut

PSYKIATRIAN ERIKOISSAIRAANHOIDON AVOPALVELUT

Kuntoutuskeskus 1 kpl
Psykiatrian poliklinikat 4 kpl
Päiväosastot 2 kpl yht.30 paikkaa
Päivätoimintakeskustoiminta: 2 kpl / yht. n. 200 as./v

MUUT TUKITOIMINNOT

Asumisharjoittelu: Aspa 3-6 kk/ 3 hlöä
Työkeskustoiminta: kaupunki 1 kpl, Vantaan Invalidit ry 1 kpl, Human Care Network 2 kpl
Asumisneuvonta mm. Vantaan kaupunki (5 asumisohjaajaa), VAV (2 sosiaalista isäntää)

Tukihenkilötoiminta, vertaisryhmä- ja muu ryhmätoiminta, kurssitoiminta:

KKAA:n ryhmätoiminta (1 ryhmää), Vantaan ms:n tukihenkilötoiminta (9 tuettavaa), Hakunilan ms:n Ystävän Kammari, Myyrinki, MTKL:n vertaisryhmät mm, muut toimijat kts. Viehe -opas

Vantaalla mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalvelut ovat pirstoutuneet useiden toimijoiden kesken, joskin palveluasumisen tarjonnassa Human Care Network on keskeinen.

Kaavio 5. Lohjan kaupungin mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalvelut

Asumispalvelut

PALVELUASUMINEN

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri;
kuntoutuskodit 8 + 3 paikk.

VUOKRA-ASUMINEN

Jälleenvuokraus

Y-Säätiö 50 asuntoa + 2 kiinteistöä, kunta,
voi olla mt-kuntoutujia

Muut asumista tukevat palvelut

PSYKIATRIAN ERIKOISSAIRAANHOIDON AVOPALVELUT

Psykiatrian poliklinikat 2 kpl (n. 590 as/v)
Kotikuntoutus: Psyk. poli 10 as/ 1 tt.
Päiväosasto 1 kpl/ 20 paikk.
Päivätoimintakeskus 18 kävijää/ päivässä n.
70 kävijää vuodessa

MUUT TUKITOIMINNOT Työkeskustoiminta

Heli ry; 8 mt-kuntoutujaa

Tukihenkilötoiminta, vertaisryhmä- ja muu ryhmätoiminta, kurssitoiminta.

Lohjan seudun mielenterveysseuran tukihenkilötoiminta (25 tuettavaa) sekä Omaisat Mielenterveystyön tukena, Uudenmaan yhdistyksen kurssi- ja ryhmätoiminta

Lohjalla kaupungin pienemmästä koosta johtuen toimijoiden määrä on pieni. Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri ja Y-säätiö tarjoavat palvelu- ja tukiasumista mielenterveyskuntoutujille.

3.3 Palveluasuminen

Palveluasuminen on asumista asumisyksiköissä, joissa henkilökunta auttaa asukkaita omatoimiseen toimintaan. Jokaisella asukkaalla on oma asunto tai vähintään huone, jossa on oma wc- ja pesutilat ja sen lisäksi yhteiset ruokailu-, keittiö ja kodinhuoltotilat käytettävissä. Palveluasumisen käsite on laaja ja se käsittää sekä työntekijöiden ympärivuorokautisen läsnäolon sekä kuntoutuskotiasumisen. Palveluun voi sisältyä esimerkiksi ateriapalvelu, siivous, hygieniasta huolehtiminen, virkistystä, asiointiapua ja sairaanhoito. Aukkaat voivat osallistuvat oman psyykkisen ja fyysisen kunnon mukaan päivittäisiin toimintoihin, jolloin tämä tukee kuntoutujan toipumista.

Esimerkki mielenterveyskuntoutujien palveluasumisen tuottajista on Human Care Network. Se aloitti toimintansa 1990-luvun alkupuolella ja on yksi suurimpia palveluntuottajia, jolta pääkaupunkiseudun kunnat ostavat palveluita mielenterveyskuntoutujille. Human Care Network syntyi osaltaan paikkamaan palveluvajetta psykiatrisessa palvelurakennemuutoksessa. Sen omaleimaisena piirteenä palvelutuotannossa on palveluasumisen ja työkeskustoiminnan tiivis yhdistäminen.

Human Care Network toimii pääkaupunkiseudulla (Espoossa, Kauniaisissa, Helsingissä ja Vantaalla), Uudellamaalla ja Hämeessä. Verkosto jakautuu Huunan Palvelukoteihin, Kultarinteen Hoiva- ja Palvelukoteihin sekä Palvelukoti Länsi- ja Kevätkuuleen. Huunan palvelukoteihin kuuluu 19 palvelukotia, joissa on 360 asukaspaikkaa. Sieltä asumispalveluja ostaa 32 kuntaa. Toiminnan tavoitteena on työsali- ja päivätoimintojen yhdistäminen asumispalveluihin. Esimerkiksi Hyvin-käällä sijaitsevan Koti-Huuna Oy:n palvelukodeissa on asukkaita yhteensä 69. He ovat iältään 18-50 -vuotiaita. Asumisaika voi vaihdella vuodesta useampaan

vuoteen, eikä ehdotonta enimmäisaikaa asumiselle ole. Asumiseen liittyy kiinteästi työsalitoiminta, joka on alihankintatyötä perustuen yksinkertaisiin, toistettaviin työvaiheisiin. Suurin osa asukkaista on sairastanut skitsofreniaa vuosia, jolloin arjen taidot ovat osittain heikentyneet ja asumisajat ovat pitkiä, jopa seitsemän vuotta. (Tuominen 1.3.2004.)

3.3.1 Kuntien järjestämä mielenterveyskuntoutujien palveluasuminen

Espoon kaupunki järjestää palveluasumisen omana palveluna Viisikossa, joka on 25-paikkainen asumisyksikkö sekä ostopalveluina Espoon Diakoniasäätiöltä ja muilta yksityisiltä tuottajilta. Espoo kilpailutti asumispalvelut vuonna 2003. Yhteistyösopimuksen se on tehnyt mielenterveyskuntoutujien osalta seitsemän palveluntuottajan kanssa (n. 100 asiakaspaikkaa), jonka lisäksi joitain yksittäisiä paikkoja ostetaan myös muualta. Vuonna 2003 kaupungilla oli yhteensä 127 paikkaa. Palveluasumiseen asiakkaat tulevat psykiatrisista sairaaloista tai alueellisten psykiatrian poliklinikoiden (7 kpl) kautta. Asiakkaaksi tulon edellytyksenä on psyykkinen sairaus ja pärjäämättömyys itsenäisessä asumisessa tukipalveluiden turvin. Esteenä asumispalvelun piiriin tulemiselle voi olla esim. akuutti päihteidenkäyttö tai sairaalahoitoa vaativa psykoosi. Asumispalvelujen saaminen toteutuu keskimäärin kolmen kuukauden kuluttua lähetteen saapumisesta. Vuosittain noin 20 muuttaa pois palveluasumisesta; 6-10 tuettuun asumiseen ja 6-8 psykiatriseen sairaalaan. (Ahonen, 11.2.2003.)

Helsingissä asumispalveluiden piiriin kuuluu n. 1800 henkilöä. Helsingin kaupunki ostaa palvelutaloasumista noin sadalle henkilölle Niemikotiyhdistykseltä. Lisäksi kaupunki ostaa yksityisiltä palveluntuottajilta palveluasumista 350 henkilölle, joista Human Care Networkin yksiköistä 50 henkilölle ja Alvi ry:n yksiköistä 24 henkilölle.

Helsingin kuntoutuskoti -tyyppinen palveluasumisen jakautuu kolmeen osaan: kaupungin terveyskeskuksen kuntoutuskodeissa asuu 140 asukasta, perhehoidossa on 115 ja ostopalveluina Niemikotisäätiön kuntoutuskodeissa 178 asukasta (Mipron loppuraportti 2004, Hulkkonen 26.5.2004). Asukkaiden ikä vaihtelee riippuen palvelusta. Palveluasumisen piirissä olevat asukkaat ovat nuorista aikuisista vanhuksiin. Asiakkaaksi tulon yhteydessä selvitetään erityissosiaalitoimiston ja sosiaali- ja terveysvirastojen SAS -työryhmissä, millaisia palveluja mielenterveyskuntoutuja tarvitsee. Asiakkaalle tarjotaan palveluasuminen keskimäärin kolmen kuukauden kuluessa lähetteen saapumisesta. (Hulkkonen 26.5.2004.)

Vantaan kaupunki järjestää palveluasumisen kokonaan ostopalveluina. Vuonna 2003 Vantaa osti 160:lle mielenterveyskuntoutujalle asumispalvelut yksityisiltä palveluntuottajilta, joista Human Care Networkin osuus on n. 50 henkilöä. (Vantaan kaupunki, 2003.)

Lohjan kaupunki ostaa mielenterveyskuntoutujien palveluasumista lähinnä Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiriltä. Se ylläpitää kahta kuntoutuskotia Lohjalla: Metsärinne (8 paikkaa) ja Pohjolanmäen kuntoutuskoti (3 paikkaa). Tämän lisäksi ostopalveluina käytetään tarvittaessa Bedesta -säätiön Toipilaskoti Jokelaa. (Laitinen, 5.3.2004.)

Yhteenvedona voi todeta, että kaupungit järjestävät palveluasumisen monin eri tavoin. Helsinki haluaa keskittää palveluja ja tuottaa itse mahdollisimman paljon niitä mielenterveyskuntoutujille, kun Vantaa ja Lohja puolestaan hoitavat ostopalveluina kokonaisuudessaan palveluasumisen. Espoon kaupunki sekä tuottaa itse palveluasumista että ostaa yksityisiltä palveluasumista.

3.3.2 Arviointia palveluasumisesta

Nykyisin palveluasumisen käsitettä käytetään laajemmin kuin sen alkuperäinen merkitys oli. Valtion asuntorahaston ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoitusoppaan mukaan palveluasunto on tarkoitettu vanhuksille ja /tai muille henkilöille, jotka jostakin syystä (esim. korkea ikä, sairaus, vamma) tarvitsevat tavallista enemmän tukea ja palveluita suoriutuakseen jokapäiväisistä tavanomaisista elämän toiminnoista, mutta eivät ole laitoshoidon tarpeessa. Henkilökunnan tulee olla myös samassa rakennuksessa tai sen välittömässä läheisyydessä ja sen lisäksi asunnossa on turvapuhelin/hälytysjärjestelmä ja asukkaalla on ympäri-vuorokautinen avunsaantimahdollisuus. (Valtion asuntorahaston ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoitusopas, 2001.) Stakesin ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyössä laatimassa Mielenterveyskuntoutujan asumispalvelut –laatusuosituksessa palveluasumisen käsitteeseen kuuluu myös kuntoutuskoti tyyppinen asuminen, jolloin asumisen tulee sisältää kuntouttava ja asukkaita osallistava työote. Käsitteiden hajanaisuus tuo ongelmia sekä kehittämisen että tilastoinnin osalta, jolloin mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalveluiden kehittämistarpeet saattavat olla ristiriidassa todellisen tilanteen kanssa.

Palveluasumisen määritelmässä jokaisella asukkaalla on oma asunto tai vähintään huone, jossa on oma wc- ja pesutilat ja sen lisäksi yhteiset ruokailu-, keittiö ja kodinhuoltotilat käytettävissä. Näin ei useinkaan käytännössä ole, vaan usein kuntoutuskodeissa on samassa huoneessa kaksi jopa kolme asukasta, eikä huonekohtaisia wc- ja pesutiloja tai keittomahdollisuutta ole. Hyvän asumisen periaatteisiin kuuluu henkilökohtainen yksityisyys. Saman tilan jakaminen saattaa aiheuttaa ahdistuneisuuden kokemista, varsinkin mielenterveyskuntoutujilla, jotka sairastavat skitsofreniaa, saattaa olla aisti- sekä hahmotushäiriöitä. Silloin jaettu huone voi ylläpitää psyykkisen sairauden oireita, eikä luo kuntoutumisedellytyksiä. Asumisyksiköissä ja kuntoutuskodeissa, joissa asukkaalla on oma asuinhuone, se on usein pieni, eikä tällöin luo kuntouttavaa ympäristöä.

Kuntoutuspalveluiden on tarkoitus olla lyhytkestoista ja vahvistaa mielenterveyskuntoutujan taitoja ja kykyä pärjätä omassa asunnossa. Kuitenkin useissa kuntoutuskodeissa asukkaat elävät vuosia, jolloin asumispalvelut eivät vastaa enää kuntoutussuunnitelmia ja eivätkä he välttämättä saa tarvitsemiaan palveluita. Toisaalta pitkään samassa asumisyksikössä tai kuntoutuskodissa asuneella on usein tukiasuntoon siirtyessä vaikeuksia mm. yksinäisyyden kokemisena, koska aiemmin asukkaat ovat tottuneet jakamaan niin henkilökohtaiset asiansa kuin asumis- ja toimintatilankin. Itsenäiseen asumiseen tarvitaan valmennusta ja sen lisäksi on tärkeää, että siirtymävaiheessa on monipuolisia, mutta yksilöllisiä tukipalveluja tarjolla. Tukipalvelujen tulee myös olla riittävän pitkäkestoisia vastaten henkilön tarpeita, muutoin vaarana on se, että mielenterveyskuntoutuja saattaa jäädä osittain tai kokonaan asumis- ja tukipalvelujen ulkopuolelle.

Palveluasumiseen pääsy kestää parhaimmillaan kolme kuukautta. Tämä osoittaa osittain, ettei tarkoituksenmukaisia asumispalveluja ole tarpeeksi. Samoin palvelun piirissä olevien asukkaiden asumiskierto on hidasta. Koska joustoa asumispalvelujen saamisessa ei ole, kuntoutuja voi joutua odottamaan psykiatriassa sairaalassa paikkaa palveluasumiseen, kun taas joku toinen tuen puutteen vuoksi saattaa saada hädän ja joutua asunnottomaksi.

Peruslähtökohtana on se, että mielenterveyskuntoutujien asumispalvelujen tulee pohjautua yleensäkin hyvää asumiseen: ”Asunto on asukkaan koti, johon hänellä on hallintaoikeus. Sairaala ja kuntoutuslaitos eivät ole asuntoja” (Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus, 2003:4). ”Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattava” (27 Suomen perustuslaki 10 § 1).

3.4 Tuettu asuminen

Tuetusta asumisesta puhutaan silloin, kun henkilö saa asumiseensa sosiaalista tai muuta tukea. Tuettu asuminen jakautuu yksittäisiin tukiasuntoihin tai asumisyksiköihin, jolloin palveluntuottaja itse tarjoaa asunnon lisäksi tukipalveluja. Toisena toimintamallina on jälleenvuokrausasunnot, jolloin kunta, seurakunta tai yhdistys vuokraa omille asukkailleen asunnon sen omistajalta. Välivuokraaja voi itse tuottaa tukipalvelut tai ostaa ne toiselta palveluntuottajalta.

3.4.1 Tukiasunnot ja -asumisyksiköt

Espoossa kaupungin tuetun asumisen palveluyksikkö koordinoi tuettua asumista, kunnan kautta tapahtuvaa jälleenvuokrausta sekä Vaikeasti asutettavien asunnottomien palvelumalli –projektia, jonka kohderyhmänä on espoolaiset asunnottomat henkilöt. Espoossa suurin tuetun asumisen palveluntuottaja on Espoon Diakoniasäätiö. Vuonna 2004 säätiöllä on 54 tukiasuntoa, jotka sijaitsevat eri puolilla Espoota, sekä tukipalveluyksikkö. Tukipalveluyksikössä asuu noin viisikymmentä asukasta, joista noin puolet on mielenterveyskuntoutujia. Tukiasunnot ovat pääasiassa yksiöitä ja kolme kaksiota. Tukiasunnoista vastaa asuntotiimi, johon kuuluu kaksi sosiaalityöntekijää sekä erikoissairaanhoidaja. Asuntotiimin työntekijöiden toimenkuvaan kuuluvat asiakkaan elämäntilanteen arvioiminen, jolloin kartoitetaan millaista tukea asiakas tarvitsee sekä ollaan yhteydessä asiakkaan tukiverkostoon. Lisäksi työntekijät tapaavat asukkaita heidän kotona ja toimistolla. Asukkaista marraskuussa 2004 suurin osa oli miehiä (40 henkilöä), naisia oli 13 ja muutama pariskunta. Asukkaiden keski-ikä oli 40 vuoden paikkeilla. (Aronen, 18.3.2004.)

Asuminen tukiasunnoissa on määräaikaista ja asumisaika vaihtelee vuodesta reiluun viiteen vuoteen. Yleensä asukkaiden asuminen on onnistunut hyvin, eikä häiriöitä juurikaan ole ollut. Asukkaiden vaihtuvuus on vuosittain 10-20 henkilöä. Tukiasunnoista asukkaat siirtyvät Espoon kaupungin vuokra-asumisjonoon. Vuonna 2003 uusia hakijoita oli 101, joista osa jäi pois hakuprosessin aikana. Vuonna 2004 on suunnitelmissa hankkia 5-6 asuntoa lisää tukiasunnoiksi. (Aronen 18.3.2004.) Espoon seurakuntayhtymällä on kuusi tukiasuntoa sekä 11 Y-Säätiön jälleenvuokrausasuntoa, joita asuntotyön diakoni koordinoi (Maunuksela, 10.11.2004).

Helsingissä kaupungin erityissosiaalitoimistolla on 35 tukiasuntoa, joissa asiakkaan tarpeen mukaan käy perhetyöntekijä ja kodinhoitaja sekä kotisairaanhoidaja. Lisäksi uusi 17-paikkainen asumisyksikkö aloitti toimintansa kesäkuussa 2004. Yksikkö sijaitsee kerrostalossa ja jokaisella asukkaalla on yksiö. Kerrostalossa yksi asunto toimii tukipisteenä, jossa työntekijät ovat tavattavissa virka-aikaan. Ilta- ja yövarallaolo on ostettu Niemikotiasäätiöltä. (Hulkkonen, 27.9.2004.) Lisäksi Helsingin seurakuntayhtymällä on tukiasumisyksikkö Paulus, jossa on 49 asuntoa. Asukkaat tulevat erityisdiakoniatyön kautta ja myös mielenterveyskuntoutujilla on mahdollisuus asua siellä. Yksi diakoni koordinoi toimintaa ja tekee tarvittaessa kotikäyntejä. Toiminta alkoi syksyllä 2003. (Ollila, 2.6.2004.)

Jälleenvuokraus on yksi Niemikotiasäätiön toimintamuodoista. Niemikotiasäätiö määrittelee itse toiminnan jälleenvuokraukseksi, mutta heidän itsensä tuottaman tiiviin tuen vuoksi, toiminta on pikemminkin tuettua asumista. Jälleenvuokraustyöryhmä perustettiin vuonna 1992, jossa työskentelee isännöitsijän lisäksi kaksi ohjaajaa ja kaksi sosiaalityöntekijää, jotka tekevät kotikäyntejä asukkaan luona yksilöllisen tarpeen mukaan. Huhtikuussa 2001 aloitti RAY:n rahoittamassa asumiskuntoutuksessa kaksi projektityöntekijää. Projekti kestää kolme vuotta ja tavoitteena on itsenäisesti asuvien mielenterveyskuntoutujien elämän laadun

kohottaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen. Isännöinti on asukkaiden asumista tukevaa sosiaalista isännöintiä, jossa lähtökohtana on asukkaiden asumisen turvaaminen ja itsenäisen selviytymisen tukeminen. Virka-ajan ulkopuolella asukkailla on mahdollisuus ottaa yhteyttä Niemikotisäätiön yöpäivystykseen. Kesäkuussa 2004 jälleenvuokraukseen käytettäviä asuntoja oli 903. Suurin osa asukkaista on 26-55 -vuotiaita. Asukkaat käyttävät muita tukipalveluja mm. osa käy klubitallolla tai päivätoimintakeskuksissa. Lisäksi osalla on vapaaehtoinen tukihenkilö ja osa käyttää kaupungin kotihoidon palveluja sekä yksityistä siivouspalveluja. Asumisen siirtymävaiheeseen, jolloin asukas muuttaa Niemikotisäätiön jälleenvuokrausasuntoon, räätälöidään asukkaalle yksilölliset tukipalvelut. (Nahkuri, 24.6.2004.)

Vantaalla tuettua asumista järjestävät mm. Asumispalvelusäätiö Aspa sekä Mielenterveyden Keskusliiton Turvanen-hanke. Aspan asumispalvelut vaihtelevat ympärivuorokautisesta palveluasumisesta tuettuun asumiseen. Etelä-Suomen alueella toimii kuusi asuntoryhmää (Espoo, Lohja, Tuusula, Vantaa), jotka ovat tarkoitettu eri käyttäjäryhmille. Näistä mielenterveyskuntoutujille on tarkoitettu yksi ryhmä Vantaalla, joka aloitettiin vuonna 1999 Aspan ja Vantaan kaupungin kotikuntoutushankkeena. Asumispalveluryhmään kuuluu 23 asiakaspaikkaa. Asunnot ovat yksiöitä sekä kahden henkilön ryhmäasuntoja, joissa on yhteinen keittiö sekä olohuone- ja kylpyhuonetilat. Asunnot sijaitsevat eri puolilla Vantaata. Asuntojen lisäksi Aspa tuottaa tukipalveluja asukkaille. Vantaalla on kolme työntekijää, jotka auttavat ja tukevat asukkaita mm. kotiaskareissa, asioinnissa sekä vapaa-ajan toiminnoissa. Tällä hetkellä Aspan asunnoissa asuvien mielenterveyskuntoutujien tarvitseman tuen tiheys vaihtelee kerran kahdessa viikossa tapahtuvasta kolmeen kertaan viikossa. Keväällä 2004 alkoi asumisharjoittelu, josta tarkemmin luvussa 6.1. (Helo-Calenius, 24.2.2004.)

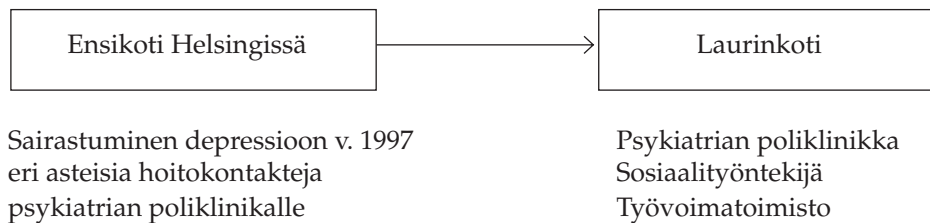
Mielenterveyden keskusliiton Turvanen-hanke toimii Jyväskylässä, Mikkelissä, Rovaniemellä ja Vantaalla. Se on tarkoitettu mielenterveyskuntoutujille ja keskeisinä toimintoina ovat turva-asuminen, kuntoutusohjaus ja yhteisöllinen toiminta. Vantaalla on käytettävissä kaksi yksiötä ja kaksi kolmiota. Hankkeen työtila sijaitsee mielenterveysyhdistys Hyvät Tuulet ry:n toisen kohtaamispaikan yhteydessä. Yhtenä tavoitteena on yhteisön toiminnan tukeminen. Asiakkaiksi ohjautuvat ovat täysi-ikäisiä vantaalaisia mielenterveyskuntoutujia. Turva-asuntoa ovat käyttäneet myös perheet tai vanhemmat alaikäisen lapsensa kanssa. Asumiseen hakeutumisen syyt voivat olla hyvin moninaiset. Pääsääntöisesti turva-asumisen piiriin tullaan jonkin kriisin vuoksi, jolloin kotona asuminen on käynyt mahdottomaksi tai vaikeaksi, esim. erilaisten pelkotilojen, toimintakyvyn alenemisen, paniikkihäiriökohtausten, parisuhdekriisin, väkivallan, avioeron tai häätöuhkan vuoksi. Asumisjaksojen kesto on vaihdellut yhdestä vuorokaudesta 19 kuukauteen, jakson pituuden ollessa miehillä keskimäärin n. 6 kk. ja naisilla n. 2 kk. Pitkittyneiden asumisjaksojen taustalla on ollut useimmiten vakava syrjäytymiskierre, jossa asunnottomuus on ollut vain yksi osa isompaa ongelmavyöhykettä. Asiakkaat ovat syrjäytymisuhan alla tai syrjäytymiskiarteessä olevia mielenterveyskuntoutujia, joilla opiskelun tai työn aloittaminen voi olla vaakalaudalla. Peijaksen sairaalan psykiatrisilta osastoilta on viimeisen vuoden aikana tullut yhä enemmän yhteydenottoja, joissa on kyse siitä, että asiakkaat tarvitsevat turva-asumista laitoshoidonjakson päätteeksi. (Härkönen, 20.7.2004.)

Vantaan seurakuntayhtymällä on 71 tukiasuntoa, jotka sijaitsevat eri puolilla Vantaata. Asuntotyöndiakoni koordinoi toimintaa sekä tekee tarvittaessa kotikäyntejä. Asukkaista suurin osa on mielenterveys- ja/tai päihdeongelmaisia, joiden luottokelpoisuus on mennyt, joten heillä on vaikea saada asuntoa vapailta markkinoilta. Asukkaista 2/3 osaa on eläkkeellä joko iän tai terveydentilan vuoksi. Tukiasunnot ovat määräaikaista ja pisimmillään niissä voi asua kuusi vuotta. Asukkaiden vaihtuvuus on noin kymmenen henkilöä vuosittain. Asuntotyöndiakoni tekee tiivistä yhteistyötä sekä julkisen sektorin että vantaalaisten järjestöjen

kanssa tukipalveluiden järjestämisessä. (Jäntti 26.5. 2004.)

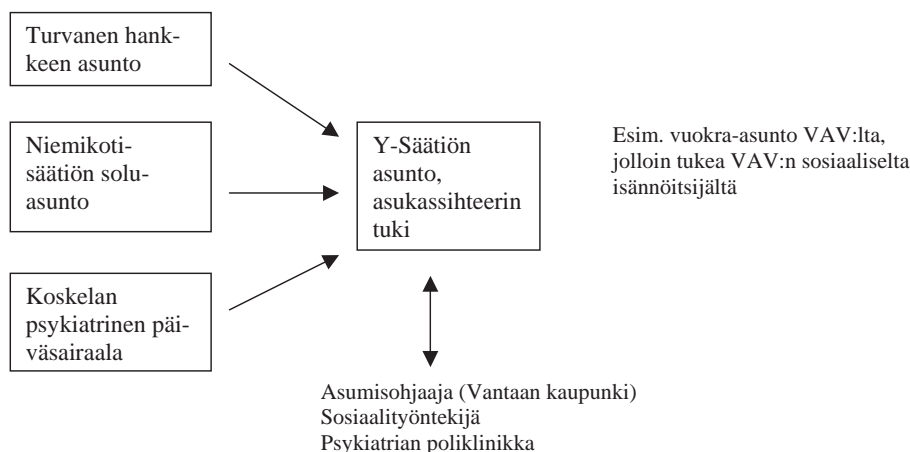
Vantaan seurakuntayhtymän ja Vantaan kaupungin yhteishankkeena on maaliskuussa 2004 aloittanut 14 asuinhuoneistoa käsittävä Laurinkoti, joka on pääasiassa tarkoitettu vantaalaisille lapsiperheille, joilla on lastensuojelukontakti. Asumisyksikössä työskentelee neljä työntekijää. Asumisaika on määräaikaista ja kestää pisimmillään kaksi vuotta. Laurinkodissa tällä hetkellä asuvista asukkaista neljällä on psyykinen sairaus.

Esimerkki asumispolusta: 22-vuotias nainen ja lapsi

Y-Säätiö aloitti 2004 Helsingissä ja Vantaalla asukassihteeritoiminnan. Asukassihteeri on mukana asukashaastatteluissa, tukee asukkaita ja koordinoi tarvittaessa heidän palvelujen saamista (Hytönen 3.2.2004). Tähän mennessä asukassihteeri on osallistunut asukkaiden valintaprosessiin eri yhteistyökumppaneiden kanssa. Heinäkuuhun 2004 mennessä on asutettu neljä mielenterveyskuntoutujaa, jotka ovat tulleet Turvanen -hankkeen asunnoista, Kalliolan kautta, Niemikotisäätiön soluasunnosta ja Koskelan psykiatrisen päiväsaaralasta. (Nisula, 24.7.2004.)

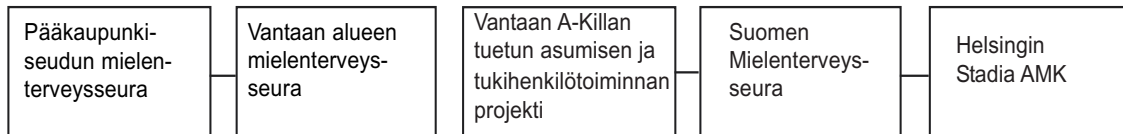
Kaavio 6. Ohjautuminen Y-säätiön asumispalveluihin Vantaalla

S-Asunnot Oy, jonka taustayhteisöinä ovat Suomen Setlementtiliitto, Setlementtinuorten liitto sekä Kalliolan setlementti tuottaa asuntoja erityisesti yksin asuville ihmisille elämän muutosvaiheen tarpeisiin. S-Asuntojen vuonna 2003 Malmille valmistunut kohde käsittää 149 asuntoa, joissa on noin 200 asukasta. Vuokrasopimuksen lisäksi jokaisen asukkaan kanssa solmitaan myös yksilöllinen ässä-sopimus, jonka tarkoituksena on asukkaan tukeminen. Aluksi asukkaiden kanssa tehdään 3–6 kuukauden määräaikainen vuokrasopimus, mutta sen jälkeen on mahdollisuus muuttaa vuokrasopimus toistaiseksi voimassa olevaksi. Asukkaista

Esimerkki asumispolusta: 27-vuotias nainen

Pääkaupunkiseudulla Liikkuva mieli ei sammaloidu – arjessa selviytymistä tukeva ja aktivoiva kurssi mielenterveys- ja päihdekuntoutujille

30 % kuuluu ns. erityisryhmiin. Mielenterveyskuntoutujien osuus on 5-10 henkilöä asukkaista. Asukkaiden käytössä on myös yhteinen asukastila, jossa päivystää sosiaalinen isännöitsijä, joka pystyy puuttumaan tarvittaessa nopeasti asukkaiden asumisessa ilmeneviin ongelma-kohtiin. Toiminta on uutta, eikä mielenterveyskuntoutujien tuen tarpeesta erillistä kokemusta ole. Sosiaalinen isännöitsijä päivystää asukastilassa, joka on asukkaiden käytössä ja näin ollen hän on asukkaiden helposti tavoitettavissa. (Haapanen, 30.1.2004.)

3.4.2 Jälleenvuokraus

Y-Säätiön perinteisesti jälleenvuokrannut eli hankkinut asuntoja, joita mm. kunnat vuokraavat sosiaali- ja terveys- tai asuntotoimen kautta henkilöille, joiden on vaikea saada asuntoa vapailta markkinoilta. Asunnoista n. 90 % on vuokrattu kuntien kautta, runsaat 4 % seurakuntien ja loput muille yhteisöille. Asuntokannasta pääosa on yksinäisille asunnon hakijoille tarkoitettuja pienasuntoja. Suomeen tulevien pakolaisten käyttöön on kohdennettu viidesosa yksittäisistä huoneistoista.

Helsingissä Y-Säätiöllä on yksittäisten asuntojen lisäksi kuudessa kiinteistössä on 118 huoneistoa. Lohjalla yksittäisten asuntojen (50 kpl) lisäksi on yksi kiinteistö, jossa on kahdeksan asuntoa, joihin on asutettu asunnottomina olevia henkilöitä. Vantaan Tikkurilassa on 13 Y-Säätiön asuntoa tarkoitettu mielenterveyskuntoutujille. Näille asukkaille mm. sosiaalitoimi, Suomen Mielenterveysseura ja Vantaan seudun mielenterveysseura järjestävät yhteistyössä tukitoimintaa. Tukihenkilötoiminta toteutetaan vapaaehtoistyönä, jolloin tukihenkilöiden koulutuksen, työnohjauksen ja virkistyskoordinaatio vastaa tukihenkilöä.

3.4.3 Arviointia tuetusta asumisesta

Tarkasteltaessa tuetun asumisen eri palveluntuottajia ja toimintamuotoja on yksityisten palveluntuottajien sekä järjestöjen osuuden kasvu ollut merkittävä viime vuosina. Tämä saattaa tuoda kaupunkien työntekijöille asumis- ja tukipalveluiden koordinoitongelmia, koska tiedot palveluntuottajista ja tarjottavien palveluiden sisällöstä eivät aina ole ajan tasalla. Tätä hankaloittaa myös kuntien organisaatiomuutokset sekä työntekijöiden vaihtuvuus, jolloin asiakas ei saa välttämättä tarvitsemiaan asumis- ja tukipalveluita, vaan niiden saanti saattaa olla hyvinkin sattumanvaraista. Tuetun asumisen palveluntuottajat ovat osittain itse lähteneet kehittämään aktiivisesti verkostoyhteistyötä. Näitä malleja on esitelty mielenterveys-

kuntoutujien asumispolkujen yhteydessä, jolloin sekä lähettävä että vastaanottaja taho tekee tiivistä yhteistyötä sekä tarvittaessa koordinoi muita palveluntuottajia. Yhteistyön onnistumisen takaa palveluntuottajien selkeä vastuu- ja työnjako sekä se, että vastuuhenkilöt on nimetty.

Tuetun asumisen piiriin on vaikea päästä, varsinkin, jos henkilöllä on häätöjä ja häiriökäyttäytymistä taustalla. Samoin tukiasuntojen ja tukipalveluiden välillä on ristiriitaa. Usein asuntojärjestyy, mutta asukkaalle ei ole tarpeeksi tukipalveluja tarjolla. Tämä näkyy asukkaiden lyhyinä asumisaikoina, sitoutumattomuutena tarjottuihin asumis- ja tukipalveluihin sekä pahimmillaan palveluiden ulkopuolelle jäämisenä.

Tuettua asumista leimaa asumisen määräaikaisuus. Tukiasunnot ovat yleensä tarkoitettu väliaikaiseksi ratkaisuksi, jonka jälkeen asukas siirtyy kuntien tai yleishyödyllisten yhteisöjen asuntoihin tai vapaille asuntomarkkinoille. Kaikilla asukkailla ei tämä ole kuitenkaan mahdollista taloudellisesti eikä sosiaalisten ja psyykkisten kykyjen osalta. Tällöin asumisaikaa tuetussa asumisessa yleensä jatketaan, mutta tämä ei ratkaise itse ongelmaa. Asuntojen määräaikaisuus vahvistaa sitoutumisen vaikeutta. Asukas on määräaikaaisesti aina jossakin – aina matkalla johonkin, eikä psyykkistä sitoutumista asuntoon uskalleta välttämättä tehdä epävarmuuden vallitessa. Tästä näkökulmasta katsottuna asukkaalla pitäisi olla mahdollisuus asua tukiasunnossa ilman määräaikaa ja tukipalvelut vaihtelisivat asukkaan psyykkisten ja fyysisten tarpeiden mukaisesti.

Psyykinen sairaus ei välttämättä edellytä asumismuodon muuttamista. Tästä esimerkkinä on Helsingissä toimivan potilasyhdistys Helmi ry:n seitsemälle jäsenelle tehty asiakaskysely. Helmi ry (www.mielenterveyshelmi.fi) tarjoaa jäsenilleen mielekästä päivätoimintaa sekä tukipuhelinpalvelua. Kyselyyn vastanneiden ikäjakauma on 29–63 vuotta, ja vastaajista oli kuusi naista ja yksi mies. Asumisaika kaikilla nykyisessä asunnossa on suhteellisen pitkä; reilusta kahdesta vuodesta yli kahteenkymmeneen. Kaksi vastaajista on asunut vuosia omistusasunnossa. Yksi vastaajista on muuttanut Niemikotiyhdistyksen palvelutaloon huonontuneen fyysisen kunnon vuoksi, koska hän ei pystynyt enää liikkumaan kerrostalon portaita entiseen vuokra-asuntoonsa. Kolme vastaajista asuu vuokralla, joko kaupungin tai yksityisiltä vuokratuista asunnoissa. Tämä pieni otos osoittaa, että erilaisia asumis- ja tukipalveluita pitäisi olla tarjolla ja palveluiden pitäisi tukea mielenterveyskuntoutujien arjessa pärjäämistä mahdollisimman pitkään omassa kodissa niin, ettei ihmisen tarvitse muuttaa palveluiden saatavuuden takia asuinpaikkaa.

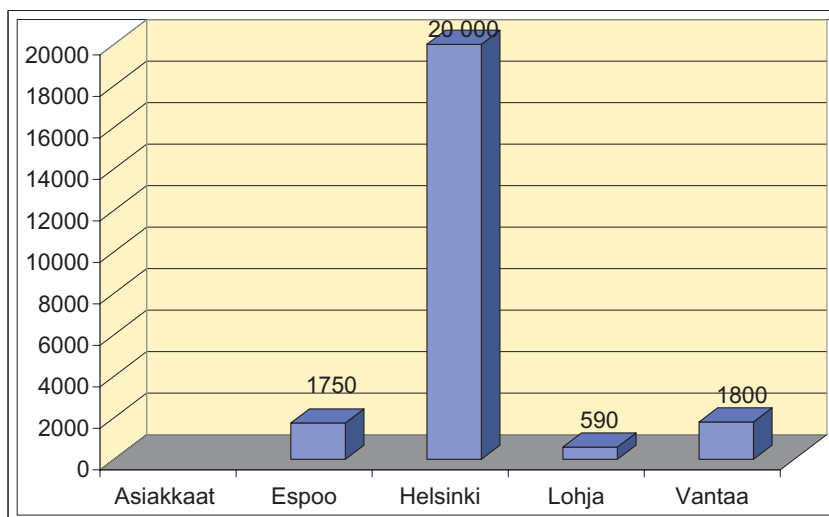
3.5 Psykiatrian erikoissairaanhoidon avopalvelut

3.5.1 Keskeiset palvelut

Psykiatrian poliklinikka

Psykiatrian poliklinikalla (aikaisemmin mielenterveystoimisto) työskentelee eri ammattikunnista koottu työryhmä (lääkäri, psykiatrian sairaanhoitaja, psykologi, sosiaalityöntekijä). Poliklinikalla diagnosoidaan asiakkaan psyykinen sairaus, tehdään kuntoutussuunnitelma ja sen mukaan annetaan hänelle hänen tarvitsemansa palvelut tai ohjataan hänet muihin palveluihin. Asiakkaaksi tullaan terveyskeskuksen tai psykiatrian erikoislääkärin läheteellä.

Kaavio 7. Arvio psykiatrian poliklinikoiden asiakaskäynneistä pääkaupunkiseudulla ja Lohjalla v. 2003

Edellä olevat kaupunkien asiakasmäärät ovat arvioita, koska yhtenäisiä asiakastilastoja ei ollut saatavissa. Lisäksi Espoossa, Helsingissä ja Vantaalla toimivat kuntoutuspoliklinikat, joiden tarkoituksena on tukea psyykkisesti sairastunutta yksilötuen lisäksi ryhmä- ja kurssitoiminnalla.

Kotikuntoutus

Kotikuntoutus on sosiaali- ja terveystoimen yhteistä toimintaa, jossa tehtävät ja vastuujaot määrittyvät kunkin tehtäväalueiden mukaisesti. Kotikuntoutusta järjestetään myös hyvin eri tavalla paikkakunnasta riippuen. Helsingissä kotikuntoutus tapahtuu mm. yhteistyössä Omaiset Mielenterveyden tukena Uudenmaan yhdistyksen RAY:n rahoittaman Kotiosoite –projektin kautta, jossa työntekijä yhteistyössä psykiatrian poliklinikan työntekijän kanssa tekee kotikäyntejä. Tarkoituksena on huomioida koko perhe. Vuonna 2002 toiminnan piiriin kuului 33 perhettä. Toimintaa on jatkettu ja laajennettu eri alueille. (Kotiosoite 2–projekti, 2003.) Lohjalla kotikuntoutus alkoi vuonna 2002 Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin toimintana. Asiakkaat ovat yksinasuvia ja 30 vuoden molemmin puolin. Asiakkaita kotikuntoutuksessa on tällä hetkellä yhdeksän, joiden luona kotikäyntejä on 1-3 käyntiä / asiakas / vko. Tavoitteena on siirtää asiakas takaisin perusterveydenhuollon palvelujen käyttäjiksi ja hakea tukea järjestöjen tarjoamista palveluista. (Martelin, 4.3.2004.)

Päiväsairaalat ja –osastot

Päiväosastolle tai -sairaalaan asiakas tulee psykiatrian poliklinikan läheteellä. Päiväosasto on auki arkisin ja asiakkaat käyvät 2-5 päivänä viikossa. Päiväosastoilla on keskimäärin 15-20 asiakaspaikkaa. Osastolla työskentelee työryhmä, johon kuuluu tarpeen mukaan mm. lääkäri, psykologi, psykiatrinen sairaanhoitaja ja sosiaalityöntekijä. Asiakkailta on mahdollisuus yksilötapaamisiin sekä erilaisiin ryhmätoimintoihin. Asiakkailta on taustalla usein masennusta, ahdistusta, paniikki- ja persoonallisuushäiriötä sekä muita vaikeuksia elämässään. Käyntiajat ovat keskimäärin yhdestä kuuteen kuukauteen.

Päivätoimintakeskus

Päivätoimintakeskus on toimintamuoto, jossa tarjotaan mahdollisuus toisten tapaamiselle ja yhdessäololle mm. erilaisiin ryhmätoimintoihin sekä ohjattuun vapaa-ajan viettoon. Päiväkeskukseen saattaa liittyä myös osa-aikaista työtoimintaa. (Räihä, 2004) Espoo ostaa päiväkeskustoimintaa Hyvä Koti ry:ltä Espoon keskuksesta ja Leppävaarasta. Helsingissä Niemikotisäätiö sekä Human Care Network ovat suurimmat päivätoimintakeskustoiminnan järjestäjistä. Vantaalla on Havukosken sekä Myyrmäen päivätoimintakeskukset, joissa käy yhteensä noin 200 asiakasta vuodessa. Lisäksi kaupunki ostaa palveluja yksityisiltä palveluntuottajilta. Lohjalla on yksi kaupungin ylläpitämä päivätoimintakeskus, jossa käy vuosittain n. 70 asiakasta.

3.5.2 Arviointia psykiatrian erikoissairaanhoidon avopalveluista

Asiakasmäärä varsinkin psykiatrian poliklinikoilla on kasvanut viime vuosina. Tästä kertoo se, ettei poliklinikalle pääse asiakkaaksi ilman lähetettä ja ensimmäinen käynnin odotus saattaa kestää viikkoja. Odotusaikana henkilön psyykkinen tila yleensä huononee, jolloin hän tarvitsee pitempään ja monipuolisempaa hoitoa ja tukea. Henkilöt, jotka kokevat ensimmäistä kertaa psyykkisen sairauden oireita, voivat pitkittää hoitoon hakeutumista, jolloin ongelmat myös kasaantuvat. Toisena haasteellisenä kohderyhmänä ovat mielenterveyskuntoutujat, jotka ”shoppailevat” palveluja, eivätkä kiinnity mihinkään tarjottuun palvelumuotoon, mm. siksi, etteivät koe tarvitsevänsä kyseistä palvelua. Tarve ilmenee kuitenkin heillä siinä, etteivät he pärjää itsenäisesti. Tällöin asumis- ja tukipalveluja pitäisi pystyä räätälöimään yksilöllisesti asiakkaan tarpeiden mukaan.

Mielenterveyskuntoutujien avopalveluita on lähdetty kehittämään päivä- ja toimintakeskusten sekä päiväosastojen ja -sairaaloitten kautta. Toiminta on yleensä ylikuormitettua ja asiakkaita on enemmän kuin on suunniteltu, jolloin toimintamuotoja joudutaan muuttamaan, eivätkä ne enää vastaa alkuperäistä suunnitelmaa. Useissa päivä- ja toimintakeskuksissa asiakkaiden tarpeet ovat hyvin heterogeenisia ja asiakkaiden määrä on suuri, jolloin palvelut eivät pysty vastaamaan kaikkien asiakkaiden tarpeisiin. Tässä tilanteessa jotkut asiakkaat jättäytyvät pois palvelujen piiristä, koska eivät koe saavansa sitä, mitä he hakevat.

3.6 Muut tukitoiminnot

3.6.1 Muut keskeisimmät tuen muodot mielenterveyskuntoutujien asumisessa

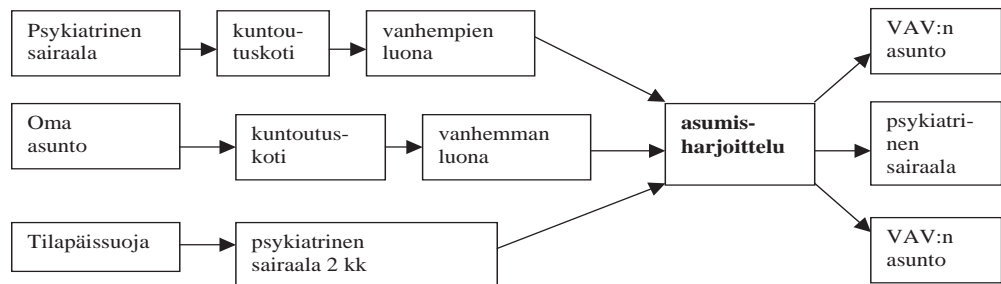
Asumisharjoittelu

Aktiivinen asumisharjoittelu on toimintamuoto, jonka aikana asiakkaat harjoittelevat itsenäistä asumista yhdessä työntekijöiden kanssa. Asumisharjoittelua järjestävät mm. Aspa Vantaalla sekä Niemikotisäätiö Akku-projektissa Helsingissä.

Aspa on aloittanut 2004 asumisharjoittelun, joka on tarkoitettu mielenterveyskuntoutujille. He voivat harjoitella itsenäistä asumista yhden puolipäiväisen työntekijän tuella. Neljän huoneen ja keittiön asunnossa on kerrallaan aina kolme

asiakasta. Jokaisella on omat huoneet ja yhteisinä tiloina ovat keittiö, olohuone ja wc/pesutilat. Asumisharjoittelujakso on 3-6 kuukauden pituinen, jonka aikana etsitään aktiivisesti jatkoasumispaikkaa muista asumismahdollisuuksista esim. kaupungin vuokra-asuntokannasta. Asiakas voi myös siirtyä Aspan itsenäisempään asumiseen, kuten ryhmäasuntoon tai omaan yksiöön. Asumisharjoittelun aikana korostuu yhteistyön merkitys. Yhteistyötahoja ovat VAV-asunnot, sosiaalityöntekijät sekä asiakkaan mahdolliset hoitotahot. Asumisharjoittelujakso on suunnitelmallista, joka todentuu asumisharjoittelusuunnitelmassa asumisen alkuvaiheessa. Sen tekemisessä ovat mukana asiakkaan yhteistyötahot. Asiakkaan asumiskykyisyyttä arvioitaessa on esiin noussut asumiskyvyn realistinen arvioiminen, joka auttaa kohdentamaan asumisharjoittelun sopiville henkilöille. (Salin-Heinilä, 3.6. 2004.)

Kaavio 8. Esimerkkejä ohjautumisesta asumisharjoitteluun Vantaalla

Niemikotisäätiön Akku-projektissa on kerrallaan kuusi helsinkiläistä mielen-terveyskuntoutujaa. Akku-jakso kestää kuusi viikkoa, jonka aikana osallistujat asuvat kahden henkilön huoneissa. Jakson aikana arvioidaan ja tuetaan omia kykyjä selviytyä itsenäisestä elämästä. Asiakkaat tulevat kuntoutuskodeista, vanhempien luota tai omasta asunnostaan. Projektissa työskentelee kaksi ohjaajaa arkipäivisin virka-aikaan. (Eronen & Lohva, 21.4.2004.)

Asiakkaalla on aktiivinen hoitosuhde johonkin tahoon tai se etsitään jakson aikana. Ensimmäisessä tapaamisessa on lähetävä taho mukana, jossa pohditaan yhdessä asiakkaan kanssa hänen tavoitteita asumisjaksolle. Aktiivisuus lähtee asiakkaista itsestään esimerkiksi tekemisen suhteen. Työntekijöiden tukeminen on lähinnä näkökulmien avaamista sekä rohkaisua ja tukea vastuun ottamiseen omasta elämästään. Asiakkaat käyvät päivisin työkeskuksissa, Osuuskunta Toivon kurseilla tai opiskelemassa. Jos henkilö viettää aikaa Akun tiloissa päivisin, hänelle räätälöidään kotitehtäviä, jotka käydään yhdessä ohjaajan kanssa läpi. Asiakkaat voivat ruokailla samassa yhteydessä olevassa päiväkeskuksessa. Huoneissa on myös mahdollisuus tehdä itse ruokaa, johon myös aktiivisesti rohkaistaan. Jakson aikana asiakkaiden osoite ei muutu pysyvästi, vaan se pysyy samana, esim. kuntoutuskodeissa asiakkaalla on paikka jakson aikana. Osa asukkaista palaa entiseen asuntoonsa joko pysyvästi tai väliaikaisesti. Osa muuttaa mahdollisesti esim. Niemikotisäätiön tukiasuntoihin asumaan. (Eronen & Lohva, 21.4.2004.)

Työtoimintakeskus

Työtoimintakeskukset tarjoavat monenlaista ohjattua työtoimintaa, yleensä esimerkiksi kokoonpanotöitä. Työajat voidaan räätälöidä myös mielen-terveyskuntoutujan psyykkisen ja fyysisen kunnon mukaan ja työtehtäviä voidaan vaihtaa joustavasti.

Espoossa kaupunki ylläpitää neljää työsalia. Tämän lisäksi Human Care Net-

workillä on Petaksen työsalitoiminta, jossa työskentelee noin 40 mielenterveyskuntoutujaa ja kaksi ohjaajaa. Suurin osa työsalilla kävijöistä asuu Human Care Networkin asumispalveluyksiköissä.

Helsingissä Niemikotisäätiön 8 työtoimintayksikköä sijaitsevat eri puolilla kaupunkia. Kuntoutuspaikkoja on yhteensä n. 200. Yksiköissä tarjotaan kuntoutujille mahdollisuus harjoitella työelämän vaativia toimintoja. Vantaalla on yksi kaupungin ylläpitämä työsal, jonka lisäksi kaupunki ostaa työtoimintapalveluja mm. Työkeskus Visulta, Malminkartanon Kuntoutussäätiön työyksiköltä sekä Kotelotyöltä Helsingistä (Viehe, 2003).

Lohjalla Heli ry:n ylläpitämä Lovak tarjoaa työsalitoimintaa mielenterveyskuntoutujille sekä kehitysvammaisille. Toimintamuotona ovat erilaiset alihankintatyöt yrityksille. Lovakilla on parisataa asiakasta, joista mielenterveyskuntoutujia on parikymmentä. Vuonna 2000 alkoi Mielenterveyskuntoutujien työhönvalmennus-projekti, joka on nykyisin vakiintunutta toimintaa. Työhönvalmennus kestää enintään kaksi vuotta ja sen aikana pyritään tukemaan ja kuntouttamaan mielenterveyskuntoutujia takaisin työelämään. Maaliskuussa 2004 toimintaan osallistui kahdeksan mielenterveyskuntoutujaa. Työvalmennuksen jälkeen avoimille työmarkkinoille on siirtynyt muutama kuntoutuja. Heitä on työllistynyt myös Lovakin omiin töihin. Lovakissa käyvät kuntoutujat käyttävät yleisesti muita erikoissairaanhoidon mielenterveyspalveluita. Lovakissa käyvät henkilöt asuvat pääsääntöisesti kaupungin vuokra-asunnoissa. Suurin osa asuu yksin, vain yksi asuu kuntoutuskodissa. (Mikkola, 10.3.2004.)

Klubitalo

Klubitalo on mielenterveyskuntoutujien omaehtoisena toimintana ylläpidettyä ns. Fountain House-mallin mukaista toimintaa, joka tarjoaa mielekkäitä työtehtäviä sekä Klubitalolla että siirtymätyöpaikoissa. Pääkaupunkiseudulla Klubitalotoimintaa on Helsingissä ja Espoossa. Helsingin klubitalo aloitti toimintansa vuonna 1997. Vuonna 2003 kävijöitä oli keskimäärin 54 päivää kohti. Tarkoituksena on, että kaikki tekevät töitä voimavarojensa ja toiveidensa mukaan. Klubitalo pyrkii luomaan yhteisön, jossa kaikilla on mahdollisuuksia vaikuttaa toimintaan. Talon jäsenillä tulee olla diagnosoitu psyykkinen sairaus, joista skitsofrenia ja depressio ovat olleet yleisimmät. Klubitalo ei korvaa muita mielenterveyspalveluita, vaan pyrkii täydentämään niitä. Tarkoituksena on luoda mahdollisimman tasainen ja turvallinen arki sairaalahoidon tai kuntoutuskodin jälkeiseen aikaan. Tärkeä rooli on siirtymätyöllä, jolloin Klubitalo hankkii työtilaisuuksia jäsenilleen vapailta työmarkkinoilta.

Jäsenten tekemät tuntimäärät on tarkoituksellisesti pidetty varsin pieninä, neljästä tunnista pariinkymmeneen viikkotyötuntiin, koska mielenterveyskuntoutujat eivät yleensä jaksa tehdä kahdeksan tunnin työpäiviä. Klubitalo on pääasiallisesti keskittynyt päiväohjelman tarjoamiseen. Klubitalon siirtymätyömallissa erikoisuus on talon työntekijöiden yhtäaikainen perehtyminen työtehtävään kuntoutujan kanssa. Sairastumistapauksissa talon työntekijä pystyy näin tuuraamaan poissaolot. Tällä on pystytty takaamaan työnantajalle se, että työ tulee tehdyksi. Siirtymätyö on koettu turvalliseksi tavaksi kuntoutujalle kokeilla työntekoa työmarkkinoilla. Vaikka suuri osa jäsenistä (47 %) on eläkkeellä, löytyy kiinnostusta ja voimavaroja varsin nuoresta asiakaskunnasta vielä moniin haasteisiin. 70 % jäsenistä on alle 45-vuotiaita. Suurin osa Klubitalon jäsenistä (n. 74 %) asuu Niemikotisäätiön tarjoamissa asunnoissa. Tuki- ja ryhmäasunnoissa asuu n. 18 % jäsenistä. Pääsääntöisesti jäsenet asuvat yksin. (Murto, 2.4.2004.)

Espoon Klubitalo on avattiin Matinkylään 2002 ja se toimii Espoon Diakoniasäätiön alaisuudessa. Espoon Klubitalo toimii samoin periaattein kuin muutkin

Klubitalot. Toiminnallisuutta ja työpainottuneisuutta korostetaan päivärytmin rakentamisessa. Mahdollisiin asumisongelmiin, kuin myös muihin elämänongelmiin haetaan ratkaisua yhdessä. Talon jäsenistä noin 20:llä (yhteensä 60) on asuminen järjestetty Espoon Diakoniasäätiön kautta. Muuten jäsenet asuvat vaihtelevasti erilaisissa asunnoissa. (Murto 7.4.2004.)

Tukipiste

Erityisesti tukipistetoimintaa mielenterveyskuntoutujille järjestetään Helsingissä vain Alvi ry:n ylläpitämä Tukipiste Laturi, joka on ympärivuorokautinen tukipiste yksin asuville skitsofreniaa sairastaville henkilöille. Tukipiste on tarkoitettu 40:lle asiakkaalle, jotka on valittu yhteistyössä joko sosiaaliviraston tai terveysviraston kanssa. Asiakkailla on avohoitokontakti ja asiakkaan kanssa laaditaan yhdessä yksilöllinen palvelusuunnitelma, jota tarvittaessa muutetaan. Tukipiste Laturissa työskentelee kahdeksan ohjaajaa. (www.alvi.fi.)

Asumisneuvonta

Asumisneuvonnan tavoitteena on luoda yhteys asukkaan, kiinteistöyhtiön sekä julkisten palvelujen välille, kun asukkaan asumiskykyisyys ei ole enää riittävä. Asumiskyvyttömyys on eniten avuttomuutta ja kyvyttömyyttä huolehtia itsestään ja omista asioista (Pitkänen, 2004). Asumiskykyisyys/kyvyttömyys on asumisneuvojen ja -ohjaajien käyttämä käsite, joka kuvaa tuettavien elämäntilannetta ja -tapaa, tarpeita ja toimintakykyä suhteessa asumiseen.

Asumisneuvonta on viime vuosina laajentunut ja tällä hetkellä suoraan asukasneuvontatehtävissä työskentelee yli 40 työntekijää eri puolilla Suomea. Asumisneuvonta toimintamuotona voi olla kiinteistöyhtiöiden, kunnan tai yhdistysten ja säätiöiden toimintaa. Myös asumisneuvonnan nimikkeissä on paljon vaihtelua: sosiaalinen isännöitsijä, asumisohjaaja, asumisneuvoja tai asukassihteeri. Maunulan asukasyhdistyksen tekemässä kyselyssä vuona 2004 selvitettiin neuvonnan laajuutta ja sisältöä. Kyselyssä kartoitettiin mm. palvelun ulkopuolella jääviä asiakasryhmiä ja suurimmaksi ryhmäksi nousi mielenterveysongelmaiset, varsinkin kiinteistöyhtiöiden alaisuudessa työskentelevien asumisneuvojen mielestä. *”Keinot eivät riitä, tarvitsisivat (mielenterveysongelmaiset) tuettua asumista, vuokrat menevät suoraan välitystililtä kiinteistöyhtiöön, eivät ole yhteistyöhaluisia tai eivät ota ajoissa yhteyttä, ennaltaehkäisevä työ vähäistä ja yhteistyö terveystoimen kanssa lapsenkengissä”* (Maunulan Asukasyhdistys, 2004).

Espoossa Espoon Diakoniasäätiöllä on asumisneuvontaa Espoonkruunun Oy:n kiinteistöissä. Helsingissä asumisneuvontaa on Nuorisotasuntoliiton lisäksi Jakomäen Kiinteistöt Oy:llä, Vesalan Kiinteistöt Oy:llä, Myllypuron Kiinteistöt Oy:llä sekä Maunulan asukasyhdistyksellä projektimuotoisena. Vantaalla asumisneuvontaa on kiinteistöyhtiö VAV:lla sekä kaupungin viiden alueellisen sosiaalitoimiston alaisuudessa työskentelee kussakin yksi asukasohjaaja, joka tukee sosiaalitoimen tukiasuntojen asukkaiden lisäksi tarvittaessa muita sosiaalitoimen asukkaita asumisasioissa. Asumisohjaaja on yhteistyössä usein linkkinä ja asumis- ja tukipalveluiden koordinaattorina. (Maunulan Asukasyhdistys, 2004)

3.6.2 Arviointia

Muut tukipalvelut ovat kasvaneet määrällisesti. Perinteisin tukipalvelu on työsalitoiminta, joka perustuu yksinkertaisiin, pilkottuihin työmuotoihin, joita toistetaan. Työsalitoiminnan kuntouttava työote ei useinkaan toteudu, koska työtehtävät eivät ole kaikille asiakkaille mielekkäitä, vaan ylläpitävät osittain sairautta. Työsalitoimintaa pitäisi kehittää asiakkaiden tarpeiden mukaisesti, jolloin se sisällöllisesti olisi enemmän kuntouttavaa toimintaa.

Klubitalotoiminnalle olisi tilausta varsinkin nuorempien mielenterveyskuntoutujien osalta, jotka eivät sopeudu perinteiseen päivä- ja työsalitoimintaan. Klubitalo toiminnassa korostetaan siirtymätyöpaikkoja, mutta Helsingin ja Espoon klubitalojen kohdalla siirtymätyöpaikkojen määrä on pieni, samoin asiakkaiden määrä, jotka pystyisivät työskentelemään klubitalon ulkopuolisissa töissä. Toiminnan kehittämisen haasteita onkin siirtymätyöpaikkojen lisääminen sekä monipuolistaminen.

Asumisneuvonnan ja asumisharjoittelun tarve on kasvussa ja varsinkin asumisneuvonnan hajanaisuuteen pitäisi kehittää yhteisiä toimintamalleja. Hajanaisuus johtuu osittain siitä, kenen palveluntuottajan alaisuudessa asumisneuvontaa annetaan (yhdistys, sosiaalitoimi, kiinteistöyhtiö). Asumisneuvonta ei kohtaa aina sen tarvitsijoita, vaan molemminpuolisen puutteellisen tiedon vuoksi mielenterveyskuntoutuja voi saada hädän. Tämän vuoksi asukkaan tukiverkosto tulisi saada kuntoon nopeasti, mikä ei useinkaan onnistu. Mielenterveyskuntoutuja jää tällöin vaille asuntoa ja hänellä on vaikeuksia saada asuntoa vapailta asuntomarkkinoilta. Asumisvaihtoehdot jäävät vähäiseksi silloin, varsinkin jos asukkaalla ei ole kykyä hakea apua itselleen.

3.7 Suomen Mielenterveysseuran asumisen tukitoiminta

3.7.1 Asumisen tukitoiminnan sisältö

Suomen Mielenterveysseuran asumisen tukitoiminta on Y-Säätiön, Suomen Mielenterveysseuran, Helmi ry:n, Omaiset Mielenterveystyön tukena ry:n sekä kuntien ja paikallisten mielenterveysseurojen välistä yhteistyötä, joka alkoi vuonna 1994. Tukitoimintaa kohdennetaan itsenäisessä asumisessaan ja elämänhallinnassaan tukea tarvitseville mielenterveyskuntoutujille, syrjäytymisvaarassa oleville nuorille ja nuorille perheille. Sitä toteutetaan pääasiassa vapaaehtoistyönä, mutta myös paikallisena projektitoimintana. Toiminnan tärkein muoto on vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta. Y-säätiö on ollut yhteistyökumppani asuntojen hankinnassa, mikäli tuettavalle ei ole löytynyt sopivaa asuntoa esimerkiksi kunnan asuntokannasta.

Vuonna 2003 asumisen tukitoimintaa organisoivat 20 paikallista mielenterveysseuraa 32 paikkakunnalla. Toiminnassa mukana olevia vapaaehtoisia tukihenkilöitä ja tuettavia oli molempia noin 150, keskimäärin tuettavia on 11 paikkakuntaa kohden. Lisäksi projektitoimintana asumisen tukitoimintaa koordinoitiin 12 paikallisessa mielenterveysseurassa. Mielenterveyskuntoutujille kohdennettuna asumisen tukitoimintaa tuottaa 13 paikallisseuraa, lisäksi syrjäytymisvaarassa oleville nuorille ja perheille kohdennetaan tukitoimintaa. Saman paikallisseuran toimintana asumisen tukea voidaan kohdentaa siis usealle em. kohderyhmälle. (Lehtonen, 2004.)

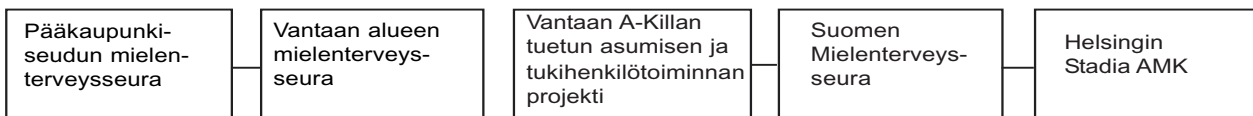
Vuonna 2004 Espoon seudun mielenterveysseuran tukihenkilöt toimivat Suo-

men Mielenterveysseuran Keinot Käyttöön Arjen Areenoilla –projektissa. Helsingissä on kolme paikallista mielenterveysseuraa, joilla on tukihenkilö- sekä ryhmätoimintaa. Pääkaupunkiseudun mielenterveysseura toteuttaa asumisen tukitoimintaa yhteistyössä Helsingin Keskisen terveyskeskuksen (mielenterveysyksikön) ja Y-Säätiön kanssa. Vuonna 2003 tuettavina oli 13 mielenterveyskuntoutujaa. Tarve vuositason tukihenkilöiden toteuttamaan tukitoimintaan ainakin 50:lle. Toiminta toteutetaan kokonaan vapaaehtoistyönä. Helsingin seudun mielenterveysseuralla on mm. sururyhmiä sekä työssä jaksamiseen liittyvää ryhmätoimintaa. Kaakkois-Helsingin mielenterveysseuralla toiminta keskittyy erilaisiin toimintaryhmiin, kuten ruoka-, atk-, mökkityöryhmän toimintaan.

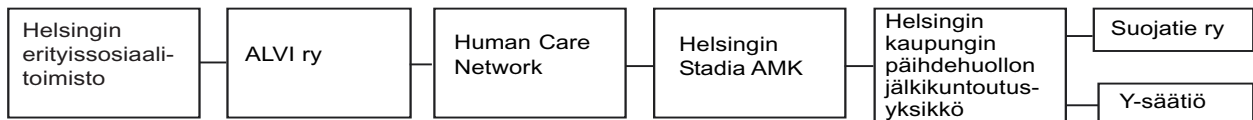
Lohjan seudun mielenterveysseuralla on noin 50 tukisuhdetta, joista 25 on mielenterveyskuntoutujien kanssa. Tukihenkilötoimintaa koordinoi palkattu työntekijä ja yhteistyökumppaneina on Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin toimipaikat sekä Lohjan kaupungin sosiaalitoimi. Vantaan seudun mielenterveysseuran tukihenkilötoimintaa toteutetaan yhteistyössä Tikkurilan sosiaali- ja terveystoimen ja Y-Säätiön kanssa. Koska toimintaa toteutetaan kokonaan vapaaehtoistyönä, jolloin vastaavien tukihenkilöiden koulutuksen, työnohjauksen ja virkistysten koordinoi yksi vastaava tukihenkilö, toimintaa ei pystytä laajentamaan.

Esimerkkejä Keinot Käyttöön arjen areenoilla -hankkeessa toteutuneista ryhmistä ja kursseista

Pääkaupunkiseudulla Liikkuva mieli ei sammaloidu – arjessa selviytymistä tukeva ja aktivoiva kurssi mielenterveys- ja päihdekuntoutujille

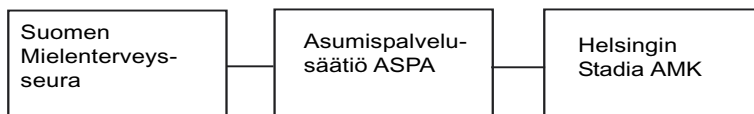
Helsingissä itsenäiseen asumiseen valmentava ryhmä kaupungin erityissosiaalitoimiston nuorille asiakkaille, mielenterveys- ja päihdekuntoutujille.

Vantaalla asumista ja arjessa selviytymistä tukeva ryhmä sosiaalitoimen välivuokra-asunnoissa asuville asunnottomina olleille henkilöille.

Vantaalla Asumispalvelusäätiö ASPA:n mielenterveysryhmän asiakkaiden ryhmä, joilla ei ole arkipäivisin säännöllistä toimintaa.

Espoossa mielenterveys- ja päihdepalvelujen yksikön mielenterveysasiakkaille kohdennettu ryhmä tueksi asumisen siirtymävaiheeseen (aloitettu lokakuussa 2004).

Vuonna 2003 alkaneen kolmivuotisen Keinot Käyttöön arjen areenoilla –projektin tavoitteena on räätelöidyn ryhmä- ja kurssimuotoisen toiminnan keinoin katkaista tuettavien syrjäytymiskehitys, ennaltaehkäistä irrallisuutta sekä psyykkistä ja sosiaalista syrjäytymistä. Projektin tavoitteena on kohdentaa tukitoimintaa asiakkaiden asumis- ja tukipalvelujen siirtymävaiheisiin.

Keinot Käyttöön Arjen Areenoilla –projektin Helsingissä toteutettu itsenäiseen asumiseen valmentava ryhmä kaupungin erityissosiaalitoimiston nuorille asiakkaille, mielenterveys- ja päihdekuntoutujille.

Asiakastapaus

Ryhmään osallistunut mielenterveyskuntoutuja on 29-vuotias mies, joka on muuttanut omaan asuntoon elokuussa 2004. Asunto on Y-Säätiön, jonka Helsingin kaupungin erityissosiaalivirasto on vuokrannut. Miehellä on ensimmäistä kertaa oma asunto ja hän on tyytyväinen asuntonsa tuomaan itsenäisyyteen. Hän on jopa hieman närkästynyt siitä, miten paljon eri tukea siirtymävaiheeseen eri palveluntuottajien taholta halutaan. Hän on muuttanut asuntoon kaksoisdiagnoosiasiakkaille tarkoitettusta asumisyksikkö Kartano-yhteisöstä, josta hänen omahoitaja tekee kotikäyntejä. Samaan aikaan häntä velvoitetaan käymään Tukipiste Laturissa kaksi kertaa viikossa ja sieltä tehdään kerran viikossa kotikäynti. Mies kertoo, että he ovat sopineet tuen kuukaudeksi, jonka jälkeen hän aikoo vähentää käyntikertoja. Keinot Käyttöön Arjen Areenoilla ryhmän aikana mies motivoitui opiskelusta oppilaitoksen tutustumiskäynnin aikana, jossa hän aloitti syksyllä 2004 opiskelun. Tämän lisäksi hän on aloittanut harrastaa aktiivisesti liikuntaa. Alvi ry:n tuen lisäksi hänellä on säännöllisesti lääkärikäynnit, kotisairaanhoido ja erityissosiaalitoimiston sosiaalityöntekijän luona käynnit. Kysymykseen, olisiko itsenäinen asuminen onnistunut aiemmin, mies vastaa ”.. en tiedä, ehkä... tai sitten olisin ollut vankilassa takaisin, jos Kartanoa ei olisi ollu...”. Miehen asumistausta on rikkiäinen. Hän asui vanhempien luona 15-vuotiaaksi, jonka jälkeen hän oleskeli kavereiden luona ja kadulla. Peruskoulu jäi kesken ja auto- sekä kioskimurrot alkoivat. Kaksikymppisenä hän joutui Keravan nuorisovankilaan, jossa hänen psyykkinen kuntonsa huononi. Hän oli vankimielisairaalassa 1,5 vuotta. Hän pääsi siviiliin 25-vuotiaana ja muutti takaisin vanhempien luokse. Asuminen ei onnistunut ja hän vietti aikaa kadulla ja kaverien luona, jonka seurauksena hän oli Hesperian sairaalassa 4 kuukautta hoidossa huonontuneen psyykkisen tilan vuoksi. Hesperiaasta hän muutti Kartanoyhteisöön, jossa asui liki kaksi vuotta ennen muuttoa itsenäiseen asumiseen. Oikeanlainen määrittely, milloin ja mitä tukea asiakas tarvitsee ja milloin on aika siirtyä pois asiakkaan tukiverkostosta, on vaikeaa myös asumis- ja tukipalvelujen työntekijöille. Mies motivoitui ryhmän aikana opiskelusta. Lisäksi hänelle kehittyi myös valmiuksia sekä luottamuksen kasvua omasta osaamisesta sekä pärjäämisestä omassa asunnossa.

3.7.2 Arviointia

Espoossa, Lohjalla, Helsingissä ja Vantaalla on mielenterveysyhdistyksillä laajaa ja monipuolista toimintaa mielenterveyskuntoutujille. Kuitenkin arvioitaessa Suomen Mielenterveysseuran ja paikallisyhdistysten toimintaa on havaittavissa rishtiä suuren kysynnän ja toimintamahdollisuuksien vastaavuudessa. Varsinkin suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti toteutettu vapaaehtoinen tukihenkilötoiminta ei onnistu taloudellisten ja henkilöresurssien puutteen vuoksi. Tukihenkilöistä on jatkuva pula ja siksi tuettavat joutuvat jonottamaan saadakseen tukihenkilön. Lisäksi yhä useampi tuettava on moniongelmainen, jolloin on mietittävä tuki-

henkilön roolia tuettavan tukipalveluverkossa.

Tukihenkilötoiminta on vapaaehtoista ja sen pitäisi tuoda voimaantumisen tunteita myös tukihenkilölle, eikä kuormittaa liikaa. Nämä voivat olla syitä siihen, miksi vapaaehtoisia on vaikea saada toimintaan mukaan ja sitoutumaan pitempään yksilötukisuhteeseen. Osa paikallista mielenterveysseuroista tekee jo yhteistyötä sosiaali- ja terveysalan oppilaitosten kanssa, jolloin opiskelija saa opintoviikkoja toimiessaan tukihenkilönä, ryhmänohjaajina sekä vastaajina kriisipuhelimeen. Tämä suuntaus voi kapeuttaa vapaaehtoistoimijoiden moninaista kirjoa, joka on ollut yksi toiminnan rikkauksista tai toisaalta tämä saattaisi tuoda enemmän ammatillisuutta toimintaan. Tulevaisuudessa onkin pohdittava tätä toimintatapaa ja mitä se kaikkienensa tuo tullessaan.

Keinot Käyttöön Arjen Areenoilla –projektin ryhmiin ja kursseihin osallistuneet ovat valikoituneet monituottajamallin mukaisesti pääkaupunkiseudun asunnottomuusohjelmaan sitoutuneiden kanssa, jolloin on pystytty pureutumaan asumis- ja tukipalveluiden siirtymäkohtiin. Näin ollen projektilla on pystytty täydentämään tukipalveluja asunnottomuuden ehkäisyssä ja katkaisemaan asunnottomuuskierrettä. Projektin moninainen verkostoyhteistyö on mahdollistanut osallistujien heterogeenisuuden, jolloin räätälöity ryhmä- ja kurssitoiminta ei ole ollut ongelma- tai diagnoosikeskeistä, vaan huomioon on otettu osallistujien muutkin tarpeet. Tämän muotoinen tukipalvelumuoto mahdollistaa ryhmä- ja kurssitoimintaan osallistuneiden henkilöiden voimavaroisuuden näkemisen ja vahvistamisen.

3.8 Tukiasumisen ja -palvelujen arviointia paikkakunnittain

Seuraavaksi tarkastellaan paikkakunnittain mielenterveyskuntoutujille tarjottavaa asumis- ja tukipalveluiden palveluketjua. Ketjuissa on suuria eroja sen mukaan, miten palveluja on lähdetty järjestämään kunkin kunnan ja asiakkaiden tarpeiden mukaan.

Espoossa on tarjolla vuokra-asuntoja, jos tarvittava tuki on saatavilla. Vuonna 2003 Espoon Diakoniasäätiön asuntojonossa oli tukiasuntoihin 101 henkilöä, joista kolmasosa jäi pois asunnon hakuprosessin aikana. Tukiasuntojen määräaikaisuus sekä asunnon odottaminen saattaa turhauttaa asunnon odottajaa, eikä luottamusta palvelun saamisesta tarvittaessa synny.

Alueellisille ja Jorvin psykiatrian klinikoille tehdyssä kyselyssä ilmeni, että Espoossa tarvittaisiin erilaisia asumis- ja tukipalveluja mielenterveyskuntoutujille, jolloin asiakas saisi yksilöllisen tuen. Jorvin psykiatrian kuntoutustyöryhmän mukaan Espoossa tarvittaisiin kuntouttava palveluasumistyyppinen asumisyksikkö, jossa asukkailla olisi omien huoneistojen lisäksi yhteiset tilat ja päivällä tarvittaessa työntekijän tuki.

Espoon kaupungin tuetun asumisen yksikössä on alkanut vuoteen 2006 jatkuva VASU eli Vaikeasti Asutettavien Asunnottomien Palvelumalli –projekti, jonka kohderyhmänä on espoolaiset asunnottomat henkilöt. Marraskuussa 2003 Espoossa oli 446 yksinäistä asunnottomia henkilöä, joista 226 ei ollut jättänyt asuntohakemusta. Sosiaalipalvelutoimistot olivat asuttaneet 83 henkilöä tilapäisasuntoihin. Projektin kohderyhmälle on ominaista päihde- ja /tai mielenterveysongelmien aiheuttamat puutteet asumisvalmiuksissa. Projektiin otetaan yhteensä 20-30 asunnottomia, joiden tukena on kaksi työntekijää, jotka tukevat asukkaita itse sekä ohjaavat tukipalvelujen piiriin. (Vasu-projektisuunnitelma, 2004.) Vasu-projekti vastaa Espoon kaupungin asunnottomuuskytymykseen vain pieneltä osin, koska edelleen vaille asuntoa jää satoja ihmisiä. Mielenterveysyksikön alaisuuteen kuuluvat myös Y-Säätiön asuntojen jälleenvuokraus sosiaalitoimen asukkaille.

Kartoitus asukkaista ja heidän ensisijaisesta avun tarpeestaan on tekeillä. Tällä hetkellä näyttää, että osa asunnottomista mielenterveys- ja päihdeongelmaisista jää edelleen vaille asuntoa sekä tukipalveluja.

Helsingissä on eri toimijoita mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalvelujen kentässä paljon, samoin kuin avun tarvitsijoitakin. Miten tarve ja tukimuodot kohtaavat, onkin yksi suuren kaupungin tärkeimmistä kysymyksistä. Tähän osaltaan vastaa Helsingin kaupungin sosiaali – ja terveysvirastojen yhteinen Mielenterveyspalveluprojekti (Mipro), joka toteutettiin vuonna 2003. Sen tavoitteena oli kartoittaa ja kehittää uusia työmuotoja eri hallintokuntien välille. Helsingin kaupungin tavoitteena tuottaa itse mahdollisimman paljon palveluja kaupungin asukkaille sekä tarvittaessa ostaa yksityisiltä tai muilta palveluntuottajilta asumis- ja tukipalvelut mielenterveyskuntoutujille. Helsingin kaupungilla on tarkoitus kilpailuttaa tänä vuonna palvelut.

Sosiaali- ja terveysvirastot ovat aloittaneet yhteistyössä SAP- ja SAS-toiminnan. SAP-toiminnan työryhmä koostuu sairaalan, kotihoidon ja erityissosiaalitoimiston edustajien tiimistä, jonka tarkoituksena selvittää, arvioida ja ohjata asiakasta palvelujen piiriin. SAS-toiminnan työryhmä koostuu puolestaan kotihoidon, sosiaalitoimen ja kuntoutuspsykiatrian edustajista. Tiimi vastaa asiakkaan sijoittamisesta palveluasumiseen sekä koordinoi palveluasumispaikkoja. Tämän työmallin tarkoituksena on tiivistää yhteistyötä eri hallintokuntien välillä. Mipron suositusten mukaisesti kaupungilla on tarkoitus lisätä mielenterveyskuntoutujien tehostettua palveluasumista vuoteen 2008 mennessä 150:stä 300:aan, vastaavasti muiden palveluyksiköiden asiakaspaikkoja vähennettäisiin 250:stä 80:een. Samaan aikaan on tarkoitus lisätä sosiaaliviraston tukiasumista 35:stä 80:een ja Niemikotisäätiön jälleenvuokrausta 950:stä 1000:een. Tukipalveluina annettaisiin mm. kaksi uutta Klubitaloa. (Mipro, 2004.) Helsingin kaupungin terveys- ja sosiaalivirastot ovat lähteneet aktiivisesti kehittämään yhteistyötään. Lähivuosina nähdään, kuinka hyvin Mipron suositukset toteutuvat.

Vantaan mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalvelujen ketjussa huomiota herättää asumis- ja tukipalveluiden tuottajien suuri määrä. Yhteistyötä eri tahojen kanssa tehdään mm. Vassos-työryhmässä, jossa on edustettuna kaupungin, seurakuntayhtymän sekä yhdistysten edustajia. Vassos-työryhmän tavoitteena on tiedon vaihtaminen sekä yhteistyön kehittäminen. Vantaan kaupunki on jaettu viiteen alueeseen ja mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalveluja koordinoi kullakin alueella useampi työntekijä. Tämä saattaa helposti johtaa siihen, ettei työntekijällä ole ajallisesti mahdollista tutustua kaikkiin asumis- ja tukipalveluntuottajiin. Suurimpana puutteena onkin mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalveluiden koko kaupungin kattava yksikkö, joka koordinoisi, kehittäisi ja vastaisi mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalveluista.

Lohjalla korostuu Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin asema asumis- ja tukipalveluiden tuottajana. Kun katsotaan asumis- ja tukipalveluiden palveluketjun ideaalimallia, puuttuu ketjusta tukitoimintoja, joille olisi kysyntää. Työntekijöiden ja asiakkaiden haastattelussa kävi ilmi, että mm. Klubitalolle sekä ryhmäasumisyksikölle olisi tarvetta. Varsinkin nuoremmat mielenterveyskuntoutujat tarvitsisivat muita palveluita kuin perinteisesti skitsofreenikoille tarkoitettuja kuntoutuskoteja. Tukipalveluiden puute näkyy myös mm. siinä, että päivätoimintakeskuksen kävijöiden ikä vaihtelee 20-70 –vuoteen, eivätkä kaikki kävijät pysty sitoutumaan ohjattuun toimintamalliin. Mielenterveyskuntoutujien osalta kaupungin sosiaalitoimi tekee laajaa yhteistyötä Lohjan seudun mielenterveysseuran kanssa.

3.9 Keskeisiä arvioita mielenterveyskuntoutujien tuetusta asumisesta

Selvityksen mukaan mielenterveyskuntoutujien asema on varsin erilainen riippuen asuinkunnasta. Lisäksi erilaisten palveluntuottajien viidakko on hajanainen ja jopa kuntien työntekijöillä ei ole välttämättä tietoa siitä, millaisesta palvelusta he maksavat palveluntuottajalle. Jos suunnitelmallinen ja pitkäjänteinen asumis- ja tukipalveluiden kehittäminen on kunnassa vähäistä, palveluntuottajat ovat etulyöntiasemassa määritellesään asumis- ja tukipalveluiden laatua, sisältöä sekä hinnoittelua. Tällöin mielenterveyskuntoutujien tarve ei välttämättä vastaa palvelutarjontaa, vaan heidän tarpeensa saattaa tulla vain näennäisesti tyydytettyä.

Psyykinen sairaus ei ole yhtenäinen käsite, vaan se jakautuu hyvin erilaisiin psyykkisiin häiriöihin, jolloin myös asumista tukevien palveluiden oltava erilaisia ja vastattava asiakkaiden erilaisiin tarpeisiin. Asumis- ja tukipalveluiden kenttään tuo paineita osaltaan myös se, että psyykkiset häiriöt osataan diagnosoida entistä nopeammin sekä aloittaa kuntoutus aiemmin, jolloin mielenterveyskuntoutuja saa tarvitsemansa monipuolisen avun nopeammin kuin ennen ja psyykkisen sairauden aktiivisia jaksoja voidaan ehkäistä tai lyhentää. Tämä luo uudet haasteet palvelu- ja tukijärjestelmään, koska olemassa olevat palvelu- ja tukimuodot eivät nykyisellään vastaa tarpeisiin.

Jos monipuolisia tukipalveluja ei ole kuntien palvelurakenteessa saatavilla, joutuvat nykyiset palvelujen tuottajat usein kuormitetuiksi "ei kenenkään" asioidella tai asiakkaille, joita he eivät koe omikseen. Tällöin asiakkaista osa jää helposti väliinputoajaksi. Lisäksi saatetaan jopa pelätä, ettei asiakas siirry palveluketjussa eteenpäin suunnitellulla tavalla. Tällainen "pompottelu" vie asiakkaalta itseltään voimia ja hän voi pahimmassa tapauksessa jäädä vaille tarvitsemaansa tukea. Syrjäytyneitä ovat myös erilaisten luokitusten välimaastoon jäävät ihmiset tai keskimääräisestä poikkeavat asiakkaat, jotka joutuvat helposti väliinputoajan asemaan palvelujen ja etuuksien suhteen, vaikka heidän tarpeensa ja ongelmansa eivät olisikaan vähäisiä. Julkisen vastuun vähentymisen myötä vähimmälle huomiolle jäävät ne erityisryhmät, joiden oma asianajokyky on vähäinen. (Huvinen ym., 2002) Tällainen satunnainen asiakkuus eri hallintoaloilla näkyy erityisesti kaksoisdiagnoosiasiakkaiden kohdalla, joilla on sekä hoitoa vaativa psyykinen sairaus sekä päihderiippuvuus. Tällöin ei tiedosteta, mikä on ensisijainen syy hoitoon ohjautumiseen tai sitä, että henkilö tarvitsee tukea molempien ongelmien hoitoon. Palvelut ovat usein tyyppitelty joko-tai -tyyppisesti päihde- ja mielenterveyspalveluihin. Tähän tarpeeseen on alettu kehittää asumispalveluja Helsingissä, Kuopiossa ja Tampereella (Labyrintti 3/2004). Asumis- ja tukipalveluissa ei ole mielenterveyskuntoutujille tarkoitettuja perinteisiä selvärajaisia palveluja, jolloin väliinputoaminen saattaa tapahtua. Tämän estämiseksi hoitovastuu pitäisi olla yhdellä taholla, vaikkakin hoidollista konsultaatiota saisi toisen hallintokuntaan kuuluvalta taholta (Simojoki 2.9.2004).

Selvityksen aineistossa tukiasunnoissa asumisen määräaikaaisuus nousee esille monen palveluntuottajan taholta. Monissa tukiasunnoissa suosituksellinen asumisaika on kahdesta kolmeen vuotta. Asumisajan määräaikaaisuus saattaa itsessään pitää yllä asiakkaiden kiinnittymisen puutetta asumis- ja tukipalveluihin sekä psyykkistä epävarmuutta asunnon pysyvyydestä. Epävarma tilanne saattaa estää asukasta kuntoutumaan psyykkisesti. Tällaisen tilanteen estämiseksi, asuntoja pitäisi hankkia siten, että asiakas saa asua asunnossa ilman määräaikaa ja tarpeen mukaan asuntoja hankitaan lisää uusille asukkaille, joskin asukkaita tuetaan myös hakeutumaan muihin asuntoihin. Näin palvelut tulisivat asiakkaan luokse, eikä päinvastoin.

Tämän selvityksen vastaanotto kentällä on ollut ristiriitainen. Osa alan toimijoista on ollut kiinnostunut ja myönteinen hanketta kohtaan. Osa puolestaan

on osoittanut kielteistä tai välinpitämätöntä suhtautumista esimerkiksi siten, että kyselyihin ei ole saatu vastauksia tai sovittuja tapaamisia on peruttu. Tämä saattaa kertoa miten kuormittuneita työntekijät ovat ja toisaalta voidaan kokea, ettei aikaisemmista selvityksistä ole ollut hyötyä tai että yksityiset palveluntuottajat määrittelevät itse palveluiden sisällön, eivätkä halua siihen liittyviä kyselyjä.

Aineiston hankintaa on hankaloittanut myös se, että mielenterveyskuntoutujien asumista tukevista palveluista on hyvin vähän tietoa ja ne ovat hajanaisia, koska kyselyjä täyttää moni työntekijä kukin tulkintansa mukaan. Lisäksi organisaatiomuutokset ja työntekijöiden vaihtuvuus tuo oman jännitteen kuntien työyhteisöihin ja pahimmillaan saattavat rikkoa pitkäjänteistä ja suunnitelmallista asiakaspalvelutyötä.

Tulevaisuudessa mielenterveyskuntoutujien asumis- ja tukipalvelujen kehittämistä tulee jatkaa eri toimijoiden yhteistyönä. Koska kunnat, sairaanhoitopiirit, järjestöt sekä yksityiset palveluntuottajat tuottavat mielenterveyskuntoutujille erilaisia asumisen tukipalveluja, tulee niitä koordinoida hyvin sekä tiedottaa niistä monipuolisesti. Tieto palveluista saattaa jäädä hajanaiseksi ja asiakas jää helposti palvelujen ulkopuolelle, ellei tätä aluetta koordinoida riittävästi.

Lähteet

- Ahonen, T. Espoon kaupunki, ostopalvelut. Haastattelu 11.2.2004.
<http://alvi.fi>
- Aronen, A. Espoon Diakoniasäätiö. Haastattelu 18.3.2004.
- Eronen, S. ja Lohva, K. Niemikotisäätiö, Akku-projekti. Haastattelu 21.4.2004.
- Haapanen, A. S-Asunnot. Haastattelu 30.1.2004.
- Helmi ry:n asiakaskysely.
- Helo-Calenius, E. Asumispalvelusäätiö ASPA. Haastattelu 24.2.2004.
- Härkönen, W. Mielenterveyden Keskusliitto, Turvanen –projekti. Kysely 20.7.2004.
- Hulkkonen, R. Helsingin kaupunki, erityissosiaalitoimisto. Haastattelu 26.5.2004 ja kysely 27.9.2004.
- Human care Network –palveluketju. Petaksen työsalitoiminta. Asiakaskysely 30.5.2004.
- Huvinen, K., Juvonen, L., Karppinen P., Sovijärvi, I. ja Vaaramo, A-M. Asunnottomat asiakkaat terveydenhuollon sosiaalityön haasteena. Sosiaalinen raportointi asunnottomuudesta Peijaksen sairaalassa ja alueen psykiatrian poliklinikoilla vuonna 2000. Stakes. Aiheita - monistesarja 1/2002
- Hytönen, T. Y-Säätiö, asukassihteeri. Tilastot ja puhelinkeskustelu 3.2.2004.
- Johansson, M. Kotiosoite –projekti 2, varhaisen auttamisen strategiat. Psykoedukatiivisen perhehoitotyön kehittämisprojekti Helsingin läntisen suurpiirin mielenterveysyksikössä vuosina 2000-2003. Omaiset mielenterveyden tukena, Uudenmaan yhdistys ry.
- Jäntti, J. Vantaan seurakuntayhtymä, asuntodiakoni. Puhelinkeskustelu 26.5.2004.
- Kärkkäinen, M-L ja Päätaalo, M. Mielenterveyspotilaiden asumispalvelut. Valtakunnallinen yhteenveto läänien peruspalvelujen arviointiraporteista vuodelta 2001. Oulun lääninhallitus. 2002.
- Omaiset mielenterveystyön tukena, keskusliitto ry. Teemanumero: kaksoisdiagnoosi. Labyrintti 3/2004.
- Laitinen, J. HUS, Lohjan yksikkö. Haastattelu 5.3.2004.
- Lehtonen, H. Suomen Mielenterveysseura. Keinot Käyttöön Arjen Areenoilla –projektin väliraportti 2004.
- Mielenterveyskuntoutujien asumista tukevat palvelut –laatusuositus, luonnos 14. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Stakes.
- Martelin, K. Lohjan psykiatrian poliklinikka, kotikuntoutus. Haastattelu 4.3.2004.
- Maunuksela, A-M. Espoon seurakuntayhtymä. Puhelinkeskustelu 10.11.2004

- Maunulan Asukasyhdistys ry. ESR/Equal –projekti, Lähiön sosiaaliset yrittäjät. Kysely asumis-neuvojille 24.3.2004.
- MieTe –opas. Kolmannen sektorin ja yksityisten palvelujentuottajien kartoitus Helsingissä 2004. Helmi ry.
- Mikkola, R. Heli ry, Lovak, Lohja. Haastattelu 10.3.2004.
- Murto, A. Haastattelut Espoon ja Helsingin Klubitalojen edustajille 2.4.2004 ja 7.4.2004.
- Nahkuri, T. Niemikotisäätiö, jälleenvuokraus. Kysely 24.6.2004.
<http://niemikotisaatio.fi>
- Nisula, K. Y-Säätiö, asukassihteeri. Kysely 24.7.2004.
- Ollila, A. Helsingin seurakuntayhtymä. Kysely 2.6. 2004.
- Pitkänen, S., Rissanen, P., Mattila, K. Ihmisen arvoista asumista. Y-Säätiön ja Asumispalvelusäätiö Aspan tuki- ja palveluasumismallien arviointi. Sosiaalikehitys Oy. RAY:n avustustoiminnan raportteja 13. Helsinki. 2004.
- Räihä, J., Merikallio, J., Oksanen J., Härkönen E., Korttesluoma S., Mustonen R. ja Hulkko-nen R. Mielenterveysasiakkaiden asumisen, kotikuntoutuksen ja avohoidon tukipalvelujen kehittäminen. Loppuraportti. Mielenterveyspalveluprojekti. Sosiaalivirasto. Terveysvi-rasto. Helsingin kaupunki. 2004.
- Salin-Heinilä, S. Asumispalvelusäätiö ASPA. Väliraportti asumisharjoittelusta 3.6.2004.
- Saukkonen, A-L. Vantaan kaupunki, Myyrmäen asumisohjaaja. Kaaviot asumisohjauksesta 2004.
- Simojoki, K. Espoon kaupungin päihde- ja mielenterveysfoorumin. Puheenvuoro 2.9.2004.
www.mielenterveysseura.fi
- Suomen perustuslaki 27, 10 § 1
- Tuominen, S. Human Care Network. Haastattelu 1.3.2004.
- Vaikeasti Asutettavien Asunnottomien Palvelumalli –projektisuunnitelma 31.5.2004. Espoon kaupunki.
- Valtion asuntorahaston ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoitusopas, Palvelu- ja muut erityis-asunnot. Espoo 2.5.2001.
- Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus. Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö. Sosiaali- ja terveysministeriö & Suomen Kuntaliitto. Oppaita 2003:4.
- Vantaan kaupungin tilastot 2003. Asumispalvelut.
- Viehe. Virikkeitä Vantaan mielenterveyskuntoutujille. Vantaan kaupunki. Sosiaali- ja tervey-denhuollon toimiala 2003.

Askelmia pitkin Jyväskylän Katulähetyksen tuetussa asumisessa

4

Ulla Kosonen

4.1 Taustaa

4.1.1 Asunnottomuus ja tukiasuminen Jyvässeudulla

Yksinäisiä asunnottomia oli Jyväskylän kaupungin alueella vuoden 2003 marraskuussa 120 henkilöä (vähennystä edellisvuoteen 33 henkilöä). Yksinäisistä asunnottomista naisia oli 24, nuoria 19 ja maahanmuuttajia yksi. Asunnottomia perheitä oli yksi. Kaupungin sosiaalitoimessa nähdään, että asunnottomat ovat entistä vaikeammin asutettavissa. Tästä johtuen edunvalvonnan asiakkaat ovat suureneva ryhmä lähitulevaisuudessa.

Päihdeongelmaisten ja vankilasta vapautuneiden suurin ja pisimpään toiminut asuttaja Jyvässeudulla on Jyväskylän Katulähetys, jonka tarjoamiin palveluihin verrattuna muiden toimijoiden palvelut ovat vähäisiä. Jyväskylän kaupunki omistaa Sallaajärven hoitokodin, jossa on 25 paikkaa mielenterveys- ja päihdeongelmaisille. Jyväskylän kaupungin nuorten erityispalvelut tarjoaa itsenäiseen asumiseen pyrkiville nuorille tukiasumista, jossa nuoren tukena toimii lähellä asuva, tukemiseen korvausta vastaan sitoutunut perhe. Jyvässeudun Nuorisoasunnot ry tarjoaa tuettua asumista mielenterveysongelmaisille nuorille omissa asunnoissa, joissa tukea käy antamassa asumisen tukihenkilö. Asuntoja on yhteensä 23 Jyväskylän A-killalla on vuokraamassaan kiinteistössä myös muutamia asuntopaikkoja, ja asukkailla käytössään talon yhteiset tilat. Kriminaalihuoltolaitoksella ei ole omia tukiasuntoja vapautuville vangeille ei laitos omista Jyvässeudulla. Se tekee yhteistyötä Katulähetyksen ja Jyväskylän Vuokra-asunnot Oy:n kanssa. Jyväskylän maalaiskunnassa ja lähikunnissa on tarjolla Katulähetyksen palvelujen lisäksi joitakin yksittäisiä tukiasumisen yksiköitä ja päihdeongelmaisille tarkoitettuja hoitolaitoksia. Ne ovat seurakunnan tai jonkin yhdistyksen ylläpitämiä. Jyväskylässä toimii työryhmä, jossa käsitellään vaikeasti asutettavien tilannetta. Työryhmään kuuluu edustaja Jyväskylän Vuokra-asunnot Oy:stä, kaupungin sosiaali- ja terveyspalveluista, Nuorisoasunnot Oy:stä ja Jyväskylän Katulähetyksestä.

4.1.2 Jyväskylän Katulähetys

Jyväskylän Katulähetys on perustettu vuonna 1953. Se on laajentanut voimakkaasti toimintaansa vuosituhtaanen vaihteen molemmiin puolin perustamalla uusia asumisyksiköitä, luomalla uusiotuotanto- ja kirpputorisektorit sekä työllistämällä pitkäaikaistyöttömiä. Yhdistys ilmoittaa periaatteikseen raittiusvakaumuksen sekä sosiaalisen ja kristillisen ajattelutavan syventämisen. Näitä periaatteita se toteuttaa auttamalla alkoholisteja, sekakäyttäjiä, huumeongelmaisia ja vankilasta vapautuvia. Auttamistyöhön sisältyvät hengellinen toiminta, eri-ikäisten päihdeongelmaisten asuttaminen, kuntoutuksen järjestäminen hoitokodissa, perheiden

ja nuorten auttaminen sekä pitkäaikaistyöttömien työllistäminen yhdistyksen eri yksiköissä.

Katulähetystyön toiminta pitää sisällään yhdeksän asumisyksikköä, Tessio Backan hoitokodin, nuorisotalo Cafe Centerin, perhetyön, kierrätys- ja uusiotuotetoiminnan ja työllistämistoiminnan. Lisäksi Katulähetystyöllä on vaihteleva määrä projekteja. Yhdistyksen kotipaikkakunta on Jyväskylän kaupunki, mutta asumisyksiköitä tai päiväkeskuksia sijaitsee myös Jyväskylän maalaiskunnan, Laukaan ja Muuramen kuntien alueella.

Pääsääntöisesti Katulähetystyön asumis- ja perhetyöpalvelut toimivat Jyväskylän kaupungin ja maalaiskunnan kanssa tehtyjen ostopalvelusopimusten turvin. Katulähetystyön tarjoamia tuettuja asumispalvelupaikkoja Jyväskylän kaupungille oli Ensisojassa ja Ensikodissa sekä viidessä puolimatkatkankodissa yhteensä 137 (heinäkuu 2004). Jyväskylän maalaiskunta oli varannut 17 paikkaa. Yhteensä tuettuja asumispaikkoja on 154. Tessio Backan hoitokotiin ohjautuu pääasiassa vapautuvia vankeja tai vankeuden lopputuomion suorittajia ympäri Suomea sijaitsevista kunnista.

Jyväskylän Katulähetystyö työllisti vuoden 2003 aikana yhteensä 119 henkilöä, keskimäärin 80 henkeä kuukausittain. Henkilökuntaan kuuluu asuinyksiköissä vastaava työntekijä, hoitokodissa lisäksi sairaanhoitaja, sosiaalityöntekijä, nuorisotalon työntekijät sekä työntekijät kierrätys- ja uusiotuotetoiminnassa ja hallinnossa. Suuri osa työstä tehdään työllistämistyönä, työkokeiluna tai -harjoitteluna. Työhön palkataan sekä asuinyksiköiden sisältä että ulkopuolelta tulevia pitkäaikaistyöttömiä tai kuntoutuksessa olevia.

Asukkaita Katulähetystyölle tulee montaa kautta. Asunnottomat tai häätöuhan alaiset ottavat yhteyttä suoraan yksiköihin, kyselyjä tulee sosiaalitoimistojen kautta, muista päihdetyötä tekevästä järjestöstä, esimerkiksi Jyväskylän seudun Päihdepalvelusäätiöstä. Eri asumisyksiköiden välillä tapahtuu myös muuttoja, ja näihin kannustetaan varsinkin jos kyseessä on siirtyminen eteenpäin kohti itsenäistä asumista ns. askelmatoimintamallin mukaisesti. Joskus myös joudutaan palauttamaan asukas sääntöjen rikkomisen takia takaisin päin, lähinnä Ensisojaan. Vuonna 2004 eri yksiköissä on asunut yhteensä 300 asukasta, joista jyvaskyläläisiä 270 ja maalaiskuntalaisia 30.

Katulähetystyön asukkaista pidetään rekisteriä, mutta rekisteriin ei ole kirjattu säännöllisesti tietoja asiakkaiden taustoista. Katulähetystyön piirissä on hahmoteltu ”se tavallinen tarina”, jolla kuvataan tyypillisen asiakkaan elämänhistoriaa yleispiirteittäin:

- rakkaudeton ja rikkinäinen lapsuus, isättömyys, vanhemmilla päihdeongelma
- jatkuvaa riitelyä, ero, ajautuminen kaveriporukkaan, jossa päihteiden käyttöä, alkoholi, huumeet
- rikollinen toiminta rahanhankintakeinona
- keskeytynyt peruskoulu, vankila
- paluu vankilasta ”ei mihinkään”, työttömyys, rahattomuus, asunnottomuus, syrjäytyminen
- panssari ulkomaailmaa vastaan, pettymykset, luottamuksen puute, välinpitämättömyys, masennus, itsetunto alkoholin ja väkivallan varassa, täydellinen elämän tyhjiys.

Jyväskylän Katulähetystyö on Sininauhaliiton jäsenjärjestö. Se tekee yhteistyötä paitsi kuntien sosiaali- ja asuntotoimen sekä työvoimatoimiston kanssa myös monien järjestöjen ja seurakuntien kanssa.

Kristillinen arvopohja näkyy Katulähetystyön toiminnassa monin eri tavoin. Silti asiakkailta ei edellytetä kristillistä maailmankatsomusta, eikä osallistuminen hengellisiin tilaisuuksiin ole pakollista ellei tämä kuulu erityiseen hoito-ohjelmaan.

Kristillisyyden näkyminen päiväkeskusten sisustuksessa: esillä on uskontoon liittyviä tauluja ja lauseita. Kahdessa yksikössä pidetään säännöllisesti aamunavaus, yhdessä kokoontuu oma raamattupiiri, pullakirkkoja ja hengellisen laulun iltoja pidetään jonkin verran. Katulähetyksellä on myös oma kuoro, Armahdetut, joka kokoontuu säännöllisesti harjoittelemaan. Ne työntekijät, jotka ovat ns. vakaumuksellisia kristittyjä, ovat valmiita keskustelemaan ja ohjaamaan hengellisissä kysymyksissä. Tavoitteena on kuitenkin olla tyrkyttämättä kenellekään uskonnollista sanomaa. Joistakin yksiköistä asukkaita myös kuljetetaan silloin tällöin eri kirkkokuntien hengellisiin tilaisuuksiin. Moni asukkaista onkin tullut uskoon Katulähetyksen tai jonkin muun kristillisen järjestön piirissä.

Jyväskylän Katulähetyksen perhetyön tarkoituksena on tarjota vaihtoehto lasten huostaanotolle. Perhetyö toimii kahdessa asumisyksikössä. Takalaittomassa perhetyön käytössä on yksi kolmio ja kahdesta kolmeen kaksiota. Myllyjärven puolimatkan kodissa on käytössä kolme kolmiota. Asiakkaat tulevat perhetyön piiriin joko omien lastensuojelu- tai sosiaalityöntekijöiden ohjaamina tai perheen sisällä on herännyt huoli tulevaisuudesta, ja on otettu suoraan yhteyttä Katulähetyksen perhetyöhön. Perheiden kuntoutumisen tukena toimii kaksi perhetyöntekijää ja asumisyksiköiden päihdetyöohjaajia sekä yksikön järjestämä yövalvonta. Tukiasumisen lisäksi perheille järjestetään vertaistukiryhmiä ja leirejä, jotka toteutetaan yhdessä Jyväskylän kaupunkiseurakunnan kanssa. Lisäksi järjestetään erilaisia toimintapäiviä. Perhetyöntekijät tapaavat perheitä sovitusti tilanteen mukaan. Sosiaali- ja verkostotyötä hyödyntäen perheille räätälöidään tarpeellisia tukipalveluja. Perheiden ongelmien asemasta keskitytään enemmän ratkaisuihin, jolloin perheen omat voimavarat tulevat paremmin käyttöön. Hyväksi asumisajaksi perhetyössä on havaittu 1-3 vuotta.

Yhdistyksellä on työskentelyä myös nuorisotyö, jonka asemapaikkana on Cafe Center kaupungin keskustan tuntumassa. Siellä on kahvio ja erilaisia harrastusmahdollisuuksia. Talolla toimii perjantaisin iltapäiväkerho, jossa järjestetään monenlaista vapaa-ajan toimintaa. Cafe Centerissä työskentelee vastaava työntekijä, nuorisotyöntekijä ja joukko työllistettyjä, vapaaehtoisia ja opiskelijoita.

Työllistämisen- ja tuotantotoiminnassa Katulähetyksellä on neljä vakituista työntekijää. Työllistäminen käsittää sekä omaan tuotantoon työllistämistä ja kouluttamista että työllistämistä Katulähetyksen asumisyksiköihin. Lisäksi järjestetään oppilaitosten ja työvoimatoimiston kanssa yhdessä työkokeilu-, harjoittelu- ja kesätyöpaikkoja tarpeen mukaan. Tuotantotoiminta pitää sisällään kierrätys- ja uusiutuotannon (Jyky Tuote). Lisäksi Katulähetyksen ylläpitää kahta kirpputoria (EkoCenter). Uusiutuotanto ja kirpputori saavat materiaalisensa ympäri kaupunkia sijaitsevista tekstiilinkierrätyslaitoksista. Jyky Tuote tuottaa öljynimeytys- ja altakastelumattoja, pakkauspehmusteita, suojamattoja, konepyyhkeitä sekä maisemointimattoja.

4.2 Katulähetyksen toiminnan keskeiset piirteet

4.2.1 Asumisyksiköt ja toimintamalli

Jokaisessa asumisyksikössä on päiväkeskus, mutta muuten yksiköt poikkeavat toisistaan sekä ulkoisilta puitteiltaan että toimintamuotojen suhteen. Päiväkeskus ei tosin täytä Sininauhaliiton asettamia kriteerejä, joiden mukaan päiväkeskuksessa tulisi tarjota säännöllisesti lämmin ateria. Kaikissa yksiköissä lähtökohta on sama eli tukeminen päihteettömyydessä ja elämänhallinnassa sekä kristillinen arvopohja.

Askelmattoimintamalli tarkoittaa käytännössä sitä, että jokaiselle pyritään

löytämään tarkoituksenmukainen asumisen muoto. Asukkaita tuetaan ja kannustetaan päihteettömyyteen ja elämänhallinnan kasvattamiseen päämääränä siirtyminen vähitellen vahvemman tuen ja valvonnan asumisyksiköstä väljemmän tuen piiriin ja lopulta itsenäiseen asumiseen. ”Märkä pää” eli Ensisuoja ja Ensiaskel ovat paikkoja, joissa tukea on paljon ja joista aloitetaan, kun päihteiden käyttö on karannut hallinnasta ja tarvitaan katto pään päälle. Ensisuojaan ohjataan myös muista yksiköistä asukkaita, jos nämä ovat rikkoneet yksikön sääntöjä. Muut yksiköt luokitellaan puolimatrankodeiksi. Asunnoissa on kielletty päihteiden käyttö ja päihtyneenä oleminen (ns. nolla-asunnot). Kuitenkin Takalaiton, vaikkakin luokitellaan puolimatrankodiksi, poikkeaa hieman päihteettömyyden vaatimuksessa. Vain osa asunnoista on nolla-asuntoja. Takalaittomaan muuttavalta edellytetään, että hän hallitsee päihteiden käytön. Puolimatrankoteihin voi muuttaa myös suoraan; kaikki eivät suinkaan tule Ensiaskelen kautta. Kaikille päihdeongelmaisille eteenpäinmeno ei onnistu. Periaatteena on kuitenkin, että jokaiselle turvataan ihmisarvoinen elämä Katulähetyksen piirissä.

Kaavio 1.

Ensisuoja ja Ensiaskel on ensimmäinen askel päihdeongelmaisen ja Katulähetyksen kohtaamisessa. Siellä kartoitetaan uuden asiakkaan tilanne ja hänet pyritään ohjaamaan parhaiten sopivaan asumismuotoon. Ensisuojapaikkoja on yhteensä 12, ja sinne voi tulla mihin vuorokauden aikaan tahansa, myös päihtyneenä. Samassa pihapiirissä sijaitsee 50 pientä yksiotä ja päiväkeskus, josta voi ostaa lämpimän aterian, ja jossa on erilaisia harrastusmahdollisuuksia. Palvelujen kohderyhmänä ovat juovat alkoholistit, narkomaanit, sekakäyttäjät ja vankilasta vapautuvat. Ensisijaisesti palvelut on tarkoitettu Jyväskylän kaupungin ja maalaiskunnan sekä Muuramen asukkaille, mutta erillissopimuksella sinne voivat päästä muutkin. Yksikössä on joka arkipäivä kotisairaanhoidaja, joka huolehtii sairaanhoidosta ja ensiavusta. Päiväkeskuksessa voi lukea päivän lehdet tai kirjoja, katsella TV:tä tai kuunnella musiikkia. Sen yhteydessä on myös kuntosali sekä biljardi- ja pöytätennispöydät. Siellä järjestetään viikoittain pullakirkko. Itsenäiset asunnot sisältävät minikeittiön ja suihkullisen WC:n. Pihapiirissä on myös käytössä sauna ja pesutupa. Asuminen on ympärivuorokautisesti tuettua, mutta kuitenkin itsenäistä. Työntekijät kulkevat mukana, ja heiltä saa ohjausta ja apua ongelmiinsa.

Vuonna 2003 Ensisuoja tarjosi yösijan 97 jyvaskyläläiselle ja 18 maalaiskuntalaiselle. Yöpymisvuorokausia kertyi 4204, jonka lisäksi Ensisuojaassa yöpyi melkein saman verran muiden yksiköiden asukkaita. Asunnoissa asui 70 jyvaskyläläistä ja kuusi maalaiskuntalaista.

Etappi – puolimatkan koti ja päiväkeskus sijaitsee noin 12 kilometriä Jyväskylästä entisen kansakoulun kiinteistössä. Sieltä löytyy kalustettu huone yhdeksälle päihdeongelmalliselle tai vankilasta vapautuvalle. Yksiköstä vastaa yksi perhe asumista vastaan. Paikka on tarkoitettu jyvaskyläläisille tai maalaiskuntalaisille ja erityissopimuksella muillekin. Oman huoneen lisäksi rakennuksessa on runsaasti yhteisiä tiloja. Keittiössä voi itse valmistaa ateriansa; tiloista löytyy myös TV videoineen, kirjasto, tietokone, suihkut, sauna, kodinhoitotilat, asiakaspuhelin, snooker-pöytä ja punttisali. Aukkaat voivat käyttää myös rantasaunaa. Talo sijaitsee luonnon keskellä, joten ulkoilu- ja retkeilymahdollisuudet ovat hyvät.

Kalliomäki – puolimatkan koti ja päiväkeskus sijaitsee noin 15 kilometriä Jyväskylästä maalaiskunnan puolella. 12 asunnon, yhden kriisi- ja jatkotukiasunnon yksikköä luotsaa kaksi paikan päällä asuvaa työntekijää apunaan vapaaehtoisia ja/tai ohjaajajärjoittelijoita. Toisella työntekijöistä on valmius psykologisen ja sielunhoidollisen terapian antamiseen. Tähänkin yksikköön otetaan ensisijaisesti Jyväskylän maalaiskunnan tai kaupungin päihdeongelmaisia tai vankilasta vapautuvia asukkaita. Aukkaat asuvat neljän huoneen huoneistossa kukin omassa kalustetussa huoneessaan. Huoneistossa on WC ja suihku. Ruoanlaitto sujuu sekä huoneistojen että päiväkeskuksen keittiössä; lisäksi on mahdollisuus käydä ruokailemassa läheisessä hoivasairaalan ruokalassa. Virkistykseen ja vapaa-ajan toimintaan on mahdollisuus päiväkeskuksen tiloissa. Ulkoiluun ja luonnossa liikkumiseen on myös hyvät mahdollisuudet. Pihapiirissä on savusauna ja kota.

Kalliomäki on päihtetön ympäristö, joka ilmoittaa tavoitteekseen kehittää yhteisönomaisesta asumisesta vaihtoehto täysin itsenäiselle asumiselle. Vuoden 2003 toimintakertomuksessa onkin listattu paljon yhdessä tehtyä ja koettua. On ollut vierailuja muualle ja vierailuja yksikköön muun muassa Asunnottomien yön aikaan. Talon asukkaita kiitetään aktiivisuudesta yhteisten asioiden hoidossa. Toimintakertomuksessa pohditaan itsenäistymisen ja tuetun asumisen välistä rajaa. Vaikka itsenäistymiseen tuetaan, niin joillekin yksiköstä on muodostunut pysyvä koti.

Kettula – päiväkeskus sijaitsee Muuramen kunnassa. Kunta on vuokrannut asunnot Katulähetysten käyttöön, ja niitä on yhteensä 16 kahdessa rivitalossa. Katulähetys ylläpitää asumisyhteisössä päiväkeskusta puolipäiväisesti. Päiväkeskuksessa on tarjolla kerran viikossa lämmin ateria ja muulloin voileipiä sekä kahvia tai teetä. Päiväkeskus on päihtetön. Asuntojen osalta Katulähetys ei kontrolloi päihtetiden käyttöä. Päiväkeskuksessa järjestetään myös harrastustoimintaa. Tarvittaessa tuetaan hoitoon hakeutumisessa.

Köhniö – puolimatkan koti ja päiväkeskus käsittää pienkerrostalon, jossa on 12 yhden huoneen ja keittokomeron asuntoa sekä päiväkeskus ja sauna. Se on tarkoitettu ensisijaisesti Jyväskylän kaupungin ja maalaiskunnan päihdeongelmallisille ja vankilasta vapautuneille. Yksikkö siirtyi Jyväskylän kaupunkiseurakunnalta Katulähetykselle vuoden 2004 alussa, joten sen toiminnasta ei ole vielä tehty toimintakertomusta. Tukimuodot ovat samantapaisia kuin muissakin yksiköissä.

Myllyjärvi – puolimatkan koti ja päiväkeskus sijaitsee noin kuusi kilometriä Jyväskylän keskustasta, ja se käsittää 25 rivitaloasuntoa. Niistä kolme on kolmiota, neljä kaksiota ja 18 yksiötä. Yksikössä toimii perhetyö, ja 2-3 asuntoa on varattu perheiden käyttöön. Päiväkeskus saunoinen sijaitsee omassa rakennuksessaan. Keskimääräinen asumisaika yksikössä on 1-3 vuotta. Se on tarkoitettu ensisijassa jyvaskyläläisille ja maalaiskuntalaisille. Yksikön palveluina luetellaan pullakirkko, kristillinen toipumisryhmä ja AA-ryhmä viikoittain ja mahdollisuus sielunhoidollisiin keskusteluihin. Virkistys- ja vapaa-ajan toiminnoista mainitaan veneily,

kalastus, retket ja leirit, erilaiset pelit ja yhdessäolo. Yhdessä on mahdollisuus myös tehdä ruokaa.

Yksikön toiminnassa korostuu yhteisöhoitollinen lähtökohta. Yhteisöllisyyttä on sovellettu niin pitkälle kuin se on käytännössä mahdollista. Asukkaalla on mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon ja päätösten käytäntöön soveltamiseen. Päätöksenteko toteutetaan yhteisöpalaverien kautta. Päätösvaltaa saavat käyttää kaikki asukkaat. Myllyjärvelle luodusta yhteisöllisyydestä käytetään nimeä ”Myllismalli”, ja siellä asukas jo tullessaan taloon sitoutuu kirjallisesti pyrkimään päihteettömään elämään. Muissa yksiköissä ei toipumisen tielle tarvitse sitoutua, kunhan vain yksikön alueella ollaan päihteettömiä.

Nurmela – puolimatkankoti ja päiväkeskus sijoittuu saman katon alle, ja matkaa sinne on noin 15 kilometriä Jyväskylästä. Talossa on huone 14 päihdeongelmaiselle. Yhteiskäytössä ovat WC, suihkut, keittiö, päiväkeskus ja rantasauna. Paikka on tarkoitettu ensisijassa jyväskyläläisille ja maalaiskuntalaisille. Yksikkö sijaitsee järven rannalla, luonnon keskellä, ja se tarjoaa mahdollisuuden veneilyyn, kalastukseen, retkeilyyn, leireihin, erilaisiin peleihin ja pienimuotoiseen eläinten hoitoon. Huoneet on kalustettu ja varustettu linavaattein. Niissä on oma jääkaappi, mutta ruoka tehdään yhdessä.

Salmiranta – puolimatkankoti ja päiväkeskus toimii kahdessa pienkerrostalossa, joissa sijaitsevat 20 asuntoa, toimistotilat, päiväkeskus ja sauna. Neljän huoneen asunnoista osa on soluasuntoja, osa perheiden käytössä. Tämä noin viiden kilometrin etäisyydellä Jyväskylän keskustasta sijaitseva yksikkö on myös tarkoitettu ensisijassa jyväskyläläisille ja maalaiskunnan asukkaille, mutta erillissopimuksella muillekin. Virkistys- ja vapaa-ajan toiminta muistuttaa myös muiden yksiköiden tarjoamia mahdollisuuksia: veneily, kalastus, retket ja leirit, erilaiset pelit ja yhdessäolo. Yksikkö tarjoaa kristillisen arvopohjan päälle rakentuvan sosiaalisen tukiasumisen yhteisön, jossa

- kokoonnutaan säännöllisesti asukaskokouksiin
- aktivoidaan eri-ikäisiä asukkaita sitoutumaan yhteisiin siivous- ja pihatöihin sekä kerhoihin
- sitoudutaan päihteettömyyteen
- vuokrasopimuksen lisäksi tehdään erillissopimus, jonka tarkoituksena on turvata asukkaalle mahdollisimman tarkoituksenmukainen asumismuoto askelmatoimintamallissa
- räätälöidään asuminen yhdessä asukkaan kanssa tämän tarpeita vastaavaksi.

Takalaiton – tukiasuntokokonaisuus ja päiväkeskus on tämän selvityksen pilottikohde. Se käsittää 28 asuntoa kahdessa pienkerrostalossa, joista toisessa sijaitsee päiväkeskus. Jyväskylän kaupungin keskustasta on matkaa noin kolme kilometriä. Asunnoista kuusi on yksiöitä, 20 kaksiota ja kaksi kolmiota. Perhetyölle on varattu 3-4 asuntoa. Myös täällä paikkavaraus on Jyväskylän kaupungille ja maalaiskunnalle sekä erillissopimukselle myös muille. Esimerkiksi Tessio Backan hoitokodin kanssa tehdään yhteistyötä niin, että sieltä on hoitojakson päätyttyä mahdollisuus päästä Takalaittomaan. Vaikka Takalaiton luokitellaan puolimatkankodiksi kuten useimmat muutkin yksiköt, käytännössä sinne muuttavilta edellytetään näyttöä päihteidenkäytön hallinnasta. Osaan asunnoista esimerkiksi saa tulla päihtyneenä, jos tästä ei aiheudu ympäristölle häiriötä. Sen sijaan alkoholia ei saa tuoda alueelle ja päiväkeskukseen ei saa tulla päihtyneenä. Takalaittomasta ohjataan aktiivisesti itsenäiseen asumiseen. Takalaittoman asunnot tarjoavat puitteet pitkällekin menevään itsenäiseen asumiseen. Asunnot eivät poikkea mitenkään ns. normaaliasunnoista. Päiväkeskuksessa on mahdollista tehdä ruokaa ja harrastaa monenlaisia asioita yhdessä. Yhteisessä käytössä on myös sauna, pesutupa ja punttisali.

Tessio Backa – hoitokoti ja itsenäistymiskeskus on Laukaassa, Kuusan kylässä. Se tarjoaa kokonaisvaltaista kuntoutumistoimintaa kerrallaan kymmenelle päihde- tai muusta riippuvuudesta kärsivälle. Yhtenä perusasiakasryhmänä ovat vangit, vankilasta vapautuvat tai muun laitostaustan omaavat miehet, naiset tai pariskunnat. Tessio Backa on lääninhallituksen hyväksymä hoitokoti, jonka tarkoituksena on vieroittaa haitallisista riippuvuuksista ja opettaa selviytymään arkipäivän tehtävistä. Sen toiminta perustuu kristilliseen elämänkatsomukseen. Arkielämän taitojen opettelu on niin keskeistä, että talosta käytetäänkin nimitystä ”Tessio Backan itsenäistymiskeskus”.

Hoitokodin toimintaan kuuluu itsenäisen asumisen ja elämäntaitojen harjoittelu sekä valmiuksien kehittäminen riippuvuuksista vapautumiseksi. Esittelyn mukaan asiakkaat huomioidaan kokonaisvaltaisesti; tarjolla on hengellistä, psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista kuntoutumista. Tätä toteutetaan työtehtävien, ryhmätoiminnan, sielunhoidollisten keskustelujen ja liikunta- ja muiden elämysten kautta. Paikka tarjoaa luonnonläheisyydellä mahdollisuudet monenlaiseen ulkoiluun. Asiakas sitoutuu päihitteettömyyteen. Maksimissaan vuoden kestävä hoitojakson jälkeen asiakkaalla on mahdollisuus siirtyä itsenäistä asumista harjoittelemaan muuhun Katulähetyksen yksikköön. Siellä asuessa hänelle tarjotaan sekä yksikön omaa että hoitopaikan tukea. Jos asiakas siirtyy täysin itsenäiseen asumiseen Jyväskylälle, hänelle voidaan tarjota sosiaalisen isännöinnin kautta tukihenkilö. Hoitokodin henkilökuntaan kuuluu vastaavan työntekijän lisäksi päihdetyöntekijä, sairaanhoitaja ja sosiaalityöntekijä sekä ohjaajaharjoittelijoita ja vapaaehtoisia.

Tessio Backan hoitokodissa on kartoitettu nykyisen kymmenen asukkaan taustoja. Kartoituksesta ilmeni, että asukkaat ovat alkaneet käyttää päihteitä keskimäärin 12-vuotiaina. Vankilaan he ovat joutuneet keskimäärin 17-vuotiaina, ja rikoksena on ollut väkivalta- ja omaisuusrikokset. He ovat istuneet vankilassa keskimäärin 9,8 vuotta, ja kertalaisuuksia kertynyt 8. Aukkaista kaksi on ”puhdasta” narkomaania, pääaineena amfetamiini; kaksi ”puhdasta” alkoholistia; loput kuusi ovat sekakäyttäjiä. Aukkaiden keski-ikä on 40 vuotta.

4.2.2 Yksiköiden tukemisen mallit ja työntekijöiden tausta

Kaikissa muissa yksiköissä paitsi Ensisuojassa ja Ensiaskeleessa edellytetään sitoutumista päihitteettömyyteen. Asuntoihin ei saa tuoda päihteitä eikä päihtyneitä vieraita sallita. Useimmissa puolimatrankodeissa asunnot ovat ns. nolla-asuntoja, joihin asukas ei saa tulla päihtyneenä. Kahdessa puolimatrankodissa retkahtamisesta palaava asukas saa selvittää lievän krapulansa omassa huoneessaan, jos hän on vain vähäisessä määrin päihtynyt eikä häiritse muita asukkaita. Takalaiton on poikkeuksellinen, sillä vain osa asunnoista on nolla-asuntoja.

Monilla työntekijöillä on myös itsellään ollut päihdeongelma, josta he ovat selvinneet. Tämä koetaan rikkautena yhdistyksessä. Työntekijällä on resurssinaan omakohtainen tieto, joka mahdollistaa myötäelämisen ja herkkyyden päihdeongelman eri vaiheiden havaitsemiseen. Kyselyn mukaan vastaavat työntekijät pitävät tänä päivänä kuitenkin ammatillista osaamista kaikista tärkeimpänä pohjana työlleen. Seuraavaksi tärkeimmiksi he nimeävät kristillisen elämänkatsomuksen ja kutsumuksen auttamiseen, joista molemmat nähtiin yhtä tärkeiksi. Oman taustan merkitys jäi tässä kyselyssä neljänneksi.

Yhdeksästä kyselyyn vastanneesta vastaavasta työntekijästä kuudella on pohjakoulutuksena peruskoulu ja kolme on ylioppilasta. Jonkin ammattitutkinnon on suorittanut neljä työntekijää, ja yhdellä on akateeminen loppututkinto. Erilliskoulutusta työhönsä on hankkinut kahdeksan työntekijää, joista kaksi on suorittanut päihdetyöntekijän ammattitutkinnon; yhdellä koulutus on kesken. Neljä työntekijää

pitää saamaansa koulutusta riittävänä. Monenlaista lisäkoulutusta aina johtamistaidoista päihde- ja mielenterveysalan erityiskoulutukseen kaivattiin lisää.

Yksiköiden tarjoama sosiaalinen tuki on luonnollisesti sitä tiiviimpää mitä läheisemmin työntekijät ovat tekemisissä asukkaiden kanssa ja asukkaat keskenään. Tiivistä yhteiseloä on sellaisissa yksiköissä, joissa kaikki asunnot ja päiväkeskus sijaitsevat saman katon alla. Mitä lähempänä asuminen on ns. normaalia asumista sitä enemmän asukkaat itse valitsevat, millaista etäisyyttä pitävät työntekijöihin ja muihin asukkaisiin. Toiset käyttävät päiväkeskusta päivittäin, toiset taas harvemmin tai ei ollenkaan. Katulähetyksen yksiköissä pystyy myös elämään olematta paljoakaan tekemisissä yhteisön kanssa. Lisäksi vastaavan työntekijän persoonallisuus ja tukemisen valmiudet vaikuttavat paljon yksikön ilmapiiriin. Vastaavat työntekijät ovat saaneet muovata melko vapaasti yksiköstä oman näköisensä.

Kaikissa yksiköissä pyritään järjestämään asukkaille vapaa-ajanviettomahdollisuuksia, jotka tukevat kuntoutumista ja rikastuttaisivat arjen kokemista. Päiväkeskuksissa on tarjolla pelejä, TV ja videot sekä ruuanlaittomahdollisuus. Useissa yksiköissä on myös kuntosalit. Retkiä ja kerhoja järjestetään sekä tuetaan taloudellisesti esim. kuntosalikortin tai elokuvalipun ostossa. Työntekijät auttavat myös käytännön asioissa, esimerkiksi asioinnissa asuntotoimen, KELAn ja sosiaalitoimen kanssa. Joissakin yksiköissä vuokran voi maksaa käteisellä työntekijälle.

Joissakin Katulähetyksen yksiköissä toimii asukkaiden pyörittämä pienimuotoinen kioskitoiminta (Porina). Kioskista voi ostaa tupakkaa ja elintarvikkeita, myös velaksi. Tavaroiden hintoihin sisältyy pieni voitto, ja kerätyillä varoilla hankitaan yhteiseen käyttöön tavaroita (esim. tietokoneita, hiustenhoitovälineitä ja astioita) tai tuetaan asukkaiden harrastustoimintaa. Porinan kokoontumisissa saatetaan keskustella myös koko yhteisöä koskettavista asioista. Yhteistä kaikille yksiköille on myös tarjolla oleva vertaistuki. Yhteisistä ongelmista voi keskustella joko vapaamuotoisesti tai joissakin yksiköissä järjestettyjen ryhmien puitteissa.

4.2.3 Katulähetyksen yhteistyökumppanit

"Ihan mulla on ollu myönteisiä kokemuksia. Että hyvin on Katulähetyksen kanssa yhteistyö toiminu. Olipa se sitten näitä lapsiperheitä tai sitten näitä yksittäisiä asiakkaita."

Näin kertoo Kuokkalan sosiaalitoimiston johtava työntekijä haastattelussaan. Hän aloittaa selostuksensa yhteistyöstä keskittymällä perhetyöhön, enkä aina erota, milloin hän tarkoittaa perhetyötä, milloin taas yksittäisiä asiakkaita. Perhetyö onkin selkeä yhteistyömuoto. Se alkoi viisi vuotta sitten Sininauhaliiton Hynttyyt yhteen -projektissa, jonka tarkoituksena oli asuttaa Katulähetyksen yksiköihin huostanottouhan alaisia lapsiperheitä. Tästä projektista versoi vakiintunut työmuoto, jota arvostetaan sosiaalitoimessa. Yhteistyö on säännöllistä, ja onnistuneen Katulähetyksen yksikön kuntoutusjakson jälkeen perhe siirtyy takaisin sosiaalitoimen tuen piiriin.

Yksittäisten asukkaiden kohdalla kohtaamisia syntyy eniten sisään- ja ulosmuuttovaiheessa. Kun sosiaalitoimeen tulee asunnoton asiakas, joka on vaikeasti asutettava esimerkiksi hädön takia, sosiaalitoimi kääntyy Katulähetyksen puoleen. Poismuuttovaiheessa taas pyritään tukemaan, jos muutto aiheuttaa tarkistuksia taloudellisissa asioissa. Eräs poismuuttanut asukas valitti, että sosiaalitoimi ei kyllä tullut tarpeeksi vastaan. Johtava työntekijä kertoo, että tällaiselle "poikkeavalle asumiselle" on kova tarve, ja että Katulähetyks on pystynyt hyvin vastaamaan tähän tarpeeseen. Tämä koskee asukkaita, jotka ovat pudonneet "normaalisysteemien" ulkopuolelle. Hänen mukaansa aiemmin Jyväskylän Vuokra-asunnot Oy pystyi

paremmin asuttamaan ”poikkeavia”, mutta nykyään valintakriteerit lähentelevät ”normaaliasumista”.

Kysyn, tehdäänkö yhteistyötä siinä tapauksessa, että asiakkaalla alkaa kertyä vuokratästejä. Tähän kysymykseen ei ole selvää toimintakaavaa. Voidaan sopia jonkin asukkaan kohdalla tiukoista toimintatavoista tai tehdä yhteistyötä, jos rästejä pääsee kertymään. Yleensä Katulähetyksen vastaavat työntekijät pitävät huolta asukkaista, jolla alkaa ilmetä maksuvaikeuksia.

Vastaava työntekijä ehdottaa lopuksi, että Katulähetyksen piirissä yhä enemmän keskityttäisiin tuetun asumisen eri vaihtoehtojen tarjoamiseen ja asumisohjaamiseen. Asumisohjaamisen järjestämiseksi hän ehdottaa, että asukkaalla olisi henkilökohtainen asumisen tukihenkilö, jonka kanssa voitaisiin räätälöidä kullekin asukkaalle sopivin tukimuoto. Tämä tukihenkilö pysyisi samana, vaikka asukas muuttaisi yksiköstä toiseen.

”Katulähetyksen kanssa tää kuvio kulkee meillä tällä lailla: on tällanen ’hiljainen sopimus’, siitä ei mitään kirjallista oo, että pyrimme asuttamaan sieltä Katulähetykseltä heidän suositustensa mukaan asukkaita.”

Jyväskylän Vuokra-asunnot Oy:n (JVA) asukasvalinnasta vastaavan henkilön mukaan tämä ”hiljainen sopimus” toimii käytännössä siten, että Katulähetyksestä nimetyt henkilöt ottavat yhteyttä ja JVA pyrkii järjestämään suositellulle henkilölle asunnon. Sopivan asunnon löytyminen riippuu kunkin hetkisestä asutettavien määrästä, siitä miten paljon on vielä kiireellisemmin asuntoja tarvitsevia, sekä siitä, millaisia toiveita asukkaalla on.

Työntekijä on nähnyt, että tukiasunnon tarpeessa on yhä kasvava joukko myös Jyväskylän alueella, ja että asuntotoimen tehtävänä onkin purkaa jonoja tukiasuntoihin asuttamalla sellaisia, jotka ovat valmiita lähtemään pois tukiasumisesta. Asuntotoimi tekee samankaltaista yhteistyötä myös Kriminaalihuollon ja A-killan kanssa. Kysyn yhteistyön sujumisesta, ja haastateltava on sitä mieltä kysyttyään parilta isännöitsijältä, jotka käytännössä hoitavat asumista, että pääsääntöisesti yhteistyö on pelannut hyvin. Asuminen aloitetaan aina määräaikaaisella vuokrasopimuksella. Kaiken kaikkiaan vuosittain ei tapahdu kovinkaan montaa muuttoa.

Monella Katulähetyksen asukkaalla on vuokratästejä nimenomaan JVA:lle. Miten tällaisiin tilanteisiin suhtaudutaan? Vastaus on, että rästit pitäisi olla suoritettu, ennen kun asunto järjestetään. Niiden takaisinmaksusta pystytään sen sijaan neuvottelemaan. Virkailija muistaa yhden tapauksen, jossa asumaan oli otettu pariskunta, jolla oli ”aikamoista historiaa”. Pariskunta hoiti rästivuokrat ja korjausmaksut ja pääsi asumaan.

Ongelmana virkailija näkee sen, että Takalaitton asukkaat haluaisivat yleensä muuttaa yhteisön läheisyyteen, ja vapautuvia asuntoja ei ole läheskään riittävästi. Hän kiittää Katulähetystä rehellisestä pelistä. Jos suositus on annettu, ja asukas onkin sen jälkeen repsahtanut, tästä on ilmoitettu JVA:lle.

4.3 Takalaiton tutkimuskohteena

”Jotenki tää on aika tärkeä juttu mun elämässä ollu tää kolme vuotta nyt tähän päivään tässä. Että kuitenkin tää on ollu ihan hyvä juttu mun ollu asua täällä. Että sillon kun mä pääsin siviiliin, jos mä oisinki joutunu tonne, tai päässy, saanu muualta asunnon, en tiää, oisinko tässä.”

Takalaiton, tukiasunnot ja päiväkeskus, aloitti toimintansa vuonna 1992, jolloin valmistui ensimmäinen pienkerrostalo yhteensä kolmen talon kokonaisuudesta.

Yksikkö sijaitsee lähellä Kuokkalan kaupunginosan keskustaa, kävelymatkan päässä Jyväskylän keskustasta. Kuokkalan keskustan kadut on nimetty pesäpallokentän mukaan, ja yksikkö sijaitsee Kolmospesänkadulla. Nimi "Takalaiton" on siinä mielessä harhaanjohtava, että yksikössä ei suvaita kovinkaan montaa takalaitonta.

Takalaiton luokitellaan puolimatkan kodiksi toisten puolimatkan kotien rinnalle, mutta käytännössä sitä pidetään viimeisenä askeleena kohti itsenäistä asumista. Kaikissa asunnoissa ei ole nollarajaa päihteiden suhteen. Tämä tarkoittaa sitä, että päihtyneenä voi tulla kotiin aiheuttamatta kuitenkaan ympäristölle häiriötä. Asuntojen nollarajoja tarkistetaan tarpeen mukaan. Yksikössä on varattuja asuntoja Tessio Backan hoito-ohjelman läpikäyneille ja perhetyössä mukana oleville.

Takalaittomassa on 28 asuntoa ja noin 30 asukaspaikkaa.

Takalaittoman asukkaista heinäkuussa 2004 oli:

- miehiä 17
- naisia 8
- keski-ikä 45 vuotta, nuorin asukas 28-vuotias (nuorin 16-vuotias äitinsä kanssa asuva, kuten muutkaan lapset eivät ole tässä mukana) ja vanhin 72-vuotias
- töissä oli viisi, eläkkeellä myös viisi ja loput 15 työttöminä (toimeentulotuki tai peruspäiväraha), kuntoutuspäivärahalla tai äitiyspäivärahalla
- vankilatausta ainakin 9:llä
- 14 tullut Takalaittomaan Katulähetyksen muista yksiköistä
- koulutuksesta tai aikaisemmasta työurasta oli vaikea saada tietoa. Useimmilla oli aikaisemmin ollut kosketus työelämään, mutta he olivat joutuneet lähtemään työpaikasta päihteidenkäytön vuoksi. Kursseille oli hakeutumassa muutama.

Luvuissa ei ole mukana paria perhetyön asukasta, koska nämä elivät siirtymäaikaan yhteisön jäseniksi. Vaikka naisten osuus päihdeongelmaisten joukossa on kasvanut viime aikoina, miehet ovat kuitenkin selvä enemmistö Takalaittoman, kuten muidenkin Katulähetyksen yksiköiden, asukkaista. Suurin ryhmä tukiasunnon tarvitsijoista ovat edelleen keski-ikäiset miehet. Huumeongelmien lisääntymisen myötä tosin yhä nuoremmat miehet ovat menettäneet kosketuksen tavalliseen elämään ja päätyneet Katulähetyksen piiriin. Asukasrakenne osittain perhetyön johdosta on nykyään monipuolinen verrattuna aikaisempaan suhteelliseen homogeneeseen miesjoukkoon.

Yhteisön arjen rakentuminen

Työntekijä avaa päiväkeskuksen oven kello kahdeksan aamulla ja laittaa kahvin tippumaan. Talo tarjoaa aamukahvin aamunavaukseen tulijoille. Yöpäivystäjä käy luovuttamassa puhelimen sekä kertoo, onko yöllä ollut mitään erikoista. Asukkaat hoitavat yöpäivystystä, kukin päivystää viikon kerrallaan ja saa korvauksena kahdeksan euroa per yö. Päiväkeskuksessa on välillä väkeä tupa täynnä ja meteli sen mukainen. Katsotaan TV:tä, luetaan lehtiä, keskustellaan, hoidetaan käytännön tai henkilökohtaisia asioita työntekijöiden kanssa jne.

Päiväkeskuksessa vierailee myös lähialueen, toisten yksiköiden tai yhteisön entisiä asukkaita, mutta kaikki Takalaittoman asukkaat eivät käy päivittäin päiväkeskuksessa. Jotkut koteihinsa eristäytyneet herättävät aika ajoin huolta muiden asukkaiden ja työntekijöiden keskuudessa. Pohditaan, mitä heille kuuluu ja pitäisikö heitä käydä kotona katsomassa. Työntekijät voivat mennä asuntoihin omilla avaimillaan, jos epäilevät, että kaikki ei ole kunnossa tai sääntöjä on rikottu. Jos epäillään tai on kuultu yövalvojalta sääntörikkomuksista, työntekijän velvollisuus

on puuttua asiaan. Puuttuminen voi johtaa varoituksen antamiseen tai alueelta poistamiseen. Joskus poliiseja tarvitaan apuun. Yksi työntekijä on myös joutunut väkivallan uhan kohteeksi. Pääsääntöisesti Takalaiton on rauhallinen asuin ympäristö. Joskus naapurustossa on levottomampaa kuin Takalaittomassa. Ympäristö ei ole myöskään reagoinut kielteisesti yksikön olemassaoloon, vaikka perustamisvaiheessa kiersi vastustajien nimilista.

Keskiviikkoiltapäivällä on Porinan kokous. Siellä voidaan keskustella hyvin erilaisista asioista, kuten yhteisistä hankinnoista, virkistystoiminnasta tai kuka tekee mitään Porinan hyväksi. Myös työntekijä osallistuu ja tiedottaa siellä monenlaisista asioista.

Vastaavan työntekijän työvuoro päättyy neljään mennessä, ja vuoroon jää toinen työllistetyistä työntekijöistä. Työllistetyt työntekijät ovat vaihtuvaa väkeä, pestin pituudesta riippuen. Työntekijä sulkee päiväkeskuksen oven kello 22. Viikonloppuna paikalla ei ole työntekijää. Joku asukkaista voi ottaa vapaaehtoisena päiväkeskuksen avaimen, jolloin hän on vastuussa siitä, että ovi ei jää yöksi auki.

Selvityksen suorittaminen

Tutkimuksen kuluessa työskentelin kuukauden Takalaittoman vastaavan työntekijän kesäloman sijaisena. Tätä ennen olin ollut puolen vuoden päihdetyön työkokeilussa tässä yksikössä. Kesälomasijaisena ollessani saatoin kerätä tutkimusaineistoa haastatellen ja havainnoiden. Haastatteluja kertyi seuraavasti:

- 3 työntekijää (yksi vastaava ja kaksi tukityöllistettyä; jälkimmäiset asuivat yksikössä)
- 6 asukasta
- 4 entistä asukasta
- 3 työntekijää ja asukasta (joista yksi entinen asukas; kaikki tästä ryhmästä sisältyvät edellisiin)
- kaupungin asunto- ja sosiaalitoimen työntekijät (2).

Yhteensä tein 15 haastattelua. Tässä selvityksessä ei ole mukana kokemuksia perhetyöstä asiakkaan tai työntekijän näkökulmasta. Haastattelin yhtä perhetyön työntekijää, mutta hän kertoi enimmäkseen muusta toiminnastaan Katulähettyksen piirissä. Hän on mukana aineistossa entisenä asukkaana ja työntekijänä.

Vaikka asukkaat olivat minulle ennestään tuttuja, syntyi yllättäviä vaikeuksia saada haastateltavia. Jotkut suhtautuivat kielteisesti yleensä tutkimuksiin, vaikka yritin parhaani mukaan selittää, että tällä tutkimuksella on tarkoitus vaikuttaa tukiasumisen kehittämiseen. Joillakin on selvästi ongelmia itsetuntonsa kanssa tai he olivat muuten sulkeutuneita. He vähättelivät myös mielipiteidensä tärkeyttä. Olivat syyt kieltäytymiseen mitkä tahansa, tämän kautta voi saada aavistuksen asukkaiden elämänsenteistä ja ongelmista. Haastatteluun suostuneet olivat niitä, jotka yleensäkin käyttivät päiväkeskusta ahkerasti. Kuitenkaan he eivät olleet sellaisia, jotka olisivat edenneet asumisessaan ja elämässään sen enempää kuin muutkaan asukkaat. Haastatelluissa oli pitemmän ja lyhyemmän aikaa asuneita, miehiä ja naisia, iäkkäämpiä ja nuoria (vanhin 58-vuotias, nuorin 16-vuotias).

Elin yli puolen vuoden ajan mukana yhteisön arjessa toimittaen käytännön askareita ja keskustellen työntekijöiden ja asukkaiden kanssa, siten suhteeni yhteisöön on ollut prosessi. Luottamusta asukkaisiin ei ollut kuitenkaan helppo rakentaa. Kohtasin haastatellessani ongelman, joka liittyy puheiden ja tekojen väliseen ristiriitaan. Havaintojeni ja haastattelujen jälkeisten tapahtumien perusteella huomasin sen, että puheet ovat toista kuin teot. Tämä on tärkeää ottaa huomioon suoria lainauksia lukiessa.

4.4 Tukemisen muodot ja asukkaiden tarpeet

Seuraavassa esittelen haastattelujen pohjalta, mitä asukkaat ja työntekijät kertovat sosiaalisen tukemisen muodoista Takalaittomassa: päihteiden käytön hallinnan, yhteisen vastuun ottamisen, itsestä vastuun ottamisen, vertaistuen ja hengellisen tuen kokemuksista. Sitten kerron, mitä mieltä asukkaat olivat omasta tuen tarpeestaan.

4.4.1 Päihteiden käytön hallinta

"...siinä on tällainen pieni kastijako, että on nollarajan kämppiä ja näitä, jotka saa tulla päissään kotia, niin kyllähän se tietysti tuntuu, että miksen mää saa, jos mä käyn parit kaljat ottamassa, niin miksen mää saa tulla kotia. Että siinä se kyllä mietityttää."

Takalaiton on päihteiden suhteen paikka, jossa asukkailla on kahdenlaisia asuntoja: joko nolla-asunto tai ei-nolla-asunto. Kummassakaan tapauksessa asuntoon ei saa tuoda päihteitä. Nolla-asuntoon ei saa tulla missään tapauksessa päihtyneenä, mutta ei-nolla-asuntoon voi tulla, jos osaa käyttäytyä siivosti. Jos häiriöitä alkaa esiintyä, asunto voidaan muuttaa nolla-asunnoksi, ja vastaavasti jos tilanne tasoittuu, takaisin ei-nolla-asunnoksi. Muissa puolimatkatkunkodeissa kaikki asunnot ovat nolla-asuntoja. Vastaava työntekijä perustelee käytäntöä sillä, että Takalaittomaan tulevalle asukkaalle pitäisi olla jo päihteidenkäyttö "hanskassa". Hänen mielestään kaikki eivät voi raitistua kokonaan, mutta tavoitteena onkin saada päihteidenkäyttö hallintaan niin, ettei se hallitse koko elämää.

Kahdenlainen käytäntö aiheuttaa vastaavan työntekijän mielestä jonkin verran ristiriitoja asukkaiden keskuudessa, mutta suurempaa kapinaa ei ole esiintynyt. Jotkut asukkaat haluavat itse nolla-asunnon, ja on ollut niitäkin, joille on ehdotettu luopumista nollarajasta, mutta asukas ei ole halunnut tätä. Haastatellut asukkaat suhtautuivat kirjavasti nollarajaan: oli nykyisen käytännön kannattajia, rajojen tiukentamisen kannattajia (kaikki nolla-asunnoiksi) ja nollarajan poistamisen kannattajia.

"No, sitä mä piän hölmönä tollasia nollarajoja yleensäkin. Se ei sinänsä mua haittaa mitenkään. Jos jollain on...siis jotka tulevat täältä Tessio Backasta ja näin, niin mun mielestä se on ihan turha laittaa niille mitään nollarajaa. Antas olla vaan samanlainen kun muillakin. Jos ne ei pysty noudattamaan sitä, niin sen jälkeen tulee varotukset. Se on selvä asia, jos täällä kiinni jää, jos täällä ruvetaan bileitä pitää tuolla ja juomaan kämpissä. Mutta ihan samanlainen mun mielestä niille pitää. Sais mennä kotiin nukkumaan, tulee mistä tulee."

Päihteidenkäytön rajoituksia yleensä kaikki haastatellut pitivät hyvänä asiana sen vuoksi, että ympäristö oli tämän vuoksi rauhallinen. Häiriöitä esiintyy vain harvoin, ja yönsä saa nukkua rauhassa. Varsinkin nolla-asunnon asukkaat pitivät ehdottoman hyvänä sitä, että ei ole vaaraa päihtyneistä vieraista. Voi keskittyä omiin asioihin ja päihteiltä hoidettujen vierailut ovat harvonneet. Lisäksi kielto päihteiden kotiin tuomisesta antaa turvallisuuden tunteen itselle. Ei tule houkuttua turvautua entiseen käyttäytymismalliin esimerkiksi kriisitilanteessa, kun

pelissä on asunnon menetys. Erityisen tärkeä nolla-asunnon turva on lapsiperheille. Mutta on rajoituksissa toinenkin puoli. Erään poismuuttaneen asukkaan mielestä asuminen voi tuntua niin turvalliselta ulkoapäin piirrettyjen rajoitusten suojissa, että yhteisöstä ei enää uskalleta lähteä kokeilemaan omien siipien kantavuutta.

Onko päihteettömyyden valvonta sitten onnistunut? Aukkaiden mielipiteiden mukaan joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta on pystytty valvomaan hyvin. Pientä napinaa herätti eräässä haastateltavassa se, että kun ei ole heti pystytty puuttumaan, aamulla onkin sitten ollut vaikea todistaa, että rikkomuksia olisi tapahtunut. Tällaista kiistanalaisia tapauksia esiintyi omien havaintojeni mukaan perhetyön piirissä olevien asukkaiden kohdalla. Eräs haastateltava oli sitä mieltä, ettei tarpeeksi puututtu sellaisten asukkaiden elämään, joiden päihteiden käyttö on runsaanlaista, vaikka varsinaisia rikkomuksia ei tapahdukaan.

”U: Eiks niihin oo tarpeeks puututtu sitte näihin tilanteisiin, että jos joku tulee päissään, vaikkei oiskaan nolla?”

H: Ei ehkä. Et kumminkin täällähän on osa varmaan sellasia, että häippäsee täältä reissuilleen, sit ilmestyy tavallaan paikalle sit ku ollaan persauki ja kipeitä. Niin se on mun mielestä väärin. Ja varsinkin siinä suhteessa se on väärin, kun jotkut tekee sitä jatkuvasti.”

Eräs melko pitkään Takalaittomassa asunut asukas oli sitä mieltä, että väki oli kyllä raittiimpaa kuin ennen alkoholin suhteen, mutta kun tilalle olivat tulleet lääkkeet ja huumeet, valvonta oli vaikeutunut. Hän on tehnyt havaintoja varsinkin lääkkeiden käyttäjistä. Eräs haastateltava on sitä mieltä, ettei salailu pitemmän päälle onnistu.

”U: Mutta oot sä huomannu semmosta?”

H: Välillä. On täällä semmostakin tietysti. Kaikki siitä tietää.

U: Miten siihen sun mielestä suhtaudutaan?”

H: On siihen aika oikein suhtauduttu kyllä mun mielestä. Ne ketkä ei oo oikeen hommia hoitanu, ei oo täällä pitkään ollukaan.”

Vaikka yleisesti oltiin sitä mieltä, että on oikein ja tarpeellista, että yhteisössä valvotaan päihteidenkäyttöä, eräs poismuuttanut asukas esitti poikkeavan näkökulman raittiuden ympärillä pyörimiseen:

”Katulähetyksen ihmiset kaikki, suurin osa, en sano kaikki, niissä piireissä, jotka tulee nää ihmiset uskoon, niin tuntuu että ne ei piä mitään muuta syntinä kun tupakan polttoo ja juomista, että olis niinku kaks syntiä vaan. Sehän mulle sillon, kun mä sullekin puhuin sillon, niin se aiheuttaa sen kauheen, ne morkkikset. Mutta itse asiassa tiiät sä on paljon pahempia syntejä mitä ihminen voi tehdä. Esimerkiks pahaa puhuminen toisista koko ajan on musta paljo pahempi ku...”

4.4.2 Vastuun ottaminen

Yhteisen vastuun ottaminen

”Mun mielestä asukkaat on ottanu hyvän asenteen sillä lailla, että ne pitää yhteisöstä huolta. Että ilmoitus tulee työntekijälle heti, jos joku päihteilee. Ja se tulee aika voimakkaastikin.” (Vastaava työntekijä)

Vastaava työntekijä näkee, että asukkaat ovat yhä enemmän ottaneet vastuuta

yhteisöstä – muustakin kuin päihteidenkäytön valvonnasta. Muina asioina hän mainitsee pihan kunnostuksen ja lumityöt sekä ”muut yhdessä tekemiset”. Päihteidenkäytön valvonta on siirtynyt osittain asukkaiden vastuulle viime talvesta lähtien. Kukin halukas voi suorittaa viikon kerrallaan yövalvontaa, josta saa pienen korvauksen. Kaikki eivät suinkaan halua päivystää. Päivystäjällä on käytössään kännykkä, ja hänen on puututtava häiriötilanteeseen ja tarvittaessa kutsuttava paikalle poliisi ja/tai takapäivystäjä.

Asukkaat itse olivat yövalvonnasta monenlaista mieltä. Eräs piti sitä ”hyvänä juttuna” ja kertoi itse tekevänsä mielellään yöpäivystysviikkoja. Hän ei eritellyt sitä, oliko ylimääräinen raha ehkä se suurin kannustin. Kaikkien haastateltavien kanssa yöpäivystys ei tullut puheeksi. Joukosta löytyi pessimisti, joka epäili yöpäivystyksen onnistumista asukkaiden voimin. Hänen epäluottamuksensa kohdistui myös työntekijöihin, mistä kertoo jälkimmäinen haastattelulainaus.

”U: No, entäs nää yövalvontahommat ja muut, onks ne sun mielestäs sitte...”

H: Se on...talolla ei oo ilmeisesti rahaa, että palkkais vakituisen siihen. (No, mitä mieltä sä oot siitä, että asukkaat hoitaa sen?) Ei se onnistu pitemmän päälle.

Kyllä täällä jotain sattuu. Pitäs olla yövuorohomma kokonaan erikseen, joka tekis yövuoroja. Valvois, näähän nukkuu! Jos sattuu jotain, sehän on myöhästä mennä kattoon, et ohoh, näin kävi.”

Kioskitoiminta Porina on yksi esimerkki vastuunottamista yhteisistä asioista. Porinan ylläpitäminen herätti haastatelluissa monenlaisia tunteita. Porina toimii nähdäkseni eräänlaisena tuntosarvena tai näköalapaikkana asukkaiden välisistä suhteista ja koko yhteisön hyvinvoinnista. Sen toimivuus ilmaisee, miten yhteisistä asioista kyetään keskustelemaan ja päättämään sekä käytännössä työt jakamaan. Seuraavassa eräs entinen porina-aktiivi muistelee:

”Että mun matka jatku sit sillä tavalla, että asuin tässä, mutta en ollu työsuhteessa Katulähetykseen, tein hyvin paljon työtä tässä päiväkeskuksessa... (Vapaaehtosena?) Vapaaehtosena sillä tavalla, että mä osallistuin tosi suurella työpanoksella tähän Porinan toimintaan. Jossakin vaiheessa mä sain hommittua ajokorttini takasin, joka oli ollu kuivumassa, ja sain ostettua semmosen autonromun, niin sit omalla kustannuksella kulin kaupoissa hakemassa tavaraa, ja esimerkiks tän talon harjannostajaiset on...mä oon lähestulkoon yksin sinne kaikki tarjoukset...”

Haastateltava piti vapaaehtoistyötä hyvin terapeuttisena. Hän oli tehnyt aikaisemmin toisessa yksikössä ja myös Takalaittomassa palkatta lisäksi työntekijöiden tuurauksia ja kokenut näin itsensä tarpeelliseksi ja arvostetuksi. Ongelmana tällä hetkellä jotkut näkivät sen, että vastuu on liian harvojen harteilla. Toisaalta nähtiin hyvänä asiana se, että joku asukas otti selvän vastuun esimerkiksi Porinan kassan hoidosta tai kaupassa käynnistä, mutta päätöksentekoon mukaan toivottiin lisää asukkaita. Eräs entinen asukas kertoo:

”Mää kaks viimeistä vuotta hoisin sitä Porinan kassaa Ja sit olin mukana noissa tavaroiden hankinnassa, ja aina kun järjestettiin jotakin juttuja, vein ne tavarat sinne. Ja sit meillä niitä etuisuuksia oli, käytiin elokuvissa ja millon missäkin. Jokaiselle oli jotakin, jossain konserteissa tai missä ihmiset halus käydä, niin Porina makso siitä osan, ja siin oli pieni omavastuu. Käytiin vaikka Kalliomäessä saunassa tai jotain. Että oli semmosta yhteistä toimintaa, mikä yhdisti kaikkia. Sillon se oli paljon aktiivisempi se Porina, mitä se on nykyään. Et paljon enemmän asukkaat otti osaa, oli tosiaan tupa täynnä sillon. Kaikki halus päästä päättämään. ja tuoda omia ajatuksia siihen Porinaan. Nykyään se on, mitä mä oon seurannu,

siin on semmonen pieni ydinporukka, mikä siinä pyörittää sitä toimintaa."

Yhteisöissä syntyy helposti joitakin "klikkejä" tai "kuppikuntia", jotka herättävät epäluuloa ja epäluottamusta muiden silmissä. Eräs asukas näki myös Porinan nykyisessä toiminnassa klikkiytymisen piirteitä ja esitti epäilynsä tilanteen johtavan vararikkoon. Kun olin kesällä töissä yhteisössä, Porinan kokouksissa käytiin kovaa sanailua asukkaiden kuntosalikorttien maksuissa avustamisesta. Kaikkihan eivät ole kiinnostuneita kuntosalilla käynnistä, joten avustamisen epäiltiin nielevän liikaa rahaa. Tässä pessimistin näkemys sen hetkisestä tilanteesta:

"H: Tänänhän se on taas esillä, tää klikki tulee tänne puhumaan viisaita. Ja sit ne kuitenkin huomaa, et ei oo rahaa. Mut ei oo ällää myöntää, et he on väärässä. Muutenki tuntuu, et tää taloudenhoito, ei nää oikeen pysty hoitaa omiakaan asioita, niin miten ne pystyis hoitaa Porinan asioita.

U: Eiks siinä oo se, että siinä voi oppia sitä?

H: Porinan asioissa? (Niin.) No ei tunnu oppivan, jos näin menee, että Porina kaatuu oman edun takia. Se pitäis olla kaikkia varten, eikä omaa etua varten."

Vastuun ottaminen omasta elämästä

Vastuun ottaminen omasta elämästä on monitahoinen kysymys. Sen eri osatekijöissä on paljon sellaisia, joita on vaikea havaita, katsoopa asiaa itse tai ulkopuolisin silmin. Käyttäytymisen muutokset on helpompi huomata tai tiedostaa kuin ajattelussa ja asenteissa tapahtuneet muutokset.

Vastaava työntekijä luettelee asioita, joissa asukkaita tuetaan ottamaan vastuuta itsestään: *"Keskustelut, sit ohjaamiset arkipäiväisissä asioissa, se ohjaaminen ja tukeminen. Sosiaalisissa käymiset ja Kelalla käymiset ja omien raha-asioden hoitamiset, oman siisteyden ja tämmösen hoitaminen..."* Tartun oman siisteyden ja hygienian hoitamiseen ja kysyn, eikö ole vaikea puuttua näin intiimiin alueeseen. Vastaavan työntekijän mielestä asia tulee luontevasti esiin hänen käydessään kotikäynneillä, ja pelkäänsä myönteistä palautetta on tullut. *"Ei ne halua itekään asua sellasessa epäsiistissä asunnossa eikä tuota... ja se oma hygienia, koska täällä sitä on hirveen helppo hoitaa, koska pesutupa on alakerrassa ja saunamahdollisuudet on, jokaisessa asunnossa on suihku."*

Asukkailla on mahdollisuus maksaa vuokra toimistossa käteisellä, mutta vastaava työntekijä kannustaa opettelemaan maksuautomaatin tai internetin pankkipalvelujen käyttöä. Vaikka suoraan maksaminen on vähentynyt, kaikki eivät pysty oppimaan pankkipalvelujen käyttöä. Toisaalta asukkaat kertoivat minulle maksavansa käteisellä mieluummin, koska silloin ei mene maksua pankkipalveluista.

Vastaava työntekijä saa listat asukkaiden vuokranmaksusuorituksista, ja näistä näkee, onko rästejä päässyt kertymään. Vastaavan työntekijän vastuulla on yhdessä asukkaan kanssa laatia maksusuunnitelma rästeistä ja valvoa suunnitelman toteutumista. Tätä kautta raha-asioden hoito yleensä voi tulla puheeksi asukkaan kanssa.

"U: Puhuuks ne asukkaat semmosestakin, ettei oo rahaa ruokaan? Tullaanks sulle kertoon?"

H: Joo kyllä, ja yritetään keksii sitten keinoja siihen rahankäyttöön. Ja se ilmenee yleensä ensimmäisenä siinä, että alkaa vuokratästejä kerääntyä. Sitte kyselläänki jo, että miten sä lasket, että sä pärjääät näillä rahoilla. Ja sit monesti tulee se, et en pärjääkään, ei oo aina ruokaa. Näissä asioissa sit monesti yritän neuvoa ja opastaa sitä rahankäyttöä."

Jotkut asukkaat myönsivät, etteivät raha-asiat ole oikein hallinnassa. Toisaalta

tuleminen toimeen pelkällä peruspäivärahalla onkin tiukkaa. Hätätapauksessa, joka useimpien kohdalla vallitsee ennen korvauksen maksupäivää, saa ostaa Porinalta piikkiin joitakin tuotteita. Piikkiin ostamiselle on jouduttu määrittelemään yläraja, jottei summa ylittäisi asukkaiden maksukykyä.

Vastuuta itsestä voi ottaa oman kuntoutumisen edistymisen myötä tai kuntoutumisen välineenä monella tavalla. Katulähetyksessä uskotaan työn, mielekkään tekemisen ja virkistystoiminnan sekä hengellisen kasvun voimaan.

"Ja se alko sillä tavalla, että silloin kun mä olin siellä X:ssä selvin päin, niin tämmönen sosiaalisen puolen tyyppi kun olen luonteeltani, mä vietin hirveen paljo aikaa siellä päiväkeskuksessa. Ja sitte semmonen pieni päiväkeskus on jotenkin sen tyyppinen, että jos sinne yks parkkeeraa leirinsä kutimineen ja istuu siellä, niin seuraava, joka tulee ovesta kattomaan, ai, täällä onkin joku, jää juttelemaan. Sit seuraava, joka tulee ovesta, aijaa, täällä onkin väkee, mäkin jään tänne. Oli siellä päiväkeskuksessa sitte aika vilkasta, ja tota yhen kerran sitte kun istuttiin siellä, niin se työntekijä oli sairaana. Ja mä niinku sille rupesin puhumaan, että mun puolesta ihan hyvin voisit mennä kotiis huilaamaan, että mä voin ottaa vastuun tästä. Ja se työntekijä oli kauheen mielissään siitä, että hän sai mennä huilaamaan, ja koin sillai itteni, että voin olla jollekin hyödyksi, ja jotenki se tuntu niin kivalle. Se oli se ensimmäinen askel siinä vapaaehtoistyön saralla, ja sitte rupes tulemaan yhä enemmän ja enemmän. Ja että otin vastuun jostakin asiasta, se sai sitte Katulähetyksen puolelta, että mä koen itteni ihmiseksi."

Yllä siteeratun entisen asukkaan ja nykyisen työntekijän mielestä työ on ensiarvoisen tärkeä osa kuntoutumista. Hän on esimerkki tästä, ja näitä löytyy muitakin. Suuri osa heistä on töissä Katulähetyksellä tai opiskelee päämääränä vertaisten ammatillinen auttaminen. Vertaisten auttamisen voi nähdä myös osana omaa kasvua ja vastuunottamista:

"Mä taisin saaha sen tukeni melkeen, kun mä olin vertaistukena tuolla, katsoin sitä touhua koko ajan, etten päässy sitä asiaa karkuun."

Vastuun ottamisena omasta itsestä voi nähdä myös sen, onko asukkaalla minäkäänlaisia tulevaisuuden suunnitelmia työelämään palaamisen suhteen, jos on sen ikäinen, että paluu voisi vielä olla mahdollista. Pieni osa asukkaista on tällä hetkellä mukana työelämässä. Korviini ei kantautunut kovin montaa suunnitelmaa. Tässä sentään yksi:

"U: Miten sä yleensä suhtaudut tulevaisuuteen? Sä puhuit jo vähän tosta. Mut sä tuolla puhuit, tuolla pöyässä, että sä oot miettiny johonkin koulutukseen tai kursseille menoa? Sä tunnet, et sä voisit olla jo valmis semmoseen?"

H: Joo, pienillä askelilla. Että ensin jotain muutama kertaa viikossa. Että lähtee kokeilemaan.

U: Mitä sä haluaisit tehdä isona sitte?

H: Jotenki tuntuu, et tää vois poikia töitä tää vankilahomma. Se ryhmänveto siellä linnassa, että jos se vaan menis siellä päässä läpi."

Kaikilla asukkailla ei ole vielä koittanut sellainen aika, että työelämään palaaminen olisi mahdollista. Useilla tuntui olevan esteenä myös se, että oli "entisessä elämässä" kertynyt velkoja, jotka joutuisivat palkkatyön alkaessa ulosmittaukseen. Monet tuumivat, ettei tällainen oikein kannusta avoimille työmarkkinoille. Jonkinlaisesta apaattisuudesta kertoo seuraava keskustelu:

"U: No, oot sä irti työelämästä kokonaan vai onks sulla mitään sinne päin suunnitelmia tai?"

H: Ei mulla oikeestaan oo erikoisia suunnitelmia. Ei tässä opiskelee enää viittii lähtee. Ei jaksa, ei jaksa. Mä olin huoltomies x:ssä kymmenen vuotta. Se on pisin putki, missä mä oon ollu hommissa. On sitä kaikenikäistä muutakin tullu tehtyä. (No, eiks sillä kokemuksella sais sitte mitään työtä?) En tiää, ei näköjään, kun ei ainakaan ala lappuja tulla.”

Apaattisuus ja aloitekyvyttömyys voivat olla heijastusta monesta muustakin kuin asukkaan omasta tahdosta ja ponnistuksista tai yhteisön tarjoamasta tuen laadusta ja määrästä. Mieleen tulevat työmarkkinoiden monet säädökset ja koventunut tilanne yleensä. Kuinka moni avoimilla työmarkkinoilla on valmis ottamaan vastaan entisen päihdeongelmaisen, joka on ollut vuosikausia pois työelämästä? Miten uskaltautua opiskelemaan, kun luottamus omiin selviämiskykyihin on painunut pakkasen puolelle? Vaikka Katulähetyksen puolelta yritetään tukea työllistymään, kaikki eivät halua Katulähetyksen piiriin töihin, vaan haluaisivat laajentaa elämänpiiriään.

”Tää ilmapiiri mun mielestä kielteinen. Mä ainakin nään, että ihmiset on monesti aika turhautuneita. Tekemättömyyteen...ehkä se on silleen, että ei järjestä itelleen ohjelmaa. Semmosta toimettomuutta vähän. Se on ainaki mä luulisin, että ihminen laitostuu jollakin tavalla, tulee sellasta aloitekyvyttömyyttä ja kaikkee tällasta, että ei välttämättä saa aikaseks mitään.”

Yllä siteerattu asukas puhui myös turhautumisesta muunkinlaisen tekemisen kuin työn puutteen seurauksena. Oman havaintoni mukaan yhteisössä oli erotettavissa pieni aktiivinen porukka, jolla oli paljon menoja ja tekemistä, esimerkiksi liikuntaharrastuksia, tiiviit seurakuntasuhteet, oma tukiryhmä tai terapia. Toki yhteisön sisälläkin innostuttiin välillä järjestämään erilaisia aktiviteetteja. Eräs poismuuttanut asukas, joka kertoi viettäneensä paljon aikaa päiväkeskuksessa, oli sitä mieltä, että hän jollakin lailla jämähti yhteisön sisälle eikä enää jaksanut tehdä itselleen tärkeitä asioita. Tämä oli yksi syy poismuuttamiseen, ja tällä hetkellä hän kokeekin olevansa vireämpi.

Paitsi ulospäin näkyvänä aktiivisuuden kasvuna vastuun ottaminen itsestä voi olla myös sisäistä ja näkyä asenteiden muuttumisena tai vastuun ottamisena omista ongelmista tai hairahduksista. Aukkaat kertoivat minulle askelista, joita he olivat ottaneet tällä tiellä. Eräs entinen asukas kertoo:

”Mä en koskaan oo ajatellu sillai, että ois joutunu sinne. Kun mä halusin sinne. Mehän vaihdettiin kaupungin vuokra-asunto, sieltä Takiksesta tuli yks tyyppi sinne meidän entiseen kämpppään, tultiin sitte sen kämpppään Takikseen. Mehän tultiin suoraan sinne kaupungin asunnosta. Kun sinne pääsee myös sillai, esimerkiks jos häättö on alla ja kaupungin kans tehdään sopimus, et vaihtaa semmonen joku, jol on suositukset.”

Asukas otti ensimmäisen ja ratkaisevan askeleen kohti raitista elämää muuttamalla tietoisesti ympäristöön, jossa tiesi olevan tukea tarjolla. On kai melko harvinaista, että kaupungin vuokra-asunnosta muutetaan näin pois; yleensä päihdeongelmaisilla muutto tapahtuu hädän seurauksena. Myös se, että ei yritä salata, jos on hairautunut käyttämään päihteitä, vaan tulee puhumaan avoimesti asiasta, on merkki vastuun ottamisesta. Minulle kerrottiin episodi, jossa asukas oli kokenut syyllisyyttä, vaikka ei ollut varsinaisesti rikkonut sääntöjä, ja tullut lopulta tunnustamaan kaljoittelunsa työntekijälle. Terapiaan meno ja vaikeiden asioiden kohtaaminen on myös eräs itsestä vastuunottamisen ilmentymä:

”Ja sitte mikä oli niinku ennen sitä, psykiatri ehdotti yksilöterapijaa... Ja mä sitä jonkun aikaa mietin. Et kyllä mä meen. Ja käytiin vajaa kolme vuotta. Et lähti

putkesta kattominen, aukeni vähän tää homma. (Käytiinks siellä niinku lapsuutta ja?) Kaikki. Kaikki. Ihan hirveetä oli. (Ei se oo helppoa kohdata niitä.) Mä itkun kans hammasta purren menin monet kerrat, kun se et mitä. Mut se oli sellanen juttu, että kohta sen jälkeen mä tulín sit uskoon, sen aikana, mut niinku sen alun jälkeen. Heitti voltin, elämä.”

Avun pyytäminen ei ole helppoa kellekään, koska silloin on tunnustettava oma keskeneräisyys ja pienuus. Avun pyytämisen merkityksestä puhuivat jotkut; eräs asukas puhui kyvyttömyydestään pyytää apua, toinen taas siitä, miten oma kasvu avun pyytämisen kautta on herkistänyt myös näkemään toisten hädän ja avuntarpeen. Yhteisössä on myös mahdollisuus opetella puhumaan omista asioista:

”Tai en mä omista asioistani koskaan oo puhunu sillai, mä oon sellanen, et mä kerään kaikki itteeni. Vasta kolmen viimesen vuoden aikana oon ruvennu puhumaan omista asioista toisille.”

4.4.3 Vertaistuki ja hengellinen tuki

Vertaistuki

”Mä justiin sitä funtsaan mielessäni, että missä se tuki näkyy. Ainoa tuki on se, että kun täällä ollaan samalla viivalla kaikki, samojen ongelmien kiemurois ryvetään, et se vertaistuki on hirveen tärkeitä. Et pystyy aika rehellisesti jutteleen toisten kanssa.”

Asukas, joka ei ollut mielestään saanut muuta tukea, nimeää kuitenkin vertaistuen saamisen ja pitää tätä tärkeänä. Vertaistuki on tärkeää siksi, että toinen ymmärtää, mistä on kyse. Tiiviissä yhteisössä kääntöpuolena voi tosin olla se, että vertaillaan omaa pärjäämistä naapurin tilanteeseen ja nostetaan oman arvon tuntoa sillä, että naapurilla menee huonommin. Tästä huolimatta yhteisössä ei tarvitse olla yksin, koska ”aina on muita ongelmia ympäri”, kuten eräs asukas kertoi. Samanlaisuus loi turvallisuuden tunnetta. Eräs asukas oli sitä mieltä, että voi tulla päiväkeskukseen ”omana ittenä”, ongelmine päivineen. On tärkeä kuulla toisten kertomuksia päihteiden käytöstä ja toipumisesta sekä jakaa oma kertomus muiden kanssa. Kun on muita samanlaisia ympärillä, on pakko myöntää, että on itsekkin päihdeongelmainen. Eräs entinen asukas näki päihdeongelman lisäksi uskoon tulon yhdistävänä tekijänä muihin asukkaisiin:

”Siel on just sitä, siellä kun keskustelee ihmisten kanssa, esimerkiksi työntekijöiden kanssa kaikista ongelmista, ja sit siellä on vertaistukea eli ihmisiä, jotka on käynny saman asian läpi, mitä minäkin ja selvinny siitä ja tullu uskoon. Siel on uskovaisia ystäviä, jotka vei seurakuntaan. Jos mä jossain muualla oisin asunu, ei mulle ois tullu mieleenkään lähteä johonki seurakuntaan. Oonhan mä käynny joskus aikoinaan, mutta se ei ollu mitään pysyvää.”

Myös useimmilla työntekijöillä on yhteinen tausta asukkaiden kanssa. Tämän merkityksestä kertoo työntekijä seuraavaa:

”U: Onks sillä sun mielestä merkitystä sillä omalla taustalla, että on kokenu ite näitä samoja asioita?

H: On sillä oma merkityksensä. Ja asiakkaat arvostaa sitä, että asiakkaat tietenkin ajattelee, että hetkinen, toi voi oikeesti tietää, miltä minusta tuntuu, mikä mun tilanne on nyt. Monesti puhutaan ainoastaan koulutetuista työntekijöistä, että ne

ei oikeestaan tiedä kuitenkaan, miltä tää tuntuu, ne on vain kirjoista lukenu, eikä siellä kirjoissa sanota sitä. Tää on hyvä yhdistelmä, että on sitä omaa kokemusta, että on koulutusta, mutta toisaalta sitte pitää olla eheytyyny siitä omasta kokemuksestaan tai ei voi olla hyvä työntekijä.”

Omien ongelmien näkeminen asukkaissa voi olla raskasta, varsinkin alussa, kertoi eräs työntekijä. Mutta se voi olla myös kasvattavaa. Eräs asukas halusi haastattelun jälkeen lisätä vielä mielipiteensä työntekijän taustan vaikutuksista. Hän painotti, että työntekijän pitää olla ehdottomasti itse toipunut. Kaikki eivät hänen mielestään ole olleet.

Hengellinen tuki

Vastaava työntekijä pitää ”uskonratkaisun tehneitä” asukkaita sellaisina, jotka ovat myös halukkaita tukemaan muita. Hän arvioi, että yhteisössä on tällä hetkellä noin kolmasosa asukkaista uskossa olevia. Hänen mukaansa uskonratkaisun tehneet eivät ole myöskään retkahtaneet, ainakaan viimeisen vuoden aikana. He käyvät yhdessä hengellisissä tilaisuuksissa ja kokoontuvat tutkimaan Raamattua. Itse hän kertoo keskustelewansa hengellisistä kysymyksistä asukkaan kanssa, jos tämä pyytää keskustelemaan. Uskontoa ei siis tyrkytetä, vaikka se vaikuttaakin keskeisenä osana yhteisön elämää. Työntekijät ovat enimmäkseen uskovaisia. Miten sitten asukkaat kokevat hengellisyyden merkityksen elämässään ja yhteisön elämässä?

Haastateltavikseni sattui sekä selkeästi uskonratkaisun tehneitä että sellaisia, jotka pitivät kysymystä henkilökohtaisena asianaan eivätkä tunteneet vetoa katsumuksensa jakamiseen yhteisössä.

”U: Miten sä suhtaudut tähän kristilliseen puoleen tässä?

H: Erittäin vakavasti. Kyllä mulla on tietty vakaumus.

U: Joo. Mutta osallistut sä tähän mihinkään...?

H: No, mun kirkkoni on mukana. En mä tarte temppeleitä.

U: Mut sua ei siis häiritse, että tää on niinku kristillinen?

H: Ei missään nimessä.”

En törmännyt siihen, että joku asukas olisi ollut paikan kristillisiä arvoja vastaan. Suurin osa, vaikkakaan ei itse ollut uskossa, hyväksyi pullakirkot, aamunavaukset ja muun kristillisen toiminnan. Kukaan ei myöskään kertonut, että yhteisössä valitsisi jonkinlainen jako uskovaisiin ja ei-uskovaisiin. Yksi asukas kertoi tarkemmin selittämättä, että ”joitaki täällä ärsyttää kauheesti se, että jotkut vaan hokee sitä omaa uskoosa”. Sama haastateltava sanoi kokevansa jonkinlaista kilpailua siitä, kenen seurakunta on se oikea.

Minulle kerrottiin myös uskoon tulosta ja siitä muutoksesta, minkä tämä oli aiheuttanut elämässä. Eräs haastateltava oli oppinut luottamaan uskon kautta muihin ihmisiin, ja toisella uskoontulo oli karkottanut entisen päihdekeskeisen tuttavapiirin.

”Mä luin Sanaa aika paljon ja etin niinku Jumalan kautta sitä. Kun mä tiesin, että sieltä se apu on lähteny ja sieltä se apu on tullukin. Kun ihmiset ei mua siihen kutsunu, mä en luottanu ihmisiin. Et Jumalan piti...Jumala rupes mulle puhumaan, kun mä en enää ihmisen puhetta ymmärtäny. Se oli se Jumalan tahto varmaan. Mä niinku siihen turvasin, ja pikkuhiljaa oon oppinu luottaa ihmisiin, mutta ei se turva oo tänä päivänäkään ihmisissä eikä näissä rakennelmissa. Mutta hyväksi tää on ollu tietenkin. Sitte kun ei mistään kuitenki niitten taustojen jälkeen ei oo sitä luottamusta.”

Katulähtötyksen työntekijöihin tutustuminen oli muuttanut erään haastateltavan mukaan täysin suhtautumisen uskovaisiin. Ennen hän oli pitänyt uskovaisia ”tiukkapipoina” ja ”vähän seonneina”. Nyt hän ajattelee, että tärkein asia, minkä hän on Katulähtötykseltä saanut, on uskon tuleminen.

Sen sijaan eräs entinen asukas, nykyinen työntekijä, suhtautui kriittisesti Katulähtötyksen työntekijöiden kristillisyyteen. Hän painotti sitä, että kristillisyyden pitäisi näkyä enemmän teoissa kuin sanoissa. Hän kertoi joutuneensa pettymään joidenkin, ennen esikuvina pitämiensä työntekijöiden, kristillisyyteen. Hän kertoi myös kokeneensa, että hänen omaa kristillisyyttä on mitattu.

4.4.4 Asukkaiden tuen tarve

Mitä kaikkea tuki pitää sisällään? Jokainen näkee tuen omalla tavallaan, vaikka tuskin kukaan pystyy elämään täysin ilman kenenkään toisen tukea, olipa se vaikka vain hyvän huomenen sanomista naapurille. Kun kysyin asukkailta, ovatko nämä mielestään saaneet tarpeeksi tukea, vastaus oli melko yleisesti, ettei ole tarvinnut sellaista. Kuitenkin tiesin useimpien näin vastanneista esimerkiksi keskustelevan päivittäin muiden asukkaiden ja työntekijöiden kanssa.

”H: Mut, että...saanko mä täältä tukea, niin en mä tiedä.

U: Siis muilta asukkailta vai työntekijöiltä?

H: Työntekijöiltä en ole huomannu. Mä olen huono kyllä apua pyytämään.”

Yllä oleva lainaus kuvaa mielestäni tilannetta monen muunkin asukkaan kohdalla. Vaikka ei tiedosta omaa avun tarvetta tai on vaikea pyytää apua, periaatteessa tietoisuus asumisesta tuetussa asumisessa luo turvaa. Toisen asukkaan suulla sanottuna:

”No, sellanen mulla on kyllä ollu, että mä en oo hirveesti tarvinnu niinku apua, mitä mä jossain välissä luulin, et mä varmaan tarviin, mutta ei oo tullu. Mutta se on ollu mulla varmaan jossain täällä jossakin taustalla, että jos tulee joku hätä. (Periaatteessa täältä on saatavissa?) Niin. Yöllä tai päivällä. Että se on ollu siellä taustalla.”

Melko monet nimesivät itselle tärkeänä tukimuotona keskustelut joko työntekijöiden tai muiden asukkaiden kanssa.

”U: No, saat sä täältä nykyään mitään sellasta käytännön apua? Vai tarttet sä ollenkaan sellasten asioitten hoitamisessa?

H: No, en mä silleen, no tota...Mä saan, kyllä mä saan. Jos on jotain mielen päällä semmosta, niin saa sen puhumalla ulos. Et kyllä täällä.”

Eräs asukas korosti, miten hyvin häntä oli autettu asumisen alkuvaiheessa. Hän kertoi olleensa arka tulemaan asunnosta ulos, jolloin työntekijät olivat tulleet juttelemaan ja ehdottaneet käyntejä päiväkeskuksessa.

”...kun ruvettiin portaittain ajamaan sitä asiaa, vaikka että käyn kerran viikossa työntekijälle juttelemassa, mitä kuuluu. Sit se niinku tavallaan aukes se ovi. Ja sit nykyään mä varmaan melkeen asun päiväkeskuksessa. Et kyllä kun sanotaan, mitä mä oon tässä vajaassa vuojessa, niin kyllä mä oon varmaan kasvanu älyttömästi. Ja sitte on tullu varmuutta just siihen, minä voin tulla tänne ihan omana ittenä, ei mun tarvii päätä sekottaa sen takia, että mä uskaltasin tulla muiden joukkoon.”

Ongelmaksi sekä työntekijöiden että asukkaiden keskuudessa koettiin se, että jotkut eristäytyvät koteihinsa. Miten auttaa tällaisia asukkaita? Tavallaan asuminen on kuitenkin itsenäistä niin, että ei ole pakko olla kenenkään kanssa tekemisissä. Eräs työntekijä kertoi menetelmistään:

"Itse asiassa pyörittelen asioita ja yritän löytää erilaisia ratkasuja, että mihin saisin kenetkin mukaan. Ja nyt jo rupee tuntee niin hyvin näitä asukkaita, et tietää mistä narusta osaa likipitään vetää, että sais lähtemään tuolta. Ja se on, minkä mä koen hirveen tärkeeks lähtee asukkaiden kans tonne viettää sitä aikaa, jutella. (...) Mut sen et sen saa avautuu sen arkipäivän tekemisen kautta. Mä oon huomannu et tossa kun rupee vaan jotain nyhveltään, niin siihen tulee joku. Ja asia lähtee, se lähtee niin arkipäiväsestä se juttu liikkeelle, ja siinä pystyy meneen syvemmälle. Tossa olemisessa se tulee se kaikkein tärkein yhdessäolo."

Eräs entinen asukas sanoi poismuutettuaan tajunneensa, ettei hän oikeastaan ollut tarvinnut tuettua asumista vaan asunnon yleensä. Kuitenkin hän kertoi saaneensa paljon Katulähetykseltä: keskusteluapua elämän kriisissä ja uskonnollisen herätyksen.

4.4.5 Yhteisöelämää

"Onhan se kuitenkin, kun on paljon päihdeongelmaisia ihmisiä, kyllähän se aina jotenki heijastuu."

Yhteisössä on tarjolla vertaistukea eri muodoissa ja yhteistä tekemistä, mutta tiiviin kanssakäymisen ja yhteishengen kääntöpuolena voi olla kokemus tukahduttavasta yhdessäolosta ja silmälläpidon alaisuudesta. Sama asukas saattoi mainita kummatkin puolet.

Myönteisinä puolina mainittiin se, että yhteisössä tuntee naapurit, porukkahenki on hyvä ja omien puolta pidetään ulkopuolisia vastaan sekä johonkin kuulumisen ja toisista välittämisen kokemukset. *"Enhän mä täs niin paljon viettäis aikaa tääl yhteisössä, jollei tääl olis hyvä olla",* eräs asukas totesi.

"H: Kyllä mä oon tykänny tässä enemmän asuu kun tavallisessa kerrostalossa.

Tässä tuntee naapurit ja kaikki paljon paremmin.

U: Täällä ei oo paljon muuta nuorisoo?

H: Ei, mää taian olla ainut sen ikänen.

U: No, eiks se häiritse?

H: Ei! Kyllähän mulla on kavereita tuolla muualla, eihän niitten tartte samassa pihassa asuu."

"... ja sit kumminkin sanotaan niin, että tää on loppupelissä aika tiivis tää yhteisö. Et täällä asutaan samassa pihassa, tehään ja touhutaan porinan puitteissa yhdessä, niin eihän siitä tulis mitään, jos joku kyttäämällä kyttäis, et mitä toinen tekee. Ja jos mua sit joku kyttää, niin toivottavasti saa hyvän mielen. Mulle riittää se, että minä elän ja mulla on oma elämä. ja mää annan sen toisellekin. Et tietenki sellasia ihmisiä, joita on tullu omalla tavallaan läheisiks, niin jos ne murjottaa tai näin, niin sit saattaa olla, et itekin pistää viestin, et hei, onko nyt kaikki ihan ok. Mutta se on just sitä et välittää niistä ympärillä olevista ihmisistä."

Joidenkin asukkaiden kanssa keskusteluun nousi kysymys siitä, oliko kokemus Takalaittomaan muuttamisesta joutumista vai pikemminkin pääsemistä. Yleensä

keskustelu liikkui yleisellä tasolla (jotkut kokevat), mutta yllä siteerattu asukas puhui omasta puolestaan: hän koki etuoikeutena pääsemisen yhteisön jäseneksi. Asian voi ymmärtää päihdeongelmaisen taustaa vasten. Monen elämä on ollut rikkonaista ja levotonta, liikkumista monenlaisissa porukoissa ja ehkä ilman vakituista asuntoa. Yhteisöön pääsemisestä kiitollinen asukas näki, että kaikki eivät osaa arvostaa paikan tarjoamia mahdollisuuksia. Hän piti myös päihdeongelmaisista etuoikeutettuina sen vuoksi, että heille on tarjolla erilaisia palveluja jopa paremmin kuin ihmisille, joilla on muulla tavalla paha olo.

Edellä mainittu asukas kertoi myös ärsytyksen tunteista, jotka kohdistuivat yhteisön sisäänlämpiävyyteen ja naapurien asioiden ruotimiseen. Hän näki syynä sen, että kaikki ovat ongelmaisia ihmisiä, ja arveli myös, että ehkä ”oma kipeä pää” aiheuttaa ahdistuksen tunteita tarkkailun suhteen. Myös muunlaisia selityksiä ”kyttäykseen”, toisista pahaa puhumiseen tai riitoihin löytyi.

”Monesti sillen, kun ihminen on tyytymätön omaan elämäänsä, niin alkaa arvostelemaan muita. (Ja seuraamaan muiden elämää? Elää muiden kautta tavallaan?) Kyllä, pyrkii elämään muiden kautta sitten.”

”Ihmisillä varmaan on jotain sisäistä vielä, jos tuntuu että kytätään. Sillon ei oo vielä omatunto puhas jollain sektorilla. Ei oo niinku auennu vielä. Mä huomasin ennen kun en ollu uskossa, niin mua kytättiin, mutta sit ku mä tulin uskoon, mä en oo enää välittäny siitä. Mä en oo ees kiinnittäny huomiota enää.”

Toisten tarkkailuun nähtiin seuraavia syitä: tyytymättömyys omaan elämään, heikko itsetunto, ”ihmiset näyttelee”, ihmisten erilaisuus, kapeutunut elämänpiiri, suomalaisten juro luonne ja uteliaisuus. Viimeisessä lainauksessa kerrotaan, että uskoontulon jälkeen kertoja ei ollut välittänyt enää ”kyttäyksestä”. Hän suhteuttaa tarkkailun entisen elämänsä kuvioihin, jolloin poliisien tarkkailun alla oleminen kuului hänen arkeensa. Toinen ex-asukas kertoi, että hän on pyrkinyt uskoontulon jälkeen välttämään pahan puhumista muista. Tiiviin yhteisön puristus voi olla syy myös yhteisöstä poismuuttamiseen:

”Kyllä mä oisin sitä mieltä, että se on se kolme vuotta, kun tulee täyteen, jos ei siihen mennessä ihminen lähe, se ei lähe ollenkaan. Ja mä rupesin ainakin tulla täyteen sitä...onko se liian tiivistä sillä lailla. No, en mä tiiä, mä oon aina kuitenkin ollu kauheen itsenäinen. Ja sit semmonen jotenkin että se ei oo ees normaalia kerrostaloasumista. Et kun ajattelee vaikka että jos mä asuin vaikka x-kadulla ja tuli vieraita, niin ei naapurit huutanu: ”Ei se oo kotona!”.

4.4.6 Asunto vai koti?

”No, ensinnäkin tuo on koti mulle, ja koti on mulle pyhä paikka tavallaan. No, ehkä se on, et kun mä oon ollu asunnoton ja muuta, niin se, et mä oon saanu rakentaa sen oman itseni näköiseksi. Mä viihdyn siellä. Ja se on mun mielestä se kaikkeen lähtökohta, niinku mä mietin asukkaitakin siinä, että kyl sen näkee asukkaasta lyhyen ajan sisällä, että onko se koti vai onko se kämppä vai onko se pysähdyspaikka. Et ihminen, joka laittaa kotia nätiksi, viihtyvää, tai sitä asuntoon missä on, niin sillen se on koti. Mut joka antaa sen olla, et siel on sänky ja verho, ja siellä ei kauheesti olla, niin sillen se ihminen ei oo juurtunu, kotiutunu, ja se ei viihdy siinä, niin sillen siitä on nähtävissä, että se lipee jossain vaiheessa siitä pois, jos se ei viihdy siinä. Koska eihän kukaan oo semmosessa paikas, jossa ei viihdy.”

Asuntoihin, niiden tasoon ja kuntoon, oltiin tyytyväisiä. Mutta se koettiin asunto kodiksi, kämpäksi vai pysähdyspaikaksi, vaihteli haastateltavan mukaan. Jotkut eivät olleet luultavasti oikein itsekään perillä siitä, miten he asuntonsa mielsivät. Ehkä kysymys ei kuulunut heidän maailmaansa. Tässä pienessä haastateltavien joukossa 'koti' käsitteenä oli naisille tuttu ja läheinen, ja he kuvailivat kotiaan monin määrein. Sen sijaan miehet ohittivat koko kysymyksen kodista. Eräs mieshenkilö tiedosti, että hänellä on suhteessaan asuntoon parantamisen varaa:

"No silleen asuntona olen (tyytyväinen), mut että mä en oo oikeen ikinä osannu arvostaa sitä mitä mulla on ja missä mä olen sillailailla, että ns. omassa – mul ei hirveen montaa omaa asuntoa oo ollu, mut ne mitä on ollu, tälle kun mä siin yksin asun, en mä osaa itteni eteen tehdä mitään. Tai siis en viitti. Mä hyvin vähä tos asunnossa olen. Mä olen enemmänkin täs päiväkeskuksessa internetin ääressä enimmäkseen. Koska mun mielestä tuol asunnossa mul ei paljoo sillei puitteita oo. Mulle on hirveen ahistavaa pyytää sinne ketään vieraita, koska se asunto ei oo niin siisti kun mä haluaisin sen olevan. Ja toisaalta mä en jaksa tehdä sen eteen, koska se ei kuitenkaan mulla siistinä pysy. Tällasii itsestäni johtuvia probleemia."

Toinen miesasukas totesi lakonisesti, että hänen kotinsa on siellä, mihin hän muovikassinsa laskee. Hän kuten useat muutkin asukkaat ovat viettäneet ennen Takalaittomaan saapumistaan kiertelevää elämää: muovikassien paikka on ollut milloin missäkin, välillä ei ole ollut ollenkaan omaa asuntoa, minne kassinsa asettaa. Jotkut, lähinnä naiset, arvostivatkin juuri siksi nykyistä asuntoaan, että olivat olleet ennen asunnottomia. "Tämä on ensimmäinen oma kotini", eräs nainen hehkutti. Kotia kuvattiin pyhänä paikkana. Siellä asuu lämpö, rakkaus ja turvallisuus. Vaikka rahaa ei ole paljoa kotia laittaakaan, sitä voi pikku hiljaa muovata mieleisekseen.

Naisasukkaiden keskuudessa oli yksi poikkeus kotihehkutuslinjasta. Eräs poismuuttanut näki nyt, itsenäiseen asumiseen muutettuaan, entisen asuntonsa peräti ankeassa valossa:

"Minkähän takia mä en...No, ensinnäkin se ankeus. Niit ei saanu nätiks laittamallakaan mun mielestä. Seinät oli niin rumat ja kaapit niin rumat ja lattiat niin ankeet ja. Sitte toisaaltahan mä oon, kun mähän oon asunu kaupungin asunnossa, niin mä oon yhteenkin, kolme huonetta ja keittiö, mä omilla rahoilla tein koko täys remontin, lattiaista lähtien. Mutta se olikin koti. Mutta kun ei tommoseen viitti sit laittaa mitään. Eikä oo ollu rahaakaan, eikä viitsi laittaakaan kun tietää, että kohta sieltä lähtee. Ei kai sen oo tarkoituskaan ihan kodilta tuntua?"

4.5 Miten eteenpäin?

4.5.1 Itsenäiseen asumiseen

Takalaittomassa asuu karkeasti ottaen neljänlaista joukkoa: ensiksikin kauemmin asuneet (3-10 vuotta), jotka eivät harkitse poismuuttoa, toiseksi vähän aikaa asuneet, asumisen väliaikaisuuden tiedostavat, jotka kuitenkin eivät vielä valmiita muuttamaan, ja kolmanneksi sellaiset, jotka ovat asuneet vaihtelevan pituisen ajan ja haluaisivat pois. Jälkimmäisillä voi olla vuokratästejä kaupungin vuokra-asuntoon, heillä saattaa olla asuntohakemus erilaisiin paikkoihin tai he haluaisivat ehdottomasti muuttaa Kuokkalan alueelle, josta on vaikea saada vuokra-asuntoa. Neljäntenä on sekalainen joukko, jotka välillä harkitsevat poismuuttoa.

Eräs kauemmin aikaa asunut, keski-ikäinen asukas perusteli asumistaan sairautellaan. Takalaittomassa olivat kaikki palvelut lähellä, ja yhteisössä oli saatavilla apua, jos hätä tulee. Toisaalta hän oli sitä mieltä, että hänelle oli sama, missä hän asuu. Takalaittomassa oli pari muutakin kauan aikaa asunutta ja muutakin kuin päihdesairautta sairastavaa, iältään vanhempaa asukasta. Voisi tietenkin kysyä, onko heidän paikkansa juuri Takalaittomassa vai ehkä jossain palvelutalossa.

"Että se on ollu laitoksia ja yhteisöjä tällasia koko ajan. Et ne voimavarat itsenäiseen asumiseen, onko niitä? Ei niitä välttämättä oo."

Tämä vähän aikaa asunut asukas tiedostaa omat resurssinsa. Tällaisen asukkaan elämän tukeminen onkin juuri Takalaittoman tarjoaman tuen kannalta ydinkysymys. Miten tukea tällaista asukasta kohti itsenäistä elämää niin, että hän ei kuitenkaan tule liian riippuvaiseksi tuesta tai tiiviin yhteisön suojasta? Eräs poismuuttanut asukas kertoo, miten vaikeaa muutto oli ja miten kauan aikaa muuton jälkeenkin hän vielä eli Takalaittoman elämää viettämällä päivänsä päiväkeskuksessa. Hän oli muuttanut työntekijän kehotuksesta, koska ei enää tarvinnut tukea päihdeongelmassa:

"No, mä sanoin aina niille, et mä lähden sit, kun mä tunnen et mä oon valmis lähtemään. Siinä on se vaara, kun siellä pitkään saa asua, sinne laitostuu."

Vuokrarästit ovat yksi poismuuttoa hankaloittava asia:

"U: ...onks tärkeitä, että tässä on tämmönen yhteisö ja kavereita? Vai haluaisit sää asua itsenäisemmin silleen, että...?"

H: No, ei se silleen mulle...mä pyrin asumaan itsenäisesti koko ajan... No, mä oon hakenukin asunto. Satolta, mä en kaupungilta saa, kun mulla on vuokrarästejä. Kumma juttu, että nekään ei voi vanhentua ikinä. Luulis niittenkin vanhentuvan, kun sakotkin vanhenee. Mä kävin tossa asunto...mikä asiantuntija se oli? Niin neuvojalla. Siihen menee niin kauan aikaa, kymmenen vuotta ennen kun sen maksaa. Se on aika pitkä projekti."

Lyhyen aikaa asunut haastateltava kertoi olevansa tyytyväinen Takalaittoman tarjoamaan tukeen ja ylipäänsä asumiseensa, mutta että nyt on aika lähteä eteenpäin:

"U: Mutta sullahan on kuitenkin suunnitelmia lähtee täältä ja muuta?"

H: Joo, nyt kuukauden sisällä. Sekin on ihan ok. Nyt on sen aika. No, en nyt tiedä nopeesti, jos mä oon vuoden tässä ollu. Jokainen tyylillään. No, ei pelota, Jumala pitää huolen. Sillon kun mä tulin tänne, mä tiesin, et tää on väliaikainen ratkasu. Niin, että tää on väliaikainen ratkasu."

Myös eräs poismuuttanut kertoi saaneensa tarvittavan tuen ja halusi antaa tilaa tukea kipeämmin tarvitsevalle. Hänen muuttoaan ehkä helpotti naimisiinmeno, sillä yksinäisyyden pelko voi muodostua muuttoa estäväksi tekijäksi.

"Kai mun oli aika jo muuttaa. Et sitä kuitenkin kaipaa semmosta omaa kotia. Ja mihin voi asettua, ei siellä oo koskaan semmonen että... mä nyt asun täällä, tää on mun koti."

Vaikka tämä asukas oli sopeutunut Takalaittomaan asukkaana ja työntekijänä sekä ollut aktiivinen osallistuja, hän kertoi jälkikäteen, että hän ei ollut koskaan oikein tuntenut asuntoaan kodiksi ja kaipasi omaa kotia. Toisaalla hän puhui myös

siitä, että ei ehkä ollut alkaenkaan ollut juuri tuetun asumisen tarpeessa.

Mihin kaiken kaikkiaan Takalaittomasta on muutettu ja miten muutot ovat onnistuneet? Yksityiskohtaista kirjanpitoa asiasta ei ole. Vastaavan työntekijän mukaan muuttoa on kuitenkin ollut melko runsaasti; osin vuokrasopimusta ei ole rikkeiden takia uusittu tai asukas on joutunut palaamaan askelmissa taaksepäin. Muuttajista osalla itsenäinen asuminen on sujunut hyvin, osalla päihteiden käyttö on lisääntynyt. Haastateltavana ei ollut sellaista poismuuttanutta asukasta, jolla menisi tällä hetkellä huonosti. Koko Katulähetyksen piirissä vuoden 2004 aikana (tilanne lokakuun alussa) itsenäiseen asumiseen on muuttanut 14 asukasta.

4.5.2 Yhteisön kehittäminen

"Tällä hetkellä oon aika luottavaisella mielellä ihan senkin takia, että koen että tää on suhteellisen rauhallinen asuinympäristö, ja se että asukkaat ottaa riittävästi vastuuta tästä yhteisöstä, niin se niinku helpottaa minun työt." (Vastaava työntekijä)

Ehdotuksia yhteisön kehittämiseksi kohdistuivat seuraaviin asioihin: työntekijöiden työolojen parantaminen, asukkaiden viihtyvyys ja kuntoutuminen sekä koko yhteisön toimivuuden parantaminen. Vastaava työntekijä näki yhteisön tulevaisuuden positiivisessa valossa; tällä hetkellä on rauhallista, ja asukkaat ovat ottaneet vastuuta yhteisöstä. Pääosin asukkaatkin olivat tyytyväisiä nykytilanteeseen, mutta parantamisen varaa toki löytyi.

"Niin. En tiedä sitte, että...kaikkea tekemistä, yhteistä tekemistä ehkä enemmän. Mää en oo kyllä itse kovin kova osallistumaan, mutta jos muita kiinnostais. Mutta kaikilla voi olla sama, että ne haluaa olla vain rauhassa, lusia omassa kämpässään."

Yhteisen tekemisen ja kanssakäymisen lisäämistä toivottiin, mutta samalla epäiltiin sen onnistumisen mahdollisuutta. Vanhemmat asukkaat olivat sitä mieltä, että ennen oli ollut enemmän toimintaa: päiväkeskuksessa oli tehty useammin ruokaa, retkiä oli järjestetty, opiskelijat olivat vetäneet pelejä ja karaokea. Eräs asukas oli sitä mieltä, että opiskelijat eivät nykyään enää järjestä toimintaa niin kuin ennen. Vika ei kuitenkaan ole pelkästään siinä, että ei yritettäisi järjestää toimintaa, vaan myös siinä, että asukkaita on vaikea saada mukaan. Osallistumislistat saattavat jäädä laihanlaisiksi, kun sellaisia laitetaan ilmoitustaululle. Asukkaat myöntävät, että osallistumishalukkuus ei ole korkealla. Ainoa nuorison edustaja toivoi, että nuorille olisi omia toimintoja. Pullakirkot ja grilli-illat eivät häntä erityisesti kiinnostaneet.

Jotkut asukkaat ja yksi entinen asukas ehdottivat, että yhteisön sisällä voitaisiin järjestää oma toipumisryhmä, jossa voitaisiin keskustella luottamuksellisessa ilmapiirissä ja tutustua paremmin toisiinsa. Yksi asukas epäili sen onnistumismahdollisuutta. Näillä näkyminen toipumisryhmää olisi tarkoitus kokeilla vuonna 2005. Tähän liittyen yksi entinen asukas oli sitä mieltä, että yksikössä olisi entistä enemmän painotettava raitistumiseen pyrkimistä:

"Mä oon aatellu sitä sillei joskus, että siellä on muutama sellanen, tai sanotaan pari semmosta, jotka on asunu siellä vuosikaudet, ja se on kuitenkin sellanen systeemi, jos mennään tällä askelma-projektilla, että se on se viimeinen taipale, et sieltä lähetään sitte itsenäiseen asumiseen. Mun mielestä tämmöset juopot yksikössä, ehkä ne pitäis siirtää johonki nollapaikkaan. Tai sitte niitten kämppistä pitäis tehdä nollakämpä."

Tämä entinen asukas, jota itseään oli lempeästi potkittu lähtemään itsenäiseen asumiseen, oli sitä mieltä, että uusille paikan tarvitsijoille tehtäisiin tilaa, kun vuosikautia asuneita yritettäisiin saada lähtemään. Tämä on kuuma asia yhteisön sisällä. Vastaavan työntekijän mukaan vanhat asukkaat pelkäävät, että heidät ”hädetään” pois. Kun tätä nykyään vuokrasopimuksia uusitaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan, jotkut ovat loukkaantuneet ajatuksesta, että joskus olisi lähdettävä. Kysymys koskettaa kaikkia Katulähetyksen yksiköitä; työntekijät purkavat välillä tuntojaan sellaisista asukkaista, joilla ei ole pyrkimystäkään raitistua, ja jotka pitävät yksikköä tavallaan levähdyspaikkana ryyppyputkien välillä.

Yksinäiset ja koteihinsa eristäytyneet asukkaat ovat huolen aiheena paitsi työntekijöille myös asukkaille. Eräs asukas, jota itseään tultiin alussa hakemaan kotoa päiväkeskukseen, oli niin tyytyväinen kokemuksestaan, että ehdotti eräänlaista yksinäisyyden ennaltaehkäisyä. Uusi asukas otettaisiin vastaan tarjoamalla tervetuloalahvit ja muutenkin ohjaamalla häntä aktiivisemmin.

”H: Tavallaan jatko puuttuu tän Takalaittoman jälkeen ihan täysin niinku.

U: Niin, että jonkunlaista tukea pitäis olla sen jälkeen?

H: Niin. Sitte sitä tukee mun mielestä vasta tarviikin! Näitä pitäis hoitaa näitä yhteyksiä, että kaupungin kanssa jollakin tavalla, että vaikka vähentäis viis euroa kuukaudessa sitä rästä, mutta pääsis kuitenkin asuun.”

Vastaava työntekijä kertoi kokevansa ongelmaksi sen, ettei pysty tukemaan asukasta tarpeeksi poismuuttovaiheessa. Resurssit eivät riitä tähän. Samaa mieltä oli yllä siteerattu entinen asukas. Vastaava työntekijä sanoi pitävänsä jonkin verran yhteyksiä entisiin asukkaisiin, mutta hän haluaisi tehdä enemmänkin tätä työtä. Tietysti on sitten sellaisia entisiä asukkaita, jotka itse pitävät yhteyksiä esimerkiksi käymällä päiväkeskuksessa. Katulähetyksen sisällä ollaan kehittälemässä toiminta-mallia entisten asukkaiden tukemiseksi, ja ensimmäinen entisten ja poismuuttavien asukkaiden tapaaminen pidettiin lokakuussa 2004.

Yhteisön hyvinvointiin vaikuttaa myös työntekijöiden jaksaminen. Työntekijäkunta muodostuu yhdestä vastaavasta työntekijästä ja kahdesta yhdistelmätuella palkatusta, määräaikaista työntekijästä. Vastaavan työntekijän mielestä hänen resurssejaan menee aikalailla määräaikaisten työntekijöiden tukemiseen – näillä kun on samanlainen tausta kuin asukkailla.

4.6 Arviointia

4.6.1 Takalaittoman arviointi

Haastateltavien piiri Takalaittomassa oli melko pieni, mutta sain silti monipuolisesti erilaisia mielipiteitä ja näkökulmia Takalaittoman yhteisöelämään ja tukiasumiseen. Vastaajat jakaantuivat eri-ikäisiin, molempiin sukupuoliin ja eripituisia aikoja asuneisiin, uskovaisiin ja ei-uskovaisiin, ja sellaisiin, joilla oli päihdeongelma eri lailla hallinnassa.

Haastateltavat olivat pääosin tyytyväisiä asumiseensa ja tarjolla olevan tuen määrään. Aineistoni pohjalta hahmotin seuraavanlaisia tukimuotoja: päihdeiden käytön hallinnan tukeminen, yhteisen vastuun ottamisen tukeminen, itsestä vastuun ottamisen tukeminen, vertaistuki ja hengellinen tuki. Jotkut asukkaista olivat sitä mieltä, että eivät tarvitse minkäänlaista tukea. Ilmeisesti he pitivät esimerkiksi päiväkeskuksen olemassaoloa niin itsestäänselvyytenä, että eivät tiedosta sen tarjoamia mahdollisuuksia minään tukena. Vertaistukea kaikki arvostivat. Jotkut

näkövinkit yhteisön, hyvistä puolista huolimatta, paikaksi, jonne oli vaara jämah-
tää ja kadottaa oma-aloitteisuutensa. Katulähetystyksen kristilliseen arvopohjaan
ja hengelliseen tukemiseen kaikki suhtautuivat myönteisesti. Uskossa olevia oli
vastaavan työntekijän mukaan kolmasosa asukkaista, ja hänen mielestään nämä
asukkaat pystyivät parhaiten tukemaan muita. Ilmapiirissä ei ollut kuitenkaan
havaittavissa jakoa uskovaisiin ja ei-uskovaisiin.

Vaikka Takalaiton oli sekä työntekijöiden että asukkaiden mielestä rauhalli-
nen paikka, ja asukkaiden vastuunotto yhteisistä asioista oli kiitettävää, kaikki
näkövinkit myös parantamisen varaa. Asukkaat halusivat lisää toimintaa ja yhteistä
tekemistä sekä omaa toipumisryhmää. Kuitenkin toiveiden toteuttamisen esteenä
nähtiin asukkaiden passiivisuus. Vastaava työntekijä haluaisi tukea poismuutta-
neita enemmän, mutta näki resurssien puutteen tämän esteenä.

Haastatellut asukkaat kertoivat yhteisöelämälle tyypillisistä hyvistä ja huo-
noista puolista. Toisaalta tiiviissä yhteisössä on turvallista asua, kun naapurit
ovat tuttuja ja omaavat samankaltaisen taustan. Vertaistukea ja naapuriapua on
saatavilla, jos näitä vain osaa pyytää. Päiväkeskus luo puitteet matalan kynnyksen
kanssakäymiselle. Toisaalta tiiviissä yhteisössä tarkkaillaan naapurin tekemisiä
enemmän kuin tavallisessa kerrostaloasumisessa. Tarkkailu voi olla vastuun kan-
tamista naapurin päihteiden käytöstä. Tätähän tapahtuu myös ”palkallisena”
yövalvonnan puitteissa. Vastaava työntekijä painotti asukkaiden lisääntyneen
vastuun kantamista yhteisistä asioista. Asukkaat kertoivat kokevansa tarkkailun
välillä ahdistavana.

Takalaittomassa on mahdollisuus elää myös melko itsenäisesti, ilman että on
kosketuksissa juurikaan muuhun yhteisöön. Mutta miten itsenäistä tämä asuminen
loppujen lopuksi on, kun vastaava työntekijä on selvillä vuokrien maksusta ja
päihteiden käyttöä valvotaan. Pihan läpi kävellessä voi melkein tuntea lukuisten
silmäparien päiväkeskuksesta, asunnoista ja tupakkakatoksesta seuraavan kulkua.
Yhteisön sääntöihin kuuluu valvoa paitsi asukkaiden myös yhteisöön tulevien
vieraiden päihteiden käyttöä. Mitä muuta valvotaan? Haastateltavat kertoivat
”käytännön” ilmenevän toisten asioiden läpikäymisenä ja toisista pahaa puhumi-
senä. Tähän he löysivät monta syytä, joista toisessa ääripäässä oli hyväntahtoinen
välittäminen ja toisessa tarkkailijan oman elämän rajoittuneisuus.

Päihteiden käytön valvontaa haastateltavat pitivät hyvänä, tosin sen ny-
ansseista oltiin eri mieltä. Jotkut kannattivat kaikkien asuntojen muuttamista
nolla-asunnoiksi, joihin ei saisi tuoda päihteitä eikä oleskella päihtyneenä. Toiset
taas eivät hyväksyneet nolla-asuntoja ollenkaan, ja kolmannet pitivät nykyistä
käytäntöä hyvänä. Nykyään vain osa asunnoista on nolla-asuntoja. Jonkin verran
ristivetoa työntekijöiden ja asukkaiden keskuudessa herätti se, että yhteisössä on
myös asukkaita, jotka eivät halua hoitaa päihdeongelmaansa vaan pitävät yhteis-
söä jonkinlaisena lepopaikkana ryyppyputkien välillä. Toiset asukkaat näkevät
naapurinsa käytöksen murentavan yhteistä pyrkimystä kohti päihteiden käytön
hallintaa. Työntekijät taas kokevat välillä turhautuneisuutta, koska valmiuksia
itsenäisen elämän aloittamiseen ei näin kehity. Katulähetystyksen eri yksiköiden
vastaavien työntekijöiden mielestä on kuitenkin hyväksyttävä se tosiasia, että
kaikki eivät pysty lopettamaan päihteiden käyttöä.

Yksinäiset ja asuntoihinsa eristäytyneet herättivät huolta työntekijöiden ja
joidenkin asukkaiden keskuudessa. Kaikkia yritettiin kannustaa yhteisiin tapah-
tumiin ja päiväkeskuksessa käymiseen. Entä jos joku tosissaan haluaa pysytellä
erillään yhteisöstä, kokeeko hän kannustuksenkin ahdistavana? Toisaalta työn-
tekijät kannustavat luomaan elämäänsä myös Takalaittoman ulkopuolelle, ennen
kaikkea kristillisiin seurakuntiin. Näihin jopa kuljetetaan, jos tarvetta ilmenee.
Jos sosiaaliset verkostot kapenevat ja käsittävät lopulta vain ”päiväkeskuksen
ja asunnon välin”, yhteisöstä muuttamisen kynnyks nousee.

Takalaittoman yhtenä kovimmista haasteista on toimia viimeisenä askelmana,

jolta ponnistetaan itsenäiseen asumiseen. Sen yli kymmenvuotisen olemassaolon alkuaikoina Katulähetyksen kokonaisuus näytti aivan toisenlaiselta. Uusia yksiköitä on syntynyt, ja kunkin yksikön tehtäväkenttä on jatkuvan muutosprosessin alaisena. Alkuaikoina Takalaittomaan muuttaneet solmivat yleensä pitkiäkin vuokrasopimuksia, kun nykyään solmitaan kolmen vuoden sopimus. Asukkaat eivät alkuaikoina kovin tietoisesti ajatelleet, että kyseinen yksikkö olisi vain väliaikainen ratkaisu, ja että tähtäimessä tulisi olla täysin itsenäinen asuminen. Moni tavallaan laitostui Takalaittomaan.

Takalaittomassa asutaan siis monenlaisin tarkoituksin. Osa kauemmin asuneista pitää yksikköä kotinaan, josta ei lähdetä, kun taas osa on jo saapuessaan ajatellut asumisen välivaiheeksi, ja loput olisivat valmiit jo muuttamaan, jos muualta löytyisi asunto. Jos ajatellaan, että yksikössä pitäisi tapahtua enemmän asukaskiertoa, ongelmallisimpia ovat nämä ”laitostuneet”, jotka suorastaan loukkaantuvat poismuuton mahdollisuuden vihjauksesta, sekä ne, joiden on vaikea muuttaa vuokratien takia.

”Laitostuneet” ovat eniten paikalleen pysähtyneitä ja passivoituneita. Heidän elämäntilanteensa on saattanut pysyä samanlaisena jopa vuosikymmenen tai enemmänkin. Osalla heistä on päihdeongelma hallinnassa, mutta muuten eteenpäin menon haluja ei ole. Ne jämähtäneet, joilla päihteidenkäyttö ei ole hallinnassa, eivät useinkaan tiedosta ongelmaansa ja hae apua, vaikka sitä heille on yritetty tarjota. Jos ei halua myöntää ongelmaansa, ei kukaan pysty auttamaan. He saattavat mielellään käyttää päiväkeskuksen palveluja ja pitävät palveluja itsestään selvinä. Yhteisöön jämähtäneiden tilanteeseen on erittäin vaikea puuttua. Kysymys on siitä, annetaanko yhteisön toimia tällaisena monenlaisten asukkaiden paikkana, jossa hyväksytään se tosiasia, että jotkut asukkaat eivät halua tai pysty muuttamaan elämäänsä. Vai halutaanko yksiköstä kehittää virtaviivaisempi ja dynaamisempi ”viimeinen askel”, josta ”jämähtäneet” siirretään muualle.

4.6.2 Askelmatoimintamallin näkymät

Katulähetyks kehittää tällä hetkellä toimintojaan, joista tuettu asuminen on keskeisellä sijalla, järjestämällä työntekijöiden kesken säännöllisesti visiointipäiviä. Visiointi on tapahtunut neljästä näkökulmasta: asiakasnäkökulma, taloudellinen näkökulma, henkilöstönäkökulma ja toimintaprosessinäkökulma. Erilaisissa projekteissa pyritään huomioimaan asiakasnäkökulmaa entistä paremmin. Tällä hetkellä eri yksiköiden väliset erot eivät ole kovin selkeitä, ainakaan ulkopuoliselle. Päihke-projektissa se tapahtuu yhteistyössä Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiön kanssa. Päihke-projekti pyrkii edistämään asukkaiden kuntoutusta ja aktiviteetteja, ja se liittyy läheisesti askelma-toimintamallin kehittämiseen.

Askelmatoimintamallin kehittämässä nähdään tällä hetkellä kolmenlaisia tavoitteita: lisää toipumisryhmiä yksiköiden sisälle, arjen toimintojen jämäköittäminen ja yhteisöllisyyden kehittäminen. Kaiken kaikkiaan on tarkoitus tuoda enemmän toipumista edistäviä elementtejä Katulähetyksen asiakastyöhön. Myös yksiköiden profiloituminen on eräs kehityshaaste. Tällä hetkellä vastaavat työntekijät ovat muokanneet omasta yksiköstään näköisensä, mutta luultavasti tulevaisuudessa haasteita omien vahvuus- ja erikoistumisalueen kehittämisestä tulee ulkopuolelta vahvemmin.

Toipumisryhmiä varten on kehitelty omaa mallia; ryhmiä kutsutaan nimellä Sininen hetki. Tällaisia ryhmiä on jo toiminnassa, ja lisää aiotaan kehittää. Arjen toiminnoista on suunnitteilla ruoanlaittokursseja ja säännöllisempää yhteistä ruoanlaittoa. Yhteisöllisyyttä ollaan kehittelemässä esimerkiksi yhteistä virkistysliikuntaa lisäämällä, onpa yhdessä yksikössä liikuntainnostus kasvamassa myös kilpailulliseen suuntaan. Jonkinlaisen yhteisöhoitoon kehittäminen muissakin kuin

Myllyjärven yksikössä on myös ollut keskustelun kohteena.

Kysyin vastaavilta työntekijöiltä, kokevatko he työssään ristiriitoja ammatillisen osaamisen, kristillisen elämäntavotuksen, oman taustan ja kutsumuksen välillä. Käytännön työssä vain yksi työntekijä koki jonkin verran ristiriitoja. Vaatimuksissa ja arvostuksissa työnantajan taholta näin koki kuusi työntekijää ja yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa kahdeksan työntekijää. Mitä nämä ristiriidat sitten olivat? Käytännön työssä oma yksinäisyys koettiin ongelmalliseksi. Myös työllistetyiltä puuttuva koulutus rasitti. Katulähetykseltä työnantajana odotettiin enemmän loogisuutta ja järjestelmällisyyttä, mitä tämä sitten tarkoittaa. Odotettiin myös enemmän koordinoitua asukkaiden ja työntekijöiden valinnassa. Eräs vastaus koski uskottavuutta ammatillisena työntekijänä. Vaikea sanoa, kokeeko tämä työntekijä jonkin asteista arvostuksen puutetta työnantajan taholta. Yksi työntekijä koki ristiriitaisena päihteiden käytön Katulähetyksen virkistysmatkoilla. Vapaaehtoistyöntekijöiden aitoa arvostamista korostettiin yhdessä vastauksessa. Katulähetystä muistutettiin myös siitä, että monet nykyiset työntekijät ovat nousseet kentältä, kouluttamattomina. Vastaajan mielestä samoja mahdollisuuksia olisi oltava edelleen. Oma tausta, koulutus ja koko persoona ovat tärkeitä välineitä työssä.

Eniten siis koettiin ristiriitoja yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Eräs työntekijä "aavisti" kristillisyydestä aiheutuvia ristiriitoja. Toinen työntekijä painotti, että Katulähetyksen työntekijällä on oltava omat asiat kunnossa, muuten uskottavuus kärsii. Koettiin myös jonkin asteen arvostuksen puutetta matalan koulutuksen takia. Eräs työntekijä kirjoitti: *"Yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa parantamisen varaa, yhteistyökumppanien taholta toivoisi kuuntelemista ja huomioimista työtämme kohtaan enemmän."* Ristiriitana nähtiin jonkin verran myös se, että kristillisyyttä ei voi painottaa kenelle tahansa, esimerkiksi kunnan työntekijälle.

Katulähetyksen toiminnan sisäisissä kehityskeskusteluissa on ollut esillä myös poismuuttavien ja muuttaneiden asukkaiden tukemisen kehittäminen. Lokakuussa 2004 järjestettiin ensimmäinen poismuuttaneiden asukkaiden tapaaminen, jossa kuultiin heidän tarpeistaan ja kokemuksistaan. Kuten Takalaittoman vastaava työntekijä kertoi, poismuuttaneiden tukeminen on resursseista kiinni. Poismuuttavien ja -muuttaneiden tukemisen kehittäminen on tärkeää askelmatoimintamallin toimivuuden vuoksi. Itsenäisessä asumisessa epäonnistuneet palaavat usein takaisin Katulähetyksen hoiviin. Asumisyhteisöstä on sitä vaikeampi irrottautua mitä kauemmin siellä on asunut, kuten Takalaittomaan "laitostuneet" osoittavat.

Haastattelin Jyväskylän kaupungin asuntotoimen johtajaa Katulähetyksen toiminnasta. Hän kertoi pitkäaikaisesta yhteistoiminnasta, jonka aloittamisessa kaupunki oli aktiivisesti mukana tarjoten esimerkiksi suunnitteluapua. Viime vuosikymmeninä tapahtuneen laajenemisen myötä Jyväskylän Katulähetys on ottanut monopoliaseman tukiasumisen järjestämisessä päihdeongelmallisille. Asuntotoimen johtaja ei nähnyt tässä kehityksessä mitään ongelmaa. Päihdeongelmaisen tukiasuminen on yleisesti ottaen tällä hetkellä hoidettu hyvin, sen sijaan erityishuomiota tarvitsisivat tällä hetkellä huumeongelmaiset ja moniongelmaiset ryhmät. Myös päihdeongelmaiset naiset ovat erityisryhmä, joka kaipaisi omanlaisensa tukiasumisen kehittämistä. Asuntotoimen johtaja toivoi yhä tiiviimmän yhteistyön kehittämistä seutukunnan sisällä (yhdeksän kuntaa), jotta kaikki resurssit pystyttäisiin hyödyntämään myös päihdeongelmaisten tukemisessa.

Näkemykseni mukaan Jyväskylän Katulähetyksen askelmatoimintamalli sopii tämänkaltaisen, monia eri tukiasumisyksiköitä omaavan yhdistyksen tukirangaksi. Jotta malli toimisi tehokkaasti myös käytännössä, eri yksiköiden työntekijöiden tiivis yhteistoiminta ja toinen toisensa johtaman yksikön toiminnan tunteminen on tarpeen. Jokaiselle asukkaalle oikean asumisympäristön ja tuen löytäminen on suuri haaste, jonka toteutuminen vaatii nykypäivänä yhä enemmän myös tie-

toa moniongelmaisten ihmisten auttamisesta. Yksikkökohtaisessa kehitystyössä työntekijä tarvitsee jatkuvasti yhä enemmän tukea ja koulutusta, jotta hän pystyisi kehittymään työssään ja käyttämään hyväksi tarjolla olevaa tietoa sosiaalisen tuen muodoista.

Tietoa Jyväskylän Katulähetyksestä:

Toimintakertomus 2003
www.jyvaskylankatulahetys.fi

Päihteettömien päivien talo - tutkimus Kivitaskuyhteisöstä asukkaiden tulkitsemana

5

Riitta Granfelt

5.1 Johdanto

Seuraava kuvaus perustuu Espoon Diakoniasäätiön rahoittamaan, ajalla 1.9.2002-31.7.2003 tekemääni tutkimukseen (Granfelt 2004). Tutkimuksen tavoitteena oli arvioida asukasnäkökulmasta Kivitaskuyhteisön toimintaa päihderiippuvuudesta toipuvien asumispalveluna. Tutkimukseen osallistui yksitoista miestä ja kolme naista. Asukasnäkökulmaa täydentävät työntekijöiden haastattelut ja heidän kanssaan tutkimusprosessin eri vaiheissa käydyt keskustelut.

Kivitaskuyhteisö on vuoden 2001 elokuussa perustettu Espoon Diakoniasäätiön ylläpitämä 12-paikkainen asuinyhteisö, jonka tarkoitus on tarjota tuetun asumisen vaihtoehto laitoskuntoutuksesta palaaville huume kuntoutujille. Kivitaskuyhteisö palvelee koko pääkaupunkiseutua, mutta tutkimusajankohtana useimmat asukkaista olivat kotoisin Espoosta. Asukkaita oli tullut esimerkiksi Kalliolan klinikoiden myllyhoidosta, Kankaanpään A-kodista, Mikkeli-yhteisöstä, A-klinikkasäätiön Hietalinnayhteisöstä ja vankilasta. Suoraan esimerkiksi katkaisuhoidosta asuinyhteisöön ei tulla, vaan tyypillinen reitti kulkee Kurvin huume poliklinikan ja Pellaksen huumehoitoyksikön kautta laitoskuntoutukseen ja sieltä Kivitaskuun.

Asuinyhteisöön muuttaessaan asukkaat ovat useimmiten jo tehneet paljon työtä irtautuakseen päihdeidenkäytöstä ja tottuneet elämään yhteisössä. Asukkaaksi hakeutuvan tulee olla sitoutunut paitsi päihteettömyyteen myös päihdeongelmansa hoitamiseen. Kivitaskuyhteisö ei ole ainoastaan asunnottomuuteen vastaava yksikkö, vaan osa huumeiden käyttäjien kuntoutusjatkumoa. Prosessinomaisesti osaksi kolmiportaista asumista integroitu tuki koostuu asukasyhteisön vertaistuesta ja moniammatillisesta psykososiaalisesta työstä. Henkilökunta muodostaa moniammatillisen tiimin, johon kuuluu sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia.

Asukkaita valittaessa kiinnitetään huomiota siihen, ettei yhteisöön muodostu liikaa ristiriitoja, päihteettömyyden osalta niitä ei saa olla lainkaan. Kivitaskussa ei juurikaan käydä keskustelua kohtuukäytöstä, eikä opiaattiriippuvaisille tarkoitettu korvaushoito tule kysymykseen. Mielialalääkkeitä voi kuitenkin valvotusti käyttää. Asukkaaksi pyrkivän on pystyttävä elämään yhteisössä, erityisesti asumisen ensivaiheessa yhteisöllistä toimintaa on runsaasti. Yhteisöllisen ja yksilöllisen työskentelyn yhdistäminen on työntekijöille vaativa tehtävä:

”Molempien hyväksi pyritään tekemään, yhteisön ja yksilön. Siinä se ristiriita juuri on: täytyis pyrkiä ottamaan yksilöllisesti ja sitten on kuitenkin otettava huomioon muita ja täytyis pysyä suurin piirtein samoilla linjoilla...”

Asumisvalmiuksien vahvistaminen osana kuntouttavaa toimintaa toteutuu arkisten velvoitteiden hoitamisena yhteisöllisesti ja työntekijöiden tukemana. Asuinyhteisössä paneudutaan aivan konkreettisesti rahan- ja ajankäytön opette-

luun sekä kodinhoitoon liittyviin tehtäviin. Erityisesti rahan- ja ajankäyttö ovat huumeekulttuurissa eläneillä ihmisillä poissa hallinnasta. Asukasvalinnoista päättettäessä arvioidaan ensisijaisesti sitä, missä määrin asukasehdokas todennäköisesti tulisi hyötymään henkilökunnan ja muiden asukkaiden tarjoamasta tuesta. Koska asukasyhteisössä rakentuva vertaistuki on Kivitaskun keskeinen resurssi, vaikuttaa valintapäätökseen myös se, miten asukkaan arvioidaan löytävän paikkansa yhteisön vastuullisena jäsenenä.

5.2 Kivitaskuyhteisö – nuorten aikuisten talo

Tutkimukseen osallistuneista useimmat olivat alle 30-vuotiaita nuoria aikuisia. Nuori aikuisikä on yleensäkin identiteetin rakentamisen aikaa, mutta Kivitaskun asukkailla identiteetin rakentamisen haaste on kaksinkertainen. Heidän on luovuttava aiemmasta päihteidenkäyttäjän, joskus myös rikollisen, identiteetistä ja löydettävä uudenlainen tapa suhtautua itseensä, muihin ihmisiin ja elämään. Tästä johtuen on ymmärrettävää, että asumisajat ovat suhteellisen pitkiä, jopa reilusti yli vuoden mittaisia.

Asuinyhteisössä pyritään ennalta ehkäisemään päihteettömyyttä kyseenalaistavan tai rikollista elämäntapaa ihannoivan alakulttuurin syntymistä. Asukkaat sitoutuvat kirjallisesti siihen, etteivät ole tekemisissä rikoksia tekevien henkilöiden kanssa ja ilmoittavat, jos havaitsevat yhteisössä päihteettömyyttä vaarantavaa toimintaa. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että asukkaat eivät ole tekemisissä huumeiden käyttäjien tai myyjien kanssa. Asuinyhteisö toimii vertaisryhmänä, josta voi löytää ystäviä, joiden seurassa on helpompaa hakeutua itseapuryhmiin ja uusiin harrastuksiin. Monet asukkaat kertoivat epävarmuuden tunteistaan ja peloistaan käyttäen julkisia liikennevälineitä, hoitaa asioita virastoissa ja seurustella muiden kuin päihdetaustaisten ihmisten kanssa.

Jokaisella asukkaalla on oma työntekijä, jonka kanssa hän laatii asumisajalle tavoitteet ja henkilökohtaisen suunnitelman, jonka toteutumista arvioidaan tietyin väliajoin. Suunnitelmassa kiinnitetään huomiota ensinnäkin arjen hallintataitoihin, kuten rahankäyttöön, ruuan valmistukseen, siivoukseen ja henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtimiseen. Toiseksi, jäsennetään yhteiskuntaan integroitumiseen liittyviä elämänalueita, kuten opintoihin ja työelämään liittyviä kysymyksiä, selvitetään velkoja, sakkoja ja mahdollisesti tulossa olevia oikeudenkäyntejä. Kolmanneksi, kartoitetaan ihmissuhteita ja harrastuksia. Neljänneksi, ja kaiken muun perustaksi, sovitaan siitä, miten asukas itseään ja erityisesti päihdeongelmaansa hoitaa. Tavoitteena on, että Kivitasku tarjoaa asukkailleen hyvätasoisen asumismahdollisuuden ja siihen liittyvän osin yhteisöllisesti, osin yksilöllisesti toteutettavan psykososiaalisen tuen ja tällä tavoin luo perusedellytykset päihderiippuvuudesta irtaantumiselle. Kivitaskussa asuminen merkitsee pääsääntöisesti asumista yhden hengen huoneessa ja yhteisten tilojen jakamista. Asumisen tilalliset ratkaisut pyrkivät mahdollistamaan yksityisyyden osana yhteisöasumista.

Kivitaskuyhteisö ei ole sitoutunut mihinkään hoitoideologiaan, vaan asukkaiden edellytetään etsivän itselleen sopiva hoitomuoto, joko vertaisryhmistä, A-klinikalta tai vaikkapa yksityisestä psykoterapiasta. Asumisen edellytys on sitoutuminen ulkopuoliseen hoitoon. Kivitasku ei siis ole hoidollinen yhteisö, vaan sen tehtävä on mahdollistaa ja tukea hoitoon sitoutumista. Asumisen ja siihen liittyvän tuen peruslinjaus on yhteisöllisyys, jonka kehittämiseen on panostettu yhteisön aloitusvaiheista alkaen.

"Tämä ei ole mitenkään profiloitunut sillä lailla, että tämä olisi 12 askeleen paikka. Me korostetaan erityyppisiä hoitoja, A-klinikat ja nuorisoasemat ja yksityiset terapiatkin. Mikä se sitten onkin."

Yhteisössä ei voida välttyä ristiriidoilta ja epäoikeudenmukaisuuden kokemuksilta. Henkilökunnan tehtävä on arvioida, missä määrin yhteisö ja sen yksittäiset jäsenet ovat sisäistäneet vastuunsa yhteisön toimivuudesta, milloin ja miten toteutettuna tarvitaan ulkoista kontrollia. Yhteisöasuminen väistämättä rajaa yksilön itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyttä. Jaetun asumisen keskeisiä ristiriitojen aiheuttajia ovat elämäntapaan ja vastuunjakoon liittyvät kysymykset. Kroonistuuessaan ja kärjistyessään ne tuhoavat yhteisöllisyyden ja myös yksittäisten asukkaiden henkilökohtaista toipumisprosessia. Toisaalta ristiriidat ovat mahdollisuus oman itsetuntemuksen kasvamiseen, vuorovaikutustaitojen kehittämiseen, oman tilan puolustamiseen ja sietokyvyn lisääntymiseen. Työntekijät korostivat, että asuinyhteisö on hyvä paikka voida huonosti. Oikeastaan on onni, jos huonovointisuus nousee esiin turvallisessa yhteisössä.

Tutkimusprosessin aikana Kivitaskuyhteisössä ei esiintynyt minkäänlaista naisasukkaisuun kohdistuvaa halveksuntaa tai alentavaa kielenkäyttöä. Kukaan kolmesta nuoresta naisesta, jotka yhteisössä asuivat, ei myöskään viitannut haastatteluissa mihinkään tämän suuntaiseen. Yksi työntekijöistä arvioi, että *"tällä on naisena aika mukava elää"*. Hänen mukaansa miesasukkaat suhtautuivat naisiin erittäin hyvin, ilman, että henkilökunta oli pyrkinyt siihen vaikuttamaan. Naisasukkailla oli myös keskinäistä tukea toisistaan.

Yhteisöstä löytyvä vertaistuki, mahdollisuus keskustella työntekijöiden kanssa ja NA-ryhmät nähtiin arvokkaiksi mahdollisuuksiksi vaikeuksien jakamiselle. Joillekin muilta asukkailta löytyvä ymmärrys oli tärkeintä, joku taas koki kahdenkeskiset keskustelut työntekijöiden kanssa kaikkein merkityksellisimmiksi. Yhteisössä työntekijöillä on mahdollisuus nopeasti järjestää aikaa keskusteluun, ja työntekijät auttavat näkemään, milloin on syytä hakeutua kriisihoitoon. *"Aina on viimeistään puolen tunnin sisällä järjestynyt aikaa."*

Asukasyhteisö ei ole samanlainen kaikille jäsenilleen. Yhteisön sisällä luodaan läheisiä suhteita, mutta myös petytään ja koetaan torjuntaa, suututaan ja ihastutaan. Yhteisön sisällä liikkuu paljon tunteita, joista kaikista on mahdotonta olla täysin tietoinen. Henkilökunnan vastuulla on toimia kullekin asukkaalle *"peilinä"*, toisin sanoen auttaa itsereflektiossa: missä vaiheessa oma toipuminen on ja miksi yhteisö vaikuttaa itseen juuri nyt tällä tavoin. Toisten asukkaiden tehtävä on auttaa uusi tulokas sitoutumaan yhteisöön, löytämään paikkansa ja käyttämään yhteisöä mahdollisimman intensiivisesti. Henkilökunta auttaa asukasta arvioimaan itseään ja elämäänsä irrallaan yhteisöstä, toisaalta henkilökohtaista ja toisaalta yhteiskunnallista kontekstia vasten.

Kivitaskussa tehdään työtä emotionaalisesti ja fyysisesti lähellä asukkaita. Työntekijöiden työorientaatiota voisi ehkä luonnehtia ilmaisulla *"työskennellä ensisijaisesti ihmisenä ja toissijaisesti ammattilaisena"*. Yhteisössä käytetään kolmenlaista tietoa: koulutuksen kautta hankittua tietoa, työssä muodostuvaa *"toisten ihmisten elämän ymmärtämisestä"* kertyvää kokemustietoa, joka jäsentyy omanlaisekseen suhteessa työntekijän teoreettisiin ja maailmankatsomuksellisiin näkemyksiin, sekä elämäkokemusta.

5.3 Asuminen osana päihdekuntoutusjatkumoa

"11-vuotiaana otin eka kännin, 14-vuotiaana vedin parin viikon putkia. Amfetamiinia olen käyttänyt noin kymmenen vuotta. Olen käyttänyt niin paljon alkoholia, että

voin tunnustaa olevani lisäksi alkoholisti. Enkä niin tee eroa, kummassakin on kyse päihderiippuvuudesta.”

Asukkaiden päihdetausta oli heidän nuoresta iästään huolimatta rankka. Useimmilla päihteiden käyttö oli ollut laaja-alaista sekakäyttöä, vaikka lopulta esimerkiksi heroiinista tai amfetamiinista olisikin tullut pääasiallinen päihde. Asukkaat olivat yleensä aloittaneet päihteiden käytön varhaisessa teini-iässä, 11-13 -vuotiaina. Yleisin reitti kulki alkoholista kannabistuotteisiin ja muutaman vuoden kuluttua amfetamiiniin ja/tai opiaatteihin. Päihteiden käyttö oli ollut nuoruusikää leimaava, osalla toistakymmentä vuotta elämän keskeinen sisältö, joka oli tuhonnut yrityksiä opiskella, käydä työssä, asua itsenäisesti ja solmia seurustelusuhteita.

”Silloin kun käytti ja dokas, niin se epätoivo oli ihan uskomaton. Se oli olemisen epätoivoa. Kaikki asiat oli pielessä. Nyt kuitenkin, vaikka on sitä epävarmuutta, niin sitä jotenkin kestää silti, ei ole niin epätoivoista. Vähän harmaata kyllä, mutta...”

Asukkaat eivät mieltäneet ensisijaiseksi ongelmakseen asunnottomuutta vaan päihderiippuvuuden. Moni asukas sanoi, ettei olisi halunnut kaupungin vuokra-asuntoa heti päihdekuntoutuksen jälkeen, vaikka sellainen olisi järjestynytkin. Asukkaat tahtoivat vahvistaa päihteettömyyttään ja selvittää elämäntilannettaan ennen itsenäiseen asumiseen siirtymistä. Kivitasku on tuetun asumisen yhteisö, joka integroituu osaksi asukkaiden päihdekuntoutusjatkumoa. Yhteisössä kuntoutumisen mahdollistava asuminen ja asumisvalmiuksien vahvistaminen osana kuntoutumista pyritään jäsentämään toimivaksi kokonaisuudeksi, joka saa ominaislaatuja ja toteutumismuotoja yhteisön muuttuvassa arjessa. Heti tulovaiheessa kullekin asukkaalle laaditaan yksilöllinen suunnitelma, jonka toteuttamiseen pyritään liittämään tilanteen mukaan keskeisimmät toimijatahot. Suunnitelman toteutumista arvioidaan yhdessä asukkaan, hänen oman työntekijänsä ja Kivitaskun johtajan kesken kolmen kuukauden välein.

”Varmasti tulee niitäkin hetkiä, että toivoo, että sais oman asunnon. Mutta kyllä mä mietin, että kun on mahdollisuus ja saa olla täällä niin pitkään, niin kyllä mä sen mahdollisuuden haluan käyttää. Vaikka tulee puolitoista vuotta, kaksikin vuotta raittiutta, niin sekin on vielä lyhyt aika.”

Asunnottomuuden näkökulmasta tarkasteltuna Kivitaskun nuoret aikuiset ovat syrjäytymisvaarassa, sillä päihteiden käytön jatkuessa myös asunnottomuus- ja laitospäätyminen on todellinen riski. Vuokravelat ja hädät sulkevat nopeasti kunnallisten vuokra-asuntojen ovet. Asunnottomat nuoret eivät yleensä suostu asumaan perinteisissä asuntoloissa, vaan valitsevat mieluummin kiertelyn kavereitten nurkissa tai jopa nukkumisen rappukäytävissä ja vinttikomeroissa. Tällainen asumismuoto tekee päihteettömyyden käytännössä mahdottomaksi. (Spångberg, 2000; Granfelt, 2003.)

”Mulla ei ollut mitään kämppää, ei mitään. En halunnut käyttää huumeita, mutta en pystynyt olemaan ilman.”

Useimmiten asukkaat olivat tietoisesti pyrkineet asumaan Kivitaskuyhteisöön hakeuduttuaan ensin vapaaehtoisesti pitkäkestoiseen päihdekuntoutukseen. Päihteiden käyttö ei ollut kuitenkaan johtanut laitoskierteeseen. Yhteisössä asuminen ei siis ollut yksi vaihe ”joutumisten sarjassa”, vaan itse valittu tavoitteellinen asumismuoto osana kuntoutusjatkumoa. Asuinyhteisön ilmapiirille on olennaista

se, että yhteisö ei jäsennyy osaksi "joutumisia", vaan sinne päästään. Asukkaiden haastatteluissa tulikin esiin näkemys yhteisöasumisesta mahdollisuutena, joka tulee käyttää hyväksi, kiirehtimättä muuttoa omaan asuntoon. Yksikään asukkaista ei sanonut tulleen Kivitaskuun vastentahtoisesti, vaikka muutamalle itsenäinen asuminen olisi alun perin ollut mieluisampi vaihtoehto. Mahdollisuus pitkäkestoiseen asumiseen loi turvallisuuden ja selkeyden tunnetta. Tämä oli saattanut olla jopa valinnan perusteena, kun laitoskuntoutuksessa oli mietitty tulevaa asuinpaikkaa.

"Tämä ei ole mikään semmonen, jonne tullaan kun ei muutakaan paikkaa ole. Tänne tullaan perinpohjaisen harkinnan tuloksena."

Kivitasku ei ole ensisijaisesti asunnottomuuteen vastaava eikä missään tapauksessa viimesijainen asumisvaihtoehto. Vaikka asuinyhteisö ei ole myöskään varsinaisesti kuntouttava, se tarjoaa hyvät mahdollisuudet päihdekuntoutuksen jatkumiselle avohoidossa. Päihdehuollon laitoksista palaavien huumekuntoutujiin asunnottomuuden ennalta ehkäisyssä asuinyhteisön merkitys on aivan selvä. Onnistuneen asumisjakson jälkeen Kivitaskun asukkaille on järjestynyt hyvin asuntoja pääkaupunkiseudun kunnista. Mikäli asukkailla ei olisi mahdollisuutta siirtyä itsenäiseen asumiseen siinä vaiheessa, jolloin heillä on siihen edellytykset, katoaisi asuinyhteisön toiminnalta mielekkyys, sillä hankitut asumisvalmiudet jäisivät vaille käyttöä.

5.4 Asumisen kolmivaiheinen prosessi

"Jos asuisin yksin, saattaisin eristäytyä pahoissa oloissa. Myös silloin eristäydyin kun olin valvonut monta päivää ja vetänyt kamaa... Tämä on turvallinen paikka ja täältä haluaisin siirtyä tukiasuntoon... Kivitaskun merkitys on tunnepuolella ja siinä, etten niin vetäydy passiivisuuteen."

Asuminen etenee kolmivaiheisena prosessina. Ensiksi asukas sijoittuu Taskuun, jossa asuttaessa painottuu yhteisöllisyys, arkiaskareitten yhdessä tekeminen, ja asuminen on monin tavoin säänneltyä. Esimerkiksi yöpymisiin Kivitaskun ulkopuolella on saatava työntekijän lupa, ja niistä on ilmoitettava yhteisölle etukäteen. Myös kotiintuloajat on määritelty. Tasku-vaiheen aikana on tarkoitus kiinnittyä yhteisöön, vahvistaa arkielämän hallintaa ja vakiinnuttaa asuinyhteisön ulkopuolella toteutuva päihdeongelman hoito. Painottamalla heti alusta lähtien asukkaiden vastuuta yhteisön toiminnoista ja jakamalla konkreettisesti niin sanotut vastualueet, pyritään välttämään asukkaiden "asiakkaistuminen" ja määrittäminen "palvelujen käyttäjiksi".

Asumisen toinen jakso, Siipi, on melko itsenäistä asumista, jonka aikana Taskussa hankitut taidot sisäistetään osaksi elämäntapaa ja aletaan suuntatua aktiivisesti asuinyhteisön ulkopuolisiin toimintoihin. Asukkaat huolehtivat itsenäisesti kaupassa käynneistään, ruokailuistaan ja vastaavat yhdessä siivouksesta. Siiven "vanhin" vastaa asioitten sujumisesta. Vuorokautta pidemmistä poissaoloista on sovittava työntekijän kanssa, samoin yövieraista. Erityisesti Siipivaiheen loppujaksossa suuntaudutaan kohti elämää omassa kodissa. Asumisen kolmas vaihe merkitsee siirtymistä itsenäiseen asumiseen, joko tukiasuntoon tai kaupungin vuokra-asuntoon. Myös asumisen kolmatta vaihetta tuetaan ainakin alkuvaiheessa Kivitaskusta käsin.

Vaikeus noudattaa sovittuja aikoja, asioiden kesken jättäminen ja pelko tart-

tua hoitamattomiin asioihin liittyy päihteiden käyttöön ja sen jälkeiseen aikaan. Kivitaskuyhteisössä asumisen aikana on tarkoitus saada sotkuiset raha-asiat, ”virastokammo” ja mahdolliset vaikeudet käyttää julkisia liikennevälineitä hallintaan. Kaikki asukkaat kertoivat näiden asioiden helpottuneen asumisaikana.

”Toi ruuanlaitto on semmonen, mitä mä en ole koskaan tehnyt elämässäni... On se ihan kiva, kun menee kotiin, osaa tehdä itselleen ruokaa ja vähän tietää, mitä kaupasta ostaa. Mullakin oli entisessä elämässä, no en mä viimeisinä vuosina syönyt juuri mitään, mutta jos sitä jotain teki, niin ehkä osti jonkun pitsan tai tämmöstä.”

Viisi kuukautta myöhemmin ruuanlaitto ja ostosten suunnittelu sujui jo hyvin. Rahankäytössä oli edelleen hankaluuksia, mutta ”kyllä tää on ollut mulle ehdottomasti oikea paikka just senkin takia, kun tää on kodinomainen. Tehdään itse ruokaa ja...”

”Kivitaskuun tullessa tuskin uskalsin mennä kauppaan. Osasin siivota ja pestä pyykkiä jo tullessani, mutta Kivitaskussa opin näiden asioiden merkityksen. Miten se vaikuttaa mun elämään ja olotilaan, että on siistiä, puhtaat vaatteet ja kohtalaisen terveellistä ruokaa.”

Edellä siteerattu mies oli jo useita kuukausia asunut tukiasunnossa varsin itsenäisesti. Käydessäni hänen luonaan vierailulla koti oli siisti ja hyvin hoidettu eikä arjen hallinta tuottanut ongelmia. Mies kertoi saaneensa Kivitaskusta ”melkein kaiken ja henkilökunta, varsinkin X, tuli niin tärkeäksi”. Hän arvosti erityisesti asuinyhteisössä saamaansa mahdollisuutta käsitellä tunteita, ”tunnetiloja”, koska päihdekuntoutusjakso ei ollut riittänyt tuskallisten kokemusten ja niistä nousevan ahdistuksen käsittelyyn. Asumisaika Kivitaskussa oli ollut vajaa vuosi, ja sitä oli edeltänyt laitostuntoutusjakso.

Turvallisuus oli sana, jota useat asukkaat käyttivät yhteisöä kuvatessaan. Asuinyhteisö koettiin turvalliseksi paikaksi opetella tunnistamaan ja ilmaisemaan tunteita ja sietämään vaikeita olotiloja. Ensimmäisistä Kivitaskun koettiin antavan turvaa vielä hauraaseen päihteettömyyteen ja alulla olevaan päihteettömän elämäntavan rakentamiseen, vahvistamiseen ja sisäistämiseen.

”Jos tarjottaisiin Espoon kaupungin asuntoa niin en ottais. Syynä ei välttämättä ole päihteet, vaan elämän hallitsemattomuudet. Osaisinko asua yksin?”

5.5 Vertaistuki asuinyhteisön arjessa

Kivitaskun virallisessa terminologiassa asukkaat on määritelty huume-kuntoutujiksi, mutta he eivät juurikaan itse käyttäneet tätä käsitettä, vaan puhuivat joko käyttäjistä, narkomaaneista tai addikteista. Asukkaiden näkökulmasta Kivitasku määrittyi lähinnä ”toipuvien narkomaanien asuinyhteisöksi”. Asukkaat jakoivat paljon asioita keskenään, sillä päihteettömyys ja pyrkimys sen sisäistämiseen osaksi elämäntapaa yhdisti heitä voimakkaasti. Asukkaiden keskuudessaan solmimat suhteet muodostivat vertaistuen, jota yleensä arvostettiin suuresti, määriteltiin jopa yhteisön arvokkaimmaksi asiaksi. Vertaistuen voi jakaa kahteen tasoon: ensinnäkin koko asukasyhteisössä rakentunut ja koko ajan uudelleen muotoutuva tuki ja toiseksi asukkaiden väliset kahdenkeskiset suhteet, joissa saatettiin jakaa hyvinkin henkilökohtaisia ja vaikeita asioita. Monet asukkaat kertoivat, että heillä oli yksi tai kaksi ihmistä yhteisössä, joiden kanssa keskustelivat henkilökohtaisista asioistaan. Vertaistuki toimi ympärivuorokautisesti.

"Lähetin yöllä tekstiviestin: Oletko valveilla? Ahdistaa. Tuli vastaus: mennään tupakalle."

Kaikki asukkaat kävivät tutkimusajankohtana 12 askeleen itseapuryhmissä ja he arvioivat näillä ryhmillä olevan keskeinen merkitys myös itsenäisessä asumisessa onnistumiselle. Ryhmäkokoontumisia on pääkaupunkiseudulla joka ilta tarjolla, ja useimmat asukkaat olivat löytäneet ryhmistä ystäviä, joiden kanssa viettivät myös vapaa-aikaa.

"Turhauduin niin paljon, että suunnittelin lähteväni diilaamaan ja varastamaan, että olis toimintaa, jotakin järjestäistä tekemistä. Tuli luovuttamisen fiilis, että mä en kuulu yhteiskuntaan, en osaa, että yhteiskunnan hommat ei ole mua varten, että olis kotoisampaa elää rikollisessa maailmassa..."

Asukkaista useimmilla ei ollut taustalla vankilakierrettä. Mikäli Kivitaskuyhteisö pystyy tukemaan nuoria asukkaitaan välttämään vankilaan johtavan huume- ja rikoskierteen, on jo pelkästään tämä merkittävä saavutus. Vaikka asukkaat eivät olleetkaan rikolliseen alakulttuuriin suuntautuneita, voidaan kuitenkin perustellusti sanoa, että asuinyhteisöllä on rikoskierrettä ennaltaehkäisevää merkitystä. Asumisaikana on onnistuttu edesauttamaan paitsi asukkaiden päihitteettömyyden vahvistumista myös heidän sijoittumistaan koulutukseen tai työelämään. Riittävän pitkäkestoiset, hyvin suunnitellut kuntoutusjatkumot, joista tuettu asuminen muodostaa yhden keskeisen osa-alueen, saattavat ennalta ehkäistä tai katkaista niin sanotun pyöröovisyndrooman eli vuodesta toiseen jatkuvan kiertelyn laitoksissa ja pohjimmaisilla asuntomarkkinoilla.

5.6 Asuinyhteisö kotina

Anni Vilkon (2001) käyttämä ilmaisu "riittävä koti" sopii hyvin myös Kivitaskuun. Asuinyhteisössä eletään rajallinen aika ja siellä asutaan tiettyä tarkoitusta varten. Ihmiset kiinnittyvät myös eriasteisesti paikkoihin, eivätkä kaikki asukkaat välttämättä edes halua kutsua Kivitaskua kodiksi. Useimmille asukkailleen asuinyhteisö kuitenkin merkitsi kotia, siellä on "kodintuntu", joka koostui omasta tilasta, merkityksellisistä ihmisistä ja yhdessä jaetuista arkisista tehtävistä. Kodin piiriin kuuluvien henkilöiden vuorovaikutuksella on suuri merkitys kodintunnon syntymisessä ja säilymisessä. Vaikka työntekijät eivät asukaan yhteisössä, on heidän merkityksensä erittäin keskeinen ihmisympäristön rakentumisessa. Yhteisön muuttamista tai ainakin jostakusta jäsenestä oli yleensä tullut hyvin läheinen. Erityisen merkityksellisiksi koettujen henkilöiden kanssa jaettiin henkilökohtaisia asioita. *"Luottamus omaan työntekijään ja joihinkin asukkaisiin on muodostunut hiljalleen."*

Useimmat asukkaat olivat analysoineet elämänhistoriaansa, erityisesti päihteidenkäyttöhistoriaa, hyvinkin perusteellisesti Kivitaskuun asettumista edeltäneessä pitkässä laitostuntoutuksessa. Asuinyhteisössä eli voimakkaasti aiempien vaiheiden hoitokäytännöt, joiden mukaisen ajattelutavan asukkaat olivat sisäistäneet. Erityisesti asumisen alkuvaiheessa hoitojakso oli vielä kovasti mielessä. Intensiivinen hoitojakso on hyvin poikkeuksellinen elämänvaihe, jossa jaetaan elämänhistoria muiden asiakkaiden kanssa. Kivitasku merkitsi asukkaille toisaalta kotia, toisaalta yhtä kuntoutusjatkumon vaihetta. Asuinyhteisöä verrattiin aiempaan laitostuntoutukseen.

"Kyllä täällä on enemmän kodintuntua kuin Myllyssä. Ehkä just sen takia, kun on oma huone ja tehdään itse ruuat. Kyllä tää enemmän koti on. Omaa elämää jo alkaa elää, mutta vielä on hirveästi töitä tehtävänä." Ja viisi kuukautta myöhemmin: "Kyllä tämä on ollut mulle ehdottomasti oikea paikka. Ehkä juuri senkin takia, kun tämä on kodinomainen..."

"Tällä hetkellä musta tuntuu, että ehdottomasti tää Kivitasku on tärkeämpi kuin noi ryhmät, jollain tavalla. Koska täällähän se tapahtuu kuitenkin se niin sanottu normaalielämä. Ryhmissähän sä puhut, siellä on semmonen teoria. Mutta täällä mä elän, olen, toimin omana itsenäni koko ajan."

Kivitaskuyhteisö on Espoon Diakoniasäätiön esitteessä määritelty päihdehoitoista tulevien ihmisten kodiksi. Myös asukkaat kokivat Kivitaskun kodikseen, huolimatta siitä, että yhteisössä asutaan tiettyä tarkoitusta varten ja väliaikaisesti. Mahdollisuus suhteellisen pitkäaikaiseen, ennalta rajaamattomaan asumiseen varmasti osaltaan mahdollistaa kotikokemuksen. Aiemmasta elämänhistoriasta johtuen Kivitasku saatettiin kokea hyvinkin voimakkaasti turvapaikaksi, tilaksi, jossa "sä voit olla turvassa, tykkäät olla siellä."

Kivitaskuyhteisössä asukkaita on enimmilläänkin kerrallaan vain 12. Näin työntekijöillä on hyvät edellytykset tutustua jokaiseen asukkaaseen ihmisenä ja perehtyä juuri hänen tilanteeseensa. Näin työn lähtökohdaksi tulee psykososiaalisen työn periaatteen mukaisesti "ihminen elämäntilanteessaan". Kerroessaan elämästään asukas samalla etsii vastausta kysymykseen "kuka olen" ja "millaiseksi haluan tulla". Päihteidenkäytöstä luopuessaan ihminen joutuu rakentamaan identiteettiään uudelleen. Uuden identiteetin muodostumisessa toisilla ihmisillä, niin vertaisilla kuin työntekijöillä, on suuri merkitys. Kuntoutumisen alkuvaiheessa identiteetti voi täytyä kokonaan sairauden kokemuksesta. Ajatukset liikkuvat vain päihderiippuvuudessa ja päihteistä irti pysymisessä. Kuntoutumisen edetessä elämään löytyy vähitellen yksilöllisiä sisältöjä ja näin rakentuu kunkin ihmisen oma tarina.

"Pelotti lähteä Kivitaskusta. Kaksi viimeistä kuukautta valmistauduttiin oman työntekijän kanssa muuttoon. Millainen tukiverkosto rakennetaan, mitä suunnitellaan, mietittiin A-klinikkakäyntejä. Pidettiin verkostopalavereja, joissa tukiasunto-ohjaajat kävivät."

5.7 Arviointia

Asuinyhteisöä kannattelevat ajattelumallit ovat päihdeettömyys ja yhteisöllisyys. Asukkaaksi tuleva ei voi olla ambivalentti suhteessa päihdeettömyyteen, ja hänen on kyettävä sopeutumaan yhteisöön. Väkivaltaisesti käyttäytyvä tai psyykkisesti sairas ihminen ei pysty elämään Kivitaskuyhteisössä. Yhteisöön hakeutuvan tulee olla sitoutunut hoitamaan päihdeongelmaansa, joten hänen täytyy tunnustaa olevansa päihderiippuvainen.

Kivitaskuyhteisö ei ole ensisijaisesti asunnottomuuteen vastaava tuetun asumisen muoto, vaan osa päihdekuntoutusjatkumoa. Tuki on integroitu kiinteäksi osaksi asumista erityisesti asumisen ensimmäisessä jaksossa. Myös toisessa, itsenäiseen asumiseen valmentavassa vaiheessa, henkilökunta on aamusta iltaan asukkaiden käytettävissä. Toisen vaiheen lopussa painopiste on asukkaan siirtymisessä itsenäiseen asumiseen. Kolmanteen asumisen vaiheeseen ehtineitä, itsenäisesti asuvia, oli tutkimuksen päättyessä vasta muutamia. Itsenäiseen asumiseen siirtyminen on odotettu, pelätty ja kriittinen vaihe. Kivitaskuyhteisössä

siihen on mahdollisuus huolellisesti ja pitkäjännitteisesti valmistautua. Tuki- verkosto rakennetaan asumisaikana, ja asukas saa rauhassa totutella tuleviin yhteistyökumppaneihinsa. Vaikka siirtymävaihe on tärkeä, ei sitä kuitenkaan tule dramatisoida eikä ylikorostaa riskejä. Asukkaat ovat aikuisia, pitkän kuntoutusjakson läpikäyneitä, eri elämänaalueitaan tavoitteellisesti työstäneitä ihmisiä. Retkahduskaan ei ole välttämättä elämän romahduttava katastrofi. Asukkailla on Kivitaskusta pois muuttaessaan aiempaa paljon paremmat edellytykset tunnistaa tilanne ja hakea apua. Valmius tunnistaa tuen tarve, pyytää ja vastaanottaa apua onkin yksi keskeisistä resursseista, millä asuinyhteisö asukkaansa varustaa.

Kivitaskussa tehtävää työtä voi kutsua psykososiaaliseksi työksi, jossa painopiste on yksilö- ja yhteisötasolla. Työn sisällölle luo pohjan pyrkimys ymmärtää asukasyhteisön rakennetta ja toimintaa sekä kutakin asukasta yhteisön osana ja yksilöllisessä elämäntilanteessaan. Yhteisössä toteutuva psykososiaalinen työ on ulottuvuudeltaan kolmenlaista. Ensinnäkin asukkaiden opastaminen arkielämän taidoissa, jotka karkeasti jakaantuvat kodinhoitoon ja asioitten hoitoon yhteiskunnan eri organisaatioissa. Tähän arjenhallintaan liittyvien taitojen opetteluun ja sisäistämiseen kytkeytyvät psykososiaalisen työn kaksi muuta ulottuvuutta: vuorovaikutustaitojen kehittäminen ja tunnetyö. Vuorovaikutustaidot vahvistuvat tekemällä toisten kanssa arkisia asioita. Yhteisössä vuorovaikutus painottuu sekä toiminnallisuuteen että keskusteluun. Yhteisen tekemisen kautta kukin asukas saa jatkuvasti kokemusta itsestään suhteessa muihin: omasta vaikutuksesta yhteisöön ja sen yksittäisiin jäseniin ja päinvastoin.

Kivitaskuyhteisön erityinen voimavara on asukkaiden ja työntekijöiden hyvä keskinäinen vuorovaikutus. Asukkaiden sitoutuminen suhteellisen pitkiin asumisaikoihin luo yhteisöön pitkäjännitteisyyttä ja levollisuutta vastakohtana päihdekulttuurin impulsiivisuudelle ja hajanaisuudelle. Riittävän pitkät asumisajat mahdollistavat työotteen, jonka kautta asukkaat saavat luottamusta siihen, että elämäntilanteeseen voi pitkäjännitteisellä työllä vaikuttaa sen sijaan, että asiat vain tapahtuvat ja ajaudutaan tilanteesta toiseen.

Yhteisöllisyydelle rakentuva työorientaatio on työntekijöille vaativa. Työtä luonnehtii läsnä olemuus, eivätkä työntekijät voi suojaautua kapeaan ammatilliseen rooliin. Yhteisöön on kertynyt paljon raskaita elämäkokemuksia sekä voimakkaita ja vaikeasti jäsennettäviä tunteita. Asukkailla on oltava oikeus voida yhteisössä huonosti ja myös ilmaista se. Eri yhteyksissä on korostettu huumeiden käyttäjien sosiaalista syrjäytymistä ja sen myötä painotettu, että kynnyksen huumeiden käyttäjiä palvelemaan yksiköihin on oltava matala. Kivitaskun asukkaat saivat useimmiten toimeentulotukea, asuinyhteisöön tullessaan he olivat työttömiä, monilta puuttui ammattikoulutus tai se oli jäänyt kesken. Yleensä asuntoa ei ollut, ja ihmissuhteet rajoittuivat entisiin tai nykyisiin päihteiden käyttäjiin. Voidaankin perustellusti sanoa, että asukkaiksi tulevat ovat useimmiten sosiaalis-taloudellisesti heikossa asemassa olevia, syrjäytymisuhan alla eläviä nuoria aikuisia.

Toisaalta voidaan kysyä, onko kynnys Kivitaskuun sittenkin melko korkea? Asukkaista useimmat olivat pitkäkestoisen päihdekuntoutuksen läpikäyneitä, hoitoon motivoituneita ja päihhteettömyyteen sitoutuneita nuoria ihmisiä, joilla ei ollut elämänhistoriassaan raskasta laitostaustaa, vankila- ja asunnottomuus- kierreitä tai ylitsepääsemättömiä velkasuhteita. Hyvin harvalla olivat suhteet lapsuudenperheeseen kokonaan poikki. Asukkaiden terveydentila oli pääsääntöisesti hyvä. Asukkaiden asenne sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisiin oli myönteinen, ja he olivat opintoihin ja työelämään suuntautuneita.

Kivitaskun ovi ei ole kaikille avoin, ehdoton kriteeri on päihhteettömyys ja osoitettu motivoituneisuus päihdeongelman hoitoon. Kivitaskuun ei kävellä hädän hetkellä ovesta sisään, vaan sinne tullaan, kuten eräs asukkaista asian osuvasti ilmaisi *"perusteellisen harkinnan tuloksena"*. Kiistatta Kivitaskuyhteisö valikoi asukkaitaan, ja työntekijöiden vastuu on suuri heidän päättäessään asu-

kasvalinnoista. Tutkimukseen osallistuneet neljätoista asukasta arvioivat kaikki hyötynensä yhteisössä asumisesta. Asuinyhteisö tarjosi luontevan ja turvallisen tuetun asumisen mahdollisuuden laitostuntoutuksen jälkeisille kuukausille. Asukkaiksi oli valikoitunut nuoria aikuisia, jotka tunnistivat ja tunnustivat avun tarpeen ja olivat sekä halukkaita että kykeneviä käyttämään hyväkseen Kivitaskun tarjoamia palveluja. Kaikki tutkimukseen osallistuneet asukkaat olivat tyytyväisiä saamaansa psykososiaaliseen tukeen, josta merkittävimmäksi nousi toisaalta asukasyhteisön tarjoama vertaistuki ja toisaalta erityisesti kriisitilanteissa ja tuskallisten elämäkokemusten käsittelyssä selkeyttäviksi ja huojentaviksi koetut keskustelut työntekijöiden kanssa.

Kivitaskuyhteisön rikkaus on sen arkisuudessa: kaupassakäynti, laskujen maksu ajallaan, siivous, omista vaatteista huolehtiminen, ajankäytön suunnittelu ja asioiden hoito muodostavat perustan, jota vasten keskustelut ja ryhmäkäynnit jäsentyvät osaksi elämäkokonaisuutta, joka on jokaisella asukkaalla omanlaisensa. Asuinyhteisö pystyy kiistatta tukemaan raskaasta päihderiippuvuudesta irti pyrkiviä nuoria aikuisia heidän ponnisteluissaan rakentaa uutta elämää. Kivitaskuyhteisöön on valikoitunut asukkaiksi nuoria miehiä ja naisia, jotka pysyvät hyötymään niin ammattilaisten tarjoamasta psykososiaalisesta tuesta kuin vertaistuesta ja tämän lisäksi myös itse tarjoamaan tukea toipumisprosessin eri vaiheissa oleville asuinkumppaneilleen. Asuinyhteisöön on rakentunut luottamuksen ja arkisen yhdessä tekemisen ilmapiiri, joka sallii myös yksityisyyden ja antaa tilaa asukkaiden keskinäisille eroavuuksille.

Tutkimukseen osallistuneet kolme naista ja yksitoista miestä ovat elämästään kertomalla kuvanneet, kuinka rikki reväistyä sisäistä maailmaa on mahdollista eheyttää ja etsiä elämälle uutta suuntaa. Ja siinä sivussa keitellä puuroa, täyttää pesukone ja pudistella matot.

Lähteet

- Granfelt, R. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Helsinki: Ympäristöministeriön julkaisu 613/2003.
- Granfelt, R. Päihteettömien päivien talo. Tutkimus Kivitaskuyhteisöstä asukkaiden tulkitsemana. Espoo: Espoon Diakoniasäätiö. 2004.
- Spångberg, J. Päivä kerrallaan... asunnottomien nuorten miesten elämää. Helsingin yliopisto: Sosiaali-työn pro gradu -tutkielma. 2000.
- Vilkko, A. Milloin on koti? Teoksessa Koti tieteiden risteyksessä. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 9. Helsingin yliopisto: Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos. 2001.

Polku omaan paikkaan - Helsinkiläisten asunnottomien prostituoitujen tuetun asumisen projekti

Kirsi Nousiainen

6.1 Aluksi

Polku omaan paikkaan –projektin taustalla on monia onnekkaita yhteensattumia. Eri tahot kiinnittivät huomiota asunnottomien tilanteeseen ja palvelujen laatuun 2000-luvun alussa. Muun muassa eduskunnan oikeusasiamies kehotti parantamaan asuntola-asumisen laatua, ympäristöministeriön johdolla alettiin toteuttaa hallituksen asunnottomuuden vähentämisohjelmaa ja Raha-automaattiyhdistys osoitti varoja asumispalveluja kehittäviin hankkeisiin. Helsingin kaupungin erityissosiaalitoimistolla oli asuntokantaa tarjottavana, mutta henkilöstöresurssit olivat vähäiset. Tästä syystä sosiaaliviraston erityissosiaalitoimistossa (Esto) etsittiin yhteistyökumppania palvelujen järjestämiseen tarjottuihin asuntoihin. Pro-tukipisteessä etsivän työn myötä havaittu vaikea prostituoitujen asunnottomuusongelma ja erityissosiaalitoimiston asuntotarjonta kohtasivat.

Prostituoitujen parissa on tehty työtä vuodesta 1990 lähtien Helsingin Diakonissalaitoksen toimesta. Marraskuussa 1996 perustettu yhdistys Pro-tukipiste ry. on jatkanut tätä työtä. Prostituoitujen neuvontapisteiden nimellä aloitettu toiminta muutettiin jo kolmen vuoden kuluttua Prostituoitujen tukipisteeksi, joka vastasi paremmin työn sisältöä. Arkipäivän työ oli prostituoitujen tukemista erilaisissa kysymyksissä ja elämäntilanteissa, ei ylhäältä ja ulkoapäin tulevaa neuvontaa. Sitten nimi lyhennettiin Pro-tukipisteeksi. Se kuvaa osaltaan myös työn sisällöllistä muuttumista. Myös muut seksityössä mukana olevat ovat alkaneet ottaa yhteyttä. Näitä ovat esimerkiksi puhelinseksityöntekijät, intiimihierojat ja stripparit.

Pro-tukipisteessä tehdään sekä ennaltaehkäisevää työtä, etsivää sosiaali- ja terveystyötä että päivystys ja vastaanottotoimintaa. Siinä pyritään mahdollisimman matalan kynnyksen toimintaan. Kadulla ja ravintoloissa tehtävä etsivä työ on yksi niistä työmuodoista, joissa kontakteja asiakkaisiin solmitaan. Etsivä työ tavoittaa keskimäärin arviolta noin 9-15 asiakasta/ilta. Kadulla käydään yhtenä iltana viikossa.

6.1.1 Prostituoitujen ja asunnottomuus

Prostituutio on ilmiö, josta on vaikea saada täsmällistä tietoa. Esimerkiksi Suomessa toimivien prostituoitujen määrää ei pystytäkään tarkkaan arvioimaan. Heistä valtaosa on naisia. Joidenkin arvioiden mukaan Helsingissä toimii kaikkiaan noin 1000-2000 prostituutia, joista murto-osa eli noin 50 toimii kaduilla. Muita kontaktien solmimispaikkoja ovat mm. ravintolat, lehti-ilmoitukset sekä internet. (Koskela ym. 2000.) Poliisin arvion mukaan 1990-luvun alkuvuosista alkaen lisääntynyt ja ammattimaistunut prostituutio on valtaosin ulkomailta ja etenkin Suomen lähi-alueilta tulleiden henkilöiden harjoittamaa (Leskinen, 2003). Myöskään prostitu-

oitujen asunnottomuudesta ei ole tarkkaa käsitystä. Prostituutiosta ilmiönä on tehty tutkimuksia, mutta asunnottomuuden kysymyksiin niissä ei ole kiinnitetty huomiota. (Ks. myös Kauppinen 2000.)

Prostituoitujen asunnottomuuteen liittyy piirteitä, jotka ovat ominaisia erityisesti tälle ryhmälle. Yksi sellainen on piiloasunnottomuus. Tämä tarkoittaa niitä naisia tai miehiä, jotka asuvat esimerkiksi parittajan, asiakkaan tai muun tuttavan yksityisiltä asuntomarkkinoilta vuokraamassa asunnossa. Kysymyksessä on monesti tilanne, jossa asukilla ei ole muuta vaihtoehtoa kalliin vuokran maksamiseen kuin tehdä seksityötä. Asunnottoman prostituoidun elämään liittyvät esimerkiksi tilapäiset oleskelut erilaisten tuttavien luona, asuntoloissa, rappukäytävissä, yleisissä vessoissa tai muissa julkisissa tiloissa. Kadulla työskentelevät prostituoidut saattavat olla liikkeellä tuntikausia, koska heillä ei ole paikkaa, missä voivat tyydyttää perustarpeitaan, kuten esimerkiksi lepoa ja peseytymistä.

Tämän tutkimuksen tehtävänä on arvioida helsinkiläisten asunnottomien prostituoitujen tukiasuttamis- ja tehostetun sosiaalityön hankkeen onnistumista. Pro-tukipisteen Polku omaan paikkaan -projekti aloitettiin 1.4.2003 ja se kestää vuoden 2005 loppuun. Tarve projektiin on noussut kadulla ja seksibaareissa tehtävän etsivän työn kautta tavoitettujen ihmisten tarpeista.

Hanketta rahoittaa Raha-automaattiyhdistys ja toteuttaa Pro-tukipiste ry. yhdessä Helsingin kaupungin sosiaaliviraston erityissosiaalitoimiston kanssa. Pro-tukipiste asuttaa kuuteen erityissosiaalitoimiston tukiasuntoon ehdottamia asunnon tarpeessa olevia helsinkiläisiä ja projektiin palkattu sosiaalityöntekijä vastaa asiakkaan käytännön tuesta ja kokoaa asutettavalle hänen tarvitsemansa verkoston. Projektin sosiaalityöntekijä on kiinteässä yhteistyössä sosiaaliviraston sosiaalityöntekijöiden kanssa. Ympäristöministeriö on osaltaan rahoittanut tämän arvioinnin toteuttamista.

Tämä raportti on välivaiheen selvitys projektin lähtökohdista ja siitä miten tähän mennessä on asuttamisessa ja siihen liittyvässä tehostetussa sosiaalityössä onnistuttu. Tutkimuksessa tuon esiin yksilöllisiä, yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä, joita Pro-tukipiste ry:n projektiin osallistuvien naisten asunnottomuuden ja yleisen syrjäytymisen taustalla on ja sitä, miten he kokevat elämänsä nyt kun heillä on asunto. Lisäksi kiinnitän huomiota projektissa tehtävän tehostetun sosiaalityön mahdollisuuksiin tukea näitä naisia muuttamaan elämänsä niin, että uudelleensyrjäytymisuhka poistuu.

6.1.2 Hankkeen lähtökohdat

”Projekti on lähtenyt meidän tarpeesta kun me ollaan nähty sitä ihmisten arkea ja se on ollut aika epäinhimillistä.”

Pro-tukipiste on pitkään jatkuneen kaduilla tekemänsä etsivän työn kautta onnistunut tavoittamaan lukuisia prostituoituja ja saavuttamaan sellaisen luottamuksen heidän parissaan, että he uskaltavat jakaa arkeensa liittyvää problematiikka työntekijöiden kanssa. Tämä on ollut edellytys sille, että tuntuma prostituoitujen ja seksityöntekijöiden elinoloihin on voinut syntyä. Asunnottomuuteen liittyvien kysymysten ratkaisemiseen Pro-tukipisteen kaltainen yhdistys tarvitsee yhteistyökumppanin, jolla on mahdollisuus käytännössä antaa asuntoja projektin käyttöön. Yhteistyökumppanina projektissa toimii Helsingin sosiaaliviraston erityissosiaalitoimisto, jonka tehtäviin kuuluu asunnottomien asumispalveluiden hoitaminen. Asunnot ovat Helsingin kaupungin hallinnoimia ja ne sijaitsevat hajautetusti eri puolilla Helsinkiä.

Projektissa on asutettu kuusi Helsingissä kirjoilla olevaa henkilöä, joista viisi

oli asunnotonta ja yhdellä oli taustalla vakava asumisongelma. Vakavalla asumisongelmalla tarkoitetaan erittäin kalliissa parittajan tai prostituoidun asiakkaan hallinnoimassa asunnossa asumista, johon prostituoidulla ei ole virallista sopimusta. Kolmella asutetulla on ulkomaalaistausta. Asunnon lisäksi henkilöille tarjotaan tehostetun sosiaalityön tukea. Pro-tukipisteeseen on palkattu yksi sosiaalityöntekijä toteuttamaan tätä työtä. Lisäksi yhdistyksellä on venäjän- ja vironkielentaitoisen työntekijän palveluja.

Pro-tukipisteen työntekijät kartoittivat asiakkaistaan asunnon tarpeessa olevat. Projektiin palkattu sosiaalityöntekijä valitsi yhdessä työryhmän kanssa asutettavat ja teki arviointihaastattelut heidän asumistarpeestaan ja -kyvystään itsenäiseen asumiseen. Monet haastatelluista olivat tuttuja entuudestaan kadulta etsivän työn kautta. Viisi asiakasta asutettiin vuoden 2003 aikana ja kuudes tammikuussa 2004. Yhteensä viisi muuta asiakasta on ollut asuttamisprojektissa jonottamassa asuntoa. Muutamia heistä haastateltiin alustavasti. Joidenkin asumistilanne ratkesi muilla keinoin, mutta osan asumistilanne on edelleen epätydyttävä.

Kriteereinä asunnon saamiselle oli helsinkiläisyys ja asunnottomuus tai vakava asumisongelma. Etukäteen oli pohdittu sitä riskiä, että työntekijän aika ja voimavarat eivät riittäisi, mikäli kaikki asutettavat olisivat aktiivisesti huumeita käyttäviä henkilöitä. Valittujen asutettujen joukkoon kuului kaksi naista, joilla ei ole päihdeongelmaa, yksi korvaushoidossa oleva ja kolme huumeita käyttävää.

Pro-tukipisteen työntekijä haastatteli aluksi hakijat, jolloin heidän asumishistoriansa ja toivomuksensa asumisen suhteen kartoitettiin. Lisäksi selvitettiin henkilön muuta elämänhistoriaa, kuten koulutusta, työssäkäyntiä sekä tulevaisuuden toiveita.

Yhteistyössä erityissosiaalitoimiston asuntoasiamiehen kanssa asiakkaille etsittiin sopivat asunnot ja tehtiin väliaikaiset vuokrasopimukset kuuden kuukauden ajaksi, jonka jälkeen vuokrasopimusten jatkamisesta päätetään erikseen. Asiakkaan taloudellinen tuki tarkistettiin asianmukaiseksi sosiaalityöntekijöiden kanssa ja siihen liittyviä kysymyksiä seurataan jatkuvasti. Lisäksi erityissosiaalitoimiston työntekijät järjestävät tarvittaessa asiakkaalle esimerkiksi päihdekuntoutusta yhteistyössä projektityöntekijän kanssa.

Koska osalla projektiin osallistuvista naisista on vakava huumeongelma, on yhtenä yhteistyötahona ollut myös A-klinikkasäätiön Helsingin terveysterveystapiste Vinkki, jonka toiminta kohdistuu suonensisäisiä huumeita käyttävien henkilöiden auttamiseen. Lisäksi yhteistyötä tehdään kaikkien niiden tahojen kanssa, jotka voivat olla mukana rakentamassa tukiverkkoa asiakkaan elämään.

Projektin tavoitteeksi asetettiin alun perin osallistujien asumisvalmiuksien vahvistaminen siten, että itsenäinen asuminen mahdollistuu. Toisena tavoitteena on tutkia asuttamisprosessin onnistumista. Pro-tukipiste korostaa asuttamisprosessissa tekijöitä, joiden ajatellaan olevan tarpeellisia minkä tahansa asunnottomien ryhmän kohdalla. Lähtökohta pitää sisällään ajatuksen ns. ”normaaliprosessista”. Ei siis haluta luoda erityisiä palveluita vain tietylle ryhmälle, koska se osaltaan vahvistaa asiakkaiden marginalisaatiota.

Se, mitä kaikkea itsenäisen asumisen tukeminen käytännössä tarkoittaa, vaihtelee yksilöllisesti asutettavan mukaan. Käytännössä se on pääasiallisesti tarkoittanut sosiaalityöntekijän viikoittaisia käyntejä asiakkaan kotona sekä muita tarvittavia tapaamisia. Näitä ovat etenkin käynnit viranomaisten luona ja siihen liittyvä muu tuki, kuten hakemusten teon opastaminen. Se on ollut myös uuteen asuinympäristöön tutustumista ja lähipalveluiden kartoittamista sekä niiden käyttöön opastamista. Sosiaalityöntekijä on työaikanaan asiakkaiden tavoitettavissa tarvittaessa myös puhelimitse.

Käytännössä tuen muodot ovat muokkautuneet projektin kuluessa kunkin asutetun tarpeiden mukaan. Paitsi tuen muodot, myös siihen tarvittava aika

vaihtelee sen mukaan, millaisiin kysymyksiin asumiseen ja oman elämän haltuunottoon liittyvä problematiikka liittyy. Oman elämän haltuunotolla tarkoitan tässä niitä muutokseen tähtääviä toimia, jotka vähimmillään auttavat asiakasta elämään omatoimisesti ilman tehostettua tukea.

Lopulliset tavoitteet eivät siten asetu ainoastaan asunnon saantiin, vaan juuri oman elämän haltuunottoon. Oman elämän haltuunoton käsite on läheinen elämönhallinnan käsitteelle. Elämönhallinnan käsitteestä poiketen oman elämän haltuunotto tuo selkeämmin esiin ajatuksen siitä, että elämä ei välttämättä ole täysin hallittavissa tai kontrolloitavissa. Tavoiteltavaa voi olla, että riittää kun kokee hallitsevansa vähimmäismäärän itselle tärkeitä asioita ja tulee toimeen ympäristönsä kanssa. Tämä pitää sisällään ajatuksen myös siitä, että ihmiset, jotka eivät pääse eroon esimerkiksi päihteistä tai prostituution harjoittamisesta, voisivat elää ihmisarvoista elämää, johon kuuluu koti ja vuorovaikutukseen perustuva tuki, mikäli sitä tarvitaan. Asunto on ainoastaan edellytys ja ensimmäinen askel siihen, että elämän haltuunottoa voi alkaa rakentaa. Sitä mukaa kuin muutkin asiat, esimerkiksi taloudellinen tuki, on saatu järjestykseen, on asiakkailta itselläänkin parempi mahdollisuus pohtia enemmän tulevaisuuttaan ja toiveitaan sen suhteen. Varsinainen tuki ja elämän haltuunoton rakentaminen alkaa vasta sitten kun on asunto, oma paikka.

Pohtiessaan projektin tavoitteita, Pro-tukipisteen työntekijä näkee asunnon välineenä tai ponnahduslautana muutokselle asiakkaan elämässä.

"Kyl ne (asiakkaat) varmaan haluaa pitää sen asunnon, kun ne on sen saanut, mutta se asunnon saaminen vapauttaa energiaa muutoksen haluamiseen. Kun on vakaat olosuhteet mistä lähtee ponnistaan, on pohja sille että voi lähteä miettimään, minkälaista elämä voisi olla. Et tuolla rappukäytävässä oo kauheesti voinut kelata sitä, että minkälaisen elämän mä haluaisin."

6.1.3 Projektiin osallistuvat naiset

Pro-tukipisteen asumisprojekti kohdistuu helsinkiläisiin, laaja-alaisesti oirehtiviin prostituutiota harjoittaviin naisiin, joilla on vaikeuksia itsenäisessä asumisessa ja joiden sijoittuminen asuntomarkkinoille on muutoinkin vaikeaa. Asutettavaksi valitut naiset ovat iältään 23-53-vuotiaita. Heistä kolme on syntyjään suomalaisia ja kolme on syntynyt entisen Neuvostoliiton alueella. He ovat tulleet Suomeen joko lapsena tai aikuisena. Kolme kuudesta naisesta on äitejä. Heidän lapsensa eivät asu heidän luonaan, koska he ovat aikuisia, sijoitettuna tai kuolleet. Osalla naisista on takanaan avioliittoja. Kolmella naisista on ammattikoulutus ja kokemusta kyseisessä ammatissa toimimisesta. Kolmella naisella ei ole minkäänlaista ammattikoulutusta ja näistä ainoastaan yhdellä on työhistoriaa. Kolme naisista on aloittanut prostituution jo nuoruusikäisenä.

Yhteistä naisille on se, että he ovat elämänsä aikana asuneet useissa eri paikoissa ja asunnoissa. Tarkkaa lukumäärää on vaikea määritellä, koska asunnottomuusjaksojen aikana kukin on saattanut asua tai oleilla useammassakin paikassa joko tuttavien luona, asuntoloissa tai esimerkiksi asiakkaiden nimissään vuokraamissa asunnoissa. Esimerkiksi yksi haastateltu on 23 ikävuotensa aikana asunut tai oleillut vähintään 12 eri paikassa. Tästäkin kuitenkin puuttuu joitakin asunnottomuusjaksojen aikana olleita tilapäisasuntoja. Enimmillään määrä voi nousta yli 16:een 23 ikävuoden aikana. Naisten kohdalla on myös tyypillistä, että he ovat jo lapsuudessaan muuttaneet useita kertoja. Enimmillään näitä muuttoja yhden naisen kohdalla ennen 18 vuoden ikää on ollut kymmenen. Näistä yhdeksän on sijoituksia lastensuojelun sijaishuollon paikkoihin. Neljällä on ollut yksi tai useampia sijoituksia. Sijoituksia lastensuojelulaitoksiin tai perheisiin on

sekä suomalais- että ulkomaalaistaustaisilla naisilla.

6.1.4 Tutkimustehtävän suorittaminen

Tutkimustehtävä on kaksiulotteinen. Tarkoituksena on selvittää millä tavoin tukiasuttaminen on asiakkaiden näkökulmasta onnistunut. Toinen painopiste on toteutetun asuttamisen ja tehostetun sosiaalityön työprosessin toimivuus käytännössä. Tarkasteltavana ovat tällöin onnistumiset ja mahdolliset solmukohdat. Tähän liittyy yhteistyö muiden mukana olevien tahojen kanssa. Näiden kysymysten pohjalta tarkoituksena on kehittää toimiva asuttamisen työskentelymalli vaikeasti asutettaville henkilöille.

Tutkimusaineisto koostuu haastatteluista. Olen haastatellut kaikki kuusi asutettua naista kahteen kertaan. Ensimmäiset haastattelut tein elämäkertahaastattelun periaatteella ja toiset teemahaastatteluna strukturoidusti. Elämäkertahaastattelussa rakennettiin keskustellen haastateltavan elämäntarina siten, että elämäkertomuksen juoni rakentui asumishistorian ympärille. Asunnottomuuden kysymysten äärellä olen pitänyt tärkeänä selvittää, minkälainen historia kunkin naisen omaan asumiseen tai asunnottomuuteen liittyy. Asumishistoria on kiinnittänyt kunkin naisen elämäkertomusta myös muihin elämäntapahtumiin, jotka liittyvät jollakin tavoin merkittävästi erilaisiin asumis- ja elämänvaiheisiin. Myös näillä elämäntapahtumilla on oma merkityksensä asunnottomuuden taustalla, joskaan tässä tutkimuksessa ei ole mahdollista tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä niistä syinä asunnottomuudelle. Lähtökohtana tutkimuksessa on käsitys, että sekä rakenteelliset yhteiskunnalliset, kulttuuriset merkitykset että yksilölliset elämäntapahtumiin liittyvät kysymykset vaikuttavat yhteen kietoutuneina asumiseen ja asunnottomuuteen liittyvissä kysymyksissä (ks. myös Avramov, 1999). Asunnottomuus sosiaalisena ja yksilöllisenä ongelmana ei koskaan ole erillinen, muusta elämästä irrallinen ilmiö. Riitta Granfeltin (2003) mukaan asuminen on tapa olla yhteiskunnassa ja maailmassa, eikä asumisesta ja omasta asumishistoriasta voi kertoa ilman yhteyttä muihin elämänalueisiin.

Naisten toinen haastattelukerta perustui keskusteluun asumisen ja tuen teemoista. Tarkoituksena oli selvittää siinä vaiheessa, kun asumista oli jatkunut jo joitakin kuukausia - pisimmillään yhden naisen kohdalla 19 kuukautta ja lyhimmillään 9 kuukautta - miten asuminen ja elämänhallinnan muutos on onnistunut ja mitä ovat olleet ongelmakohtia, onko saatu tuki ollut riittävää ja oikeanlaista sekä mitä muuta tukea tarvitaan.

Toinen haastatteluaineisto koostuu projektissa toimivien työntekijöiden haastatteluista. Nämä työntekijät ovat Pro-tukipisteestä (3), erityissosiaalitoimistosta (5) sekä terveysneuvontapiste Vinkistä (1). Perusteena juuri näiden työntekijöiden haastatteluun on se, että he käytännössä kohtaavat asutettuja naisia ja pystyvät seuraamaan tarkimmin asumisen onnistumista ja työtavan toimivuutta sekä pulmakohtia. Lisäksi olen haastatellut yhden Pro-tukipisteen hallituksen jäsenen, joka projektin alkaessa toimi Helsingin kaupungin sosiaaliviraston erityispalvelujohtajana.

Suurin osa haastatteluista on äänitetty ja litteroitu. Kahden työntekijän haastatteluista on tehty kirjalliset muistiinpanot. Ensimmäinen haastattelu tehtiin lokakuussa 2003 ja viimeinen marraskuussa 2004.

Haastattelujen toteutus

Kaksi naista on haastateltu heidän omassa kodissaan ja neljä Pro-tukipisteen tiloissa. Kaikissa haastatteluissa on ollut mukana Pro-tukipisteen tehostettua sosiaali-

työtä tekevä työntekijä. Lähtökohtana tälle järjestelylle oli ensisijaisesti helpottaa naisten osallistumista haastatteluihin tutun ja luotettavan työntekijän läsnäololla. Työnjako sovittiin alun perin niin, että työntekijä on läsnä ja voi halutessaan myös puuttua keskustelun kulkuun. Tutkijana pidin tätä hyvänä siksi, että tietoni ja kokemukseni prostituutiosta olivat hyvin vähäiset ja arvelin työntekijän voivan tuoda esiin joitakin kysymyksiä, joita en ehkä ymmärtäisi kysyä, mutta jotka voisivat olla oleellisen tärkeitä.

Tällainen yhteistyö osoittautuikin hedelmälliseksi uskoakseni kaikkien osapuolten kannalta. Jo ensimmäisen haastattelun jälkeen oli ilmeistä, että naisten elämäнкertomuksissa tuli esiin asioita ja tapahtumia, joista Pro-tukipisteen työntekijä ei ollut tietoinen. Syntyikin ajatus elämäнкertomusten ja haastattelussa tuotettujen asumishistorioiden hyödyntämisestä naisten kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Sosiaalityö ihmisten kanssa, joilla on vaikeita ja traumaattisia kokemuksia, on usein identiteettityötä, jota on mahdollista tehdä elämäнкertomuksia tai -historioita hyväksi käyttäen.

Asunto ja koti ihmisen elämän perusedellytyksinä voivat olla niin itsestään selviä, että silloin kun itse ei ole kokenut asunnottomuutta, on ehkä vaikeaa hahmottaa ja ymmärtää sen mukanaan tuomia kaikkeen elämiseen liittyviä vaikeuksia. Haastatteluja tehdessäni koin tämän monesti. Huolimatta pyrkimyksistäni ja halustani empaattiseen kuunteluun ja ymmärtävään tutkimusotteeseen, huomasin jälkeinpäin tehneeni kysymyksiä sellaisen ihmisen positioista, jolle asunnottomuus on vierasta. Kysyin esimerkiksi yhdeltä naisista, miten hänen elämänsä on muuttunut tukiasunnon saamisen jälkeen. Hänen vastattuaan, että asunnon on ollut paljon apua, perään vielä että minkälaista apua. Nainen, joka nuoresta iästään huolimatta on elänyt kadulla ja ollut tulkintani mukaan jokseenkin koditon suurimman osan elämästänsä vastaa: *"No, onhan se nyt aina kivempi mennä omaan kotiin kuin mihinkään rappukäytäviin."* Tämän lauseen äärellä olen ollut sanaton tätä tutkimusta tehdessäni.

Aineiston analysointi

Asuminen, elämän haltuunotto ja niiden tukeminen ovat tämän tutkimuksen keskiössä. Asutettujen naisten haastatteluissa olen lähtenyt kerimään auki asunnottomuuteen ja asumiseen liittyviä kysymyksiä laajemmin kodittomuuden ja kodin käsitteiden näkökulmasta. Myöhemmin tehty strukturoitu haastattelu on keskittynyt naisten omiin arvioihin asumisesta ja saadusta tuesta sekä tulevaisuuteen suuntaavista näkemyksistä, joista olen koostanut yhteneviä ja eroavia näkökulmia.

Poimin ainoastaan hyvin lyhyitä otteita kunkin naisen kertomuksesta. En ole lisännyt mitään tunnistetietoja eri naisilta poimittuihin otteisiin, jotta eri katkelmia ei ole mahdollista yhdistää toisiinsa. Naisilla on myös paljon samantapaisia elämäntapahtumia, mikä osaltaan vaikuttaa siihen, että useat otteet voisivat olla poimittuja lähes kenen tahansa elämäнкertomuksesta. Jotkut naiset ovat tuoneet esiin, että tunnistettavuus voi tuottaa heidän elämänsä hankaluuksia.

Työntekijöiden haastatteluissa olen kiinnittänyt huomiota sellaisiin teemoihin, jotka kuvaavat asuttamisen ja tehostetun sosiaalityön prosessia. Pro-tukipisteen hallituksen jäsenen haastattelu on toiminut pääasiassa projektin lähtökohtien ymmärtämisessä ja asunnottomien kanssa tehtävään sosiaalityöhön liittyvien ajatusten reflektiona.

6.2 Asunnottomuuden sisältöjä

6.2.1 Juurettomuus, prostituutio, päihteet ja köyhyys

Tukiasuntoihin asutettujen naisten koko elämänhistoriaa asumishistorian ohella voi luonnehtia rikkonaiseksi tai jopa rikkinäiseksi. Lastensuojeluhistoria neljällä naisella kuudesta on tästä yksi osoitus. Sijoitusten taustalla on vanhempien vakavaa päihteidenkäyttöä ja siitä johtunutta eri tavoin ilmennyttä turvattomuutta lapsen elämässä. Tällaisia ovat olleet kiertely paikasta toiseen, vanhemman vaihtuvat kumppanit, parisuhde- tai lapseen kohdistunut väkivalta, hylkäämiset, vanhempien vankilatuomiot tai kuolemat.

"Ihan tosi pienestä pitäen on ... muutettu tosi paljon paikasta toiseen."

"Mä aloin enemmän ja enemmän juoda. Mun äiti alkoi kanssa viettään alkoholipireissä enemmän aikaansa ... ja miehiä ... ja ne oli väkivaltaisia. Ja se usutti niitä mun kimppuun. Mä en viihtynyt kotona sen takia."

"No (minut) vietiin lastenkotiin, kun mä olin kahdeksan [...] kun mun äiti joi niin paljon."

Naisten elämän kulussa paikasta toiseen kulkeminen on mahdollista nähdä juurettomuutena, joka estää tai voi ainakin vaikeuttaa kiinnittymistä paikkaan ja kotiin. Monet tutkijat (esim. Young, 1997) tuovat esiin kodin tärkeän merkityksen sekä ihmisarvon että identiteetin rakentumisen kannalta.

Neljä naisista on aloittanut päihteiden käytön jo lapsena tai nuorena. Se on alkanut esimerkiksi 12-vuotiaana suhteellisen säännöllisenä alkoholin käyttönä, josta on ennen aikuisikää siirrytty huumeidenkäyttöön. Se on voinut alkaa myös suoraan pilven polttamisena, josta on siirrytty kovempiin aineisiin eli amfetamiiniin ja heroiniin.

"Yläasteella aloin ryypätä joka viikonloppu."

"Kun olin 14-15, olin jo kokeillu pilvee."

"Yhden mun kaverin kanssa kun oltiin kesällä (16-vuotiaana) tua keskustassa, niin joku tarjos, niin sit... Ei meillä ollut ketään, että me ois tunnettu, ketä käyttää. Mut sit me ruvettiin kimpassa jostain kyseleen."

Naisten päätyminen kadulle tarjoamaan seksipalveluita johtuu kaikilla haastattelimillani huumeita käyttävillä naisilla tarpeesta saada rahaa huumeiden hankintaan. Naiset eivät muutoin ole kertoneet kovin paljon lähtökohdistaan tai toiminnastaan prostituoituna.

"Se oli oikeestaan ihan sattumaa. Kun oltiin steissillä kerran, niin yksi mies tuli, että jos me tai hän tekis itselleen jotain... ja me saatiin siitä niin paljon rahaa, et me ajateltiin että täähän on helppo homma. Meillä oli tietyt rajat, että niin pitkälle ja näin pitkälle ei mennä, mut se alko lipsuun kun aineiden tarve ja rahan tarve kasvoi."

"Kun jostain piti kumminkin saada rahaa. Enkä mä mitään rikoksia osaa, enkä edes halua tehdä."

Kaksi naisista ei ole myynyt seksipalveluita kadulla, vaan on hankkinut asiakkaat muilla keinoin. Näiden naisten kohdalla rahattomuus ja asunnottomuus ovat olleet pääasialliset syyt seksipalveluiden myymiseen. He eivät kuitenkaan ole onnistuneet tai kyenneet esimerkiksi itse hankkimaan asuntoa itselleen vaan ovat asuneet paitsi tuttavien luona, myös esimerkiksi miesasiakkaiden vuokraamissa asunnoissa.

Kaikkien kuuden naisen kohdalla prostituution aloittamisen pohjimmainen lähtökohta on ollut köyhyys ja asunnottomuus. Näin siitä huolimatta, että osalla heistä on ollut erityinen rahan tarve myös huumeiden hankintaan. Naisten prostituoitioon hakeutumisen syynä globaalisti ja myös siihen liittyvään yhä enenevään maasta toiseen muuttamiseen, on Susanne Thorbekin (2002) mukaan juuri naisten köyhyys. Yksilöllisinä prostituoitioon hakeutumisen syinä Thorbek mainitsee lisäksi perhekriisit, joihin sisältyy väkivalta. Parisuhdeväkivaltaa voidaan nähdäkseni kuitenkin yhtälailla, kuin köyhyyttäkin pitää laajana yhteiskunnallisena ja kulttuurisena naisten elämään liittyvänä ilmiönä.

6.2.2 Elämä kadulla

Asunnottomuus kunkin naisen kohdalla on kestänyt noin viidestä kuuteen vuotta. Kadulla työskennelleiden naisten asunnottomuusjaksot ovat sisältäneet aikoja, jolloin heillä ei ole ollut minkäänlaista asuntoa tai muuta paikkaa tukikohtanaan. He ovat yöpyneet muun muassa rapuissa, yleisissä vessoissa ja bussipysäkeillä. Tällaisiin jaksoihin liittyy jopa vuorokausien valvomisia.

"Kun sä joudut olemaan liikkeellä koko ajan, että sulla ei oo paikkaa missä nukkua. Kalkersissa saa olla lämpimässä, mutta siellä ei saa olla makuuasennossa. Mulla meni silloin ensimmäisenä talvena ensimmäinen kuukausi niin, että mä en ollut makuuasennossa. Mä olen nukahtanut esimerkiksi seisovilleni."

"Kun oli kadulla, oli niin harvoja tilaisuuksia nukkua, että kaman käyttö auttoi siinä, että jaksaa olla pystyssä ja kulkea."

"Välillä on joutunut kulkeen koko yön ja sit päivällä mennä johonkin yleisvessaan, että on saanut nukkuu edes pari tuntia."

Elämä kadulla on jo fyysisesti niin rankkaa, että ilman huumausaineita siitä näyttäisi olevan vaikeaa selviytyä. Huumeet eivät auta pelkästään valvomaan ja pysymään liikkeellä. Ne auttavat myös alentamaan kynnystä seksipalveluiden tarjoamiseen ja antamiseen.

"Se alentaa kynnystä mennä tonne (kadulle) – on huomattavasti helpompaa silloin."

Prostituutiota koskevissa tutkimuksissa tuodaan esiin monesti siihen liittyvä naiseen kohdistuva väkivallan uhka. Jaana Kauppinen (2000) selvityksessä, jossa on haastateltu 40 Pro-tukipisteen asiakasta, 45 % ilmoittaa kokeneensa jonkinlaista väkivaltaa asiakassuhteissaan. 26 % haastatelluista on kokenut fyysistä väkivaltaa. Tämän tutkimuksen naisten haastatteluissa sivuttiin myös väkivallan uhkaa ja naisten omaa kokemusta siitä. Väkivallan uhkan mahdollisuus tunnistettiin, mutta toisaalta haastattelemani naiset eivät kertoneet kokemistaan väkivaltatilanteista. Päinvastoin he eivät pitäneet sitä kovin todennäköisenä mahdollisuutena.

"Tulla kadulle myymään ilman mitään turvaverkkoo, mihin tipahtaa..."

"Mä olin niin totaalisen yksin siinä vaiheessa. Mulla ei ollut ketään muuta kuin oma itteni. Jos sä olet heikko, niin iskijöitä on tulossa joka suunnasta."

"Itsemurhariski on suuri. Olen itse ollut sillä rajalla. Ei olis tarvinnut kovin suurta tönäisyyä."

Toisaalta katu voi olla myös turva tai pienempi uhka kuin koti. Silloin kun nainen elää väkivaltaisessa parisuhteessa voi kotona olemiseenkin liittyä suuri riski. Kadulle voi myös paeta ja kadota.

Väkivallan uhka voi tuottaa selviytymiskeinoja, joiden avulla uhkaa voi ainakin vähentää. Yksi naisista kertoo olevansa sosiaalinen ja kiltti kaikille. Kohteliaisuudella voi välttää joitakin tilanteita esimerkiksi silloin, kun yöpyy tuntemattomien päihtyneiden miesten kanssa samassa rappukäytävässä. Kaupunkitilaa naisten kokeman pelon näkökulmasta tutkinut Hille Koskela (1999) tuo samoin esiin, kuinka naiset ovat kykeneviä selviytymään potentiaalisesta uhasta sosiaalisten taitojensa avulla. Kodittomuuden tilassa kadulla identiteetin rakentaminen pohjautuu sellaisten välineiden varaan, joiden avulla on mahdollista selviytyä. Välineet voivat olla joko sisäisiä tai ulkoisia.

"Se on hullua, jos mun itsetunto on vahvistunut, niin se ei oo vahvistunut positii-visessa mielessä. Niin kuin pahalla sisulla..."

"Osittain mä olen ollut kadulla sen takia, että mä saan kamaa, mutta se ei ole ainoa syy. Kama on auttanut mua pysymään hengissä."

6.2.3 Koti ja sen rakentaminen

Haastatellut naiset eivät käytä juuri lainkaan tai käyttävät vain hyvin harvoin sanaa "koti". Yhden naisen haastattelussa koti sana esiintyy pääasiassa lastenkodin, vastaanottokodin tai muun saman tapaisen yhteydessä. Vaikka yritin tarjota hänelle kysymyksilläni kyseistä sanaa, ei hän siihen tarttunut. Ainoa kerta, jolloin hän mainitsee oma-aloitteisesti koti sanan, on kuitenkin yhteydessä, joka tuottaa yhdessä lauseessa sanalle vahvan merkityksen. Hänen lausahduksensa, johon jo viittasin, sisältää niitä arjen itsestään selviä tekijöitä, jotka tekevät kodista merkityksellisen kullekin ihmiselle. Arjen toimintojen merkitys korostuu asunnottoman ja kodittoman ihmisen kohdalla.

"No, onhan se nyt aina kivempi mennä omaan kotiin kuin mihinkään rappukäytävään."

Uni ja lepo, sekä niihin liittyvät tarpeet ja merkitykset ihmiselle tulevat hyvin esiin naisten elämänkertomuksissa. Olen kiinnittänyt samaan seikkaan huomiota myös aikaisemmassa tutkimuksessani (Nousiainen, 2004), jossa juuri unen ja levon häiriintyminen tekee kodista ahdistavan tilan. Naisten kohdalla tämä liittyy erityisesti pari- ja perhesuhdeväkivaltaan, joka usein tapahtuu öiseen aikaan ja kodissa. Unen ja valveen välinen aika ja tila häiriintyy ja samalla se vaikuttaa kodin merkityksen muuttumiseen levon tyyssijasta ahdistuksen ja väkivallan uhkan tilaksi (ks. myös Husso, 2003).

Yksi naisista kertoo tarkemmin kodin piirissä kokemastaan väkivallasta parisuhteessaan. Parisuhdeväkivalta, jossa väkivallan tekijä on läheinen ihminen, vaikuttaa syvästi uhrin minäkuvaan ja itsetuntoon.

"Vuosia oli niin, että mä olin, että anteeksi että olen olemassa. Mä kävin päässäni läpi listoja, että olenko mä tehnyt kaiken, ettei hän pääse mistään sanoon. Oli aikoja, kun mä en uskaltanut mennä kotiin ilman viinapulloa..."

Kodin piirissä tapahtuvasta väkivallasta eroon päässyt nainen joutuu usein rakentamaan itseään ja maailmankuvaansa uudelleen pala palalta. Katu identiteetin rakentamisen tilana ei liene kuitenkaan paras mahdollinen. Identiteetin rakentaminen tapahtuu vuorovaikutussuhteissa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa arkisissa käytännöissä. Katuelämän identiteettiä murentavaan ulottuvuuteen kiinnittää huomiota myös Riitta Granfelt (2003) tutkimuksessaan asunnottomista vapautuvista vangeista. Hän toteaa, että katuelämään sisältyy äärimmäinen syrjäytyminen kaikesta normaaliin elämään liittyvästä.

Tukiasunto – koti

Tutkimusprosessin aikana minulla oli mahdollisuus käydä kolmen naisen tukiasunnossa. Näistä kahdessa tehtiin haastattelu. Yksi naisista ei ollut kotona siitä huolimatta, että haastattelusta oli etukäteen sovittu. Kävimme yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa kuitenkin sisällä asunnossa jättämässä naiselle viestimme siitä, että olimme häntä tavoitelleet. Tukiasuttamisprojektin työskentelytapoihin kuuluu se, että sosiaalityöntekijällä on avain joidenkin nuorempien, enemmän tukea tarvitsevien asutettavien asuntoihin ja hän voi sitä käyttää yhteisen sopimuksen mukaan.

Jokaisessa asunnossa oli persoonallinen tuntu, joka kertoi jotain asukkaastaan. Erityisesti mieleeni on jäänyt vierailu kotiin, jossa heti ovelta tunki astuvansa kokonaisvaltaiseen, kaikkia aisteja stimuloivaan tilaan. Haastattelussa nainen toi esiin, miten hän on elämässään joutunut jättämään taakseen kauneutta ja muuttamaan olosuhteisiin, jotka ovat olleet ahdistavia, lisänneet masentuneisuutta ja johtaneet äärimmillään itsemurhayritykseen. Kotiin liittyvät merkitykset tulivat tämän naisen kohdalla esiin siinä, miten hän ilmaisi niin kehollaan kuin sanoillaankin tyytyväisyyttään ja iloaan saamastaan asunnosta. Pro-tukipisteen sosiaalityöntekijöitä, joita haastattelussa oli läsnä kaksi, nainen luonnehti enkeleiksi. Erilaisiin elämäntapahtumiin liittyvät ihmiset voivat saada symbolisia merkityksiä, jotka kuvaavat kokijan tunteita ja tapahtumien merkittävyyttä ihmiselle ja hänen identiteetilleen.

Kun kotiin liittyviä muistoja on vähän tai ei lainkaan tai ne ovat pääosin ikäviä, kuten esimerkiksi vanhempien juomiseen, perheväkivaltaan tms. liittyviä, voi olla etteivät palaset, joista koti syntyy, löydy välittömästi. Koti ei muodostu ainoastaan seinistä, ja sinne eri tavoin sijoitetuista esineistä. Se syntyy arkisista käytännöistä (Korvela, 2003; myös Nousiainen, 2004) sekä vuorovaikutussuhteista. Toisaalta kodin rakentumiseen vaikuttavat myös kulttuuriset tekijät, jotka luovat merkityssisältöjä erilaisille ilmiöille ja asioille.

"Oma sänky. Oma katto, ettei joudu rapuissa nukkuun tai ihme luukuissa... Se että on oma sänky ja oma tahto. Että mä olen se, joka täällä määrää ja voi olla niin kuin itse haluaa. Kunhan ei häiritse naapureita. Enkä mä oo häirinytkään."

Haastattelukatkelmassa tulee esiin niitä elementtejä, jotka kodissa ovat tärkeitä. Kun elämänhistorian aikana kotiin on liittynyt tulemista kohdelluksi kaltoin, voi itsemääräämisoikeuden kokeminen olla identiteetin rakentamisenkin kannalta olennaisen tärkeää. Toinen kotiin liittyvä tekijä, jota kattokin hyvin symboloi, on rauha ja turva. Se, että haastateltu pitää tärkeänä elää siten, ettei häiritse

naapureitaan merkitsee samanaikaisesti käännteistä asiaa: halua elää rauhassa ilman muiden aiheuttamaa häiriötä. Katto on merkinä siitä, että henkilöllä on oma tila, johon muilla ei ole pääsyä ilman omaa suostumusta.

Koti voi muodostua vähäisilläkin, perustarpeisiin liittyvillä tekijöillä. Yhdeltä haastateltavalta kysyessäni, onko hän saanut mielestään laitettua asunnon sellaiseksi kuin hän toivoo kotinsa olevan, hän vastasi:

"Oon mä nyt aika paljon. Sohvan ja pöydän. Tuolit ja telkkari. Astioita, joita mä oon joskus saanut rippilahjaksi ja... Tommoset perusjutut ainakin. Lakanoita ja semmoisia."

Siirtyessään paikasta toiseen ihmiset monesti kuljettavat mukanaan esineitä ja tavaroita menneiltä vuosilta. Tämä nainen pystyi rakentamaan tällaista jatkuvuutta rippilahjaksi saamiensa astioiden myötä. (Ks. Young, 1993.)

Ympärillä olevat puitteet ovat kuitenkin vain yksi tekijä, mitkä tekevät asunnosta kodin. Arkiset toiminnot kuuluvat kotiin ja niiden suorittaminen asunnottomana olleelle voi myös tuottaa suurta iloa. On tärkeää, että on oma paikka, josta voi tehdä oman näköisensä.

6.3 Asumisen tukeminen sosiaalityönä

"Se minkä on tässä vuosien varrella oppinut, on se, että on hirveen helppo sanoa kun kuuntelee jostain kaukaa jotain tarinaa... että tämmönen maailman pitäis olla. Mut sit kun kuitenkin näkee maailmaa, missä ihmiset yrittää parhain päin jotenkin tulla toimeen tai jotenkin elää, niin ei mulla oo mitään tarvetta lähteä opettamaan millaista on hyvä elämä kaikille. Ei semmosta oo olemassa. Mun elämä on semmosta, että mä teen siitä semmosta että se on mielekästä."

"Kyllä nekin (asiakkaat) jotain mieltä etsii. Ei mulla oo mitään varaa sanoa niille. Mä voin kysyä, että voisko tän tehdä toisin ja ne voi olla sitä mieltä että ei voi. Tai sitten että kyllä sen voi tehdä monta kertaa paremmin mut hän ei kykene siihen nyt. Se on erittäin hyvä vastaus."

Projektissa mukana olevat työntekijät korostavat työnsä lähtökohtana ajatusta, että jokaisella ihmisellä on oltava oikeus omaan asuntoon ja omaan paikkaan. Näin pitäisi olla myös niillä, joille asuminen tuottaa vaikeuksia. Vaikeasti asutettavien henkilöiden osalta keskeinen kysymys on, miten järjestetään riittävä tuki asumisen turvaamiseksi. Tuetun asumisen malleja on monia, mutta yhteistä tuen sisällöille on pitkälti ajatus siitä, että tuki sisältää sekä käytännön arjen opettelua että psykososiaalista tukea. Nämä ovat tuen muotoja, joita puolestaan voidaan toteuttaa joko kahdenvälisessä vuorovaikutuksessa tai erilaisten yhteisöjen tukena. (Karjalainen, 2001; Pitkänen, 2004; Heinonen, 1997.) Tässä työssä tuki tapahtuu kahdenvälisenä vuorovaikutuksena.

Pekka Karjalainen (2001) toteaa asumisen tukemisen tehostetun sosiaalityön mallin sisältävän neljä ulottuvuutta: 1) työntekijöiden ammattimainen ote ja hankittu luottamus 2) arkielämän tasolta lähtevä toiminta, 3) fyysisen ja henkisen kunnon kohentaminen ja identiteetin muutostyö sekä 4) projektin jälkeisen tukiverkon luominen.

Nämä ovat kaikki myös tämän tutkimusprosessin aikana esiin nousseita kysymyksiä. Kysymys ammattitaidosta kiertyy kysymykseen siitä, mistä löytyy eniten ymmärrystä ja tietoa juuri kysymyksessä olevan ryhmän elämäolosuhteista ja avun tarpeesta. Tällä on merkitystä silloin, kun luodaan suhdetta avun

tarvitsijaan, asiakkaaseen. Se on luottamuksellisen suhteen yksi perusta. Se on merkittävä tekijä myös viranomais- ym. yhteistyön perustana, kun mietitään työnjakoa. Useissa asumisen tukemista koskevissa raporteissa on tuotu esiin, miten pitkään kodittomina eläneillä ihmisillä on saattanut kadota taito hoitaa normaaleja arkirutiineita sekä hallita tukiverkostoja oikean avun löytämiseksi. Näihin perehtymistä pidetään tärkeimpänä alkuvaiheen tehtävänä.

Identiteetin muutostyö on moniulotteinen ja aikaa vievä prosessi, joka kulkee mukana koko tukityön ajan. Asiakkaiden identiteetit voivat kuitenkin olla monella tapaa särkyneitä, jolloin identiteettityöskentely saattaa vaatia runsaasti aikaa. Tämä on kuitenkin merkittävä ulottuvuus yhteiskuntaan integroitumisen tukemisessa, koska kyky asua ja muuttaa elämäntapaa kiinnittyy psykososiaalisiin kykyihin. Työntekijöillä tulisi olla selkeitä välineitä ja aikaa tietoiseen identiteettityöskentelyyn.

Monen hankkeen solmukohtana voi pitää tulevaisuuden turvaamista siihen osallistuneiden asiakkaiden osalta. Joidenkin osallisten integroitumisen prosessi saattaa projektin päättyessä olla vielä pahoin kesken. Joskus tukea voidaan tarvita huomattavasti pidempää aikoa kuin projektit yleensä kestävät.

6.3.1 Sosiaalityöntekijä kanssakulkijana

Pro-tukipisteen sosiaalityöntekijät näkevät oman roolinsa selkeästi kanssakulkijana asutettujen naisten elämässä. Kanssakulkijana olemiseen liittyy se, että konkreettisesti on mukana esimerkiksi eri viranomaisten luona opastamassa, miten haetaan etuuksia ja miten täytetään lomakkeita. Se voi olla myös kaupassakäyntiä, lähiympäristössä yhdessä liikkumista tai retkiä lapsuuden tärkeisiin paikkoihin.

Luottamuksen synnyttäminen työntekijän ja asiakkaan välille on haastava tehtävä, jossa työntekijä joutuu sitoutumaan ja tuomaan mukaan omaa persoonallisuuttaan. Se on myös jatkuvaa rajanvetoa yksityisen minän ja ammattiminnan kesken. Kanssakulkeminen ja sitoutuminen näyttäisivät olevan avainsanoja luottamuksen syntymisessä. Luottamus puolestaan on edellytys sille, että pääsee mahdollisimman syvälle asiakkaan kokemusmaailmaan ja niihin pulmiin, joihin apua todella tarvitaan.

”Mulla pitää olla semmonen syvempi kontakti (asiakkaaseen). Ei vielä siinä vaiheessa kun me lähdetään asuttaan, mutta jo siinä vaiheessa kun me lähdetään tonne viranomaisten luo. Mulla täytyy olla käsitys siitä, mikä tää ihminen on. Olen nähnyt niiden elämästä semmosia asioita, mitä ne ei oo halunnut näyttää kenellekään muulle.”

Joillakin Pro-tukipisteen työntekijöillä on ollut joihinkin asutettaviin naiseen kontakti jo pidemmältä ajalta etsivän työn kautta. Tämä osaltaan helpottaa luottamuksen syntyä tai lisääntymistä. Projektityöskentely tuo selvästi uuden ulottuvuuden ja syventää suhdetta.

Kanssakulkijana olemiseen liittyy se, että on saatavilla mahdollisimman helposti. Sosiaalityöntekijän ja asutetun naisen välillä on tapaamisia vähintään kerran viikossa, minkä lisäksi soitetaan ja kommunikoidaan viestien välityksellä. Yhdessäolo arkisten toimien äärellä luo pohjan keskustelulle, jossa asiakas kertoo elämästään ja odotuksistaan ja työntekijä aktiivisesti voi ehdottaa erilaisia vaihtoehtoja elämäntilanteen korjaamiseksi.

”Ihminen päättää viimekädessä mitä tehdään, mutta kyllähän mä koko ajan heittelen asiakkaalle kaikenlaisia ehdotuksia ja koukuja mihin tarttua. Mä en halua vaan olla odottamassa, että jotakin tapahtuu vaan haluan aktiivista odottamista.”

Aktiivinen odottaminen vaatii myös sinnikkyyttä työntekijältä. Ihmiselle, joka on elänyt pitkään olosuhteissa, joissa hän ei ole vastuullinen tekemisistään muille kuin itselleen tai joissa kukaan ei ole kiinnostunut hänen tekemisistään, saattaa olla vaikeaa sovittautua työntekijöiden aikatauluihin. Rahattomana esimerkiksi asiakaskontakti tai tarve saada päivittäinen huumeannos voi jollakin hetkellä olla tärkeämpi kuin keskustelu sosiaalityöntekijän kanssa.

"Mä vaan aina soitan ja soitan, että se sitkeys mun puolelta, että meidän täytyy olla yhteydessä sun itses takii. Että mä oon täällä sitä varten että mä autan jos sulla on joku ongelma. Pikkuhiljaa ne oppii ottaan yhteyttä."

Yhteydenottojen väliin jäämisen syynä voi olla myös syyllisyys siitä, että on "mokannut" tai lipsunut. Työntekijän sinnikäs yhteydenpito lisää luottamusta siihen, että ei hylätä.

"Vähitellen se on tajunnut sen, että se voi muhun ottaa yhteyttä vaikka se on mokannut, kun ei oo tullut sinne ja tänne."

Yksi tehostetun sosiaalityön kulmakivistä on työntekijän esiin tuoma yksilöllisyys. Jokaisen asiakkaan kohdalla tuen muodot, sen vaatima aika ja intensiteetti vaatii räätälöimistä. Annettava tuki myös elää prosessin aikana, kun esiin tulee uusia asioita tuettavan henkilön esteistä ja voimavaroista.

6.3.2 Tuen sisältöjä

"Se usko siihen selviytymiseen on suurempi kuin mihin ne sit oikeesti kykenee. En tiä onko se laittanut kertaakaan ruokaa kotonaan. Ihan käytännön asioitten opettelemista. Esimerkiksi että verhotkin vois laittaa ikkunaan, ikkunat vois joskus pestä, kauppa on tässä. Jos sun pitää käydä netissä, niin kirjasto on täällä ja sun terveystyöpalvelut on täällä. Ihan tutustuttaminen siihen ympäristöön ja miten asiat toimii."

Asunnon saamisen jälkeen alkaa opettelu arjen käytäntöihin, jotka ovat olleet kadoksissa tai jotka kenties eivät ole aikaisemmin tulleet tutuiksi. Myös motivointi esimerkiksi viranomais- tai muun avun piiriin ja siinä pysymiseen voi vaatia runsaasti työtä, koska vaikeuksien tullessa vastaan on helpompi luovuttaa kuin ponnistella. Työntekijän pitää jatkuvasti muistuttaa joidenkin asioiden hoitamisesta, jotta ne tulevat tehdyksi. Projektin työntekijä kutsuu tätä arjen taitojen opettelua omasta näkökulmastaan mekaaniseksi työskentelyksi. Kysymys on monesti pieneltä vaikuttavista asioista, mutta asunnottomana eläen ihmisen elämässä ne voivat saada huomattavatkin mittasuhteet. Mekaanisuudella työntekijä viittaa nähdäkseen siihen, että arjen taidot ovat pitkälti välineitä, jotka helpottavat osaltaan kokonaisvaltaista asumisen onnistumista ja yhteiskuntaan integroitumista laajemmin. Ne ovat kuitenkin merkittäviä taitoja yksilöllisellä tasolla sikäli, että niiden avulla syntyy kokemuksia onnistumisista omien asioiden haltuun otossa ja erilaisissa sosiaalisissa yhteyksissä. Ne ovat myös osa asiakkaan kanssa tehtävää identiteettityötä.

Asiakassuhteen alusta asti tehtävä vuorovaikutustyö on toinen puoli tukemista. Säröjä elämän kuluessa saaneen identiteetin uudelleen rakentaminen vaatii aikaa ja peilin, joka on apuna rakennustyössä. Tässä työntekijällä on merkittävä rooli.

"Me työntekijäthän ollaan ehkä ainoita selväpäisiä ihmisiä, keitä ne tapaa. Ja tavallaan

jos se suhde on hyvä, se asiakas saa peilin siitä, että miltä mä nyt näytän ja mitä mä voisin olla. Edes jonkun foorumin missä keskustella siitä, omasta elämästään, omasta tilanteestaan ja tulevaisuudestaan. Ei se asunto tosiaan vielä mitään takaa, kyllä se helpottaa tosiaan paljon mutta...”

Työntekijä voi olla asiakkaan elämässä ainoa sellainen peili, jonka avulla identiteetin rakentaminen ja omanarvontunnon lisääntyminen voi tapahtua. Marginaalin marginaalissa elävät ihmiset, kuten tämän projektin osalliset, ovat yhteiskunnan ja ympäristön taholta niin patologisoituja ja leimattuja, että usko omiin mahdollisuuksiin muutoksen suhteen voi olla täysin kadonnut. Tällaisessa tilanteessa pienikin positiivinen muutos voi synnyttää toiveen siitä, että on mahdollista ratkaista elämänongelmia kokonaisvaltaisesti.

”Monet ajattelee etukäteen, että kun mulla vaan ois se asunto niin sit kaikki menis hyvin. Monelle on varmaankin siinä tullut se pudotus että herrajumala, nythän tässä pitäis varmaan ruveta tekeen jotain, ettei se asunto tuokaan sitä onnee. Ja se, että mikä kunkin suhde kotiin on ollut. Paljon isoja asioita.”

Työntekijän kommentti tuo esiin identiteetin rakentamistyöhön liittyvää problematiikkaa. Mitä särkyneemmästä identiteetistä on kysymys, sitä enemmän voidaan tarvita myös rinnalla kulkemista ja tietoista identiteettityötä. Kuten työntekijä sanoo, jotkut voivat tarvita tukea useita vuosia tai koko elämänsä. Tämä saattaa tarkoittaa sitä, että asiakas saatetaan esimerkiksi mielenterveyspalveluiden piiriin. Sitoutuminen tällaisiin palveluihin vaatii kuitenkin monesti pitkääkin motivointityötä ja sitä, että asiakkaalla on voimavaroja käyttää palveluita. On tarpeen pohtia myös sitä, voiko sosiaalityön keinoin tehtävä identiteettityöskentely olla tarkoituksenmukaisempaa ja riittävää. Koska kysymyksessä on vuorovaikutustyö, on työntekijän persoonallisuudella ja luottamuskysymyksillä suuri merkitys onnistumisen ja asiakkaan sitoutumisen kannalta. Joskus voi olla asiakkaan kannalta parempi ratkaisu, että tuttu ja luotettava työntekijä jatkaa sen sijaan, että joutuu rakentamaan uuden suhteen.

Pro-tukipisteen työntekijä näkee tärkeänä sen, että asiakkaiden psyykkistä kuntoa kartoitettaisiin tarkemmin riittävän ja oikean tuen saamiseksi. Hän pitää keskeisenä selvittää niitä syitä, mistä mielenterveysongelmat johtuvat. Häntä askarruttavat esimerkiksi, miksi joku asiakas ei esimerkiksi kykene keskittymään kaavakkeen täyttämiseen tai joku toinen esimerkiksi siihen, että pitäisi tiskata. Kysymys on pitkälti siitä, että joidenkin asiakkaiden kohdalla syrjäytymiskehityksen taustalla voi olla sellaisia mielenterveysongelmia, joiden hoito olisi pitänyt aloittaa jo huomattavasti varhaisemmassa vaiheessa.

”Eihän se ole sitä, että ne vaan haluaa olla semmosia. Se on sitä, kun ei pysty oleen toisenlainen. Kyl se on ihan realistista, että ne tarvii pitkään sitä tukea ja kun elämä helpottaa, ne tarvii vähän vähemmän.”

Suurimman problematiikan asumiseen tuo aktiivinen päihteiden etenkin huumeiden käyttö. Tällöin elämä pyörii niin tiiviisti huumeiden saamisen ja käyttämisen ympärillä, että muut asiat ovat toissijaisia. Kodista ja muista asioista on vaikeaa pitää huolta. Tämä edellyttää tiivistä yhteistyötä huumehoitopaikkojen kanssa.

Toinen ryhmä, joka tarvitsee erityistukea, on maahanmuuttajat. Heidän tukemisensa edellyttää työntekijältä sekä lähtömaan että suomalaisen kulttuurin tuntemusta, jotta hän voi ymmärtää joitakin eteen tulevia pulmia. Tällainen voi olla esimerkiksi asiointi viranomaisten kanssa, sillä viranomais- ja asiointikulttuurit voivat poiketa suurestikin. Kielitaitokysymykset ovat olennainen tekijä maahanmuuttajan kanssa työskennellessä. Pro-tukipisteellä on mahdollisuus tarjota

venäjän- ja viron-kielentaitoisen työntekijän palveluja. Työntekijän esiintuomat ongelmat ovat liittyneet erityisesti viranomaisten kanssa kohtaamisiin, jolloin pelkästään huono suomen kielen taito ei ole ainoana esteenä. Ymmärretyksi tuleminen puolin ja toisin voi estyä jo siksi, että suomalaisen sosiaaliturvan termistö on täysin vierasta eikä vastaavia löydy maahanmuuttajan kielestä. Moninaisen tukiviidakon hallitseminen on maahanmuuttajille vaikeaa.

Kulttuuriset erot voivat vaikuttaa myös siihen, että joidenkin tukien ja palveluiden hakeminen tuntuu mahdottomalta ajatukselta. Näitä voivat olla esimerkiksi mielenterveyspalvelut, sillä lähtömaan kulttuurissa mielenterveysongelmiin saattaa liittyä paljon enemmän häpeää ja lähipiirin antamaa tukea kuin suomalaisessa yhteiskunnassa.

Pro-tukipisteen työntekijän käyttämä termi ”kanssakulkija” kuvaa erittäin hyvin sitä prosessia, josta tuki asuttamisessa ja tehostetussa sosiaalityössä koostuu. Työntekijä itse näkee, kuten ilmenee joissakin aikaisemmissa tuetusta asumisesta tehdyissä raporteissakin (esim. Karjalainen, 2001; Pitkänen, 2004), että työ jakaantuu alun jossain määrin mekaanisempaan tai toiminnallisempaan vaiheeseen, jonka jälkeen seuraa enemmän muunlaiseen elämän haltuunottoon ja syvempään työskentelyyn keskittyvä jakso. Tukiprosessi onkin kokonaisuus, jossa jatkuvan vuorovaikutustyön avulla luodaan asiakkaalle sellaista psykososiaalista pääomaa, joka kantaa häntä eteenpäin tässä hetkessä ja tulevaisuudessa. Identiteetin rakentamistyössä yhtä lailla merkittäviä ovat lomakkeen täyttämisen onnistuminen, viranomaisen luo ajallaan meneminen, huumehoitoon motivoituminen ja hakeutuminen kuin terapeutin keskustelukin.

6.3.3 Yhteistyöverkostot

Yhteistyön näkökulmasta kaksi tekijää ovat merkittäviä työn onnistumiselle. Ensiksi, luodaan riittävä verkosto antamaan oikeanlaista ja -aikaista tukea asiakkaalle. Toiseksi, yhteistyön muodot perustuvat kunkin mukana olevan työntekijän osaamisen hyödyntämiseen ja kunnioittamiseen, selkeisiin työnjakoihin ja vastuun kantamiseen omasta tehtävästään. Tässä projektissa nämä seikat näyttäisivät onnistuneen hyvin. Kunkin haastateltu työntekijä on ollut tyytyväinen sekä yhteistyön sujumiseen että omaan rooliinsa työskentelyprosessissa. Yhteistyön onnistumisen kannalta on ollut merkittävää varmasti myös se, että Pro-tukipisteellä on jo entuudestaan luotuna hyvät ja kattavat yhteistyöverkostot, joita on voitu hyödyntää.

Pääasialliset toimijat ovat olleet Pro-tukipisteen lisäksi Helsingin sosiaaliviraston erityissosiaalitoimisto ja A-klinikkasäätiön terveysneuvontapiste Vinkki ja erityisesti sen etsivää työtä tekevät työntekijät. Kunkin toimijatahon työntekijät näkevät, että työnjako on loksahdus paikalleen luontevasti. Erityisiä neuvotteluja ei ole tarvinnut käydä.

Projektin vastuullinen toimija on Pro-tukipiste, joten koordinoituvastuukin lankeaa sinne luontevasti. Toinen laajempi kysymys, johon yksittäisessä projektissa ei pystytäkään vaikuttamaan, on kolmannen sektorin ja viranomaissektorin vastuut ja velvollisuudet sosiaalisten ongelmien ja syrjäytymisen poistamisessa. Tämä on kuitenkin merkittävä yhteiskuntapolitiittinen kysymys. Tästä syystä sitä on myös jonkin verran käsitelty työntekijöiden haastatteluissa.

Käytännön työnjako on toiminut siten, että asumiseen liittyvät käytännön järjestelyt sekä taloudelliseen tukeen liittyvät asiat on hoidettu erityissosiaalitoimiston toimesta. Kullakin asutetulla on siellä työntekijä, jonka kanssa hän Pro-tukipisteen työntekijän tukiessa tarvittaessa asioi. Tapaamisia, joissa Pro-tukipisteen työntekijä on mukana, on ollut säännöllisesti.

Vastuu kokonaisvaltaisesta tuesta ja vuorovaikutustyöstä on Pro-tukipisteen

projektityöntekijällä. Hän myös koordinoi kunkin asiakkaan tukemista. Suhteessa erityissosiaalitoimiston työntekijöihin tämä on asiakkaan näkökulmasta luontevaa siksi, että tukipisteen työntekijällä on ennen kaikkea aikaa kanssakulkijana toimimiseen. Tästä johtuen myös luottamussuhde on voinut muodostua ja onnistua paremmin, kuin viranomaistyöntekijän kanssa. Tämä on ollut toimiva yhteistyömalli tässä projektissa.

"Mä oon ajatellut, että se virallinen puoli hoituu sieltä (erityissosiaalitoimistosta) ja kaikki muu tulee meiltä (Pro-tukipisteestä)... Aika nopeesti tuli se, et me tehdään tässä yhteisen asiakkaan kanssa töitä."

Suurin este viranomaissosiaalityössä ainakin erityissosiaalitoimiston kohdalla, ja laajemminkin sosiaalityön alueella, Helsingissä on, että työntekijöillä on liian paljon asiakkaita yhtä työntekijää kohden. Yhden asiakkaan asioihin ei pysty perehtymään laajasti, eikä käyttämään aikaa kuin murto-osan siitä, mihin Pro-tukipisteen työntekijällä on mahdollisuus.

Sari Pitkänen ym. (2004) ovat todenneet, että haastatteluissa on tullut ilmi kuntien työntekijöiden taholta taipumusta säilyttää tukiasuminen kokonaan järjestöjen kontrolle. Koska julkisella sektorilla ei ole tarjolla riittävästi palveluita, nähdään kolmannen sektorin toiminta pikemminkin paikkaavaksi kuin täydentäväksi.

Samantapaisia ajatuksia esittivät myös tähän tutkimukseen haastatellut kaupungin työntekijät. He toivat selkeästi esiin sen, että heiltä puuttuu riittävästi resursseja huolehtia asutettavien henkilöiden tukemisesta.

"Se mistä meillä (erityissosiaalitoimistossa) on puutetta on just tää tuki. Meillähän on osa näistä yksiöistä tämmösessä tukiasuntokäytössä, mutta se voi jonkun asumisen estää, kun ei löydy tätä tukea. Kun me ei pystytä sitä järjestään."

"Ei tällanen riviössu, jolla on paljon hoidettavaa, siihen (tuen antamiseen) repee mitenkään. Siihen pitäis olla paljon enemmän resursseja siihen tukemiseen, koska ei se riitä pelkästään että annetaan se asunto."

Työntekijä toivookin, että tällaisilla projekteilla olisi enemmän jatkuvuutta, koska näkee, että niiden jälkeen asiakas jää erityissosiaalitoimiston avun varaan. Pulmakohdaksi voi muodostua myös se, että asunnon saanut henkilö puolen vuoden koeajan jälkeen siirtyy oman alueen sosiaalipalvelujen piiriin. Tämä on yksi osoitus luottamuksellisen asiakas- ja työntekijäsuhteen tärkeydestä. Kun tuttu työntekijä vaihtuu uuteen, voi kynnys hakea tukea tältä olla liian korkea.

Yhtenä selkeänä tekijänä työnjaollisissa seikoissa on ollut työntekijöiden tietotaito. Työntekijät olivat sitä mieltä, että nyt kysymyksessä olevat asutettavat ovat erityisryhmä, jonka tukeminen vaatii tietämystä erityisesti prostituutiosta. Tämän tiedon nähtiin olevan parhaiten Pro-tukipisteen työntekijöiden hallussa. Esiin nostettiin myös se, että naiset eivät kerro prostituution harjoittamisesta viranomaisille. Tässä tulee esiin viranomaisten kontrollitehtävä, joka osaltaan estää työntekijöiden mahdollisuuksia antaa kokonaisvaltaista tukea.

"Työntekijät on kertoneet siitä, että ei ne oo tietäneet, että nämä naiset on olleet mukana prostituutiossa. Ne ehkä on tiennyt, että ne käyttää huumeita. Näillä ihmisillä on sellainen tapa hoitaa asioitaan, että ne ei mee varatulle ajalle, asioita hoidetaan käytävällä, ne yrittää väliin huudella ja sit saada ne rahat jotenkin. Monen ihmisen kanssa se on toiminut. Nää sossut on mulle kertoneet, että nämä ihmiset ei oo käyneet siellä."

Olennaista yhteistyön onnistumisen kannalta on se, että työntekijät toimivat joustavasti, avoimesti ja mahdollisimman paljon byrokraattisia elementtejä välttämällä (Karjalainen, 2001). Kaiken toiminnan lähtökohta on tällöin asiakkaan, ei viranomaisverkoston tai instituution tarpeet. Toimeentulotukea myöntävä sosiaalityöntekijä kertoo pyrkivänsä joustamaan niin paljon kuin on kokenut sen olevan mahdollista. Hänen mukaansa kysymyksessä on erityisryhmä, jolla on erityistarpeita ja joihin voi olla vaikea vastata toimeentulotukinormien kautta. Yksi tällainen pulmalliseksi osoittautunut tarve liittyy huumehoidon järjestämiseen. Työntekijä joutuu ponnistelemaan ja *"hirveesti tekeen töitä"*, saadakseen asiakkaalle hänelle parhaiten soveltuvan hoidon.

Kysymykseen siitä, kenen vastuulla tällaisen erityisryhmän asuttaminen ja tukeminen viimekädessä yhteiskunnassamme tulisi olla, kilpistyy viime kädessä julkisen sektorin resurssipulaan.

"Sehän ois ideaalia, että se ois se sosiaalityöntekijä, joka hoitais tän jutun. En tiedä kuinka monta asiakasta estossa (erityissosiaalitoimistossa) on yhdellä sosiaalityöntekijällä. Mut jos ajattelee, että mulla on tällä hetkellä neljä asiakasta, joiden kanssa mä pääasiassa toimin. Ne kaks muuta asiakasta ei oo niin paljon työllistäviä, ja sit on joitakin muita pienempiä, jotka ei oo se pääasia. Et mä pääasiassa käytän työaikani näiden neljän asiakkaan kanssa. Jos sosiaaliviraston työntekijällä on näin, niin olis aivan huippu juttu. Voidaan tietysti miettiä, että pystyykö ihminen, joka vastaa näistä... no sehän on se lakisääteinen, et kertooko nää ihmiset mielellään esimerkiksi että mä vedän kaikki rahat ränniin..."

Kolmannella sektorilla toimijana on puolellaan sellaisia etuja asiakkaiden tukemisessa, jotka eivät välttämättä ole julkisen sektorin saavutettavissa. Näistä tärkeimmät ovat suuremmat resurssit ja vahva tietämys erityisryhmien tarpeista. Pulmana on kuitenkin projektiluonteinen ja lyhytjänteinen työ niiden puitteissa.

Pro-tukipisteen taholta pohdintaa aiheutti mahdollisuus tehdä enemmän selkeästi parityötä viranomaistahon kanssa. Tämä edellyttäisi kuitenkin enemmän viranomaisresursseja, joskin yhteistyön muotona se voisi olla kehittämisen arvoinen. Erityissosiaalitoimiston taholta esiin noussut kysymys lähityöntekijöiden saamisesta sosiaalityön rinnalle asumisen tukemiseksi voisi myös olla mahdollisuus kolmannen sektorin ja viranomaistahon vastuun jakamiseen ja parityöskentelyyn. Myös jatkuvuus asiakkaan tuen kohdalla tulisi näin paremmin turvatuksi.

6.3.4 Tukiasumisen ja annetun tuen arviointia

Polku omaan paikkaan -projektissa on asutettu kuusi naista. Kaikki naiset olivat tuttuja Pro-tukipisteessä jo ennen tuetun asuttamisen aloittamista huhtikuussa 2003. Heidät oli tavoitettu joko etsivän työn kautta kadulla tai päivystyksessä Pro-tukipisteen tiloissa. Pisimmillään asiakkuus oli kestänyt noin kolme vuotta kolmen naisen kohdalla.

Asunnottomuus tai vaikea asumisongelma esiintyi erilaisissa muodoissa. Osalla naisista ei ollut lainkaan asuntoa ja he majailivat joko poikaystävän asunnossa tai asuntolassa. Osalla oli taustallaan hoitojaksoja erilaisissa hoitoyksiköissä. Osa taas asui yksityiseltä vuokratessa asunnossa erittäin kalliilla vuokralla.

Seuraavaan taulukkoon on koottu kuuden naisen osalta asumiseen liittyvä ajallinen prosessi sekä marraskuun 2004 tilanne käynnissä olevan tuen suhteen. Ensimmäinen asuttaminen tapahtui huhtikuussa 2003, heti projektin alkamisen

Taulukko 1. Asumisen ja tuen tilanne 11/2004

Asutettu	Ensimmäinen ma-vuokrasopimus *	Ma-vuokrasopimuksen uusiminen	Vakinainen tai toistaiseksi tehty vuokrasopimus	Tukiasunto-sopimuksen purkaminen	Tuki 11/2003
1	4/2003	5/2003 10/2003 4/2003			Huumehoitoyksikössä, tehostettu sosiaalityö jatkuu, asiakkuus erityissosiaali-toimistossa
2	5/2003		11/2003		Tehostettu sosiaalityö jatkuu, asiakkuus asuinalueen sosiaalipalvelutoimistossa
3	6/2003	12/2003	5/2004		Huumehoito ei toistaiseksi onnistunut, tehostettu sosiaalityö jatkuu
4	11/2003	5/2004			Korvaushoidossa, tiivis verkostoyhteistyö, tehostettu sosiaalityö jatkuu
5	12/2003		6/2004	6/2004	Ei tuen tarvetta, asiakkuus asuinalueen sosiaalipalvelutoimistossa
6	2/2004		6/2004		Jonossa korvaushoitoon, tehostettu sosiaalityö jatkuu

*määräaikainen vuokrasopimus

jälkeen. Viimeisin asuttaminen tapahtui helmikuussa 2004. Kaikkien naisten kanssa on tehty alkuun määräaikaiset (ma) kuuden kuukauden pituiset vuokrasopimukset. Kolmen naisen kohdalla määräaikaisia sopimuksia on jatkettu määräaikaisina kuuden kuukauden jaksoissa. Neljällä naisella on marraskuussa 2004 joko vakinainen tai toistaiseksi jatkuva vuokrasopimus. Yhden naisen kohdalla tukiasuntosopimus on voitu purkaa.

Kuten taulukosta käy ilmi, neljästä huumeita käyttävästä naisesta kolmella on meneillään joko korvaushoito avoyksikössä tai laitoshoidon yhteisöhoitoyksikössä. Yhden naisen kohdalla hoitoon hakeutuminen ei toistaiseksi ole onnistunut, mutta yrityksiä siihen suuntaan on olemassa. Kahdella asutetuista naisista ei ole ollut huume- tai muutakaan päihdeidenkäyttötaustaa. Näistä toisen kohdalla on tuetun asumisen sopimus voitu purkaa, eikä erityistä tuen tarvetta ole.

Asumisprosessin aikana suurimmat vaikeudet ovat olleet kahden naisen kohdalla huumeiden käytöstä johtuvat ongelmat. Toinen heistä on asuttamisen jälkeen suorittanut muutaman kuukauden pituisen vapausrangaistuksen, jolla kuitenkin on ollut myönteinen vaikutus elämän rauhoittamiseksi. Hän on myös kyennyt hoitamaan kertyneet vuokratrahtit ja turvaamaan asumisen jatkumisen. Toisen kohdalla hoitoon motivointi ja oikeanlaisen hoitopaikan löytäminen kestivät pitkään. Kumpikin naisista on tällä hetkellä erittäin motivoituneita hoitoon ja halu päästä eroon elämään kuuluneista huumeekuvioista ja prostituutiosta on vahva. Mahdollisuus prostituution lopettamiseen liittyy erityisesti taloudelliseen tilanteeseen. Edellytyksinä ovat kohtuuvuokrainen asunto ja säännöllinen taloudellinen tuki sekä huumeidenkäytön lopettaminen.

Huumeidenkäytön jatkuttua useita vuosia, voi asunnon sijainnillakin olla merkitystä käytön lopettamisen tukemiseksi. Yksi naisista on muuttanut kaksi kertaa uuteen asuntoon. Ensimmäiset asunnot sijaitsivat alueilla, joissa oli vaikeaa päästä eroon huumeekuvioista. Nyt naisella on asunto lähiössä, jonne hän palaa useita kuukausia kestävästä kaukana Helsingistä tapahtuvan yhteisöhoiton jälkeen.

Alussa naisten toiveet asunnon suhteen olivat vaatimattomia. Pääasiassa he toivoivat, että asunto olisi siisti ja hyvällä paikalla. Paikalla on erityinen merkitys etenkin huumeita käyttävien naisten kohdalla, sillä heillä on toiveena päästä eroon muista huumeiden käyttäjistä ja myyjistä. Naisten toiveet ovatkin lopulta toteutuneet hyvin. Ilon aiheina naiset mainitsivat mm. että asunto on rauhallinen, lähellä on kirjasto ja uimahalli, metsää ja uimaranta tai että naapurit ovat mukavia. Puutteina saattoi olla huoltoyhtiön hidas reagoiminen ilmoitettuihin vikoihin asunnossa tai asunnon ahtaus. Ahtaus liittyi yhden naisen osalta siihen, että hän ei voinut pitää asunnossa lemmikkiään. Jos naapurusto oli jotenkin saanut selville asukkaan huumeidenkäyttöastan, olivat välit naapureihin huonot.

Alkuvaiheessa asuntoon muutettua kaikki naiset kokivat tarvinneensa erityistä tukea käytännön asioiden hoitamisessa. Erilaisten lomakkeiden täyttäminen ja tukien hakeminen tai asioiminen viranomaisien luona ylipäätään oli hankalaa. Tähän kaikki olivat saaneet tukea mielestään riittävästi Pro-tukipisteen työntekijältä. Asuttamisprosessin aikana projektin sosiaalityöntekijältä ja myös muilta Pro-tukipisteen työntekijöiltä saatu tuki koettiin erittäin tärkeäksi. Useammat naiset arvioivat etenkin sosiaalityöntekijän tehneen heidän hyväkseen valtavasti töitä. Positiivisena koettiin esimerkiksi se, että sosiaalityöntekijä on jaksanut "patistaa" ja lähteä mukaan aina kun on ollut tarvetta.

Kaikki naiset arvioivat elämässään tapahtuneen muutoksia asunnon saamisen ja saadun tuen myötä. Kaikki neljä huumeita käyttänyttä naista ovat motivoituneet asumisen aikana hakeutumaan hoitoon. Yhdellä asia ei ollut vielä konkretisoitunut, mutta se on tavoitteena. Hänenkin kohdallaan elämässä on tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka todennäköisesti luovat paremmat edellytykset hoitoon hakeutumiselle. Hän mainitsee muutoksina sen, että on voinut pitää itsensä siistinä, ei nukahtele enää mihin sattuu, pystyy hoitamaan laskut ajallaan, kun saa ne ajoissa postin kautta ja pystyy menemään sovittuihin tapaamisiin ajallaan.

Useamman naisen lähiverkostot ovat hyvin pienet tai sellaiset, joista toivotaan päästävän eroon elämänmuutosten turvaamiseksi. Tilalle toivotaan ystäviä, jotka eivät käytä huumeita. Muutaman naisen kohdalla suhde vanhempiin on muuttunut. Yksi naisista kertoo suhteensa äitiin parantuneen. Toinen kertoo vuosien jälkeen olleensa yhteydessä vanhempiinsa ja kertoneensa tämän hetkisestä elämästään. Toiveena hänellä on saada kontakti myös lapsiinsa, joita hän ei ole pitkään aikaan tavannut. Pari naista kertoo löytäneensä uuden miesystävän ja yksi naisista suunnittelee avioitumista pitkäaikaisen miesystävänsä kanssa nyt, kun kummatkin ovat saaneet huumeettoman elämän hyvin käyntiin. Ystävät saattavat tosin olla myös muualla Suomessa, jolloin heiltä saatu tuki jää käytännössä vähäiseksi. Joidenkin naisten kohdalla on aktivoitunut ajatus muuttaa pois Helsingistä.

Toimeentulotuen saamisen myötä taloudelliset kysymykset ovat ainakin jossain määrin ratkenneet. Tällä on ollut merkitystä mm. prostituution vähentämisen tai lopettamisen kannalta: *"Ei tarte istua joka ilta baarissa ja ajatella, mistä saa rahaa vuokraan"*. Toisaalta toimeentulotuki takaa vain niukan elannon, joten joidenkin naisten toiveena on joko opiskelu, työ tai eläke. Kaikki eivät jaksakaan vielä ajatella kovin pitkälle eteenpäin: *"En halua pitkälle suunnitella. Otan yhden asian kerrallaan."* Näin ajattelee yksi naisista, jolla on useamman vuoden ajalta huumeiden käyttöä, eikä hoitoon hakeutuminen ole vielä konkretisoitunut.

Naisten omien arvioiden mukaan näyttää siltä, että ne joilla ei ole huumeitaustaa, ovat kyenneet löytämään elämäänsä erilaisia aktiviteetteja. Näitä ovat mm. kielikurssit, kirjoittaminen ja urheilu. Toisaalta oman elämän haltuunotto voi tarkoittaa myös sitä, että on ylittänyt kynnyksen hakeutua lääkärinhoitoon masennuksen vuoksi ja ottanut vastaan lääkehoitoa. Elämän järjestäminen asunnon myötä voi tuoda mukanaan ristiriitaisiakin tunteita. Masennuksesta vuosia

kärsinyt nainen kertoo masennuksensa lisääntyneen ja arvelee yhtenä syynä siihen olevan asunnon ahtauden. Vaikka hänen elämänsä vaikuttaa asunnon saamisen myötä järjestyneen hyvin, tarvitsee hän edelleen terapeutista tukea Pro-tukipisteen projektityöntekijältä.

Kaikki naiset arvioivat tarvitsevänsä tukea edelleen. Tuki voi olla vähimmillään sitä, että itse hakeutuu halutessaan Pro-tukipisteeseen keskustelemaan muiden kanssa. Naisilla on luottamus siihen, että tukea saa jatkossakin. Tämä tuo turvallisuutta, eikä tarvitse pelätä jäävänsä yksin pulmien kanssa. Enimmillään arvio, on että *”tällä hetkellä on vaikeaa ajatella, että pärjäis ilman tukea”*. Kunkin naisen kohdalla elämän haltuunottaminen tapahtuu monista eri syistä eri tahtiin ja tuetun asumisen piirissäkin he ovat olleet eri pituisia aikoja. Selvästi on nähtävissä kuitenkin se, että ne naiset joilla on pitkä huumeidenkäyttötausta, tarvitsevat tukea pisimpään. Pelkästään motivointi hakeutua hoitoon voi kestää pitkiä aikoja. Esimerkiksi yhden naisen kohdalla hoitoon lähtö onnistui 17 kuukauden jälkeen.

Tuki, joka naisten omasta mielestä projektin aikana ja edelleenkin on tärkeintä, on Pro-tukipisteen hankkeessa työskentelevältä sosiaalityöntekijältä saatu tuki. Kahden naisen kohdalla myös toinen tukipisteessä työskentelevä sosiaalityöntekijä on ollut mukana. Maahan muuttaneet naiset pitävät lisäksi tärkeänä tukea, jota omaa äidinkieltä puhuva Pro-tukipisteen työntekijä on antanut. Ainoastaan yksi nainen kertoo saaneensa tukea myös muualta, eli miesystävältä. Hän myös toivoo jatkossa pärjäävänsä kyseisen henkilön tuen turvin. Kaikki muut viisi naista kokevat tarvitsevänsä edelleen tukea projektityöntekijältä tai maahanmuuttajien kanssa työskentelevältä työntekijältä. Näiden naisten oman arvion mukaan kuntoutumisen ja oman elämään haltuunoton prosessit ovat vielä niin kesken, että he eivät selviä tuetta. Kukaan heistä ei osaa arvioida tällä hetkellä tuen tarpeen ajallista kestoa.

6.3.5 Projektin jälkeen

Projektin ollessa käynnissä ei vielä voida arvioida onnistuuko asuminen ja oman elämän haltuunotto kaikilta nyt asutetuilta naisilta. Tosin jo nyt on yhden osalta päästy tekemään vakinainen vuokrasopimus, ja tukirakenne on voitu purkaa. Asiakkaalla on kuitenkin mahdollisuus käyttää edelleen Pro-tukipisteen palveluita, mikäli hän tarvitsee tukea. Myös prostituution lopettaneet naiset voivat käyttää yhdistyksen palveluita. Kolmen muun naisen kohdalla vuokrasopimusta on jatkettu toistaiseksi.

Työntekijät pitävät selvänä, että kaikki naiset voivat myös projektiin jälkeen olla Pro-tukipisteen asiakkaita. Jonkinlainen jälkihuolto on siten turvattu, mikäli naiset itse haluavat palveluita käyttää. Toisaalta tuen riittävyys askarruttaa tilanteessa, jossa tehostettu tuki käytännössä loppuu. Projektityöntekijän lopettaessa työskentelyn voi joidenkin asiakkaiden tehostettu tukeminen päättyä liian varhaisessa vaiheessa.

”Mulla on sellainen ajatus tän kolmen vuoden päästä, että pitäis aloittaa uusi projekti, että mitä nää ihmiset tulevaisuudessa tekee. [...] Että saa tän asuttamisen ja kuntouttamisen ja jonkunlaisten juttujen niinkun päivärytmin edes jotenkin yhteiskuntakelpoiseksi - jos näin voi sanoo - niin tää vois onnistua kolmessa vuodessa. Mut sit lähdetäis oikeesti kuntouttamaan eteenpäin.”

Vaikea yhteiskunnallinen ja sosiaalinen syrjäytyminen, traumaattiset elämäkokemukset sekä särkynyt identiteetti voivat vaatia pitkäaikaista työskentelyä,

jossa työskentelyn perusta on kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus luotettavan henkilön kanssa. Pro-tukipisteen taholta tulevan tuen jatkumisen lisäksi työntekijät pitävät tärkeänä yhteistyön jatkumista erityissosiaalitoimiston kanssa. Tavoitteena tässä yhteistyössä on saada jatkossakin asuntoja asunnottomien prostituoitujen ja seksityöläisten käyttöön. Toisaalta myös muita toivomuksia sosiaaliviraston tarjoamien palvelujen suhteen esitettiin. Erityisesti työntekijät toivoivat jalkautuvaa yksikköä asumispalveluihin.

”Sosiaalivirastoon tarvitaan sellainen jalkautuva yksikkö. Että oikeesti mennään ihmisten kotiin ja niille areenoille, joissa nää ihmiset on. Kyllähän se suhde jää vähän kylmäksi sieltä toimistopöydän takaa. Eihän ne oikeesti tunne sitä ihmistä.”

Pro-tukipisteellä on pitkä jalkautuvan työn perinne, joka on koettu tarpeelliseksi ja tulokselliseksi. Erityissosiaalitoimiston jalkautuva työ voisi käytännössä olla esimerkiksi työntekijäresurssien lisäämistä sellaiseen asumisen tukemiseen, joka tapahtuu kentällä asiakkaiden elinympäristössä. Tämä tarkoittaisi esimerkiksi sosiaaliohjaajien määrän lisäämistä.

Pro-tukipisteen sisäistä työnjakoa projektin osalta reflektoidessaan työntekijät näkivät, että projektityöntekijä tarvitsisi enemmän tukea työskentelyynsä. Asutettavien tukeminen ja siihen liittyvä problematiikka koetaan niin intensiivistä työskentelyä vaativaksi, että työntekijän jaksamisen kannalta mahdollisimman vahva tuki on suotavaa. Nyt koettiin, että projektityöntekijä on jäänyt aika yksin. Käytännössä paras ratkaisu voisi olla työparityöskentely tai ainakin laajempi yhteistyö Pro-tukipisteen sisällä.

6.4 Yhteistyökumppaneiden rooli

6.4.1 Asumisen tukeminen viranomaissosiaalityönä

Erityissosiaalitoimiston ja Pro-tukipisteen yhteistyön sujuminen hyvin ja työnjaon lokahtaminen paikoilleen luontevasti näyttäisi haastattelujen pohjalta johtuvan kahdesta erisyydestä, vuorovaikutussuhteista ja resurssien määrästä. Vuorovaikutussuhteissa yhteistyön sujuvuuden yhtenä kulmakivenä on pidetty Pro-tukipisteen projektityöntekijän paneutuvaa työtä ja ammattitaitoa.

”Sujunut hyvin (yhteistyö) ja johtuu varmaan paljon (projektityöntekijän) persoonasta, kun se on niin valmis laittamaan ittensä likoon ja on käytettävissä. Hän on hoitanut ne viikottaiset tapaamiset ja terapeuttiset, joita mä en osaa enkä kerkii.”

”Aika paneutumista ja antautumista on vaatinut siellä (Pro-tukipisteessä) ja aika kovaltakin kuulostanut. Aika haastava on tää ryhmä ja varmaan raskasta projektityöntekijälle. Jotkut on asiakkaina erityisen vaativia.”

Pro-tukipisteen taholta tullut tukityöskentely asiakkaiden kanssa on koettu ensiarvoisen tärkeäksi ja ilman tätä hanketta kohderyhmän asiat eivät erityissosiaalitoimiston työntekijöiden mukaan olisi saaneet sen enempää huomiota kuin minkään muunkaan erityisryhmän. Tähän vaikuttaa paitsi se, että prostituutiosta ei yleensä ole tietoa ja siitä, että tuen antamiseen ei ole tarvittavia resursseja.

Resurssien puute on jokaisen erityissosiaalitoimiston työntekijän esiin nosta-
tama murhe. Nyt kysymyksessä oleva hanke on yksi projekti muiden joukossa, eikä niihin perehtymiseen jää yleensä aikaa. Niihin osallistutaan myös kaiken

muun työn ohessa, jolloin panos ei välttämättä jää kovin suureksi. Myös tähän projektiin tultiin mukaan jossain määrin ilman tarkkaa etukäteistietoa. Alunperin suunnitelmissa ollut työnjako sosiaalitoimiston sisällä siten, että yksi työntekijä olisi toiminut yhteyshenkilönä, ei toiminut.

"Siinä oli itse asiassa aika kiire tilanne eri asioiden suhteen. Tää projekti oli siinä vaan yksi. Eston resurssitilanne on se, että joutuu repimään itteensä aika tavalla."

"Meillä oli sen verran kiire, ettei siinä oma-aloitteisesti ehtinyt mitään tekeen. Ei ehtinyt perehtyyn esim. tämmösiin projekteihin. Estossa kiire vaikeuttaa tämmösiä asioita. Siinä vedettiin se, minkä kerittiin siltä pohjalta."

Käytännössä työnjako toimi siis siten, että erityissosiaalitoimistossa hoidettiin pääasiassa taloudellinen tukeminen sekä asunnon vuokraus ja asumisen liittyvää seuranta. Asumiseen liittyvä seuranta väliaikaisen vuokrasopimuksen aikana on osa erityissosiaalitoimiston asuttamistoimintaa. Mikäli asumisessa esiintyy joitakin häiriöitä, esimerkiksi naapureita häiritsevää käyttäytymistä tai vuokranmaksun laiminlyöntiä, on työntekijöiden tähän puututtava. Viimekädessä ne voivat aiheuttaa häädön asunnosta.

Työntekijät ovat nähdäkseni kuitenkin pyrkineet tämän projektin kohdalla ottamaan tehtäväkseen myös sellaisia tehtäviä, kuten esimerkiksi häiriöiden seuranta, jotka organisaatiossa kuuluisivat toisen henkilön suoritettavaksi. Joutamisen halua on ollut ehkä juuri siitä syystä, että yhteistyö on sujunut hyvin järjestötoimijan kanssa. Pro-tukipisteen projektityöntekijän sitoutunut työskentely asiakkaiden tukemiseksi ja asuttamisen onnistumiseksi osaltaan tuottaa yhteistyökumppaneissa halua tehdä kaikki se, mikä itselle on mahdollista.

"Kyllä tää (projektityö) on ihan muun työn päälle. Siksi mä kieltäydyin siitä yhdyshenkilönä toimimisesta. Mulla on koko ajan vähän liikaakin. Mutta eihän näitä oo nyt kuin kuusi. Ei se tässä konkurssissa paljon tunnu."

"Tapaamiset täällä (erityissosiaalitoimistossa) olleet kaoottisia ja mulla ollut monesti pää kipee kun täältä lähdetään. Vähän kompromisseja oon yrittänyt ajatella. En tiedä oonko tehnyt väärin, mutta luulen että yhteiskunnassa virkamiehet tekee suurempiakin..."

6.4.2 Yhteistyö etsivän huumeilyn yksikön kanssa

A-klinikkasäätiön terveysneuvontapiste Vinkki ja sen päihdekenttätyö Viitta on luonteva yhteistyökumppani Pro-tukipisteelle, koska huumeiden käyttäjien joukossa on yhteisiä asiakkaita. Päihdekenttätyö Viitan työntekijä luonnehtii työskentelyä Pro-tukipisteen projektityöntekijän kanssa tiiviiksi. Työnjako on toiminut kitkattomasti siten, että projektisosiaalityöntekijä hoitaa asioita sosiaalitoimen suuntaan ja Viitan työntekijä mm. kuntoutusyksiköihin, kun sopivaa hoitopaikkaa on etsitty. Pitkäaikaiset asiakassuhteet merkitsevät myös sitä, että kumpikin taho tekee yhdessä ja erikseen motivointityötä hoitoonohjauksen suhteen.

Sekä Viitan että Pro-tukipisteen työntekijät kohtaavat työssään niitä ihmisiä, jotka elävät marginaalin marginaalissa. Heidät saattaa tavoittaa ainoastaan etsivän kenttätyön kautta, mitä kumpikin taho toteuttaa. Viitan työntekijä pitää keskeisenä työvälineenä työntekijän persoonallisuutta. Työntekijän on myös osattava käyttää kieltä, jota hänen asiakkaansa ymmärtävät.

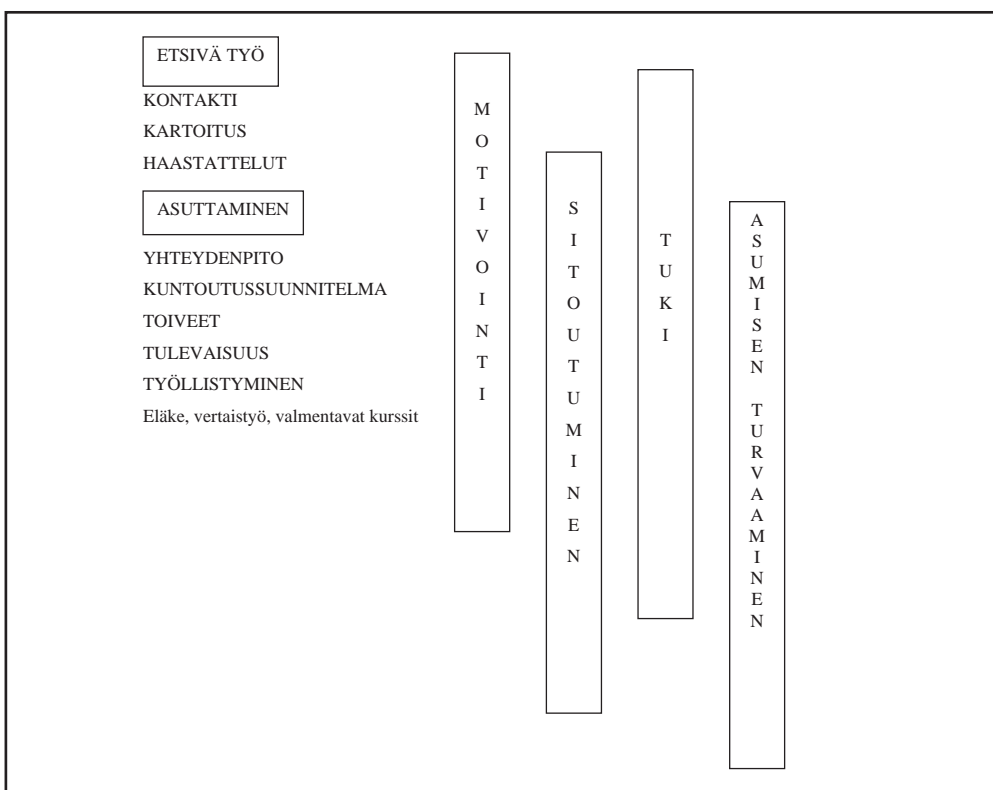
6.5 Arviointia

Pro-tukipisteen asuttamisprojektin työskentely perustuu malliin, joka jaksottuu yhtäältä etsivään työhön ja varsinaiseen asuttamiseen. Etsivä työ on olennainen osa Pro-tukipisteen työskentelytapaa ja avaa käytännön mahdollisuudet tavoittaa myös niitä henkilöitä, jotka eivät itse hakeudu palveluiden piiriin. Etsivän työn ja Pro-tukipisteessä annettavien palveluiden kautta syntyvät kontaktit asiakkaisiin ja heidän elämäntilanteisiinsa. Myös projektin työntekijä on osallistunut etsivään työhön kadulla. Ennen varsinaista asuttamista asiakkaan asumisen tarve kartoitetaan ja heidän kykyään itsenäiseen asumiseen arvioidaan haastattelun avulla.

Edettäessä asuttamisen vaiheeseen tärkeimpinä elementteinä työskentelyssä on sosiaalityöntekijän ja asiakkaan keskinäinen säännöllinen ja alussa tiivis yhteydenpito. Asiakkaan kanssa laaditaan kuntoutussuunnitelma, jonka pohjaksi kartoitetaan asiakkaan toiveet tulevaisuuden suhteen. Kuntoutussuunnitelmassa luodaan tavoitteet myös työllistymisestä.

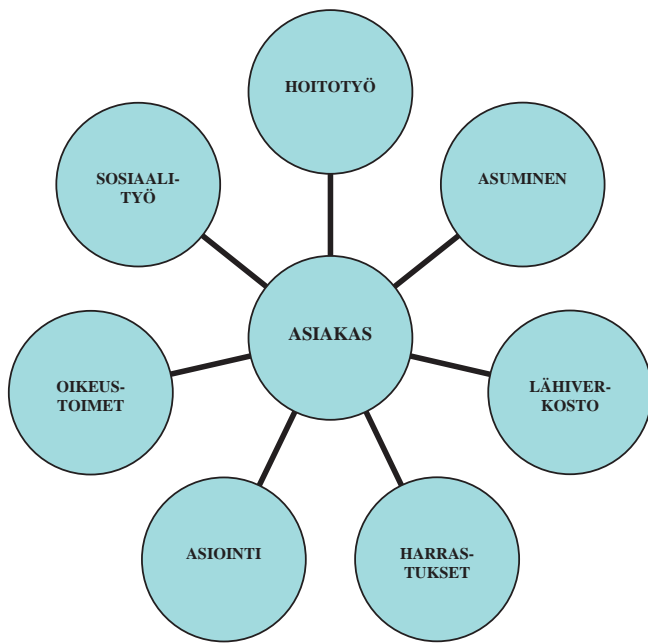
Tavoitteina mallin mukaisen työskentelyn kuluessa ovat asiakkaan motivoiminen, sitouttaminen, tukeminen ja asumisen turvaaminen. Ne voivat olla lomittaisia tai päällekkäisiä tavoitteita työskentelyn eri vaiheissa, kuten kaavio 1. osoittaa.

Kaavio 1. Polku omaan paikkaan – asuttamisen malli

Asunnottomuuteen liittyy usein erilaisten turvaverkostojen puuttuminen. Tuetussa asuttamisprosessissa verkostojen luominen tai laajentaminen yksilöllisten tarpeiden mukaan on osa sekä sosiaalista, fyysistä, että mentaalista tukea. Kaaviossa 2. esitetään asuttamisessa keskeiset verkostojen osapuolet.

Kaavio 2. Asuttamisen tukiverkosto

Kaavio 3. Tuetun asumisen malli

Kuvio voisi esittää minkä tahansa asunnottoman ryhmän tukiverkostoa. Esimerkiksi hoitotyössä keskeisinä mukana olevina tahoina ovat terveyskeskus, psykiatrinen avohoito ja avo- ja laitoshuollon päihdehoitoyksiköt sekä etsivä huumeet. Asumisen osalta verkostossa voivat olla mukana kiinteistöhuolto ja isännöinti. Sukulaisista ja ystävistä koostuvan lähiverkoston osana voivat olla myös erilaiset vertaistukihenkilöt tai -ryhmät. Lähiverkoston luomisessa sukulaisten ja ystävien lisäksi tai sijasta motivointi ja ohjaaminen harrastuksiin voi olla yksi merkittävä vaihtoehto. Asiointiin liittyy asuinympäristön hahmottaminen ja arjen välttämättömien asioiden hoitaminen. Oikeustoimet puolestaan pitävät sisällään kontaktit niihin viranomaistahoihin, jotka ovat välttämättömiä erilaisissa rikosoikeudellisissa asioissa, joihin asutettava on mahdollisesti asunnottomana tullut osalliseksi.

Sosiaalityön rooli verkoston luomisessa on keskeinen. Sosiaalityön tehtävänä on kartoittaa asiakkaan tarpeiden näkökulmasta järkevä verkosto ja koordinoita sen muodostumista.

Lähityön merkitys korostuu kaikissa tätä tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa. Sen voi nähdä turvarakenteena, joka mahdollistaa kaiken muun asuttamisen onnistumiseksi tarvittavan tuen. Kaavio 3. kuvaa asuttamisen prosessissa tärkeitä elementtejä. Olennaista tässä mallissa on käsitys siitä, että kaikki siinä mukana olevat tuen muodot muodostavat kokonaisuuden. Poistettaessa yksikin elementti, rakennelma notkuu tai sortuu. Mallissa korostuu eri tukimuotojen ajallinen yhtäaikaisuus ja limittäisyys.

Prostituutujen asuttamisen prosessi näyttää tämän tutkimuksen valossa pitävän sisällään sellaisia elementtejä, joiden voi arvioida olevan olennaisia minkä tahansa asunnottomien ryhmän kohdalla. Prostituution harjoittaminen tai seksityöläisenä työskentely tähän tutkimukseen osallistuneiden naisten kohdalla liittyy selkeästi asunnottomuuteen sinänsä, köyhyyteen ja päihteiden käyttöön. Nämä ovat tekijöitä, joita esiintyy myös muiden asunnottomien ryhmien taustalla. Prostituutio ei sinällään ole avainkysymys asunnottomuutta pohdittaessa ja ratkaistaessa. Sen sijaan merkittävämpinä näyttäisivät olevan

köyhyys ja huumeiden käyttö. Näin ollen voidaan ajatella tässä tutkimuksessa esitellyn Pro-tukipisteessä käytetyn tuetun asumisen mallin toimivan myös laajemmin samankaltaista problematiikkaa omaavien asunnottomien ryhmien kohdalla.

Nyt kysymyksessä olevan ryhmän osalta on ollut selvästi havaittavissa kaksi erityistekijää, jotka vaikuttavat asunnottomuuteen ja asunnon saantiin. Ensinnäkin vaikea pitkäaikainen huumeiden käyttö, jonka seurauksena syntyvää ra-

hantarvetta on hoidettu prostituutiolla. Syntyy kierre, jossa huumeidenkäyttö ja prostituution harjoittaminen ruokkivat toisiaan. Sekä asunnonsaanti että mahdollisen asunnon pitäminen vaikeutuvat tai muuttuvat tavoittamattomiksi. Toinen erityistekijä liittyy maahanmuuttotaustaan ja/tai eri kulttuuriin lähtökohtiin. Kummankin aikuisena Suomeen muuttaneen naisen asunnon saanti sekä yksityisiltä että kunnallisilta markkinoilta on osoittautunut mahdottomaksi. Toinen heistä kertoo asunnon hakuun liittyneistä kohtuuttomista vuokraehdoista, tai solvauksista.

Tämä tutkimus tuo esiin kolme selkeää tuettuun asumiseen liittyvää kehittämisen paikkaa. Huumeidenkäyttäjien osalta kyseinen Pro-tukipisteessä toteutettu malli, jossa henkilölle osoitetaan oma asunto yleisestä asuntokannasta, toimii. Asumisen onnistumisen edellytyksenä näyttää olevan yksilöllinen, riittävän pitkä, tiivis henkilökohtainen hoitoon motivointi ja tuki. Niin motivointi kuntoutukseen lähtemiseen kuin päihitteettömyyden ylläpitäminenkin voi vaatia pitkiä aikoja. Tämä pystytään turvaamaan vain oikealla työntekijämitoituksella.

Toinen kehittämisen paikka, erityisesti vaikeissa elämäolosuhteissa eläneiden asiakkaiden kohdalla, on identiteetin rakentamistyö sosiaalityönä. Tässäkin tutkimuksessa on nähtävissä syrjäytymisen taustalla olevia rikkinäisiä identiteettejä ja omanarvontunnetta rapauttavia vaikeita elämäolosuhteita. Identiteetin rakentamistyö edellyttää myös yksilöllistä, riittävän pitkää ja tiivistä henkilökohtaista työskentelyä. Yhtenä tällaisena välineenä voi olla elämänkertomusten käyttäminen voimauttavana välineenä, niin että elämä tulkitaan uudenlaisessa kehyksessä. Erilaisten välineiden ja työskentelytapojen kehittäminen systemaattiseen ja tavoitteelliseen identiteettityöhön puuttuu sosiaalityöstä lähes kokonaan.

Kolmas kehittämisen kohde on maahanmuuttajien asuntotarpeen ratkaiseminen ja tuen järjestäminen. Tähän projektiin osallistuneet naiset olisivat arvioni mukaan kummatkin selviytyneet ilman tehostettua sosiaalityötä siinä tapauksessa, että he olisivat onnistuneet saamaan kohtuuhintaisen asunnon ja palveluohjaukselta suomalaisen yhteiskunnan tukijärjestelmiin ja tukien hakemiseen. Eri kulttuureista tulevien maahanmuuttajien osalta palveluohjauksessa tulisi kuitenkin huomioida, että palveluiden hakeminen ja viranomaisten kanssa asiointi ei ole välttämättä yhtä helppoa ja luontevaa, kuin mihin suomalaisessa kulttuurissa on totuttu. Lisäksi huono suomenkielentaito vaikeuttaa lomakkeiden täyttämistä ja asiointia.

Siitä huolimatta, että sosiaaliviraston työntekijät kaipaavat erityisosaamista prostituoitujen elämään liittyvissä kysymyksissä, näyttäisi siltä, että päihteiden käyttö ja mielenterveyteen liittyvä problematiikka ovat vaikeimmat ja eniten työskentelyä vaativat asuttamisen onnistumisen uhkana olevat tekijät. Niiden taustalla on usein vaikeita ja traumaattisia kokemuksia ja ne vaativat tiivistä hoitoa. Haastavimpana asutettavien kanssa työskenneltäessä näen asiakkaan motiivoinnin hoitoon ja oikean hoidon löytämisen. Nämä lienevät niitä kysymyksiä, joihin kilpistyy myös muiden asunnottomien ryhmien asumisen vaikeudet.

Asuttamisen myötä asutettavat ovat kiinnostuneet muutoksesta omassa elämässään. He ovat motivoituneet ja hakeutuneet päihdehoitoihin, fyysisen ja psyykkisen tilansa parantamiseen ja integroitumiseen suomalaiseen yhteiskuntaan esimerkiksi kielikurssien avulla. Syksyllä 2004 kukin asutetuista asui edelleen heille osoitetuissa asunnoissa. Kaksi naista osallistuu parhaillaan huumehoitoon. Kahdella naisista sopimus tehostetusta tuesta on voitu päättää, joskin kontaktit työntekijöihin Pro-tukipisteessä jatkuvat.

Lähteet

- Avramov, D. Coping with Homelessness. Issues to be Tackled and Best Practices in Europe. 1999.
- Granfelt, R. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Ympäristöministeriö. Helsinki. 2003.
- Heinonen, J. Tukiasuminen. Näkökulmia tukiasumiseen ja tukiasuntotyöhön. Sininauhaliitto. Helsinki. 1997.
- Husso, M. Perheväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino: Jyväskylä. 2003.
- Karjalainen, P. Tukiasuntotyön raportti. Espoon diakoniasäätiö. 2001.
www.espoondiakoniasaatio.fi/main.htm (20.7.2004)
- Kauppinen, J. Peruskartoitus pääkaupunkiseudun prostituutitilanteesta ja palvelujen kehittämistarpeesta. Pro-tukipiste. Helsinki. 2000.
- Korvela, P. Yhdessä ja erikseen. Perheenjäsenten kotona olemisen ja tekemisen dynamiikka. Stakes. Helsinki. 2003.
- Koskela H., Tani, S. & Tuominen, M. "Sen näkönen tyttö". Tutkimus katuprostituution vaikutuksista helsinkiläisten naisten arkielämään. Tutkimuksia 2000:5. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki.
- Koskela, H. Fear, Control & Space. Geographies of Gender, Fear of Violence, and Video Surveillance. Julkaisuja A 137/1999. Helsingin yliopiston maantieteen laitos. Helsinki.
- Leskinen, J. Organisoitu paritus ja prostituutio Suomessa. Teoksessa Rikostutkimus 2002. Keskusrikospoliisi. Helsinki.
- Nousiainen, K. Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. SoPhi. Jyväskylä. 2004.
- Pitkänen, S., Rissanen, P. & Mattila, K. Ihmisen arvoista asumista. Y-säätiön ja Asumispalvelusäätiön Aspan tuki- ja palveluasumismallien arviointi. Raha-automaattiyhdistys. Helsinki. 2004.
- Thorbek, S. Prostitution in a Global Context: Changing Patterns. Teoksessa Thorbek, S. & Pattanaik, B. (toim.) Transnational Prostitution. Changing Global Patterns. Zed Books. London, New York. 2002.
- Young, I-M. Intersecting Voices. Dilemmas of Gender, Political Philosophy and Policy. Princeton University Press. Princeton, New Jersey. 1997.

Vapautuvien vankien tuettu asuminen

Riitta Granfelt

Älä katso kulman taakse,
siellä on katu. (Carpelan 1986, 84.)

7.1 Johdanto

Seuraavaksi kuvattava vapautuvien vankien tuetun asumisen kehittämistyö on osa Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -ohjelmaa (Yre) täydennettynä Kriminaalihuollon tukisäätiön (Krits) Vapautuvan tukiohjelmalla. Kohderyhmänä ovat vankilasta vapautuneet, joiden asumisvaihtoehtoja ja asumiseen liittyvää tukea on pyritty kehittämään Lahdessa, Tampereella, Hämeenlinnassa ja Helsingissä. Kehittämishankkeessa on ollut mukana Kylmäkosken, Hämeenlinnan ja Riihimäen vankilat. Helsingin vankilan ja Suomenlinnan työsiirtolan sosiaalityöntekijät ovat osallistuneet Helsingin asumistyöryhmään. Lisäksi on kartoitettu vapautuvien vankien parissa tehtävää, asumiseen kohdistuvaa työtä Kuopiossa.

Oikeusministeriön hallinnoiman Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -ohjelman projektinjohtaja Jari Nurmi on seurannut kehittämishankkeen etenemistä, ja yhteistyökumppaneinani Hämeenlinnassa, Lahdessa ja Tampereella ovat toimineet aluesuunnittelijat Hannu Myllärinen, Jaana Hongisto ja Minna-Kaisa Järvinen. Tutkimuksessa on ollut mukana myös Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits) Vapautuvan tukiohjelman osalta, josta tähän kehittämishankkeeseen on osallistunut projektipäällikkö Maarit Suomela. Kummankin ohjelman (Yre-hanke ja Vapautuvan tukiohjelma) osalta työni on rajautunut vapautuvien vankien asumiseen ja siihen liittyvään tukeen. Molemmat ohjelmat ovat valtakunnallisia, mutta Yre-ohjelman paikkakunnista Turku ja Oulun seutu ovat jääneet tutkimuksen ulkopuolelle. Näin siitä syystä, että olen tehnyt tätä kehittämistyötä yhdessä paikalliset olosuhteet, palvelujärjestelmät ja niissä toimivat ammattilaiset ja vertaistuen verkostot hyvin tuntevien aluesuunnittelijoiden kanssa. He ovat olleet välttämättömiä kehittämistyön alulle saattamisessa ja käynnissä pitämisessä. Helsingissä työ on kohdistunut vapautuvien vankien parissa asiakastyötä tekevien sosiaalitoimen, Kriminaalihuoltolaitoksen ja vankeinhoidon sosiaalityöntekijöiden kokemustiedon kokoamiseen ja jäsentelyyn. Kriminaalihuollon tukisäätiön Helsinkiin suunnitteilla olevan vankilasta vapautuville naisille tarkoitetun asuinyhteisön suunnitteluun ja siihen liittyviin yhteistyöneuvotteluihin Hämeenlinnan vankilan kanssa olen osallistunut alusta asti sekä ollut mukana vertaistukea tarjoavan matalan kynnyksen kontaktipiste Rediksen ohjausryhmässä.

Tämä kuvaus perustuu yhdessä vankien parissa työskentelevien kriminaalihuollon ja vankeinhoidon, sosiaalitoimen ja päihdehuollon sekä kuntien asunto-toimen ja asumispalvelujen ammattilaisten, vertaisryhmien edustajien, vankien ja vankilasta vapautuneiden kanssa vuoden 2003 syyskuusta vuoden 2004 joulukuuhun tekemääni kehittämistyöhön. Työn kohteena ovat olleet vapautuvien vankien asumisvaihtoehdot ja niihin liittyvä eri tahojen toteuttama tuki sekä

asumisvalmiuksien vahvistaminen osana vankeinhoidon kuntouttavaa toimintaa. Kehittämishanke on jatkoa ympäristöministeriön rahoittamalle vankien asunnottomuuskokemuksiin kohdistuneelle tutkimukselle Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta (Granfelt, 2003).

Teemaa on käsitelty ensisijaisesti vankien ja vankilasta vapautuneiden näkökulmasta, mutta esiin noussut problematiikka ja siihen kehitetyt ratkaisuvaihtoehdot ovat yleistettävissä myös laajemmin lainrikkojien asumiskysymyksiin. Asunnottomuus ja vaikeudet selviytyä itsenäisessä asumisessa ja toisaalta sopeutua tuetun asumisen yhteisöihin koskettavat huomattavaa osaa yhdyskuntapalveluun tuomituista ja ehdollisesti rangaistusta nuorista (esim. Linderborg, 2001). Ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittujen kohdalla asunnottomuus ja siihen kietoutuvat ongelmat, päihteet, rikollisuus ja sosiaalis-taloudellinen syrjäytyminen ovat kuitenkin kaikkein syvimpiä ja hankalimmin toisiinsa kietoutuneita.

Olen käyttänyt raportissa lainauksia kehittämishankkeeseen osallistuneiden työntekijöiden ja asiakkaiden kanssa käymistäni keskusteluista, yhteistyöneuvotteluista ja haastatteluista, sosiaalityöntekijöiden muistiinpanoista ja asiakkaiden kirjeistä. Työntekijöiden puheesta tai muistiinpanoista lainaamiini sitaatteihin olen liittänyt ammattinimikkeen ja organisaation sillä tarkkuudella kuin se on mielestäni ollut sisällön ymmärtämisen kannalta perusteltua. Raportissa ei mainita sen enempää työntekijöitä kuin asiakkaitakaan nimiltä. Kahdelle asumispolustaan kertovalle miehelle ja yhdelle naiselle olen antanut ”nimimerkin”. Kiitos kaikille kehittämishankkeeseen osallistuneille. Aivan erityisesti haluan kiittää elämästään kertoneita ”Sannaa”, ”Jannea” ja ”Harria”.

7.2 Lähtökohtia vapautuvien vankien asumisen ratkaisemiseksi

7.2.1 Kuntoutus vankiloissa - suljetusta talosta oman tilan rakentajaksi

”Tervetuloa tutustumaan vankiloihin. Antakoot sitten niitä tähtiään näille hotelleille.”

Sitaatti on lainaus Konnunsuon vankilan johtaja Tauno Mäkelän haastattelusta A-studiossa 19.7.2004. Vankiloiden henkilökuntapula ja tilanahtaus tuhoaa vankeinhoidon muutoinkin vähäisiä resursseja kuntouttavaan toimintaan ja lisää väkivallan uhkaa ja ahdistusta ylikansoitetuissa vankiloissa (Vuosikertomus 2003). Vankeinhoito- ja kriminaalihuoltolaitoksen yhteinen tehtävä on uusintarikollisuuden vähentäminen. Tätä tarkoitusta varten vankiloissa toteutetaan erilaisia kuntoutusohjelmia, joiden avulla pyritään vahvistamaan vankien edellytyksiä irtaantua rikos- ja päihdekierteestä. Ohjelmat kohdistuvat esimerkiksi väkivallan hallintaan, vuorovaikutustaitojen kehittämiseen ja uusien ongelmanratkaisu- ja ajattelumallien sisäistämiseen. Päihdekuntoutus on ylivoimaisesti tärkein kuntouttavan toiminnan muoto vankeinhoidossa. Vuonna 2003 päihdekuntoutusta järjestettiin kaikissa vankiloissa, ja siihen osallistui yhteensä 2519 vankia. (Suomela, 2002; Vuosikertomus 2003.)

Päihdeongelma on kuitenkin useimmiten vain osa monella muullakin tavoin vaikeasta elämäntilanteesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton julkaisema sosiaalibarometri 2004 osoittaa, että kansalaisten hyvinvoinnin kokonaistilanne on jatkuvasti kohentunut vuodesta 1997 lähtien. Vuodesta toiseen osattomiksi

lisääntyvän hyvinvoinnin jaossa ovat jääneet kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ihmisryhmät: prostituoidut, ylivelkaantuneet, huumeongelmaiset, vankilasta vapautuneet, moniongelmaiset, asunnottomat sekä alkoholi- ja mielenterveysongelmaiset. Heidän auttamisekseen ei ole löytynyt riittävästi taloudellisia resursseja, ammatillista osaamista eikä poliittista tahtoa. (Sosiaalibarometri 2004; myös Rantala 2004.) Vankilakierteessä elävien ihmisten elämässä köyhyys ja asunnottomuus kietoutuvat psykososiaalisiin vaikeuksiin, jotka vaativat paneutuvaa ja riittävän pitkäkestoista työskentelyä sekä kyseisen asiakasryhmän elämäntavan tuntemusta. Marginaaliryhmiin kohdistuvan asiakaslähtöisen työn haasteeksi asettuu pyrkimys katsoa asiakkaiden tilanteita toisaalta mahdollisimman laaja-alaisesti kartoittaen ja toisaalta yksittäisen asiakkaan yksilöllisyyttä ymmärtämään pyrkien. Tämä edellyttää asiakkaiden ääntä kuuntelevaa dialogista työskentelyotetta, jolloin asiakkaat eivät ole vain tuen vastaanottajia, vaan osallistuvat itse oman kuntoutussuunnitelmansa rakentamiseen. (Esim. Kulmala & Valokivi & Vanhala, 2003; Valokivi, 2004.)

”Vanki laatii itse kuntoutussuunnitelman ja sitä päivitetään sitten yhdessä hänen kanssaan.” (Päihdeohjaaja)

Päihdeohjelmiin ja vapauteen valmentaville kursseille osallistuminen ei ole vangeille itsestään selvä oikeus, vaan he hakevat ohjelmiin ja henkilökunta valitsee ne, joiden arvioi ohjelmista eniten hyötyvän. Vankeinhoidon henkilöstöstä yli puolet on vartiointihenkilökuntaa, jonka työ koostuu pääasiassa erilaisista valvontatehtävistä. Koulutuksen, kuntoutuksen, sosiaalityön ja terveydenhuollon henkilöstön osuus vankeinhoidon henkilöstömäärästä jää yhteenlaskettunakin alle 15 prosentin. Myös valvontahenkilökuntaa on vankimäärään nähden liian vähän. (Vuosikertomus 2003.)

Kuntouttavan henkilöstön liiallisesta työmäärästä johtuen vankiloissa elää kuukaudesta, jopa vuodesta toiseen suuri joukko ihmisiä, joiden asioihin kenelläkään ei ole aikaa paneutua. Suljetulla osastolla vanki saattaa viettää 23 tuntia vuorokaudesta sellissä.

Vuoden 1999 kansallisessa rikosentorjuntaohjelmassa määritellään keskeiseksi tavoitteeksi syrjäytymisen ehkäisy, koska useat rikolliseksi kehittymistä edistävät ja rikoskierrettä ylläpitävät tekijät liittyvät köyhyyteen ja syrjäytymiseen. Asunnottomuuden vähentäminen on yksi keskeisimmistä syrjäytymistä lieventävistä ja ennaltaehkäisevistä yhteiskuntapoliittisista toimenpiteistä. Asunto ei ole ratkaisu muihin ongelmiin kuin asunnottomuuteen, mutta asunnottomuus on voimakkaasti rikos- ja päihdekiekierrettä ylläpitävä yhteiskuntapoliittinen ongelma, joka tuhoaa yhteisö- ja yksilötasolla toteutuvan kuntouttavan toiminnan vaikutusmahdollisuudet (esim. Granfelt, 2003; Thörn, 2004).

Asunnottomuus on nähtävä ensisijaisesti köyhyyteen ja eriarvoisuuteen liittyvänä rakenteellisena ongelmana siitäkin huolimatta, että yksilötason vaikeudet, kuten vakavat päihdeongelmat ja niihin liittyvä rikollinen elämäntapa ovat johtaneet monen vapautuvan vangin elämänhistoriassa vuokravelkoihin ja häättöihin (esim. Rosengren, 2003; Thörn, 2004). Rikostaustaisten ihmisten kohdalla asunnottomuus näyttäytyy hyvin monimuotoisena ilmiönä, jonka ratkaisu vaatii niin rakenteellisia, yhteisöllisiä kuin yksilötason toimia ja niiden kokonaisuudeksi integroivaa työtettä (Järvelä, 2002). Yksi keskeisimmistä tehtävistä on vankeinhoidon kuntouttavan toiminnan liittäminen yhteiskunnan asumis- ja kuntoutuspalveluihin siten, että niin toimijat kuin vapautuvat vangit ymmärtävät asumis- ja kuntoutusjatkumojen merkityksen ja kummallakin osapuolella on todelliset mahdollisuudet niihin sitoutua.

Rikostaustaisten asiakkaiden kokonaisvaltaiseen kuntoutukseen erikoistuneen Silta-Valmennusyhdistyksen toiminnanjohtaja Sampo Järvelä (2002) määrit-

teleerikostaustaisten asiakkaiden tyypillisiksi ongelmiksi tavoitteiden asettamisen ja suunnittelun vaikeuden, lyhytjännitteisyyden ja konkreettisiin arjen taitoihin liittyvät puutteet sekä vaikeudet hoitaa asioita. Vankilasta vapautumisen jälkeinen elämä on usein päihteiden käyttöön ja hankintaan keskittyvää päivästä toiseen selviytymistä ja liikkumista entuudestaan tutuissa porukoissa. Toisesta elämästä toivotaan ja siitä uneksitaan, mutta elämäntavan muutosyritykseen sitoutuminen edellyttää vakuuttumista siitä, että rikokseton ja päihdeeton elämä voi todella olla saavutettavissa ja että omille yrityksille aloittaa uutta elämää löytyy tukea. (Mt.)

Tuen järjestämisessä korostuu toisaalta niiden sosiaalialan ammattilaisten osaaminen, jotka tuntevat hyvin kohderyhmän elämäntapaa, rikosseuraamusjärjestelmää ja vankeinhoitoa sekä sosiaali- ja asumispalvelujärjestelmää ja toisaalta vertaistuen merkitys, mikä käytännössä tarkoittaa NA/AA-ryhmien pitkällä toipumisprosessissaan olevia, mieluiten vankilataustaisia jäseniä. Vapautuvien vankien parissa työskentelyn tekee erityisen vaativaksi heidän vaikeutensa sitoutua pitkäjännitteiseen kuntouttavaan toimintaan ja heidän usein varauksellinen suhtautumisensa yhteistyöhön viranomaisien kanssa. Tästä johtuen tukiverkoston jäsenten joustava tavoitettavuus ja realismi tavoitteen asettelussa saavat korostuneen merkityksen. Irtaantuminen rikos- ja päihdekierteestä on useimmiten vuosien prosessi, mikä tulee ottaa huomioon asumisen onnistuneisuutta ja epäonnistumisia arvioitaessa. Asuminen kietoutuu paitsi päihdekysymyksiin myös vaikeuksiin työllistyä ja löytää ylipäänsä mielekästä (rikoksetonta) toimintaa sekä mittavaan velkataakkaan, josta vuokraträstit muodostavat vain hyvin pienen osan. Asumisjärjestelyjä mietittäessä joudutaan usein ottamaan huomioon suhde yhtä vaikeassa tilanteessa elävään (avo)puolisoon ja varsinkin naisvankien kohdalla myös lasten asema.

7.2.2 Valtakunnallisia kehittämisohjelmia vankien tueksi

Toimivien palveluketjujen rakentaminen vankiloiden ja kuntien asumis-, kuntoutus- ja hoitopalvelujen välille vaatii runsaasti työtä, aikaa ja rahaa sekä valmiutta pyrkiä ymmärtämään toisten ajattelu- ja toimintatapaa. Parhailleen on meneillään kaksi useamman vuoden ajalle jaksottuvaa valtakunnallista kehittämisohjelmaa, joiden kohderyhmänä ovat lainrikkijat. Yhteistyössä rikoksettomaan elämään (Yre) -hankkeessa keskitytään julkisen sektorin palvelujärjestelmän kehittämiseen tavoitteena hyvin toimivat moniammatilliset verkostot. Pyrkimyksenä on mahdollistaa pitkäjänteinen, suunnitelmallinen ja integroidusti rikostaustaisen asiakkaan elämäntilanteen kokonaisuuteen kohdistuva työskentely. Ohjelmaa toteutetaan Hämeenlinnan, Kuopion, Lahden, Tampereen, Oulun ja Turun seudulla sekä pääkaupunkiseudulla, ja siinä on aktiivisesti mukana muun muassa vankeinhoiton, kriminaalihuoltolaitoksen, kuntien sosiaalitoimen, päihdekuntoutuksen ja asuntosektorin ammattilaisia. Kohderyhmäksi on määritelty alle 30-vuotiaat elämäntavan muutokseen motivoituneet lainrikkijat. Asumiseen kohdistuva kehittämis- ja tutkimusprojekti on rajattu koskemaan vankilasta vapautuneita, koska heidän kohdallaan asunnottomuus ja asumisen ongelmat ovat kaikkein suurimmat. Vapautuvien vankien asumisen problematiikkaa on tarkasteltu laajemmin, rajoittumatta nuoriin ja muutoshaluisiin. Näin siitä syystä, että asunnottomuus koskettaa kaikkein pahimmin rikos- ja päihdekierteessä eläviä rikoksenuusijoita. Jotkut talviaikaan 2/3 -rangaistuksella vapautuvista vangeista haluaisivat jäädä vankilaan suorittamaan jäännösrangaistustaan, koska heillä ei ole tiedossa asuntoa (Hypén, 2004).

Kriminaalihuollon tukisäätiön (Krits) Vapautuvan tukiohjelma puolestaan keskittyy ensisijaisesti järjestöjen toiminnan ja keskinäisen yhteistyön kehittämi-

seen lainrikkokojanäkökulmasta. RAY-avusteinen hankekokonaisuus ajoittuu vuosille 2003-2006. Erityisesti pääkaupunkiseudulla ohjelman yksi painopiste ovat asumiskysymykset. Vuoden 2005 alkupuolella aloittaa Helsingissä toimintansa vankilasta vapautuneille naisille tarkoitettu tuetun asumisen yhteisö. Kriminaalihuollon tukisäätiö hankkii myös tukiasuntoja vankilasta vapautuville miehille ja naisille. Tarkoitus on tarjota välivaiheen asuntoja vankilasta vapautuville, jotka haluavat paitsi asunnon myös tukea elämäntilanteensa järjestelyyn ja päihdeongelman hoitoon. Vuoden 2004 marraskuussa tukiasuntoja oli hankittuna yhteensä neljä. Vuoden 2006 loppuun mennessä asuntoja on tarkoitus hankkia 20-25 pääkaupunkiseudun olemassa olevasta asuntokannasta. Tuen toteutuksesta vastaa osittain Vapautuvan tukiohjelman osahankkeena keväällä 2004 käynnistynyt matalan kynnyksen kontaktipiste Redis, jonka työntekijöillä on omakohtainen päihde- ja rikoskierteestä selviytymisen historia.

7.2.3 Vapautuvien vankien asunnottomuus

Vailla asuntoa vapautumassa olevien vankien keskuudessa vaikea päihderiippuvuus on vielä yleisempää kuin vangeilla keskimäärin, ja kaikkein voimakkaimmin asunnottomuus on huumeriippuvaisten vankien ongelma (Granfelt, 2003). Keskusteltaessa vankilasta vapautuvien asunnottomuudesta ja sen erityispiirteistä puhutaan itse asiassa samanaikaisesti kovia huumeita käyttävien narkomaanien asunnottomuudesta. Heidät Marja-Liisa Laapio (2000; myös Järvinen, 1993 ja 1998; Korhonen, 2002) on määritellyt asunnottomien kaikkein syrjäytyneimmäksi ryhmäksi. Ero "tavallisiin" asunnottomiin päihdeongelmaisiin on siinä, että päihkeitä käyttävien vankien asumisen järjestymistä ja asunnon säilyttämistä vaikeuttavat köyhyyden ja sosiaalisten ongelmien lisäksi riippuvuudet ja lojaliteetit rikolliseen alakulttuuriin.

Sitoutuminen päihde- ja rikolliskulttuurin arvomaailmaan tekee vaikeaksi motivoitumisen tuettuun asumiseen, koska avun tarpeen, ja sen myötä heikkouden, tunnustaminen ei sovi traditionaaliseen machokulttuuriin, joka korostaa voimaa, selviytymistä ja kovuutta. Philip Lalanderin (2001) sanoin "alakulttuurin mies ei ole kuka tahansa, vaan kurjista oloista noussut maskuliininen, lujaluontoinen sankari, joka janoaa vapautta, valtaa, statusta ja rahaa taskuun". Miehillä, joiden identiteetti, itsearvostus, elämäntapa ja sosiaaliset suhteet sijoittuvat rikolliseen alakulttuuriin, on todella haastava tehtävä luopua tästä kaikesta, kestää tyhjiys, yksinäisyys ja arvottomuuden kokemus ja yrittää löytää paikkansa valtakulttuurissa.

"Kaikkihan ne yrittää olla kovia, mutta useimmat onnistuu siinä erittäin huonosti."
(sosiaalityöntekijä)

Parin viime vuoden aikana tapahtunut vuokra-asuntojen tarjonnan lisääntyminen niin kunnallisilla kuin yksityisilläkin asuntomarkkinoilla on lisännyt myös vapautuvien vankien mahdollisuuksia löytää asunto heti vapautumisen jälkeen. Asunnon järjestäminen on kuitenkin edelleen vaikeaa erityisesti huume- ja taustaisille, yksin eläville vangeille, jotka lähes poikkeuksetta ovat myös köyhiä, työttömiä ja pahoin velkaantuneita. Traumaattinen elämänhistoria yhdistyneenä köyhyyteen, asunnottomuuteen, päihderiippuvuuteen, mielenterveyden häiriöihin ja vankilataustaan vie aivan yhteiskunnan laidalle. Monen kohdalla rikollisesta elämäntavasta irtaantumista vaikeuttavat kaiken muun lisäksi vielä velkasuhteisiin ja rikoksiin liittyvät keskinäiset vihanpidot ja uhkailut. (Esim. Järvelä, 2002; Rantala, 2004.)

"Velkasummat ovat käsittämättömiä. Ei niistä selviä millään rahalla. Kova armoton maailma." (Vartija)

Vangit ovat enimmäkseen nuoria tai varhaisessa keski-ikässä olevia miehiä ja naisia, joista huomattavalla osalla on lapsia. Vankeinhoidon kuntouttavalla työllä ja vankilasta vapautuneiden asumisvaihtoehtojen kehittämisellä ei ole merkitystä ainoastaan vangeille itselleen, vaan myös heidän lapsilleen. Lapselle ei ole yhdentekevää, mitä isälle tai äidille tapahtuu riippumatta siitä, palaako hän enää asumaan yhdessä heidän kanssaan. Julkisuudessa puhutaan jatkuvasti erilaisista lapsiperheiden asemaan korjausta vaativista asioista. Mutta ei juuri koskaan siitä, miltä lapsesta tuntuu isän tai äidin (tai molempien) vankilakierre ja asunnottomuus.

*"Mikä tekee asunnosta kodin?
No kun oma lapsi tulee käymään. On se jo käynykin täällä."*

7.2.4 Tuetun asumisen vaihtoehdot

Vapautuvien vankien tuetun asumisen vaihtoehdot ovat periaatteessa samat kuin muillakin asuneensa tukea tarvitsevilla ryhmillä. Ensinnäkin kunnalliset vuokra-asunnot tai erilaisten järjestöjen ja sosiaalitoimen kautta järjestyvät asunnot, joihin on liitetty tukiverkosto tai ainakin tukihenkilö. Toisen vaihtoehdon muodostavat lähinnä järjestöjen ylläpitämät yhteisöllisyyden periaatteelle enemmän tai vähemmän tavoitteellisesti rakentuvat asumisyksiköt. Asumisyksiköissä ei yleensä ole suuntauduttu erityisesti vapautuvien vankien tilanteesta lähtevään työskentelyyn ja suoraan vankilasta tulevien määrä halutaan yhteisöllisyyttä kuntouttavan asumisen metodina käyttävissä asuinyksiköissä yleensä rajata varsin pieneksi. Tätä perustellaan vankilasta tulevien usein kielteisellä suhtautumisella yhteisölliseen vastuunottoon, varauksellisella suhtautumisella henkilökuntaan ja pyrkimyksellä ennalta ehkäistä rikollisen alakulttuurin muodostuminen yhteisöön.

"X-yhteisössä puhuttiin, että pitäis kärehtyä, jos joku vetää. Mä sanoin heti, etten minä ainakaan rupee vasikoimaan."

"Kukaan vankilasta tuleva ei mene kertomaan toisesta asukkaasta. Koska sä tiedät mikä sä olet, jos menet. Ja sitä ei kukaan halua."

Vapautuvien vankien kohdalla tulevat kysymykseen ensinnäkin, ja useimmiten realistisimpana vaihtoehtona, itsenäiset asunnot, joihin on liitetty jo vankeus-aikana suunniteltu intensiivinen ja riittävän pitkäkestoinen tuki. Pääsääntöisesti vangit, niin kuin useimmat muutkin ihmiset, toivovat saavansa asua "omissa oloissaan" eivätkä haluaisi edetä niin sanotun porrasmallin mukaisesti (Granfelt, 2003; Rosengren, 2003; Thörn, 2004). Toisena vaihtoehtona ovat tuetun asumisen yhteisöt edellyttävät lähes poikkeuksetta päihdeettömyyttä ja soveltuvat niille vankilasta vapautuneille, jotka ovat sitoutuneet suunnitelmalliseen päihdekuntoutukseen. Ideaalitalanteessa tämä tarkoittaa siirtymistä vapautumisen jälkeen tai rangaistusajan loppuvaiheessa päihdekuntoutuslaitokseen useamman kuukauden ajaksi ja vasta kuntoutusjakson jälkeen siirtymistä tuetun asumisen yhteisöön. Tällöin asuinyhteisö sijoittuu osaksi kuntoutusjatkumoa eikä tunnu kiusalliselta "pakkoportaalta", jolle on pakko pysähtyä kiivettäessä kohti omaa asuntoa. Kolmanneksi, esimerkiksi Helsingin sosiaaliviraston erityissosiaalitoimistolla on käytössään niin sanottuja soluasuntoja, jotka on määritelty tukiasunnoiksi. Niin sosiaaliohjeiden kuin vankienkin arviot soluasumisen tukevasta merki-

tyksestä ovat pessimistisiä. Asumismuoto on riskialtis asukkaiden keskinäisille ristiriidoille, eikä päihteettömyyteen pyrkivä voi asua päihteitä käyttävien kanssa. (Granfelt, 2003 ja 2004.) Pitkään vapautuvien vankien parissa työskennelleet sosiaalityöntekijät ovat kuitenkin löytäneet ”realistisen luovia” ratkaisuja asunnottomuuden ratkaisuun yksittäistapauksissa. Tällöin tilannetta katsotaan kokonaisvaltaisesti, ei ainoastaan päihteettömyyden näkökulmasta.

”On asutettu pirinkäyttäjiä pirinkäyttäjien kanssa ja juovia juovien kanssa. Asumismenestystäkin on löytynyt. Mun mielestä kuntoutuja on sellainen, joka pyrkii ylipäänsä saamaan jonkinlaista elämänhallintaa.”

Vapautuvia vankeja on sijoittunut asumaan myös yksityisille vuokra-asuntomarkkinoille. Näissä tapauksissa sosiaalitoimen osuudeksi on jäänyt vuokramaksussa tukeminen sekä takuuvuokrasta ja vuokraennakoista huolehtiminen. Tällöin asumiseen ei kuitenkaan voida liittää tukiverkostoa, joten tätä asumisvaihtoehtoa ei tässä yhteydessä käsitellä. Tämä asumismuoto on hyvä vaihtoehto niille vapautuville vangeille, joilla ei ole päihdeongelmaa sekä niille, jotka käyttävät hallitusti päihteitä eivätkä ole motivoituneita suunnitelmallisesti työstämään elämäntavan muutosta.

7.3 Kuntoutusta ja valmentautumista siviilielämään

7.3.1 Kylmäkoskelta kotiin

Päihteettömät osastot ovat vankiloissa tapahtuvan kuntoutuksen näkökulmasta keskeisiä paikkoja. Niille valikoituu päihdeongelmaisia vankeja, jotka haluavat elää ainakin vankeusajan päihteettöminä. Tavoitteena tietenkin on, että päihteettömyyspyrkimys ulottuisi myös vapautumisen jälkeiseen aikaan. Päihteettömien osastojen toimintatavat vaihtelevat vankiloittain, mutta yleensä ne toimivat yhteisöperiaatteella ja vankien tulee osallistua erilaisiin ryhmätoimintoihin. Esimerkiksi Kylmäkosken vankilan päihteettömälle osastolle hakevat vangit haastatellaan moneen kertaan, ennen kuin tulevat valituiksi. Motivaation tulee olla riittävän korkea, jotta vanki jaksaa paneutua päihdeongelmansa tavoitteelliseen työstämiseen osastolla laadittavan kuntoutussuunnitelman mukaisesti.

Osastolle ei pääse esimerkiksi siitä syystä, että velat ahdistavat ja tavallisella osastolla eläminen pelottaa. Osastolle pyrkivä ei saa myöskään olla psyykkisesti kovin huonokuntoinen. Kuntoutus perustuu pitkälti yhteisöllisyyteen, eikä syvästi ahdistunut ihminen pysty sitoutumaan tiiviiseen ohjelmaan eikä elämään yhteisössä. Jotta kuntoutuksesta pystyisi hyötymään, pitää olla valmiuksia toimia ryhmässä ja jakaa asioitaan toisten kanssa. Rangaistusaikaa tulee olla jäljellä vähintään kolme kuukautta, koska tätä lyhyemmässä ajassa ei ehditä saada juuri mitään aikaan. Jokainen osastolle hyväksytty vanki laatii itselleen kuntoutussuunnitelman, jota työstetään ja tarkennetaan yhdessä osaston työntekijöiden kanssa. Opiaattiriippuvaisille tarkoitettussa korvaushoidossa olevilla ei ole mahdollisuutta sijoittua päihteettömille osastoille. Ihanteellista olisi, että korvaushoidossa oleville pystyttäisiin perustamaan oma kuntouttava osasto.

Kylmäkosken vankilassa päihteetön osasto on paitsi kuntouttavan henkilökunnan ja vankien, myös vartijoiden arvostama. Osastoa perustettaessa koko henkilökunnan näkemyksiä kuultiin, mikä päihteettömän osaston vartijan arvion mukaan on merkittävästi vaikuttanut osaston ”myönteisesti erilaiseen asemaan” suhteessa muuhun vankilaan. Osastolla työskentelee pysyvästi samat vartijat,

mitä käytäntöä myös Helsingin vankilan päihteetöntä osastoa arvioivassa tutkimuksessa pidettiin erittäin toivottavana toimintamallina (Tourunen & Perälä, 2004).

7.3.2 Riksun bunkkerista ... mihin?

Riihimäen vankilassa on yli kahden vuoden vapausrangaistusta suorittavia vankeja, joista huomattava osa on kotoisin Lahdesta. Ensikertalaisia ei juurikaan ole, ellei ole kyseessä hyvin raskaaseen rikokseen syylistynyt vanki. Riihimäen vankilassa on pyritty luomaan auttamisen mahdollisuuksia myös niitä vankeja varten, joille päihteetön osasto on liian vaativa vaihtoehto. Tavallisilla osastoilla, niin sanotuilla kerroksilla, sosiaalityöntekijä oli vuoden 2004 kesällä aloittamassa yksilötyötä, joka kohdistuisi niihin vankeihin, jotka käyttävät päihteitä ja viettävät päivät yksin sellissään, mutta joilla on ainakin jonkinlainen motivaatio yrittää irtaantua päihderiippuvuudesta. He eivät kuitenkaan uskalla hakeutua päihteettömälle osastolle vankiyhteisön sisäisen väkivallan ja uhkailujen vuoksi. Joillakin hakeutumattomuuden syy voi olla mahdottomuus puhua omista asioista ryhmissä ja toimia yhteisöllisesti. Joku voi olla psyykkisesti liian huonossa kunnossa selviytyäkseen päihteettömän osaston vaatimuksista.

Suljetuista vankiloista vapautuvista vangeista osa on erittäin syrjäytyneitä, syvästi päihderiippuvaisia, psyykkisesti huonokuntoisia, laitostuneita ihmisiä. Kimmo Hypén (2004) määrittelee vankilakierteessä elävät rikoksenuusijat Suomen köyhimmäksi yhtenäiseksi väestönosaksi. Suuri osa vangeista ei osallistu minkäänlaiseen kuntouttavaan toimintaan ja viettää kuukausia, jopa vuosia toimettomana sellissään, käymättä puoleen vuoteen edes vankilan pihalla. Riihimäen vankilassa onkin aloitettu niin sanottu päivittäisten toimintojen osasto, jonka tarkoitus on estää totaalinen laitostuminen toteuttamalla kuntouttavaa toimintaa aivan pienin askelin, esimerkiksi motivoimalla vanki menemään edes viideksi minuutiksi ulkoilmaan vankilan pihalle ja kiinnostumaan edes hieman itseän kohdistuvasta huolenpidosta, kuten päivittäisestä hygieniasta.

Tällaisissa tapauksissa asumisen näkökulmasta haasteeksi nousee syvästi päihderiippuvaisten, psyykkisesti ja fyysisesti huonokuntoisten, yhteiskunnan normaalitoiminnoista täysin syrjäytyneiden ihmisten asumisen järjestäminen siten, että heille tarjotaan mahdollisuus elää ihmisarvoista elämää vailla kuntoutumisvaatimuksia. Kuntoutukseen motivoituneidenkin vankien hakeutumista päihteettömille osastoille, avolaitoksiin ja kuntoutukseen rajoittavat paitsi kuntoutusmahdollisuuksien liian vähäinen tarjonta kysyntään nähden, myös vankiyhteisön keskinäiset kaunat ja huumekauppaan liittyvät velkasuhteet. Nämä seikat vaikuttavat myös asumisen järjestelyihin. Entisessä kotikaupungissa voi olla äärimmäisen hankala asua turvallisesti johtuen velkojen perintään liittyvästä väkivallasta. Tuetun asumisen yhteisöön ei voi ehkä asettua asumaan, koska on kertonut poliisille tai tuomioistuimelle väärää asioita ja vihamies on jo ehtinyt majoittua kyseiseen yhteisöön. Jopa matalan kynnyksen ensisuoja voi olla mahdoton asumisvaihto, koska matalasta kynnyksestä johtuen sisään voi astella kuka tahansa narkomaani velkoja perimään.

Riihimäen vankilassa on mahdollisuus pitkäkestoiseen kuntoutukseen, mikäli vapautumisajankohtaan on aikaa jäljellä korkeintaan kaksi vuotta. Päihdeohjaajan sanoin:

"Paineet päihteiden käyttämiseen ovat kovat. Kun vanki tekee hakemuksen päihteettömälle osastolle, on hän jo tehnyt ison työn itsensä kanssa."

Toisin kuin voisi kuvitella, vankiloiden tavallisilla osastoilla ei ole kovinkaan helppoa kieltäytyä päihteistä (Rantala, 2004; Tourunen, 2000; Tourunen & Perälä, 2004). Myös tämän projektin kuluessa useissa suljetuissa vankiloissa työntekijät ottivat puheeksi huumeiden käytön isona ongelmana ”kerroksilla”.

”Mihin mä menen – mulla ei ole paikkaa missään”

Päihdeohjaajan arvion mukaan noin puolella Riihimäen vankilan päihteettömän osaston vangeista on asunto-ongelmia. Ensisijaisesti asuntopuutteet ovat yksinäisten miesten murheitä, mutta parisuhteessa elävällekin asuminen voi aiheuttaa huolta, esimerkiksi silloin, kun tyttöystävä tai vaimo käyttää päihteitä. Tämä ongelma rasittaa toki huomattavasti yleisemmin päihteettömiltä osastoilta vapautuvia naisia.

Riihimäen vankilassa vanki voi hakeutua päihdeettömälle osastolle, jossa kuntoutusaika kestää kahdeksasta kuukaudesta kymmeneen kuukauteen. Tämän jakson jälkeen on mahdollista hakeutua esimerkiksi Suomenlinnan työsiirtolaan, Silta-Valmennusyhdistyksen rangaistusaikaiseen kuntoutukseen tai Riihimäen vankilan alaiseen avolaitokseen. Avolaitokseen hakeutuvat vangit ovat useimmiten viidettä tai kuudetta kertaa vankeusrangaistusta suorittavia, työkykyisiä ja päihdeettömyyteen pyrkiviä nuorehkoja miehiä. Riihimäen avovankila sijaitsee vanhassa puutalossa ja on taloa esitelleen vartijan mukaan joidenkin vankien mielestä liiankin avoin. Osalle vangeista on liikaa jo se, että suljetun vankilan avo-osastolla pidetään ovet auki. Suhteet vankien ja vartijoiden välillä ovat huomattavan paljon vapautuneemmat kuin suljetussa vankilassa. Henkilökunta jättää vangit omiin oloihinsa iltaisin klo 19, ja huumeaseuloja tehdään satunnaisesti. Vangit käyvät opiskelemassa, töissä ja huolehtivat talon ylläpidosta. Varsinaisesti kuntouttavasta laitoksesta ei ole kyse, vaan ”me yritetään elää tässä”. Avolaitoksessa pyritään, rangaistuksen suorittamisen ohella, vahvistamaan omia valmiuksia jatkaa ”elämisen yrittämistä” mahdollisimman mielekkäällä tavalla myös vapautumisen jälkeen. Riihimäen avovankilan perustaminen sai alkunsa suljetusta vankilasta Silta-valmennusyhdistykseen sijoittuneiden epäonnistumisista olosuhteiden muututtua liian nopeasti paljon avoimemmiksi. Tällä tavoin vankeinhoidon sisällä voidaan luoda kokemustietoon pohjautuen uudenlaisia rakenteita, jotka mahdollistavat myös hyvin syrjäytyneille etenemisen kuntoutuspolulla.

Myös Riihimäen vankilassa on hyvin harvinaista, että vanki haluaa mennä rangaistuksen suoritettuaan suoraan päihdekuntoutuslaitokseen: ”ei laitoksesta laitokseen” -periaatteelle ollaan uskollisia. Sen sijaan mieluisampi vaihtoehto on suorittaa tuomion viimeiset kuukaudet päihdekuntoutuksessa, jolloin jo voi harkita kuntoutukseen jäämistä vielä rangaistusajan jälkeen. Keskustelussa päihdeohjaajan kanssa nousivat esiin kuntien eriarvoisuutta tuottavat käytännöt. Jotkut kunnat maksavat rangaistusaikaisen kuntoutuksen, toiset eivät (myös Vuolukka, 2004). Suunnitelmallisen asumispolun näkökulmasta tuomion viimeisten kuukausien suorittaminen päihdekuntoutuksessa on erittäin hyvä vaihtoehto, joka mahdollistaa tuettuun asumiseen ja päihdeongelman vastuulliseen hoitamiseen motivoinnin huomattavasti vankilaolosuhteita paremmin. Esimerkiksi Riihimäen avovankilasta ja Kylmäkosken vankilan päihdeettömältä osastolta on siirrytty menestyksellisesti Silta-Valmennusyhdistyksen rangaistusaikaiseen kuntoutukseen, jossa pyritään vahvistamaan niin asumiseen, työhön, päihdeettömyyteen kuin sosiaalisiin taitoihinkin liittyviä valmiuksia. Tällaiset pitkäkestoiset kuntoutuspolut ovat tarkoituksenmukaisia ja perusteltuja ihmisille, joiden elämä on ollut usein jo varhaisnuoruudesta alkaen päihdekeskeistä harhailua kadulta koulukotiin, koulukodista vankilaan, vankilasta kadulle, kadulta katkaisuhuitoon, katkaisusta kadulle, kadulta vankilaan...

Vankien ja asunnottomina vankilasta vapautuneiden parissa työskentelevän sosiaalityöntekijän sanoin:

”Asiakkaan ongelmat ovat usein moninaisia ja asiat ei hetkessä järjesty vaan tarvitaan aika pitkäjänteistä työtä, usein monta vuotta. Olen sanonut heille itselleenkin (vapautumassa oleville vangeille R.G.), että ne asiat ei ole menneet solmuun hetkessä, ei myöskään niiden aukaiseminen ole pienessä hetkessä tehty.”

Myös suljettujen vankiloiden sisälle voidaan siis luoda kuntoutumista mahdollistavia rakenteita. Vankeinhoidon päihdestrategiassa onkin osuvasti todettu vankiloiden päihdekuntoutuksen tavoittavan myös ne ihmiset, jotka syrjäytyvät kaikista yhteiskunnan palvelujärjestelmistä

Yhteistyössä rikoksettomiaan elämään -hankkeen yhteydessä on kehitetty asumispolkuja, jotka alkavat jo rangaistusta suoritettaessa vankilan vapautteen valmentavassa ryhmässä ja jatkuvat osana vapautumissuunnitelmaa vapautumisen jälkeen. Tämä pitkäkestoinen työskentelytapa on osoittautunut käytännön työssä ehdottoman välttämättömäksi ensinnäkin siitä syystä, että sen avulla voidaan vastustaa niin sanottuun odottelun kulttuuriin liittyvää passiivista asennetta: asiat vain tapahtuvat ilman, että niihin voi / tarvitsee itse vaikuttaa. Toiseksi, työskentelytapa tekee mahdolliseksi niin vangeille kuin työntekijöille elämäntilanteen kokonaisuuden hahmottamisen ja asumisongelmien jäsentämisen kokonaistilanteen osaksi. Kolmanneksi, asumista voidaan suunnitelmallisesti järjestää vapautumisajan kohdan mukaisesti eikä vapautunut vanki kävele kaksi muovikassia kädessä sosiaalityötoimistoon asuntoa vailla ja kaikki muutkin asiat sekaisin.

7.3.3 Vapautteen valmentavat ryhmät

”Kyllähän sitä tarvii tukea ja pönkitystä”

Sitaatti on peräisin Kylmäkosken vankilan vapautteen valmentavalta kurssilta, ryhmäkokoonntumisesta, jonka aiheena oli asuminen. Osana vapautteen valmentavaa työtä on erityisesti Kylmäkosken vankilassa, mutta myös Hämeenlinnan vankilassa, aiempaa suunnitelmallisemmin panostettu asumisen järjestämiseen vankeusaikana, ja aktivoitu vankeja pohtimaan kriittisesti niitä riskejä, joita itsenäiseen asumiseen itse kunkin kohdalla liittyy. Tätä on toteutettu vapautteen valmentavissa ryhmissä, joista Kylmäkosken vankilan kurssi on saanut nimekseen Vapari, ja Hämeenlinnan vankilassa toteutettava on Kotiin päin -ryhmä.

Vapari on Tampereelle vapautuvia varten, Kotiin päin -ryhmä Lahdesta ja Hämeenlinnasta kotoisin oleville, ensisijaisesti alle 30-vuotiaille mies- ja naisvangeille. Vapautteen valmentavat kurssit ovat merkinneet toisaalta vankilan avautumista yhteiskuntaan ja toisaalta asumispalvelujen tuottajien astumista vankilaan. Toisin sanoen vankilasta käsin on pyritty mahdollistamaan vangeille asumisasioiden hoitoa rangaistusaikana, esimerkiksi lomajärjestelyin, ja toisaalta asumispalveluja tarjoavat tahot ovat käyneet kertomassa vapautteen valmentavissa ryhmissä, millaista asumista heillä on tarjolla. Asumista käsittelevillä kerroilla on myös pohdittu osallistujien aiempia asumiskokemuksia, asumiseen liittyviä toiveita, esteitä ja pelkoja.

Hyvä esimerkki suunnitelmallisen vapautumisen ja asumisen järjestelyjen ulottamisesta myös tavallisilla osastoilla, ”kerroksilla”, oleviin vankeihin on Kylmäkosken vankilassa vuoden 2004 aikana kolmesti toteutettu vapautteen valmentava Vapari-ryhmä. Kyseiselle kurssille otetaan tamperelaisia, vankilan toivomuksesta ensisijassa muita kuin päihdeettömän osaston vankeja. Ryhmä

kokoontuu kerran viikossa kymmenen kertaa, ja siihen osallistuu viidestä kymmeneen vankia, joille tarjotaan mahdollisuus sitoutua vapautumisensa jälkeen palveluohjausasiakkuuteen Palvelua verkossa -projektissa, mikäli he eivät vapaudu ehdonalaivalvontaan. Kurssilla rakennetaan pitkäkestoista, yhtäjaksoista vapautumispolkua, johon vanki sitoutetaan vankeusaikana. Tämä antaa hyvät edellytykset paneutua vailla asuntoa olevien asumiskysymyksiin niin aiempien epäonnistumisten ja niihin liittyvien vuokravelkojen, nykyisten asumisvalmiuksien kuin asumiseen liittyvien toiveiden realisoimisen osalta. Osalla vangeista on varsin epärealistinen käsitys päihdeiden käytön hallinnastaan ja sen myötä myös asumisvalmiuksistaan.

Ryhmäkokoontumisista kaksi on varattu asumiselle, ja mukana on aina myös joku niin sanottu selviytyjä, joka kertoo omasta rikos- ja päihdekierteestä irtautumisestaan sekä asumisvaiheistaan tämän prosessin osana. Lisäksi tamperealaisia asumispalvelujen tarjoajia käy kertomassa oman yksikkönsä toiminnasta sekä asukasvalinnan ja asumisen kriteereistä. Tähän mennessä kaikille vailla asuntoa vapautumassa oleville ryhmään osallistuneille on pystytty järjestämään joko itsenäinen tukiasunto tai paikka hyvätasoisesta tuetun asumisen yhteisöstä. Asumisessa onnistuminen on vaihdellut varsin voimakkaasti. Joku on siirtynyt menestyksellisen tukiasuntovaiheen kautta yhdessä morsiamensa kanssa kaupungin vuokrakaksioon. Joku toinen taas on ajautunut kohta vapaututtuaan päihdekierteeseen ja asustelee rappukäytävissä tai kavereilla odotellen paluuta vankilaan.

Vapari-ryhmässä on konkretisoitunut asunnottomuuden kohdistuminen nimenomaan yksin eläviin. Parisuhteessa eläviä miehiä on ollut (avo)vaimo ja usein myös lapsi tai lapset kotona odottamassa. Kurssilla on toteutunut vankilan avautuminen yhteiskuntaan ja yhteiskunnan astuminen vankilaan siinä merkityksessä, että vankien mahdollisuuksia järjestellä asumistaan ennen vapautumista on pyritty edesauttamaan ja ryhmästä vastaavat kaksi sosiaalityöntekijää ovat aktiivisesti hoitaneet ryhmään osallistuvien asumisasiota vapautumista varten.

Vapari-ryhmässä Kriminaalihuollon sosiaalityöntekijä ja Kriminaalihuollon tukisäätiön Palvelua verkossa -projektin työntekijä vastaavat ryhmäkokoontumisten sisällöistä ja tekevät myös yksilötyötä jokaisen osallistujan kanssa. Yksilötyön merkitys ryhmän täydentäjänä on suuri, koska se mahdollistaa yksilöllisten vapautumissuunnitelmien laadinnan yhdessä kunkin vangin kanssa. Lisäksi vankilaympäristö asettaa rajoitukset osallistujien mahdollisuuksille puhua ryhmässä avoimesti esimerkiksi itsenäiseen asumiseen, yhteisöissä selviytymiseen tai päihdeiden käyttöön liittyvistä peloista ja epävarmuuksista. Vankiyhteisöön muodostuu erilaisia rooleja, joita vangit ylläpitävät selviytyäkseen vankilassa.

"Ryhmässä puhuttiin sellaisista asioista, mistä vankilassa ei yleensä puhuta. Vankilassa ei ole ongelmia."

"Z ehkä itekin halusi jotenkin selvittää asennettaan kertomalla miten vaikea on säilyttää oma muutosasenne osastolla, jossa muiden puheet pääsääntöisesti ovat niin toisenlaisia ja vastaan kaikkia omia yrityksiä ja suunnitelmia." (Sosiaalityöntekijä/Vapari)

Hämeenlinnan vankilassa toimivassa Kotiin päin -ryhmässä käsitellään erilaisia vapautumiseen liittyviä teemoja, joista asuminen on yksi. Ryhmään, kuten jo aiemmin todettiin, osallistuu lahtelaisia ja hämeenlinnalaisia vankeja, ja ryhmän vastuullinen ohjaaja tulee Kris Suomi ry:stä. Näin ryhmään osallistuvat tutustuvat jo vankeusaikana erityisesti vapautuville vangeille kehitettyyn vertaistuen malliin ja voivat pohtia sen merkitystä osana kuntoutussuunnitelmaansa. Hämeenlinnalaiset ja lahtelaiset kriminaalihuollon sekä sosiaali-, päihde- ja

asumis sektorin ammattilaiset vastaavat käsiteltävien teemojen sisällöistä, joita ryhmään osallistujat prosessoivat oman elämäntilanteensa ja -suunnitelmiansa mukaisesti. Ryhmän toimintaa pyritään jatkuvasti arvioimaan ja kehittämään osana Yre-ohjelmaa.

7.4 Asumisen yhteistyöryhmät

Projektin aikana on Tampereelle muodostettu asumisen yhteistyöryhmä, johon osallistuvat vapautuvien vankien näkökulmasta keskeiset asumispalveluja järjestävät tahot sekä Tampereen kaupungin asuntotoimen edustajat: Tampereen vuokralosäätiö (VTS) sekä Tampereen Vuokra-asunnot (TVA), sosiaalinen isännöinti, Silta-Valmennusyhdistys, Kriminaalihuoltolaitos ja Tampereen kaupungin sosiaalitoimi. Yhteistyöryhmässä on saatu sovituksi ehtoja, joiden myötä vapautuvien vankien edellytykset saada kunnallinen vuokra-asunto paranevat ja selkiintyvät. Tampereella vuokra-asuntotilanne on suhteellisen hyvä, joskin pienten asuntojen hakijat joutuvat usein odottamaan joitakin kuukausia asunnon järjestymistä.

Vuokralosäätiöiden edustajat ovat yhteistyöneuvotteluissa korostaneet tukiverkoston merkitystä edellytyksenä vapautuvien vankien asuttamiselle. Tampereella, toisin kuin Helsingissä, korostuu sosiaalitoimen asunnonhakijasta laatiman lausunnon merkitys ja tuki halutaan integroida asumiseen. Tampereen vuokralosäätiön toimintaan kuuluva sosiaalinen isännöinti ei pysty vastaamaan vaikeisiin sosiaalisiin ongelmiin ja niiden pohjalta nousevaan paneutuvan ja intensiivisen tuen tarpeisiin. Sosiaalisen isännöinnin merkitys on pikemminkin ennalta ehkäisevää ja ohjaavaa. Lisäksi on välttämätöntä, että asukkaan elämän ja sen myötä asumisen kriisiytyessä sosiaalinen isännöinti tietää mihin ottaa yhteyttä ja kuka ottaa vastuun. Vuoden 2004 marraskuussa asuntotoimen edustajat kertoivat vankilasta vapautuneiden asukkaiden menestyneen asumisessaan hyvin.

Lahdessa tavoitteeksi asetettiin kolmesta viiteen vankilasta vapautuvan asuttaminen Lahden Talot Oy:n vuokra-asuntoihin sosiaaliviraston koordinoiman tuen avulla. Tähän tavoitteeseen ei kuitenkaan ainakaan vielä kehittämishankkeen päättyessä ylletty. Lahden kaupungin vuoden 2003 asuntopoliittisissa linjauksissa vapautuvat vangit on määriteltä v vaikeassa asemassa olevaksi kohderyhmäksi, jonka asumiskysymyksiin tulisi erityisesti panostaa. Tämän tavoitteen konkretisointi odottaa toteutumistaan.

Hämeenlinnassa ja Kuopiossa ovat jo vuosikautia toimineet vakiintuneet asumistyöryhmät. Hämeenlinnan ryhmästä on erityisesti todettava, että siinä asuntotoimi on ottanut voimakkaasti vastuuta myös marginaaliryhmien asuttamisesta. Ryhmä on luonteeltaan ensisijaisesti asumiseen painottunut eli se on pyrkinyt kehittämään Hämeenlinnan asuntotarjontaa siten, että tarjolla on paitsi kunnallisia vuokra-asuntoja myös varsin runsaasti erilaista tuettua asumista. Asuntotoimen näkemystä täydentämässä ovat päihdehuollon ja kriminaalihuollon edustajien näkemykset. Pienessä kaupungissa asukkaiden tuntemus korostuu. Lähes kaikki vankilasta tulevat asunnonhakijat ovat entuudestaan tuttuja niin asuntotoimessa kuin päihdepalveluissa ja kriminaalihuollossakin.

Kuopion asumistyöryhmän tärkeä voimavara on vakiintunut ja hyvin toimiva yhteistyö Sukevan ja Kuopion vankiloihin. Vankiloiden sosiaalityöntekijät ohjaavat asumistyöryhmään jo vankeusaikana ne vangit, joilla on ongelmia asunnon järjestymisessä, esimerkiksi aiempien vuokravelkojen tai asumishäiriöiden vuoksi. Ryhmässä on mukana vangin sekä vankilan ja Kriminaalihuoltolaitoksen sosiaalityöntekijöiden lisäksi asumis- ja sosiaalisektorin työntekijöitä. Asunnottomien sosiaalityöstä vastaavat sosiaalityöntekijät korostavat asuntotoimen edustajan

merkitystä ryhmässä, sillä asunnon saannin ja asumisen ehdot realisoituvat tällä tavoin vangille, ja voidaan tehdä konkreettisia päätöksiä asumisen suhteen. Ryhmässä laaditaan suunnitelma, jonka toteuttaminen mahdollistaa tarkoituksemukaisen asunnon järjestymisen vapautumisen jälkeen. Kunkin tahon vastualue määritellään, ja vangille tehdään selväksi, mitä häneltä edellytetään, jotta suunniteltu asumisvaihtoehto toteutuisi. Tällä tavoin haetaan yhdessä vangin kanssa vastausta kysymykseen ”mitä minä voin itse tehdä oman elämäni ja asumiseni eteen?”

Asumisen yhteistyöryhmissä on voitu jakaa kokemuksia vankilasta vapautuneiden asumisen onnistumisesta ja tukiverkostojen toimivuudesta. Erityisen voimakkaasti esiin noussut teema on asuntotoimen kokemus hyvin suunnitellun ja käytännössä toimivan tukiverkoston merkityksestä, jolloin vastuunjako on selkeä ja yhteydenpito toimii suhteessa asukkaaseen ja verkoston sisällä.

7.5 Asumisen tukea siviilissä

7.5.1 Osallisena vankilasta vapautuneiden miesten elämässä

Tampereella on yhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön rahoittaman Palvelua verkossa –projektin avulla saatu aikaan toimivia tukiverkostoja, jotka on suunniteltu jo vankeusaikana. Kylmäkosken Vapari-ryhmään osallistuneet vangit ovat suurelta osin Palvelua Verkossa –projektin asiakkaita, ja projektityöntekijä on toinen Vapari-kurssin ohjaajista. Projektin vastuuhenkilönä toimiva projektityöntekijä pitää aktiivisesti yhteyttä asiakkaisiinsa ja verkoston muihin toimijoihin. Tampereella toteutettu malli on osoittanut, kuinka tärkeää on vastuuhenkilön tavoitettavuus ja hänen kykynsä muodostaa hyvin toimivia vuorovaikutussuhteita rikostaustaisiin, monella tavoin vaikeassa tilanteessa eläviin ihmisiin, joiden elämäntapa on liikkuvaa ja impulsiivista, osalla edelleen varsin voimakkaasti päihde- ja rikoskult-tuuriin sitoutunutta. Palveluohjauksellisen työtteen toimivuus on mahdollistanut asiakkaille tarvittaessa hyvinkin nopeasti esimerkiksi päihdehoidon järjestymisen. Asumisen tukemista kehitettäessä tuleekin kiinnittää entistäkin tavoitteellisemmin huomiota kriminaalihuollon ja vankeinhoidon sosiaalityöntekijöiden erityisosaamisen hyödyntämiseen kehitettäessä aikuissosiaalityötä, joka kohdistuu asumisen tukimallien kehittämiseen osana vapautuvien vankien kokonaiskuntoutusta. Hyvin toimiva tukihenkilösuhde ja / tai NA / AA-ryhmistä saatava vertaistuki on yleensä liittynyt onnistuneisiin asumispolkuihin.

Olen projektityöntekijän asiakasmuistiinpanojen pohjalta jäsentänyt palveluohjauksellista työtä asumisnäkökulmaa painottaen. Työskentely on alkanut Kylmäkosken vankilan Vapari-ryhmässä, jolloin kunkin osallistujan tilannetta on selvitetty mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. C:n tarina kertoo nuorehkosta miehestä, joka on vuosikaudet elänyt monella tavoin syrjäytyneen ihmisen elämää päihde- ja rikoskierteessä.

Oli jo vankilaan tullessaan asunnoton eikä asunto ole aivan varma... Alkoholi on ollut C:n eniten käyttämä päihde, mutta on käyttänyt myös kannabista, amfetamiinia ja morfiinia. Alkoholinkäyttö oli ennen tuomiota päivittäistä. C sanoo sen johtuneen välinpitämättömyydestä itseään ja muita kohtaan.

Asunnottomuus oli suuri huolenaihe niille vangeille, joilla asuntoa ei ollut tiedossa ja heistä kaikilla oli asunnon saantia vaikeuttavia esteitä. Kaikki vailla

asuntoa vapautumassa olevat vangit olivat yksin eläviä. Perheellisiä olivat puoliso ja usein myös lapset kotona odottamassa.

C sanoi miettineensä itse vankeutensa aikana paljonkin asioitaan ja hänen tilanteensa vapautuessa on myös toisenlainen kuin koskaan ennen vastaavassa tilanteessa. Hän on puhtailla. Niinpä C on tullut omassa mielessään siihen tulokseen, että lusiminen saa nyt riittää. C itse on valmis ottamaan kaiken avun ja tuen vastaan, että pärjäisi siviilissä.

Alkutilanne kuvaa toiveikkuutta ja innostusta suuntautua uuteen elämään. Ilmaisu ”valmis ottamaan kaiken avun ja tuen, että pärjäisi siviilissä” on tarkemmin ajatellen aika traaginen: se kertoo siitä, kuinka kaukana ja tavoittamattomissa niin sanottu normaalielämä on osalle ihmisistä, vaikka he juuri sitä toivoisivatkin (vrt. Jokinen & Juhila & Raitakari, 2003; Järvelä, 2002).

C korosti taas kerran sitä, että pystyy asumaan itsenäisesti ja pitämään asuntonsa. Perusteluna oli vanha, jo moneen kertaan C:n toistama asia, että nyt tilanne on toinen kuin aikaisemmin eli uusia tuomioita ei ole tulossa.

Kaikilla asuntoa vailla olevilla oli raskas päihdetausta, joko sekakäyttöä tai huumeiden injektiokäyttöä. Päihdeongelma kyllä tiedostettiin, mutta sen yhteyttä asumiseen oli vaikea myöntää. Itsekseen selviytymisen korostaminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö vanki olisi halukas ottamaan vastaan tukea elämänsä järjestelyyn, vaan kysymys on toiveesta saada ”oma asunto” vastakohtana erilaisille yhteisöllisen asumisen muodoille.

Vapari-ryhmän yhteydessä ryhmää ohjanneet sosiaalityöntekijät kävivät myös yksilökeskusteluja jokaisen osallistujan kanssa. Yksilökeskustelut mahdollistavat erityisesti hiljaisille ja varautuneille asiakkaille mahdollisuuden käsitellä henkilohtaisia asioita, joita he eivät halua ryhmässä jakaa:

Tapaamisen tarkoitus oli C:n vapautumissuunnitelman valmistelu...C kertoi paljon myös henkilökohtaisesta taustastaan, jopa hyvin kipeitä asioita. Tämä kertominen selvitti paljon sitä miksi C:n elämä on kulkenut niitä latuja mitä on kulkenut... C puhui myös elämän muutoksesta ja vaikka se tapahtuikin vankilassa, puhe oli varmasti aitoa. Sen vähäeleisyys ja tietty realismi vakuutti. Vanhan kaveripiirin ongelman C tunnistaa hyvin ja pitää yhtenä tavoitteena sen vaihtamista, mikä lieneekin ehdoton edellytys elämänmuutoksen realisoitumiselle. Tulevaisuudessa, kun raittius on pysynyt ja tilanne on vakaa päihdeettömyyden osalta, interferonihoidon hakeutuminen on C:lla tavoite...

Edellä olevassa kuvauksessa on luettavissa työntekijän pyrkimys tulkita asiakkaan vaikeuksia laajemmassa kontekstissa, jolloin ne eivät enää ole palautettavissa pelkästään henkilökohtaisiksi epäonnistumisiksi. Tällöin ihminen ei näyttäydy ainoastaan päihdeongelmaisuutensa ja rikollisuutensa kautta tai muiden määriteltävissä olevien ongelmien kantajana. Pyrkimys ymmärtää asiakkaan elämää voidaan nähdä tavoitteena katsella asiakkaan tilannetta ja yhteiskuntaa sellaisena kuin se hänen kokemustaustansa vasten näyttäytyy.

Vapautumishetken lähestyessä elämä näyttää paljon toiveikkaammalta kuin aikaisemmilla kerroilla: uusia tuomioita ei ole täytöntöönpanoa odottamassa, vaan nyt on lopultakin mahdollista kävellä Kylmäkosken vankilan portista ulos, koskaan enää palaamatta. C odotti hyvällä ja reippaalla mielellä vapautumistaan.

C ei kuitenkaan koskaan mennyt hänelle varattuna olleeseen tukiasuntoon, ja oli kohta vapauduttuaan kaikilta kadoksissa. Asunto oli C:lle ainakin jonkin-

asteinen pettymys. Hänelle ei järjestynyt heti vapautumisen jälkeen toiveiden mukaista asuntoa.

Sosiaalityöntekijä M soitti ja kertoi nähneensä C:n eilen, sunnuntaina, rautatieasemalla. C oli kuitenkin pyörinyt isohkossa porukassa, M:n mukaan aika rankassa. Porukka oli ollut melkoisessa kunnossa...

Verkostotyöskentelyn yksi tärkeä merkitys on siinä, että yhteisissä tapaamisissa voidaan tiedustella, onko kenelläkään tietoa kadoksissa olevista.

Tapasin Matalan työntekijän, joka kertoi tavanneensa eilen C:n, joka oli esiintynyt Matalassa hyvin väkivaltaisesti; uhkaillen ja nyrkkejään heristellen. C on ryyppäillyt koko vapautumisensa jälkeisen ajan ja liikkunut "pultsariporukoissa". Jätin Matalaan viettäväksi viestin, että C ottaisi minuun yhteyttä, jos kaveria siellä sattuu vielä näkymään.

Matala on nimensä mukaisesti matalan kynnyksen periaatteella toimiva huumeiden käyttäjien kontaktipaikka, jonne myös aktiivikäyttäjät ovat tervetulleita. Matalaan asunnoton päihdeiden käyttäjä voi hakeutua vailla hoitomotivaatiota tai mitään "erityisempää syytä" juomaan kahvia, saamaan terveydenhoitoa ja juttelemaan. (Kekki, 2004.) Samantyyppisiä paikkoja ovat esimerkiksi Helsingissä toimiva Pääskylänrinteen päiväkeskus sekä Helsingin Diakonissalaitoksen ylläpitämä kulttuurikahvila Stoori ja Hiv-positiivisten palvelukeskus. Nämä päiväkeskukset tarjoavat levähdyspaikan paikattomille asunnottomille eli päihdekierteessä eläville, jotka eivät pysty ylittämään matalimpiakaan tuetun asumisen kynnyksiä. Edellä olevassa sitaatissa näkyy yksi tämän ryhmän asuttamisen perusongelmista: yleensä rauhallisen ja hiljaisen asiakkaan yllättävä väkivaltaisuus päihdekierteen seurauksena.

Asiakas P kertoi tavanneensa C:n huonossa kunnossa Keskustorilla. Sanoin P:llekin, että jos vielä C:n näkee, pyytää tätä ottamaan minuun pikaisesti yhteyttä.

Vapari-ryhmiin osallistuneet vangit muodostivat hyvin toimivan "apulaisverkoston" projektityöntekijälle. He liikkuvat paljon ja toisiaan tavatessaan saattoivat viestittää, että "Ä käski soittaa".

Lopulta yhteyden saaminen onnistuu ja päädytään siihen, että C:lle järjestetään paikka päihdekuntoutuslaitokseen. C kuitenkin muuttaa mielensä eikä haluakaan lähteä, jolloin päädytään päihdehuollon yksikköön, joka tarjoaa mahdollisuuden pitkäkestoiseen hoidolliseen asumiseen. Ensimmäisen viikon jälkeen C lähtee kenellekään mitään ilmoittamatta omille teilleen.

C oli häipynyt tänään aamulla. Hän oli pakannut tavaransa ja tehnyt petinsä, mutta ei ollut kertonut kenellekään lähtemisestään. Erikoista on se, että C oli edellisenä päivänä käydyssä arviointikeskustelussa ilmoittanut jatkavansa. Tänään oli pitänyt allekirjoittaa jatkosopimus.

Tämä episodi kuvaa omalta osaltaan sitä, kuinka tavattoman vaikeaa syvällä päihde- ja rikoskierteessä elävien ihmisten kanssa on tehdä suunnitelmallista, pitkäjänteistä työtä. Asiakkaan mieli saattaa muuttua hetkessä, jolloin asumispolku katkeaa ja on jälleen kerran aloitettava aivan alusta. Mikäli ylipäänsä päästään aloittamaan uudelleen.

Tänään kuulin kahdelta muulta asiakkaalta, että he ovat nähneet ja jutelleet kerran, pari C:n kanssa. Toinen kertoi, että C on "ihan romuna". Jätin kummallekin pyynnön välittää C:lle terveiset ja toiveen, että ottaa yhteyttä minuun.

Tutustuin C:hen osallistuessani Vapari-ryhmän asumista käsitteleviin jaksoihin. C:n ”vähäpuheinen ja vähäeleinen toiveikkuus” teki myös minuun vaikutuksen, eikä varmaan ole mitään syytä kyseenalaistaa hänen toivettaan elämäntavan muutoksesta. Projektin aikana on keskusteltu ”vankilaidentiteetistä” ja ”vapautuneen identiteetistä”. Lahden tuetun asumisen verkostopalaverissa asumispalveluyksikön johtaja kuvasikin osuvasti, kuinka hänen vankilassa taapaamansa rikos- ja päihdekierteestä irtaantumiseen tukea toivova, vapautumista pelkäävä mies ja muutamaa viikkoa myöhemmin tukiasuntolan pihalla omia ehtojaan lateleva, uhkaavasti käyttäytyvä mies olivat kuin kaksi eri ihmistä.

”Muodonmuutosta” voi tulkita ainakin kahdella tavalla: Ensinnäkin yhteiskunta ja siviiliminä näyttäytyvät vankilasta käsin toisenlaisina kuin millaisiksi ne portista ulos astuttua osoittautuvat. Toiseksi, asumisen ja päihitteettömyyden toisiinsa kytkeytyminen on omiaan tuottamaan ”pelaamista”. Matalan kynnyksen kehittämishankkeen raportissa (2004) esitetään asia selkeästi: matala kynnyks on toteutunut niin, ettei asiakkaiden tarvitse näytellä kiinnostusta hoitoa kohtaan, jos tunne ei ole todellinen. Vielä kolmaskin tulkinta on mahdollinen: Suunnitelmat ovat realistisia, ja vapautumista odotteleva vanki on niihin siinä määrin sitoutunut kuin pystyy, mutta epäonnistumisen riski on poikkeuksellisen suuri jo siitäkin syystä, että koko elämänhistoria lapsuudesta alkaen on täynnä epäonnistumisia, hylkäämisiä ja viimeiseksi jäämisiä. Elämä on niin hajallaan, ettei sen kanssa osaa selvin päin olla ja kaikki tuet valuvat rikkinäisestä ”elämänverkosta” läpi.

Yksittäiset pettymykset, kuten ”kämpä ei ollut sellainen kuin toivoin” eivät riittä selittämään suunnitelmien romahtamista, varsinkaan C:n tilanteessa, jossa olisi ollut hyvät mahdollisuudet edetä tuetusti asumispolulla Tampereen kaupungin vuokralaiseksi. Syyt ovat paljon monimutkaisemmat ulottuen sekä vapautuvien vankien syrjäytymiseen ja heihin kohdistuvaan torjuntaan että toisaalta psyykkistä tasapainoa ja itsetuntoa horjuttaneisiin pahoihin tapahtumiin elämäkulun aikana. Välittömästi näkyvällä tasolla syyt sijoittuvat tietenkin päihderiippuvuuteen ja sidoksiin rikolliseen alakulttuuriin. Palvelua verkossa-projektissa työntekijä pitää yhteyttä myös heihin, joilla menee todella huonosti. Esimerkkinä työntekijän kyvystä toimia aivan yhteiskunnan laidalla ja säilyttää luottamus siellä kuljeskeleviin, olkoon ote hänen kännykkäänsä tulleesta tekstiviestistä: ”Mä olen ihan paskana tosta virran vetämisestä, mutta jos haluat tavata mua, niin tule Mustaan Lampaaseen...”

7.5.2 Tukihenkilö vapautuvan vangin tukena

Sanoin, että B:n näkökulmasta kaikki saatava tuki on tarpeen ja että tämä näkee F:n (tukihenkilön) esimerkkinä siitä, miten vapaudessa voi selviytyä ilman paluuta vankilaan. Tämän kokemuksen välittäminen sekä uhkista ja vaaroista kertominen on vertaistuen tehtävä. Ehkä yksi tavoite pitääkin olla se, että tukihenkilö alentaa kynnystä itsehoitoon ja ryhmätyöskentelyyn.

Kuvaus viittaa tilanteeseen, jossa sosiaalityöntekijä perustelee Vapari-kurssin vierailijalle, miksi tätä pyydetään tukihenkilöksi ryhmään osallistuvalla vangilla, jonka kanssa vierailija on aikoinaan istunut vankilassa. Myös seuraava kuva tilannetta, jossa tukihenkilöksi valikoituu selviytyjä, jonka kanssa oli entuudestaan yhteisiä kokemuksia.

Vertaisvierailijana ryhmässä oli XX, jonka Z tuns eräältä päidenhoitajaksolta joitakin vuosia sitten. Z kiinnostui XX:stä ja tämän tarinasta niin, että halusi ottaa tähän yhteyttä vapautumisensa jälkeen, mistä myös sopivat.

Vertaistukeen pohjautuvasta tukisuhteesta muodostui keskeisen tärkeä ihmis-suhde, joka rakentui yhteiselle toiminnalle, NA-ryhmissä käynneille, keskusteluille ja jossa Z koki voivansa kysyä asioita, ”joita ei normaali-ihmisiltä kehtaa kysyä”.

Vapaa-aikanaan Z on tavannut tukihenkilöään XX:ää itse asiassa lähes joka päivä. He ovat viettäneet vapaa-aikaa hyvin paljon yhdessä ja käyneet myös ryhmissä.

Vapari-ryhmässä oli joka kerralla mukana entinen päihteiden käyttäjä, joista useilla oli myös vankilatausta. Kertomalla oman tarinansa nämä ihmiset tarjoavat samastumismahdollisuuden ja luovat toivoa siitä, että päihteistä ja rikoksista voi paitsi päästä irti, myös pysyä erossa ja löytää mielekäs uudenlainen elämäntapa. Asumiskerroilla ”selviytyjä” kertoi elämäntarinansa asumisen kontekstissa. Viestin voi kiteyttää näkemykseen kodin säilyttämisen ja päihteiden käytön jatkamisen mahdottomasta yhtälöstä: hallitsematon päihteiden käyttö vaikuttaa tuhoisasti kaikille elämänalueille, riippumatta siitä, mitkä syyt ovat päihdeongelman takana.

Tukihenkilösuhteessa läheisyyden ja etäisyyden säätelyn kysymykset ovat jokaisessa suhteessa erikseen ratkaistavia. Molempien osapuolten persoonalliset ominaisuudet, tapa olla vuorovaikutuksessa ja tuettavan tilanne ovat niitä tekijöitä, jotka määrittävät läheisyyden säätelyä. Osa ihmisistä kokee olonsa viihtyisäksi ja vapautuneeksi silloin, kun toinen osapuoli pysyttelee riittävän etäällä. Toiset taas haluavat olla kontaktissa tukihenkilöön päivittäin, käydä hänen kanssaan vertaisryhmissä, harrastaa ja jakaa hyvinkin henkilökohtaisia asioita.

Vaikka tukisuhde voidaan rakentaa myös vertaistuen pohjalle, kuten edellisissä esimerkeissä, on syytä erottaa käsitteet vertaistuki ja tukisuhde. Vertaistuki perustuu yhteisen kokemustaustan vastavuoroiseen jakamiseen. Tukisuhde on selkeästi tuettavaa varten muodostettu suhde, eikä tukihenkilöllä lainkaan itsestään selvästi ole samanlaista kokemustaustaa kuin tuettavalla. Syksyllä 2003 käydyssä tukihenkilötoimintaa koskeneessa yhteistyöneuvottelussa lahtelaisen vertaistukiryhmän kanssa selkiintyi hyvin vertaistuen ja tukihenkilötoiminnan ero. Vertaistukeen perustuvan itseapuryhmän jäsenet edellyttivät, että heille on järjestettävä tukihenkilökoulutus. Muussa tapauksessa he eivät halua ryhtyä vankilasta vapautuvien päihdetaustaisten ihmisten tukihenkilöiksi. Peruste oli selkeä, sillä omaa toipumista ja tukihenkilönä toimimista ei saa sekoittaa keskenään. Keväällä 2004 vertaistukiryhmän jäsenille järjestettiin tukihenkilökoulutus, jonka aikana käsiteltiin muun muassa päihderiippuvuuteen, mielenterveyteen ja asumiseen liittyviä kysymyksiä. Tukihenkilötoiminta on liitetty osaksi palveluohjauksellista asumisen tuen mallia, josta päävastuu on Kriminaalihuoltolaitoksella ja sosiaalitoimella. Toimintaa ei vielä tässä vaiheessa voi arvioida, mutta koulutukseen vertaistukiryhmän jäsenet osallistuivat aktiivisesti ja sitoutuen.

Kriminaalihuollon tukisäätiön (Krits) matalan kynnyksen kontaktipiste Redis on määritellyt yhdeksi toimintansa pääkohteeksi vankilasta vapautuville tarkoitettua tukihenkilötoiminnan kehittämisen. Tukisuhteita ei kuitenkaan ole kohdistettu asumisen tukemiseen, vaan Kriminaalihuollon tukisäätiön hankkimissa asunnoissa asuvien tukemisesta on ensisijaisesti vastannut Sininauhasäätiön hallinnoiman Oikeus omaan oveen -projektin työntekijä. Jatkossa asumisen tuesta vastaavat Kritsin hiljattain työnsä aloittaneet asumisohjaajat. Rediksen toiminta voidaan kuitenkin nähdä välillisesti asumista tukevaksi, koska kontaktipisteen kaksi niinsanottua kokemustaustaista työntekijää opastavat vankilasta vapautuvia asunnon hankinnassa ja ohjaavat heitä asumispalvelujen piiriin. Ennen kaikkea Rediksessä on mahdollista keskustella työntekijöiden ja vertaisten kanssa vapautumiseen liittyvistä ongelmista. Tämä mahdollistaa paitsi palveluohjauksellisen neuvonnan myös kontaktien syntymistä niiden vankilasta vapautuneiden kesken, jotka tahtovat pysyä erossa rikoksista ja päihteistä. Asumisen tukemista on sikäli

keinotekoista irrottaa omaksi alueekseen, että kaikki vankilasta vapautuvan selviytymistä tukeva toiminta lisää omalta osaltaan myös asumisessa onnistumisen todennäköisyyttä.

7.5.3 Viranomainen vapautuneen tukena

On joukko narkomaaneja, jotka odottavat taksia jätesäkki kainalossa ja kiertävät huumeluukusta toiseen. Aina jollakin on, joku on vankilassa ja hänen asunnossaan asutaan. (Ote Helsingin asumistyoiryhman keskustelusta)

Catharina Thörn (2004) kritisoi väitöskirjassaan asunnottomien yksilöllisiä ongelmia korostavaa viranomaisdiskurssia, jonka pohjalta asunnottomat suljetaan "normaaliasumisen" ulkopuolelle osoittamaan kelvollisuuttaan tuetun asumisen portaikolla. Näin asunnosta tulee etuoikeus tai palkinto, sen sijaan, että se nähtäisiin oikeutena. Thörn esittää, että vaikka asunnottomalla olisikin yksilötason ongelmia, niin eikö olisi järkevää ensin järjestää asunto, jotta sen jälkeen päästäisiin keskittymään vaikeasti ratkaistaviin yksilötason ongelmiin.

Thörnin kritiikki on merkityksellistä ainakin siinä mielessä, että hän muistuttaa asukasvalintoihin ja asumispalvelujärjestelmään sisältyvästä vallankäytöstä ja kontrollista. Kuitenkin näyttää olevan vääjäämätön tosiasia, että akuutti ja hoitamaton päihdeongelma tuhoaa "normaaliasumisen" edellytykset alkuunsa. Vankien parissa työskentelevät sosiaalityöntekijät näkevät läheltä asiakkaidensa vaikeuksien monimutkaisen toisiinsa kietoutumisen ja joutuvat jäsentämään varsin rajallisessa ajassa sotkuisia elämäntilanteita vankiloissa pitämillään vastaanotoilla, joille vangit varaavat etukäteen ajan.

Usein jono on kyllä pitkä ja tarvetta työlle on. Asuntoasiat ovat hyvin esillä keskusteluissa, mutta näkisin myös niinkin, että asiakkaan taustalla olevat ongelmat, esimerkiksi päihde, pitäisi saada hoidettua, jotta asuminenkin onnistuisi.

Palvelua verkossa -projektin yliverlainen etu esimerkiksi sosiaaliviraston ylikuormittuneeseen sosiaalityöhön on projektityöntekijän mahdollisuus elää aivan lähellä asiakkaidensa arkea. Kun projektityöntekijä tapaa asiakkaitaan kriisitilanteissa heidän kodeissaan, kahviloissa ja lenkkeilee heidän kanssaan Pyynikin maastossa, hänellä on hyvät edellytykset aivan konkreettisesti osoittaa asiakkaille heidän toimiansa vaikutukset elämän kokonaisuuteen.

Totesin, että B:n ongelmana ei ole asunnon saaminen, vaan sen pitäminen. B on keskittynyt tekemään montaa muuta asiaa, jotka ovat toteutuneet, mutta jotka olivat kaikki katoamassa B:n holtittoman juomisen vuoksi. Koska asiaa minulta kysyttiin, kerroin näkemykseni, että B:n tärkein tehtävä olisi nyt miettiä miten työskennellä päihdeongelman kanssa. Asunto, koulutus ja muut vuritykset kaikki kaatuvat siinä vaiheessa, kun B taas ratkeaa työstämättömään päihdeongelmaansa.

Tilaisuus intensiiviseen työskentelyyn rajallisen asiakasjoukon kanssa mahdollistaa joustavat työtavat. Nämä ovatkin välttämättömiä pyrittäessä tavoitteelliseen ja pitkäjännitteiseen työhön ihmisten kanssa, joiden elämäntapa on lyhytjännitteistä ja kaoottista.

Niinpä menin X-osoitteeseen ja sain L:n avaamaan oven. L oli kalsareillaan ja pölmähätäneen oloinen eli oli ollut nukkumassa. Hän kertoi unohtaneensa tapaamisen, pyysi tulemaan sisälle ja odottamaan kunnes on käynyt suihkussa ja pukeutunut päälle.

Työskentelykuvauksia lukiessa tulee mieleen arkielämään kokonaisvaltaista tukea tarjoavan työntekijän sukupuolen merkitys. Kaikki Palvelua verkossa -projektin asiakkaat olivat vankilasta vapautuneita miehiä, iältään hieman yli 20-vuotiaista yli 40-vuotiaisiin. Projektityöntekijä on asiakkailleen, ikään katsomatta, kuin isä, joka pitää koossa sinne tänne haahuilevaa poikajoukkoa ja kolkuttelee konkreettisesti ja symbolisesti heidän asuntojensa ja elämänsä ovia. Kehittämishankkeen aikana olen käynyt Kriminaalihuoltolaitoksen ja erityissosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden kanssa useiden vankilasta vapautuneiden asiakkaiden kodeissa ja ihaillut kokeneiden työntekijöiden tapaa yhdistää asioita selvittävä viranomaisrooli asiakkaan henkilökohtaiseen elämään kohdistuvaan ihmissuhdetyöhön.

Ehdotin B:lle, että hän muistेलisi Vapari-ryhmässä puhuttua. Sanoin, että hän yrittää edelleen istua kahdella tuolilla yhtä aikaa. Hän yrittää tehdä muutosta ja jatkaa vanhaan malliin. Siinä ei onnistu, vaan asiat menevät solmuun ja ristiriita vie voimat. B yritti vedota sääliin ja siihen, ettei mikään "järjesty". Totesin, että kaikki hänen tavoittelemat asiat ovat tosiasiasa järjestyneet, mutta hän on mokannut tai yrittänyt tarmokkaasti mokata jokaisen niistä vuorollaan. Siinä juuri tulee konkreettisesti ilmi ristiriita kahteen suuntaan pyrkimisen kanssa. Kehotin B:tä kertomaan, mikä asia ei alkuperäisestä suunnitelmasta ole toteutunut. B joutui myöntämään sen, että kaikki ne jutut, joita on tavoitellut ovat menneet eteenpäin. Niiden pitäminen on kuitenkin vaikeaa...

Kuvauksen viimeinen virke on kaiken ydin. Kun elämä on vuosia, jopa vuosikymmeniä ollut rikkonaista, päihteyttä, rikoksiin, asunnottomuuteen ja köyhyyteen kietoutunutta päivästä toiseen selviytymistä, on muutos jotakuinkin säännölliseen elämään vaativa tehtävä. Tällöin nousevat esiin sellaiset kysymykset kuin "mitä olen ilman rikoksia". Kun "normaalielämä" on myös ajoittain sangen tylsää ja yksitoikkoista, tyhjää ja yksinäistä, saattaa mieleen hiipiä kaipaava ajatus: "Kello on yksitoista, Riihimäessä olis ruoka ja sen jälkeen vois mennä pihalle nostelemaan puntteja ja kertomaan niitä samoja vitsejä."

E:llä oli kova säpinä menossa. Puheluja tuli ja tekstiviestejä tuli ja lähti. Kävimme kahvilla Tammelan torilla ja keskusteltiin pitkään. Ehdotin E:lle myllyhoitoa, mutta siihen hän ei suostunut. Perustelin myllyä sillä, että hän pääsisi sinne heti, jolloin asuntoasiakin ratkeaisi sitä kautta. Samoin hän ei menisi enää syvemmälle huumekäyttöön tai syyllistyisi rikoksiin. Kyselin E:ltä hänen säpisemisensä syyn ja jotain torpedohommia E:lle oli ilmeisesti tarjottukin velanperimisen merkeissä. Muistutin, että sen tien päässä siintele jälleen Kylmäkosken muurit.

Sitaattiotte on kirjoitettu tilanteessa, jolloin E on jo menettänyt huumeiden käytön vuoksi asuntonsa tuetun asumisen yhteisössä. Tällainen tilanne on altis nopeasti etenevälle kierteelle, jossa lisääntyvää huumeiden käyttöä aletaan rahoittaa rikollisella toiminnalla. Rikollisessa alakulttuurissa vuosikausia eläneillä on suuri paine tarttua alituisen tarjolla oleviin tilaisuuksiin "tehdä nopeasti paljon rahaa" ja huumevelkojen karttuessa peli on menetetty: jostain on pakko saada rahaa.

7.6 YRE-hankkeen asumispolkujen kulkijoita

Yhteistyössä rikoksettomiaan elämään -ohjelmassa on mukana pieni määrä asiakaita, ja heistä muutama pyydettiin mukaan tutkimukseen. Seuraavaksi kolme vankilasta vapautunutta "Yre-asiakasta", yksi nainen ja kaksi miestä kertovat asumispolustaan.

Sanna

Sanna on yksi Yre-ohjelmaan osallistuvista vankilasta vapautuneista naisista. Hänen tarinansa kuvaa uudelleen rakentumista tilanteessa, jossa rikos ja vankilaan joutuminen olivat johtaneet tilanteeseen, jossa koko elämää piti arvioida uudestaan. Tapasin Sannan Vanajan avovankilassa ja vapautumisen jälkeen hänen kodissaan.

Sanna eli vankilassa pari vuotta, ensin suljetussa laitoksessa ja noin vuoden avovankilassa. Vankeusrangaistukseen johtanut rikos liittyi vuosien ajan jatku-neeseen hallitsemattomaan alkoholin käyttöön. Sannan elämänhistoriassa ei ole aiempaa rikollisuutta, hän on opiskellut ammattiin ja ollut työelämässä. Hänellä on ollut oma perhe ja edelleen hyvin läheinen suhde lapseensa.

Vankilassa Sanna kirjoitti päiväkirjaa ja kävi läpi elämäänsä. *"Kun luen päiväkirjaa, muistan, kuinka katsoin ikkunasta ulos, näin kalterit enkä mitään muuta."*

Sanna määrittelee vankilaan joutumisen elämänsä käännekohtaksi, uudeksi mahdollisuudeksi. *"Jouduin kohtaamaan itseni lukkojen takana."* Vankilassa Sanna asetti ehdottoman päihitteettömyyden elämänsä keskeiseksi tavoitteeksi. Toisinaan hän pyysi vartijaa lukitsemaan itsensä selliin, koska osastolla tarjolla olevista lääkkeistä ja amfetamiinista oli ahdistavassa tilanteessa kovin vaikea kieltäytyä. *"Kun se ei ole mikään ratkaisu, mutta tekee niin mieli."*

Vankilamaailma oli outo ja pelottava kokemus:

"Ajattelin, että siellä on hirveitä rikollisia. Mutta osastolla olikin erilaisia ihmisiä laidasta laitaan. Päihteiden käyttäjiä, narkomaaneja suurin osa, mutta myös muita."

Sanna haki ja hänet valittiin avovankilassa pidettävälle intensiiviselle muuttaman kuukauden kestäväälle päihdekurssille. Hän arvioi saaneensa kurssilta tukea paitsi päihitteettömyyden elämäntapaan myös uusia valmiuksia vaikeiden tunteiden käsittelyyn. Aiemmissa elämänvaiheissa paha olo, josta ei oikein tiennyt, mihin se kulloinkin liittyi, oli usein johtanut humalahakuiseen juomiseen.

"Mulla oli kauhea tarve puhua ryhmässä kaikki ne asiat, joita olin yksin käsitellyt suljetussa talossa."

Sanna koki yhteisyyttä muiden kurssille osallistuneiden naisten kanssa, asioita oli helppo jakaa ja tulla ymmärretyksi, koska *"me oltiin kaikki vankeja ja päihdeongelmaisia. Ryhmän ohjaaja oli tosi hyvä. Hän tajusi, vaikka hänellä ei ole mitään omaa kokemusta."*

Päihdekurssin lisäksi Sanna kävi AA-ryhmässä, koska se oli avovankilasta käsin mahdollista. AA-ryhmästä tuli hänelle erittäin merkityksellinen, ja hän onkin sisäistänyt 12 askeleen ideologian osaksi arkielämäänsä. AA-ryhmästä Sanna on löytänyt läheisiä ystäviä, jotka tulivat vapautumispäivänä hakemaan hänet vankilasta. Ryhmistä löytyvän vertaistuen lisäksi Sannalla on edelleen tukihenkilö, joka kävi häntä tapaamassa koko vankeusajan.

Sanna vapautui Kriminaalihuoltolaitoksen ehdonalaisvalvontaan ja hän tapaa valvojana toimivaa sosiaaliohjaajaa noin kerran kuukaudessa, tarvittaessa useamminkin. Sanna kertoo valvojan auttavan käytännön asioiden järjestelyssä ja hänen kanssaan voi keskustella kaikenlaisista asioista. Tapaamiset ovat yleensä joko Kriminaalihuoltolaitoksen toimistossa tai Sannan kotona.

Nykyään Sanna tekee paljon työtä vankilasta vapautuvien hyväksi. Hän toimii tukihenkilönä ja auttaa tämän lisäksi monia muitakin entisiä vankeja vapautumisen alkuvaiheissa. Sanna kokee työn antoisaksi ja vastavuoroiseksi. *"Ollaan samalla aaltopituudella, tunnen ne asiat ja tiedän, miltä tuntuu."*

Sanna on joutunut elämään läpi hyvin raskaita, itsetuntoa haavoittavia kokemuksia ja hänen nykyinen elämäntilanteensa on monella tavoin vaativa. Hän on kuitenkin päässyt hyvin alulle uudessa elämänvaiheessaan. Sannalle järjestyi jo vankeusaikana tilava kaupungin vuokra-asunto, josta käsin hän käy työssä, AA-ryhmissä, lenkillä ja jossa hänen lapsellaan on mahdollisuus viettää aikaa yhdessä äidin kanssa. Itsenäinen asuminen on onnistunut erinomaisesti. Sanna on kalustanut asunnon kauniisti ja tehnyt siitä hiljalleen itselleen kodin. *"Nautin siitä tunteesta, että tänne ei kukaan tule omin päin sisään, ettei vartija tule yöllä, että tämä on minun tilaa."*

Sanna on esimerkki vankilasta vapautuneesta naisesta, jolla on kykyä ja herkkyyttä analysoida omaa elämäänsä sekä käydä läpi ahdistusta herättäviä tapahtumia. Hän on voimakkaasti sitoutunut päihdeongelmansa hoitoon ja pystyy työskentelemään rakentavasti elämänsä eteen niin ammattilaisten kuin vertaisryhmienkin avulla. Hyvä asunto luo perusedellytykset elämän uudelleen rakentamiselle. Sanna on suuntautunut voimakkaasti muiden auttamiseen. Toivottavasti hän muistaa pitää huolta itsestäänkin.

Janne

"Miten saan ajan kulumaan, pystynkö elämään ilman rikoksia?"

Janne on noin 30-vuotias, hänellä on takanaan lukuisia vankilakertoja ja raskas huumetausta. Elämänhistoriassa on laitossijoituksia aivan varhaislapsuudesta lähtien. Koulukotisijoituksen päätyttyä Jannen elämä kriisiytyi pahoin, ja hänet sijoitettiin psykiatriseen hoitoon. *"Halusin kovasti tappaa itseni."*

Nuori aikuisikä on suureksi osaksi kulunut rikos- ja päihdekierteessä. Janne määrittelee itsensä narkomaaniksi ja rikolliseksi. *"Olin jo pentuna rikollinen luonne."*

Vapautumisen lähestyessä Janne kertoi kriminaalihuollon ehdonalaisvalvojalle vapautumiseen liittyvistä peloistaan.

"Kyllä vapautuminen pelotti. Asuminen ja toimeentulo. Pystynkö olemaan ilman rikoksia. Miten saan ajan kulumaan."

Tällä kertaa vapautumistilanne poikkesi aikaisemmista sikäli, että uusia tuomioita ei ollut tulossa. Elämää oli mahdollista suunnitella aivan eri tavalla ja vielä sitäkin suuremmalla syyllä, kun tällä kertaa ei vapautunutkaan asunnottomana. Itselleenkin suureksi yllätykseksi Janne sai heti vapauduttuaan sosiaaliviraston tukiasunnon, lähiökerrostalossa sijaitsevan kaksion. Tapasin Jannen uudessa kodissaan muutama päivä vapautumisen jälkeen.

"Miltäs tuntuu asua täällä X-lähiössä?"

Hyvältä. Täällä on ihmisillä aika paljon ongelmia. Mä tunnen olevani kaltaisteni

parissa. Ei tarvitse tuntea huonommuutta."

Traumaattinen elämänhistoria yhdistyneenä köyhyyteen, asunnottomuuteen, päihderiippuvuuteen, mielenterveyden haurauteen ja vankilataustaan vie aivan yhteiskunnan laidalle. Oman kodin perustaminen joidenkin mielestä huonomaineiseksi leimaantuneessa lähiössä sijaitsevaan kaupungin vuokra-asuntoon saa tällaista taustaa vasten tavanomaisista mielikuvista poikkeavan tulkinnan (vrt. Helne, 2002).

Alueellinen identiteetti liittyy tunteisiin, jotka ihminen liittää tutuksi kokemaansa paikkaan tai alueeseen. Alueellista identiteettiä voi kutsua eksistentiaaliseksi osallisuudeksi paikasta (Seppänen, 2001). Asunnon järjestyminen alueelta, jonka "ihmisympäristö" tuntuu kodikkaalta ja tutulta, mahdollistaa kokemuksellisen alueelle kuulumisen tunteen. Alueelle, jossa on "kodintuntua", on mahdollista rakentaa asunnosta koti. (Vrt. Vilkkö, 2001.)

Asunnon rakentaminen kodiksi, jonka pystyy myös säilyttämään, voi olla vaativa tehtävä etenkin, jos lapsuudenkoti on ollut rikkonainen ja elämänhistoriassa useita laitossijoituksia. *"Mulla on lastenkoti- ja koulukotitusta. Telkkarista ja kirjoista olen löytänyt kodin aineksia."*

Vapautumisen edetessä asunnosta tuli yhä enemmän koti: *"Tää on antoisa vaihe. Tää (kodin rakentaminen) on mukavaa, kun näkee, että itse pystyy."*

Varsinkin vapautumisen alkuvaiheessa Janne puhui voimakkaasta leimaantumisen kokemuksesta, vankilataustan "näkymisestä päälle päin". Ihmiset joko vaistoavat tai näkevät "erityisen rumista" tatuoinneista, mistä ollaan tulossa ja tekevät johtopäätöksen: vankilassa ollut - huono ihminen. Janne teki voimakkaan eron "normaali-ihmisten" ja "rikollisten" välille. Hän määritteli itsensä rikolliseksi, joka on itsestään selvästi ihmisenä huonompi kuin "normaalit". Toisaalta Jannella oli selkeä identiteetti ja oma asemansa rikolliskulttuurissa. *"Tein kohtalaisen hyviä keikkoja ja pidin suuni kiinni... Mä olen varas. Hyvä varas."*

Janne halusi pysyä poissa vankilasta, pyrki irti huumeriippuvuudesta, mutta käytti amfetamiinia kuitenkin silloin tällöin. Hän ei halunnut luopua päihteitä käyttävistä ja rikoksia tekevistä kavereistaan. Rikolliskulttuurissa korkeassa asemassa olevien arvostus ei ollut merkityksetöntä.

"Esimerkiks tutustuu johonkin naiseen, niin kutsua se sitten tukiasuntolaan..."

Jos mä vaikka olen leikkaamassa nurmikkaa juoppolan (tukiasuntola) edessä ja joku kova jätkä ajaa ohi. Siitä ne vaan saa enemmän aihetta kuitata."

On helppo ymmärtää, että termi "tuettava" tai "tuettu asuminen" ei ole kovin houkutteleva samastumiskohde omillaan pärjäämistä korostavassa ja heikkoutta halveksivassa rikollis- ja päihdekulttuurissa eläneille nuorille miehille (Lalander, 2001). Miehillä, joiden identiteetti, itsearvostus, elämäntapa ja sosiaaliset suhteet sijoittuvat rikolliseen alakulttuuriin, on todella haastava tehtävä luopua tästä kaikesta, kestää tyhjiys, yksinäisyys ja arvottomuuden kokemus ja yrittää löytää paikkansa valtakulttuurissa. Monen kohdalla alakulttuurista irtaantumista vaikeuttavat velkasuhteet ja rikoksiin liittyvät keskinäiset kaunat ja uhkailut sekä toisaalta voimakas erilaisuuden kokemus valtakulttuurissa. *"Kyllä tää on aika tuomitseva yhteiskunta."*

Varsin yleisesti jaettu näkemys niin vankien, narkomaanien kuin heidän parissaan työskentelevienkin keskuudessa on vertaistuen ensiarvoisen suuri merkitys kuntoutumisessa. Tätä perustellaan yhteisen kielen, samastumismahdollisuuden ja "tunnetilojen tajuamisen" näkökulmasta. Samoja elämänvaiheita kokeneelta on helpompi ottaa neuvoja vastaan, koska hän sananmukaisesti "tietää mistä puhuu". (Granfelt, 2003 ja 2004.) Kaikki päihderiippuvaiset vankilasta vapautuneet eivät kuitenkaan halua sitoutua 12 askeleen ideologiaan, jonka

pohjalta AA/NA-ryhmät (anonyymit alkoholistit/anonyymit narkomaanit) toimivat. Keskustelut esimerkiksi Kriminaalihuoltolaitoksen sosiaalityöntekijän kanssa saattavat tuntua paremmalta vaihtoehdolta kuin päihde- ja rikoskierteestä toipuneelle tukihenkilölle avautuminen. Janne perusteli tällaista näkemystä siten, että ammattityöntekijä saa palkkaa asiakkaansa kuuntelemisesta. Suhde on rakenteellisesti selkeä eikä aiheuta kiitollisuudenvelkaa. Sen sijaan hän koki, että suhteessa tukihenkilöön aktualisoituu nöyryyttävä kokemus ”alempiarvoisuudesta ihmisenä”. Sellainen vertaistukea tarjoava, jolla on liian valmiit vastaukset toisen ihmisen elämään, ei anna tilaa tuettavansa omalle ajattelulle. *”Nisti, joka tietää kaiken.”*

Jannen elämässä todellistui konkreettisesti kysymys ”mitä olen ilman rikoksia”. Asuminen onnistui ongelmitta, mutta rikokseton elämä ei vielä tällä kertaa. Janne osallistui tutkimukseen sitoutuneesti ja innostuneesti. Hän osasi hyvin selittää rikolliseen alakulttuuriin liittyviä kysymyksiä, ja viimeisen ker-
ran tavatessamme kiitinkin häntä erityisesti ”kulttuurikeskustelusta”. Vankilasta valvojalleen lähettämässään kirjeessä Janne pyytää:

”Voitko tehdä sen palveluksen, että pyydät tutkijalta anteeks, ettei saatu suoritettua hommaa loppuun mut, onneks mä taisin sille sanoa että mä oon rikollinen.”

Harri

Harrin vankilakierre on alkanut jo alle 18-vuotiaana. Hänen elämässään on paljon laitostokemuksia, päihteiden käyttöhistoria on pitkä ja käytettyjä aineita laaja valikoima. Harri tuli mukaan Vapari-ryhmään, vaikka ei siitä aluksi kovin innostunut ollutkaan. Aiemmat epäonnistumiset yrityksissä irtaantua päihteistä ja rikoksista olivat vieneet itseluottamuksen ja motivaation vähiin. Edellisellä vapausjaksolla Harri oli tavoitteellisesti yrittänyt hoitaa huumeongelmaansa, mutta hoidot olivat siltäkin kertaa keskeytyneet.

Vapari-ryhmässä Harri nimesi vakavimmiksi ongelmikseen asunnottomuuden ja päihteet. Päihdeongelmalle pitäisi tehdä jotain, mutta itsehoitoryhmät eivät suuremmin innosta, Harri tuumasi. Vapari-ryhmän yksi selviytyjä-vierailijoista osoittautui Harrin vanhaksi tutuksi. Aikanaan Harri oli ajatellut kyseisestä miehestä, että pelottava kaljupää. Vapari-ryhmässä tutun kaverin selviytymistarina kuitenkin antoi toivoa ja samastumiskohteen. Harri päätti ehdottaa miestä tukihenkilökseen, ja tämä suostui. Toivomustensa mukaiseksi asumisvaihtoehdoksi Harri määritteli tukiasunnon, jossa saa asua yksin. Vapari-ryhmän ohjaajana toimiva sosiaalityöntekijä sai sellaisen järjestetyksi jo Harrin vankeusaikana. Sovittiin, että Harri tulee mukaan Palvelua verkossa -projektiin, jolloin kyseinen sosiaalityöntekijä jatkaa Harrin vapauduttua hänen palveluohjaajanaan ja käy tukiasunnossa aluksi muutaman kerran viikossa. Tukiasunnon saamisen ehto oli, että Harrin on hoidettava päihdeongelmaansa, mikä käytännössä tarkoitti sitoutumista NA-ryhmiin.

Keväisenä vapautumispäivän aamuna palveluohjaaja ja tukihenkilö odottivat Harria vankilan portilla. Ensin mentiin selvittämään asumiseen liittyvät kysymykset ja sen jälkeen katsomaan asuntoa. Ohjelmaan kuului lisäksi työvoimatoimistossa ja sosiaaliasemalla käynti. Harrin mieli oli levoton ja olo kiireinen. Hän itsekin vahvistaa, että ”tosi levoton olo”. Parin päivän kuluttua tukihenkilö soitti palveluohjaajalle illalla kotiin kertoen, että sovittu tapaaminen meni myttyyn, valot palavat Harrin ikkunassa, mutta miestä ei löydy mistään eikä kännykkä vastaa.

Muutamaan päivään Harria ei tavoiteltu, mutta lopulta hän itse soitti palveluohjaajalle ja kertoi miettineensä, tunnustaako retkahdus vai ei. Harri oli

käyttänyt amfetamiinia ja pilveä pari päivää, mutta "vetäminen ja muu sekoilu" olikin tuottanut vain huonon omantunnon ja pahan mielen. Perusteet Harrin uloskirjoitukselle tukiasunnosta olivat olemassa, mutta asumista saatiin sittenkin jatketuksi. Palveluohjaaja perusteli jatkamismahdollisuutta Harrin vankeustuomiota edeltäneellä hoitojaksolla, osallistumisella Vapari-ryhmään ja rehellisellä retkahduksen myöntämisellä. Sovittiin, että tukea lisätään siten, että Harri alkaa päivittäin osallistua Silta-Valmennusyhdistyksen peruskuntoutusjaksolle ja käy NA-ryhmissä useita kertoja viikossa. Tämä sopi Harrille, joka asetti tavoitteekseen "harjoitella oikeaa elämistä", minkä sisällöksi hän määritteli "saa itse hoitaa asiat, osaa elää tavallista arkea, oppii olemaan itsensä kanssa". Itsen kanssa oleminen oli erityisen vaikeaa, koska "sairas pää vatkaa ja paskat ajatukset pamahtaa mieleen". Tulee voimakkaita itseinhon tunteita, epäilyjä siitä, kannattaako uutta elämää yrittää, kun vanhaan elämäntapaan olisi niin kovin helppo palata. Harri asui Silta-valmennusyhdistyksen tukiasunnossa, talossa, jossa muutkin asukkaat asuivat samalla periaatteella ja olivat yleensä tulleet jostakin laitoksesta. Tukiasuntoon Harri oli tyytyväinen:

"Päivän jälkeen on paikka mihin mennä, oma rauha ja voi harjoitella tekemään koti-asioita eikä mene kaappijuopotteluksi."

Tukihenkilön merkitys oli vapautumisen alusta asti suuri ja hänelle Harri soitti todella usein. "Siltä kehtaa kysyä, miten joku ihan tavallinen asia tehdään, mitä ei kehtais muilta kysyä."

Erityisesti rahan- ja ajankäyttö tuottivat vaikeuksia. Nuoresta asti eri laitoksissa elänyt Harri ei ollut tottunut ostamaan "mitään puuropaketteja" eikä vapautumisen alkuvaiheessa yksinoloa kestänyt paria tuntia kauempaa.

Tukihenkilösuhteen Harri on kokenut vastavuoroiseksi ihmissuhteeksi. Myös tukihenkilö on kertonut hänelle omista asioistaan. Harri onkin viettänyt hänen kanssaan paljon aikaa. He ovat käyneet yhdessä NA-ryhmissä ja jutelleet kahdestaan. Harrin mielestä on hyvä asia, että palveluohjaaja on mies, hänelle voi puhua "melkein mistä tahansa". Palveluohjaajan kanssa Harri on käynyt virastoissa selvittelemässä asioitaan, saanut neuvoja ja tehnyt tavoitesuunnitelmaa.

Tukiasunnosta Harri muutti yhdessä tyttöystävänsä kanssa tilavaan ja kauniiseen kaupungin vuokra-asuntoon. Yhtenä iltana, seisoessaan omalla parvekkeella, Harri kertoo oivaltaneensa, että asiat ovat todella hyvin. Nykyisessä elämässä on paljon arvokasta, mitä ei halua menettää ja niinpä retkahdus kestäikin vain yhden päivän. Vieraillessamme Harrin luona, palveluohjaaja ja minä, Harri oli kattanut pöydän kauniisti. Nuori pariskunta odotti lähiaikoina syntyvää lastaan, Harri oli aloittamassa opiskelua ja suunnitteli velkasaneeraukseen hakeutumista, tosin vasta vuoden tai parin kuluttua. "Kaikkein hienointa on, kun on käynyt saunassa ja sen jälkeen sytyttää kynttilöitä."

Nämä kolme asumispolustaan kertonnutta nuorta ihmistä olivat kaikki asettaneet tavoitteekseen päihde- ja rikoskierteestä irtaantumisen. Heillä kaikilla on elämänhistoriassaan raskas päihdetausta ja molemmilla miehillä useita vankilakertoja. Sanna ja Harri näyttävät onnistuneen tavoitteessaan. He ovat raittiina, asuvat omassa kodissa ja suunnittelevat opintoja. Molemmat käyvät vertaisryhmissä, ja Sanna tekee runsaasti työtä vankilasta vapautuvia auttaakseen. Jannen kohdalla tavoite ei toteutunut. Jannen elämässä kysymys "mitä olen ilman rikoksia" ei oikein löytänyt vastausta. Vaikka Janne ei halunnut käydä itseapuryhmissä, hän kuitenkin hoiti päihdeongelmaansa niillä tavoilla, jotka arvioi itselleen paremmin sopiviksi.

Kaikkien kolmen elämässä rikos- ja päihdekulttuuria tuntevalla työntekijällä, joko Kriminaalihuoltolaitoksen valvojalla tai palveluohjaajalla, oli ja on edelleen merkitystä. He arvioivat ehdonalaivalvojansa/palveluohjaajansa sellaiseksi ih-

miseksi, jonka kanssa ”voi jutella asioista ja saada neuvoja”. Nuoruutensa ja nuoren aikuisikänsä rikos- ja päihdekierteessä eläneiden ihmisten elämäkokemukset ja sen myötä suhde yhteiskuntaan ovat ”tavanomaisesta normaaliudesta” poikkeavat. Jotta työntekijä voi eläytyä asiakkaansa todellisuuteen ja päästä siitä osalliseksi, on hänen välttämätöntä tuntea vankilakulttuuria, sen toimintakäytäntöjä ja ymmärtää myös rikollisen alakulttuurin merkityksiä asiakkaidensa elämässä. Tätä osaamista tulisi käyttää nykyistä enemmän hyödyksi pyrittäessä kehittämään tarkoituksenmukaisia tuetun asumisen malleja osana vankilasta vapautuvien parissa tehtävää kuntouttavaa työtä. Erityisesti Jannen kohdalla todellistui se, että merkittävän osan elämästään vankilassa eläneillä ihmisillä on kaksinkertainen tehtävä: irtaantuminen päihderiippuvuudesta ja rikollisidentiteetin purkaminen, jonka varaan itsearvostus on saattanut suurelta osin tai jopa kokonaan rakentua.

7.7 Asunnottomuuden hoitaminen osana sosiaalityötä

”Pyrin jakamaan aikani melko tasapuolisesti kaikille. On sitten niitä tahoja, jotka panostavat erityisesti muutoshaluisiin”. (Erityissosiaalitoimiston sosiaalityöntekijä)

Kriminaalihuoltolaitoksen ehdonalaisvalvontaan vapautuvilla vangeilla on mahdollisuus ennen vapautumistaan selvittää vapautumiseen liittyviä kysymyksiä, myös asumista, yhdessä ehdonalaisvalvojan kanssa. Suunnitelmallinen vapautuminen, asumiskysymykset kokonaistilanteen yhtenä osana, toteutuu lähinnä suljettujen vankiloiden päihdeettömillä osastoilla ja avolaitoksissa rangaistusta suorittavien vankien kohdalla. Kaikki avovankilat edellyttävät päihdeettömyyttä, mikä on edellytys myös useimmissa tuetun asumisen yhteisöissä tai kuntouttavissa asumispalveluissa. Asuminen, kuntoutusmyönteisyys ja päihdeettömyys kietoutuvat erittäin voimakkaasti yhteen, jolloin ne, jotka eivät halua/pysty sitoutumaan päihdeettömyyteen jäävät niin tuetun asumisen kuin suunnitelmallisten asumispolkujenkin ulkopuolelle. Vapautuvien vankien viimesijaisesta toimeentulosta ja asumisesta vastaavat sosiaalityöntekijät joutuvat yksin etsimään huumekierteessä elävien, kaikesta syrjäytyneiden asiakkaidensa tilanteeseen edes jonkinlaisia asumisratkaisuja ja toimimaan heidän tukenaan kaikissa mahdollisissa kysymyksissä. *”Niissä tilanteissa ei oikein voi tarjota muuta kuin itseään.”*

Erityissosiaalitoimiston sosiaalityöntekijän sanojen pohjalta voidaan vetää se johtopäätös, kuinka tärkeää on, että sosiaalitoimessa on sosiaalityöntekijöitä, jotka keskittyvät myös kaikesta syrjäytyneiden vankilakierteessä elävien ihmisten elämän perusehtojen turvaamiseen ja joihin heillä on asiakassuhde vailla muutosvaatimuksia. Osalle vapautuvista vangeista vähäisenkin suunnitelmallisuus on ylivoimaista, ja heillä on porttikielto viimesijaisiin asuntoloihinkin, joskus jopa ensisuojiin. Nämä ihmiset eivät sitoudu tukisuhteisiin, eivätkä ole motivoituneita sen enempää laituskuntoutukseen, avohoidon palveluihin kuin itseapuryhmiinkään. Näissä tilanteissa on tärkeää, että heidän elämänsä perusasioita on hoitamassa sosiaalityöntekijöitä, joiden asenne on, että *”ihmiset on otettava sellaisina kuin ne on”*.

Kaikkiin vankeihin kohdistuvan ”asumissosiaalityön” tasoa nostaa sosiaalitoimeen perustettu erillinen asunnottomien asiakkaiden tilanteeseen keskittyvä yksikkö. Helsingin sosiaaliviraston erityissosiaalitoimisto on sosiaalityön toimipaikkana erityinen, marginaalien marginaali, jonka asiakkaiden yhteinen nimittäjä on asunnottomuus ja hyvin usein myös pitkälle edennyt syrjäytymis-

kierre. Päihde- ja mielenterveysongelmat, rikollisuus, särkyneet ihmissuhteet ja väkivalta tulevat asiakkaiden mukana osaksi erityissosiaalitoimiston sosiaalityötä, jota voidaan hyvällä syyllä kutsua marginaalin psykososiaaliseksi työksi.

Helsingin erityissosiaalitoimistossa työskentelee kaksi vankilataustaisten asiakkaiden asioihin erikoistunutta työntekijää, jotka tekevät yhteistyötä niiden vankiloiden kanssa, joissa on helsinkiläisiä vankeja rangaistusta suorittamassa (Helsingin vankila, Seutulan ja Suomenlinnan työsiirtolat, Konnunsuon vankila, Keravan vankila ja Hämeenlinnan vankila). Itsestään selvää on, että kahden sosiaalityöntekijän aika suhteessa näin moneen vankilaan on kovin rajallinen. Sosiaalitoimistossa tehdään maksusitoumuspäätökset ja viime kädessä vastataan asunnottomien sekä toimeentulosta että asumisesta. Erityissosiaalitoimiston työntekijät tekevät työtään kovan paineen alla ja joutuvat toisinaan kantamaan vastuuta myös asioista, jotka ovat heidän vaikutusmahdollisuuksiensa ulkopuolella.

"Asiakkaita ei ole pahaa sanaa sanottavana, mutta joistakin yhteistyökumppaneista kylläkin, vaativat ja syyllistävät."

Tehtäessä sosiaalityötä aivan yhteiskunnan laidalla, asunnottomien, rikoksia tekevien ja päihteitä käyttävien ihmisten parissa opitaan löytämään luovia ratkaisuja, joissa päihteettömyyttä ja asumista ei sidota ehdottomasti yhteen.

"Soluasunnnot ovat pääasiassa ongelmallisia, mutta voi ne olla hyvinkin ratkaisu, jos niihin kehittyy keskinäisen tuen ilmapiiri. Se ei ole välttämättä NA:lainen. Voivat käyttää kamaakin, mutta pärjäävät. Kyllä tukiasunnossa ja kaupungin asunnossa voi myös huumeita käyttävä pärjätä."

Lahdessa asunnottomien parissa työskentelevät kaksi sosiaalityöntekijää tekevät yhteistyötä alueen vankiloiden kanssa ja Kuopion sosiaaliviraston tuetun asumisen yksikön työntekijät vastaavat vapautuvien vankien asumisen järjestelystä. Tampereella aluesosiaalityöntekijöiden työhön kuuluvat myös asunnottomina vapautuvien vankien asumisjärjestelyt. Ei siis ole ihme, että Kylmäkosken vankilassa on koettu vapautuvien vankien asioiden jäävän kaiken muun työpaineen alle, minkä seurauksena vapautuvalla vangilla ei ole vapautumisajan kohtana välttämättä minkäänlaista asuinpaikkaa tiedossa, suunnitelmallisesta asuttamisesta puhumattakaan. Syksyllä 2004 on saatu aikaan sopimus siitä, että aluesosiaalityöntekijä käy tapaamassa jokaista Kylmäkosken ja Keravan vankilan kuntouttavilta osastoilta sekä Satakunnan avovankilasta vapautuvaa asiakastaan ennen vapautumista, jolloin voidaan selvittää myös asumiseen liittyvät kysymykset. Tampereen asunnottomuuden vähentämistä pohtinut työryhmä esittää moniammatillisen työryhmän perustamista. Suunnitteilla olevassa työryhmässä olisi edustettuna sosiaali- ja terveystoimen, päihdehuollon ja kriminaalihuollon asiantuntemusta, ja se keskittyisi moniongelmaisten asunnottomien asiakkaiden asumiskysymyksiin.

Asumisen järjestäminen on suuri ongelma vankiloiden sosiaalityöntekijöille ja yksi vangeille eniten turvattomuutta aiheuttavista tekijöistä (Kauppila, 2000). Asumisen suunnitelmallista järjestämistä vaikeuttavat paitsi (erityisesti pääkaupunkiseudulla) pienten vuokra-asuntojen edelleen liian vähäinen tarjonta, myös puutteellinen yhteistyö sosiaalitoimen kanssa ja lyhyttä tuomiota suorittavien, vailla valvontaa vapautuvien "putoaminen tyhjän päälle". Vankimäärän voimakas kasvu viime vuosina on aikaansaanut tilanteen, jossa paneutuva työskentely on mahdollista vain pienen joukon, käytännössä kuntoutusohjelmiin osallistuvien ja päihteettömillä osastoilla rangaistusta suorittavien, kanssa. Esimerkiksi Tampereen vuokratulosäätiön edustaja toivoi, että asuntohakemus lausuntoineen toimitettaisiin vähintään puoli vuotta ennen vapautumista asuntotoimen käsiteltäväksi.

Kuitenkin suurin osa Kylmäkosken vankilan tamperelaisista vangeista suorittaa korkeintaan kolmen kuukauden mittaista rangaistusta. Lyhyisiin vankeusrangaistuksiin tuomittujen asumisen suunnitelmallista järjestelyä hankaloittaa myös se, että heillä on vapautumisajankohtana usein jo seuraava tuomio hovioikeudessa odottamassa, jolloin pysyvää asumista ei ole mahdollista järjestää. Kavereiden luona kiertely ja satunnaiset asuntolasijoitukset lisäävät uusiin rikoksiin syylistymisen riskiä. Lyhyeen rangaistukseen tuomitut vapautuvat yleensä vailla ehdonalaivalvontaa, jolloin vapautumisen jälkeen heillä ei useinkaan ole mitään tukiverkostoa.

Huumeita käyttävien asunnottomuuden ratkaiseminen on yksi asunnottomuuden vähentämiseen kohdentuvan toiminnan vaikeimmista kysymyksistä. Vankilataustaisten asunnottomien parissa työskentelevät erityissosiaalitoimiston sosiaalityöntekijät joutuvat päivittäin kohtaamaan tämän toistaiseksi ratkaisemattoman kysymyksen.

"Sellainen pytinki olisi hyvä aktiivinarkeille, jossa olisi ohjaavaa henkilökuntaa ja omat huoneet. Yhteismajoitus on auttamatta huono. Tässä pyörii näitä, joilla on porttikielto joka paikkaan."

Helsingin ratkaisuja vapautuvien vankien asumisen tukemiseksi

Seuraavassa on koottuna Helsingin asumistyöryhmässä nousseita näkökulmia asunnottoman päihdetaustaisen vangin näkökulmasta. Työryhmään osallistui vankien tai vankilasta vapautuneiden parissa asiakastyötä tekeviä sosiaalityöntekijöitä ja ohjaajia Helsingin vankilasta, Suomenlinnan työsiirtolasta, Kriminaalihuoltolaitoksen Helsingin aluetoimistosta, erityissosiaalitoimistosta ja päihdehuollon jälki-kuntoutusyksiköstä. Tarkoituksena oli koota asiakastyötä tekevien kokemustietoa ja laatia tältä pohjalta ehdotuksia.

- 1) Erityissosiaalitoimistossa on vapautuvien vankien asioihin erikoistuneet työntekijät. Asiakkaiden tuntemus on mahdollistanut tukiasuntojen järjestämisen harkitusti myös päihteitä käyttäville, mikä on edistänyt heidän kuntoutumistaan laajemmasta kuin pelkästään päihdekuntoutuksen näkökulmasta, toisin sanoen elämänhallinta on kohentunut ja asuminen onnistunut. Kahden sosiaalityöntekijän aika ei kuitenkaan millään riitä asumisen tukemiseen: kotikäyntejä ei ole mahdollista tehdä kuin varsin rajatusti. Sosiaalityöntekijöitä työllistävät asumisen kriisitilanteet, jolloin heidän on lähdettävä välittömästi tilannetta selvittämään ja ottamaan kantaa asumisen jatkumisesta/ päättymisestä. Pääkaupunkiseudulle on kertynyt asunnottomien hädästä hyötymään pyrkiviä vuokranantajia. Sosiaalityöntekijöiden niukkaa aikaa vähentää entisestään epämääräisten vuokrasopimusten selvittely.
- 2) Erityissosiaalitoimiston yhteistyö asuntotoimiston kanssa sujuu hyvin, periaatteella asuminen ja mahdollinen tuki pidetään erillään. Vankilasta vapautuneita, erityissosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden suosittelemia asunnottomia on sijoitettu asumaan Helsingin kaupungin vuokra-asuntoihin. Asuminen on pääsääntöisesti onnistunut, jopa niiden vapautuneiden vankien kohdalla, joilla on raskas päihdetausta.

"Ovat menestyneet yllättävän loistavasti. Kengät on järjestyksessä, tiskit tiskattu, peti petattu... Useimmat haluaa pyrkiä ihmisarvoiseen elämään."

Asuntotoimiston ja erityissosiaalitoimiston vankeihin kohdistuva yhteistyö ha-

lutaan rajata pienimuotoiseksi. Asuntosihteerin määrittelyn mukaan kyseisellä yhteistyöllä ei pyritä asunnottomuuden määrälliseen vähentämiseen, vaan se on asuntotoimiston yhteiskuntapoliittinen kannanotto: vankeusrangaistuksen suorittaminen ei saa olla esteenä kaupungin vuokralaiseksi pääsulle.

- 3) Päihdehuollon jälkikuntoutusyksikön ja erityissosiaalitoimiston keskinäinen yhteistyö on mahdollistanut tarvittaessa hyvinkin intensiivisen kuntoutusjatkumon vankilasta siviiliin. Yhteistyö takaa hoidon järjestymisen nopeasti ja asunnon säilyminen pystytään turvaamaan retkahdusten sattuessa. Päihdehuollon jälkikuntoutusyksiköllä on mahdollisuus intensiiviseen, ”jalkautuneeseen” työskentelyyn asiakkaidensa kanssa. Asiakkaita tavataan kotikäynneillä, puiston penkillä, käräjäsalissa ja jälkikuntoutusyksikön omissa tiloissa. Esimerkkinä hyvin toimineesta asumispolusta voi mainita seuraavan: Suljetussa vankilassa päihdekuntoutukseen osallistunut ja sieltä Suomenlinnan työsiirtolaan siirtynyt nuorehko, raskaasti huumetaustainen mies sijoittui yhteistyössä erityissosiaalitoimiston ja päihdehuollon jälkikuntoutusyksikön kanssa asumaan Helsingin kaupungin asuntoon. Erityissosiaalitoimiston sosiaalityöntekijä kertoi epäröineensä asumisratkaisua, mutta ”ajattelin, että yritetään nyt”. Hyvän alun jälkeen päihdeettömyys alkoi olla horjuvalla pohjalla, jolloin päihdehuollon jälkikuntoutusyksikön ohjaaja alkoi tehdä intensiivistä työtä miehen kanssa. Tämän tuloksena mies motivoitui pitkäkestoiseen päihdehoitoon, johon ei ollut suoraan vankilasta halunnut mennä. Tämä järjestely mahdollisti paitsi päihdeongelman hoidon myös asumisen onnistumisen.
- 4) Kriminaalihuoltolaitoksen pääkaupunkiseudun aluetoimistoissa vuosien 2001-2004 aikana toteutettu kriminaalihuollon päihdetyön kehittämishanke on mahdollistanut asiakkaiden sitouttamisen pitkäkestoisiin päihdehoitoihin, suunnitelmallisten tukiverkoston kokoamisen ja niiden toimivuudesta huolehtimisen sekä paneutuvan asiakastyön yksilötasolla. Hanke on osoittanut kriminaalihuoltotyön osaamisen merkityksen pyrittäessä rakentamaan hyvin toimivia yhteistyöverkostoja rikostaustaisten asiakkaiden tueksi. Tämän lisäksi nousi esille asiakkaiden arvostus työntekijöiden paneutuvaa työtä ja heidän asioilleen varattua riittävää ajankäyttöä kohtaan. (Ks. myös Reijonen, 2004.) Vankilakäynneillä Kriminaalihuoltolaitoksen sosiaalityöntekijät tarjoavat kaikille ehdonalaivalvontaan vapautumassa oleville mahdollisuutta intensiiviseen asiakassuhteeseen, jonka osa on palveluverkoston rakentaminen. Käytännössä intensiiviseen työskentelyyn sitoutuvat tulevat päihdeettömiltä osastoilta, ja sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan melkoinen joukko vapautuu vailla juuri minkäänlaisia tukitoimia. Suureksi ongelmaksi ehdonalaivalvontaa hoitavat sosiaalityöntekijät kokevat vaikeuden saada järjestetyksi psykososiaalisesti kuormittuneille, päihde- ja mielenterveysongelmista kärsiville asiakkailleen tarkoituksenmukaista asumista. Osalla valvontaan vapautuvista on porttikielto lähes kaikkialle, mikä tekee alkeellisimmankin kuntouttavan työn tämän ryhmän kohdalla käytännössä mahdottomaksi. Sosiaalityöntekijät kantavat huolta myös korvaushoidossa olevien heikosta asemasta asumispalvelujärjestelmässä. Kotikäynnit ovat erittäin merkittävä osa valvontatyötä jo siitäkin syystä, että ne mahdollistavat viranomaisroolin rikkoontumisen.
- 5) Helsingin vankilassa on kehitteillä yhteisöhoitollinen päihdeosasto, jonka pohjana on Jouni Tourusen ja Jussi Perälän (2004) osastolla toteuttama tutkimus. Näin luodaan myös hyvin moniongelmaisten pitkäaikaivankien suljettuun vankilaan kuntouttavia rakenteita, jotka mahdollistavat pitkäjännitteistä vapautumiseen valmentautumista. Kriminaalihuollon tukisäätiön kontaktipiste Rediksellä on säännöllistä yhteistyötä Helsingin vankilan päihdeettömien

osastojen kanssa. Näiltä osastoilta vapautuu intensiiviseen asiakassuhteeseen sitoutuvia asiakkaita Kriminaalihuoltolaitoksen ehdonalaivalvontaan. Helsingin vankilan sosiaalityössä korostuu asunnottomuuden kytkeytyminen vaikeisiin päihde- ja mielenterveysongelmiin, mikä käytännössä tarkoittaa asunnottomuutta yhtenä laaja-alaisen syrjäytymisen osa-alueena. Tästä ryhmästä löytyy asunnottomuuden ”kova ydin”.

- 6) Suomenlinnan työsiirtolan Duuni-ohjelma on jo vakiintunut toimintamalli. Kyseessä on työpainotteinen ohjelma suljetussa laitoksessa vähintään neljän kuukauden kuntoutusohjelmaan osallistuneille. Duuni-ohjelmassa rakennetaan päihdekuntoutusjatkumo, jonka aikana pyritään lisäämään asiakkaan edellytyksiä työllistyä ja sijoittua asumaan. Sosiaalityöntekijän ensimmäiseksi esittämä kysymys kohdistuu asumiseen ja vasta sen jälkeen lähdetään rakentamaan hoitoa ja verkostotyötä. Kokemukset työsiirtolassa toteutetuista vapautteen valmentavista kursseista ovat ylipäänsä olleet myönteisiä. Yhteistyösuhteet erityissosiaalitoimistoon, Kriminaalihuoltolaitokseen ja päihdehuollon jälkikuntoutusyksikköön ovat toimivat ja vakiintuneet, mikä mahdollistaa asumisen suunnittelun osana vapautumisen jälkeistä kuntoutusta. Duuni-ohjelman vangit käyvät säännöllisesti kontaktipiste Rediksessä, mikä edesauttaa tukihenkilösuhteiden rakentamista jo ennen vapautumista. Suomenlinnan työsiirtolaan sijoittuvien vankien on oltava suhteellisen terveitä sekä ruumiillisesti että henkisesti. Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan ero on suuri verrattuna Helsingin vankilan vankeihin, joista huomattava osa on huume- ja mielenterveysongelmaisia. Suomenlinnan työsiirtolasta vapautuvista monet onnistuvat hankkimaan itselleen asunnon yksityisiltä vuokra-asuntomarkkinoilta. Helsingin kaupungin asunnot, VVO:n tai Saton asunnot ovat useimpien kohdalla vuokravelkojen vuoksi pois suljettuja. Toisaalta monilla työsiirtolasta vapautuvilla on omaisia ja perhe, jolloin asunnon järjestäminen ei ole ongelma.

Vankilasta vapautuvat päihdetaustaiset vangit voidaan jakaa Helsingin asumistyöryhmän jäsenyyksen mukaisesti kuntoutujiin, päihhteettömyydessään horjuviin ja akuutissa päihdekierteessä eläviin. Näihin kolmeen ryhmään rekrytoituu rikoskierteessä eläviä 18-20 -vuotiaita asunnottomia nuoria. Nämä nuoret kiertävät kavereittensa luona ”narkkikämpissä”, eivät selviydy nuorille aikuisille tarkoitetuissa päihhteettömyyttä edellyttävissä tuetun asumisen yhteisöissä eivätkä löydä paikkaansa päihdehuollon avopalveluissa. Päihde- ja rikoskulttuurissa elävät nuoret eivät välttämättä miellä asuntoasioita ongelmaksi: kiertely paikasta toiseen kuuluu elämäntapaan, jossa ”pää on kaoottinen ja vuorokausirytmiksi sekaisin”. Nuorista vangeista suuri osa on laitostaustaisia, ja sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan osa haluaa vankilaan, sillä he viihtyvät Keravan vankilassa, jossa kokevat yhteenkuuluvuutta ja hyväksyntää. Sosiaalityöntekijöiden arvioissa korostui näiden nuorten mihinkään kuulumattomuuden kokemus ja henkisen tuen tarve. Nuorten kohdalla asunnottomuus näyttäytyy kodittomuuden merkityksessä: asuinpaikan puute ei ole ensisijainen ongelma, vaan ”sisäisen kodin” rikkinäisyys, toisin sanoen suhde itseen ja omaan elämään on hukassa.

Helsingin asumistyöryhmään osallistuneet sosiaalityöntekijät arvioivat kuntoutukseen sitoutuneiden vapautuvien vankien asumistilanteen suhteellisen hyväksi. Sen sijaan pääkaupunkiseudulla tarvitaan pikaisesti lisäresurssointia asumisen tukemiseen, jotta päihhteettömyydessään horjuville tukiasuntoihin sijoitettuille voidaan tarjota intensiivistä, yksilöllistä ja riittävän pitkäkestoista tukea.

Kaikkein vaikeimmassa asemassa oleviksi asumistyöryhmä arvioi akuutissa huumeikierteessä elävät eli ”aktiivinarkit”, joille ei löydy mitään paikkaa, varsinkin

kaan sen jälkeen kun heille on kertynyt porttikieltoja kaikkein viimesijaisimpiinkin asuntoloihin ja ensisuojaan. Vankilat tarjoavat aivan yhteiskunnan pohjalla eläville miehille ja naisille asunnon. Toinen ongelmaryhmä ovat jonkinasteisesti käyttöönsä rajaavat, mutta eivät kuitenkaan päihteettömyyteen yltävät asiakkaat: yritystä on, mutta toistuvasti horjahdellaan. Sen sijaan kuntoutujille, jotka tavoitteellisesti pyrkivät päihteettömyyteen, järjestyy nykyisin jopa Helsingissä suhteellisen hyvin asuntoja. Valitettavasti vain pieni joukko asiakaskunnasta sijoittuu voimakkaasti päihteettömyyteen sitoutuneiden kuntoutujien ryhmään.

Realististen asumisvaihtoehtojen ja sellaisen tuen kehittäminen, johon asiakkaat voivat sitoutua, vaatii vankila- ja narkomaanikulttuurin tuntemusta. Luottamuksellinen asiakassuhde on kaiken perusta, sillä ilman sitä ei tuen rakentaminen tavoitteellisesti ja pitkäjännitteisesti onnistu. *”Työntekijöille tulisi antaa aikaa tutustua asiakkaisiin muutoinkin kuin ongelmien kautta.”*

Sari Pitkäsen ja Juha Kaakisen (2004) pääkaupunkiseudun asunnottomien tuki- ja palveluasumisen vuosien 2005-2007 kehittämissuunnitelmaa varten laatimassa esiselvityksessä todetaan pääkaupunkiseudulla olevan selvää tilausta päihteiden käytön sallivalle asuinyhteisölle sekä räätälöidysti nuorten, naisten ja vapautuvien vankien tarpeet lähtökohdaksi ottavalle asuinyksikölle. Tämä johtopäätös osuu täysin yksiin Helsingin asumistyöryhmän tarvetulkinnan kanssa. Konkreettisiin toimiin ryhdyttäessä onkin syytä hyödyntää päihdetaustaisten vankien parissa asiakastyötä tekevien työntekijöiden kokemustietoa, josta tähän raporttiin koottu muodostaa vain tiivistelmän.

7.8 Vapautuneiden sijoittuminen tuetun asumisen yhteisöihin

Joillekin asunnottomina vankilasta vapautuville yhteisöllisyys on mahdollisuus ja resurssi. He ovat valmiita jakamaan asioitaan ja kuuntelemaan muita, osallistumaan yhteisiin toimintoihin ja päästävät työntekijät hyvinkin lähelle omaa elämäänsä. Joillekin yhteisöelämä on kauhistus tai ainakin vastenmielistä. Ehkä aivan erityisesti juuri vankilasta vapautuneista suuri osa kaipaa ensisijaisesti omaa rauhaa ja omaa tilaa. Yhteisöasumiseen suhtautuminen on varauksellista, kun on kauan aikaa, ehkä vuosikausiakin eletty pakotetussa yhteisössä

”Inhoan olla kontrollin alla. Jos tulee joku järjestyksenvalvoja tai kusipääasiakas.”

7.8.1 Huumekuntoutujien asumisyhteisö Kivitasku

Espoon Diakoniasäätiön ylläpitämässä huumekuntoutujien asuinyhteisö Kivitaskussa on saatu hyvin myönteisiä kokemuksia suoraan vankilasta yhteisöön asumaan tulleista. Kivitaskuun ei oteta samanaikaisesti montaa vankilasta tulevaa asukasta, koska asuinyhteisö perustuu yhteisöllisyyteen, mistä johtuen vankilakulttuuriin kuuluvaa vankiyhteisön ja henkilökunnan välistä vastakkainasettelua halutaan erityisesti välttää. Kivitaskun johtajalta saadun tiedon mukaan noin puolet vankiloista tulevista asukkaista keskeyttää asumisensa heti alkuun ja puolet menestyy oikein hyvin. Kivitaskuyhteisöön on tullut vankilataustaisia, asumisessaan hyvin menestyneitä asukkaita Helsingin vankilasta, Suomenlinnan työsiirtolasta ja Keravan vankilasta.

Kivitaskuyhteisöstä tekemääni tutkimukseen (Granfelt, 2004) osallistui yhteisöasumisen jälkeen Helsingin kaupungin vuokra-asuntoon muuttanut mies,

jolla oli takanaan useita vankilakertoja ja muutaman vuosikymmenen mittainen päihdehistoria. Hän oli siirtynyt asuinyhteisöön suoraan Helsingin vankilan pitkäaikaishankkeen osastolta. Ensin olo oli tuntunut elämältä avovankilassa, mutta vähän ajan kuluttua mies oli kotiutunut ja jopa niin hyvin, että suositteli tällaista välivaiheen asumismuotoa kaikille päihteistä irti pyrkiville vankilasta vapautuville. Erityisesti mies korosti sitä, että pitkän vankeustuomion jälkeen muutos suoraan itsenäiseen asumiseen on liian suuri: yksinäisyys alkaa ahdistaa ja pian entiset kaverit asettuvat taloksi. Kivitaskuvaiheen jälkeen mies siirtyi asumaan kaupungin vuokra-asuntoon, elää edelleenkin päihteettömänä, uusia rikoksia ei ole tullut ja hän opiskelee uuteen ammattiin. Vertaisryhmät eivät ole tuntuneet itselle sopivilta, mutta sen sijaan A-klinikalle on syntynyt pitkäkestoinen, hyvin toimiva asiakassuhde. Päihteettömyyteen ei oltu vankilassa jaksettu uskoa ja niinpä mies olikin lähettänyt kaverinsa välityksellä ”Sörkkaan” terveisiä: ”Sano vartiopäällikölle, että ”Järvinen” sinnittelee vieläkin.”

7.8.2 Tuettua asumista päihteitä käyttäville: Hämeenlinnan Toivontien asuinyhteisö

”Monet ovat valmiita antamaan tukea, mutta jotenkin tuntuu, että kaikki haluaisivat tehdä töitä päihteettömien, motivoituneiden ja sitoutuneiden ihmisten kanssa. Itse kaipaaisin tekijöitä käyttävien keskuuteen.”

Toivontien asumisyksikön merkittävyys liittyy siihen, että siellä on myös huumeita käyttävien ihmisten mahdollista asua. Asunnot ovat vaatimattomia, yhteisö on ajoittain rauhaton ja voimakkaasti viimesijaiseksi leimaantunut. Yksikön työ ei ole varsinaisesti kuntouttavaa, vaan selkeästi asunnottomuuteen vastaavaa. Päihdepalvelujen vastaavan asumisohjaajan arvion mukaan kaikki vähänkin elämänmuutokseen pyrkivät asukkaat pitää saada mahdollisimman pian muualle asumaan. Päihteettömyyteen pyrkivälle ihmiselle Toivontien asuinyhteisö on huono asumisvaihtoehto ja psyykkisesti raskas paikka. Kuitenkin niille asunnottomille, jotka käyttävät päihteitä, asuinyksikkö mahdollistaa yksityisyyden ja mahdollisuuden saada nopeasti työntekijän palveluita, kunhan vain herää ajoissa.

”Näitä narkkaavia ihmisiä näkyy vähemmän, koska heillä on hiukan erilainen vuorokausirytmä kuin meillä työntekijöillä.”

Toivontielle kelpaa asukkaaksi myös sellainen syvästi päihderiippuvainen, yhteiskunnasta syrjäytynyt vapautuva vanki, joka ei näe mielekkyyttä yrityksissä muuttaa elämäntapaansa. Päihdepalvelujen vastaavan asumisohjaajan ajatuksissa asuinyksikköä voisi kehittää siten, että päihteettömyysyrityksissään aivan alkuvaiheessa oleville huumeiden käyttäjille löytyisi jatkoyhteisö, joka olisi jo selvästi kuntouttavampi, mutta edelleen tavoitteiltaan ja vaatimuksiltaan matalalla tasolla.

Vaikka Hämeenlinnassa on kaupungin pienestä koosta huolimatta peräti kaksi päihdepalvelujen asumisyksikköä, jotka ottavat vastaan huumeita käyttäviä, on paikoista siitä huolimatta pulaa.

”Vankilasta vapautuva narkkaava ei tahdo päästä minnekään. Jos meillä on vapaata joko Toivontien tai Takunmäessä niin mahdollisuuksien mukaan otamme. Usein on kuitenkin paikat täynnä.”

Hämeenlinnassa ensisijainen ongelma on asumispalveluista vastaavan ammattihenkilökunnan liiallinen työmäärä. Tuettua asumista ei voida nykyisestä lisätä, ellei vakituiseen työsuhteeseen saada lisää työntekijöitä. Asumisen järjestäminen ei ole ensisijainen ongelma, vaan tarkoituksenmukainen ja riittävä tuki monenlaisten vaikeuksien kanssa kamppaileville asukkaille, muun muassa huumetaustaisille entisille vangeille, joista *”kenelläkään ei juuri nyt mene hyvin. Päihteiden käyttö jatkuu ja asumisen kanssa on ongelmia”*.

7.8.3 Tuettua asumista vankilasta vapautuneille naisille: aloittava Kriminaalihuollon tukisäätiön naisten asuinyhteisö

Suomen vankiloissa oli 1.5.2004 yhteensä 213 naista, joista suurin osa suoritti rangaistusta Hämeenlinnan vankilassa, joko suljetussa vankilassa tai Vanajan osastolla. Naisvankien vankilakertaisuus on keskimäärin huomattavasti pienempi kuin miesvangeilla. Naisvangeissa on suhteellisen paljon elämänsä aikana yhteen ainoaan rikokseen syyllistyneitä ja heistä yli puolet on ensikertalaisia. Vankeus merkitsee useimmille naisvangeille elämänkriisiä, häpeän ja syyllisyyden kokemuksi (Tammi-Moilanen, 2002). Rikollisuus, asunnottomuus ja huumeiden käyttö ovat edelleen kovin miehisä sosiaalisia ongelmia ja naisten tarpeet jäävät helposti toissijaisiksi niin vankeinhoidon, päihdehuollon kuin asumispalvelujen kehittämisessä.

Kriminaalihuollon tukisäätiö on käynnistämässä vuoden 2005 alusta naisten tuetun asumisen yhteisöä. Yhteisö tarjoaa neljälle naiselle mahdollisuuden ”elää omassa yksiosassa, mutta samanaikaisesti yhteisössä”. Yhteisö sijaitsee kerrostalossa Helsingin Sörnäisissä, samassa rakennuksessa kuin Kriminaalihuoltolaitoksen Helsingin aluetoimisto ja Kriminaalihuollon tukisäätiön toimisto. Myös vertaistukea tarjoava kontaktipiste Redis on aivan lähistöllä. Sijainti asettaa asuinyhteisölle erityisiä haasteita, koska ”Kurvin kulmalla” on perinteisesti käyty huumekauppaa ja harrastetaan muutakin rikollista toimintaa.

Asuinyhteisö on sanan mukaisesti naisyhteisö, myös molemmat asumishjaajat ovat naisia. Heidän tehtävänsä on auttaa asukkaita siviilielämän alulle saamisessa, niin käytännöllisissä kuin äitiyteen, muihin ihmissuhteisiin kuin päihteettömyyteenkin liittyvissä kysymyksissä. Noin vuoden kuluttua on tarkoitus siirtyä itsenäisempään asumismuotoon. Asuinyhteisö on tarkoitettu sellaisille vankilasta vapautuneille naisille, jotka haluavat tukea rikos- ja päihdekulttuurista irtaantumiseen ja uuden elämäntavan rakentamiseen. Asuinyhteisö on jatkoa vankilassa aloitetulle päihdekuntoutukselle, lähinnä Vanajan osastolla toteutettavalle ja Hämeenlinnan vankilan niin sanotulle ala-avolle. Asiakastyön päästyä alkuun konkretisoituu selkeämmin, minkälaisen sisällön asuinyhteisön kuntouttava toiminta saa, ja miten yhteisö rakentaa paikkansa ja suhteensa päihde- ja mielenterveyspalvelujen kenttään.

Asuinyhteisön kuntouttavan työn tavoitteena on omalta osaltaan mahdollistaa ja tukea (nais)identiteetin uudelleen rakentumista ja eheytymistä. Vanajan osastonjohtaja Kaisa Tammi-Moilanen (2002) on kirjoittanut vankeuden naiselle tuottamista voimakkaista häpeän tunteista. Useissa yhteyksissä on käsitelty naisen alisteista ja itsetuntoa rikkovaa asemaa päihde- ja rikolliskulttuurissa. Esimerkiksi heroinin käyttäjien kulttuuria tutkinut Philip Lalander (2001) arvioi, että heroinistinaisen elämä on vielä vaikeampaa kuin huumeriippuvaisen miehen ja nainen sijoittuu alakulttuurissa alempiarvoiseksi. Naisten asema päihdeyhteisöissä on nähty erityisen traumatisoivaksi, alistaiseksi, erilaiselle hyväksikäytölle ja väkivallalle alttiiksi. Nainen joutuu elämään paitsi valtakulttuurin ja median, myös alakulttuurin ”narkkaaviin” naisiin kohdistamassa halveksunnassa. Stereo-

typioissa huumeita käyttävät naiset ovat miespuolisia kollegoitaan likaisempia, heikompiluonteisia ja kyvyttömämpiä ja viettävät ”likaista” seksuaalielämää. Heidät nähdään vähintään kaksinkertaisesti poikkeavina: feminiinisen normin rikkojina ja rikollisina. (Mt.; Malloch, 2000.)

Marita Husso (2003) käsittelee väitöskirjassaan sitä, kuinka parisuhteessa väkivaltaa kokeneet naiset sisäistävät häpeän osaksi minäkuvaansa ja kuinka he alkavat tuntea vastenmielisyyttä omaa pahoinpideltyä ruumistaan kohtaan. Husso kirjoittaa heikkouden ja särkymisen kokemuksista, jotka omalta osaltaan sitovat naisen väkivaltaiseen suhteeseen. Merja Laitisen (2004) väitöskirja kohdistuu lapsena läheissuhteissa seksuaalista väkivaltaa kokeneiden ihmisten elämään. Laitinen osoittaa, kuinka ruumiin häpäiseminen rikkoo myös mielen ja kuinka häpeän sisäistänyt ihminen kokee, ettei ansaitse tulla kohdelluksi hyvin. Häpeän ja syyllisyyden sisäistäminen voi johtaa häväistykseen ja rangaistuksi tulemisen kaipuuseen ja sen myötä itsetuhoiseen käytökseen, väkivaltaisiin suhteisiin ja elämäntapaan, jonka seurauksena ihminen tulee yhä uudelleen rangaistuksi. Hämeenlinnan vankilan päihdeettömällä osastolla naisten keskusteluryhmiä ohjaava Kris Suomi ry:n hallituksen puheenjohtaja Katariina Pousi kertoi (haastattelu 9.11.2004), että parisuhdeväkivallan kokemukset nousevat keskusteluissa voimakkaasti esiin ja naiset puhuvat peloistaan palata kotiin ja toisaalta mahdottomuudesta irtaantua väkivaltaisesta kumppanistaan. Marita Husso (2003) on käyttänyt väkivaltaisessa kodissa elävistä naisista nimitystä ”kotonaan kodittomat naiset”. Naisten asumisyhteisö ei ole hoidollinen yhteisö, mutta tavoitteena on antaa asukkailla tilaa miettiä rauhassa elämänsä, hoitaa itseään ja asioitaan, toisin sanoen eheytyä.

Asuinyhteisö on vasta etsimässä paikkaansa osana asumispalvelujärjestelmää, mutta missään tapauksessa se ei ole luonteeltaan niin sanottu viimesijainen asumisvaihtoehto. Yhteisöön asukkaaksi pääseminen edellyttää sitoutumista päihdeongelman hoitoon, mieluiten jo vankeusaikana. Yhteisön suunnittelussa on tehty yhteistyötä Hämeenlinnan vankilan henkilökunnan kanssa ja tavoitteena on pitkäkestoisten asumispolkujen rakentaminen osaksi kuntoutusjatkumoa. Tämä asettaa ehtoja asukasvalinnoille siten, että ensisijaisesti asukkaat valikoidut Vanajan osastolta ja ala-avolta. Vanajan osastolla pidettävä intensiivinen päihdekurssi antaa hyvän pohjan tuettuun asumiseen motivoitumiselle osana kokonaiskuntoutusta.

Asuinyhteisössä tehtävä työ voidaan määritellä kuntouttavaksi tai psykososiaaliseksi työksi, jossa yhdistyy sosiaalialan osaaminen laajassa merkityksessä: asiakkaan arjessa eletään kokonaisvaltaisesti, pyrkien auttamaan monella tavoin kuormittuneessa elämäntilanteessa. Asukaslähtöinen työ sekä yksilö- että yhteisötasolla on asumisohjaajien työn keskeisin osa-alue, mutta samanaikaisesti pyritään luomaan osaksi vankeinhoitoa ja jälkihuoltoa naisten tarpeet huomioon ottavia kuntoutus- ja asumisjatkumoa. Asuinyhteisövaiheen jälkeen naiset siirtyvät asumaan joko Kriminaalihuollon tukisäätiön hankkimiin tai yhteistyökumppaneiden tukiasuntoihin.

Ongelmat, joihin asuinyhteisössä pyritään omalta osaltaan vastaamaan, ovat toisaalta sosiaalisia ongelmia, kuten köyhien ja työelämän ulkopuolella olevien naisten asunnottomuus. Toisaalta ongelmat ovat psykososiaalisia kuten äitiyteen, päihteisiin, rikollisuuteen ja rikolliskulttuurissa elämiseen sekä mielenterveyden haurauteen liittyviä vaikeuksia. Asuinyhteisö vastaa siis perustarpeisiin, joita ovat esimerkiksi asuminen, puhtaus ja mahdollisuus tehdä ruokaa, sekä toisaalta tarjoaa tilaisuuden yhdessä asumisohjaajien ja vertaisten avulla etsiä itselle sopivaa uutta elämäntapaa.

Asuinyhteisön tehtävä voidaan määritellä kolmitasoisesti siten, että se pyrkii omalta osaltaan vastaamaan yhteiskuntapoliittiseen ongelmaan, asunnottomuuteen ja köyhyyskysymykseen, keskittyen marginalisoituneiden naisten asunnottomuuteen,

mihin sisältyy yhteiskunnallinen, yhteisöllinen ja yksilöllinen taso. Yhteiskunnallinen taso tarkoittaa sellaisen asumisvaihtoehdon tavoitteellista kehittämistä, jossa lähtökohtana on kriminalisoituneiden päihderiippuvaisten naisten elämäntilanne sekä naisten tarpeista lähtevän kuntoutusjatkumon kehittäminen osaksi vankeinhoitoa ja kriminaalihuoltoa. Yhteisöllinen taso merkitsee vertaistuen kehittämistä ja asuinyhteisön arjessa kertyvän kokemustiedon jäsentämistä osaksi sosiaali-/kriminaalihuollollista keskustelua ja kehittämistyötä. Yksilöllinen taso taas liikkuu sukupuolisensitiivisen asukaslähtöisen työn tekemisessä, mikä on asumisohjaajien työn ydinaluetta.

Asuinyhteisön työ on siinä merkityksessä sukupuolisensitiivistä yhteiskuntapoliittista toimintaa, että pitemmällä tähtäimellä yhteisöstä voi kertyä asukaslähtöisen työn kautta tietoa esimerkiksi vankilasta vapautuneiden naisten asemasta sosiaali- ja asumispalvelujärjestelmässä ja siitä erityisproblematiikasta, mitä naiset tuovat yhteisössä eläessään esiin. Tällaisen asukaslähtöisen työn kautta muodostuneen "hiljaisen tiedon" sanallistaminen ja julkituominen voisi olla yksi yhteisön tehtävistä. Lisäksi tavoitteeksi asettuu sukupuolisensitiivisen työotteen vahvistaminen vankeinhoidossa siten, että pyritään kehittämään yhteistyöjatkumoa Vanajan osaston ja ala-avon välille, jolloin kumpikin taho, asuinyhteisö ja vankila, voi antaa aineksia toistensa kehittämispyrkimyksille. Tämä näkökulma huomioon ottaen on perusteltua, että asuinyhteisön työntekijät keskittyvät yhteistyösuhteissaan tiettyihin tahoihin, joiden kanssa ei ainoastaan hoideta akuutteja asioita, vaan pyritään pitkäjännitteisesti kehittämään jatkumoa (vankila-asuinyhteisö) ja vapautuneiden naisvankien kannalta keskeistä ammattilaishuoltoa siten, että jälkimmäisessä rikostaukaisten naisten asemaan huomion kiinnittäminen tulee tietoisesti työskentelyn kohteeksi.

7.8.4 Nousurinteen asumisvalmennus -projekti osana tukiasuntolan toimintaa

Sininauhasäätiön ylläpitämä Nousurinteen tukiasuntola tarjoaa päihderiippuvuudesta toipumaan pyrkiville asunnottomille mahdollisuuden asua kolme vuotta hyvätasoisissa, kesällä 2004 valmistuneissa rivitaloyksioissä. Asunnoista kaksi on varattu vapautuville vangeille, jotka tulevat vankilan päihdekuntoutuksesta ja ovat päihdeongelman hoitoon sitoutuneita. Asukasvalinnoissa saa suuren painoarvon sosiaaliviraston vapautuvien vankien asioita hoitavan sosiaalityöntekijän näkemys, koska "hän tuntee kaikki". Sininauhasäätiön arvomaailma pohjautuu kristilliseen elämäntavomukseen, mutta asukkailta ei sitä edellytetä eikä myöskään sitoutumista 12 askeleen vertaisryhmiin.

Kyseessä on kolmivuotinen itsenäiseen asumiseen valmentava projekti, jonka rahoittajana on Raha-automaattiyhdistys. Yhteisön tavoitteena on olla varsin kokonaisvaltaisesti kuntouttava. Tarkoitus on oppia ottamaan vastuuta itsestä ja omien asioiden hoidosta sekä tarjota mahdollisuus sosiaalisten taitojen kehittämiseen. Yhteisössä pyritään sisäistämään vertaistuen malli: yhteisön päihdeettömyydestä vastuun ottaminen tulee nähdä itsestä ja toisista huolehtimisena, ei niin sanottuna vasikointina. Toiminnan toteutuksesta vastaavat Nousurinteen asuntolan johtaja ja asumisohjaaja. Projektissa tehdään kaikkien asukkaiden kanssa sekä yksilö- että yhteistyötä. Tavoitteena on, että työntekijät keskustelevat mahdollisimman usein jokaisen asukkaan kanssa. Kolmena päivänä viikossa pidetään tiettyyn teemaan keskittyvä ryhmäkeskustelu, johon projektin asukkaiden tulee osallistua. Asumisvalmennusprojektiin sisältyy työtoimintaa, joka koostuu esimerkiksi Lahden kaupungin Sininauhasäätiöltä ostamista keikkaluonteisista työtehtävistä.

Kesällä 2004 yhteisöön sijoittui yksi asukas Kylmäkosken vankilasta ja toinen

Hämeenlinnan vankilasta. Molemmat miehet olivat huumetaustaisia, ja toisella oli pitkä vankilakierre takanaan. Kumpikin vaikutti motivoituneelta päihde- ja rikoskierteestä luopumiseen, ja molemmat pitivät yhteisöä hyvänä vaihtoehtona itselleen. He näkivät yhteisöasumisen mahdollistavan irtaantumisen vanhas- ta kaveripiiristä ja toimivan suojana yksinäisyyttä vastaan. Molemmat toivat esiin vapautumiseen liittyviä pelkoja, koska varsinkin vanhemmalla, noin 30- vuotiaalla miehellä oli monia epäonnistumisia takanaan ja sen myötä realisti- selta vaikuttava näkemys vaikeuksien suuruudesta. Miesten asuminen päättyi kuitenkin noin viikon sisällä. Kumpikin alkoi käyttää päihteitä, minkä lisäksi vanhemman miehen asunnon ympärille kerääntyi huumerekollisia ja hän itse käyttäytyi väkivaltaisesti.

Nousurinteen tukiasuntolassa meneillään olevassa asumisvalmennuspro- jektissa on julkilausutusti otettu yhdeksi tavoitteeksi toiminnan kehittäminen aiempaa paremmin vapautuvien vankien tuen tarpeisiin vastaavaksi. Tästä syystä on välttämätöntä kehittää yhteistyötä alueen vankiloiden, lähinnä Riihimäen ja Hämeenlinnan vankiloiden päihdeettömien osastojen ja Riihimäen avovankilan kanssa. Nousurinteen asumisvalmennusprojektissa tavoitteena on kokonaisval- taisesti asukkaiden elämään kohdistuva pitkäkestoinen, intensiivinen työskentely, jonka painopisteenä on erityisesti itsenäiseen asumiseen liittyvien yksilötason vaikeuksien hallintaan saaminen. Vaikka vapautuville vangeille on toistaiseksi varattuna vain kaksi tukiasuntoa, voivat esimerkiksi sosiaali- ja terveysviras- ton tukiasunnoissa asuvat osallistua Nousurinteen yhteisötyöskentelyyn, niin ryhmä- ja yksilökeskustelujen kuin työtoiminnankin osalta. Yhden vankilasta vapautuneen kohdalla oli meneteltykin näin, ja hänen suhtautumisensa oli pää- osin myönteinen.

Nousurinteen tukiasuntolassa toteutettava asumisvalmennusprojekti mää- rittyy ensisijaisesti asunnottomuuteen vastaavaksi ja toisella sijalla on päihde- ongelman kanssa työskentely. Projektissa haetaan yhteisöllisin ja yksilöllisin keinoin vastauksia kysymykseen ”miten kämppä pidetään”. Päihdetaustaisten vapautuvien vankien asunnottomuuden vähentämisen kaksi peruskysymystä näyttävät kuuluvan: ”Mistä mä saan kämpän?” ja ”Kun on kämpä niin miten siinä sen kanssa sitten ollaan?”

7.9 Arviointia

Vapautuvien vankien osalta on merkityksellistä jo se, että on saatu nostetuksi esiin heidän yhteiskunnallinen syrjäytymisensä ja asunnottomuus sen yhtenä keskeisimmistä alueista. Asunnottomuus ja pyrkimykset löytää siihen tarkoi- tuksenmukaisia ratkaisuja on nähtävä osana kokonaistilannetta, kuitenkin syr- jäyttämättä vapautuvia vankeja kunnallisen asuntotoimen piiristä. Vapautuvien vankien elämässä köyhyys, velkaantuminen, työttömyys, päihderiippuvuus, rikkoonut ihmissuhteet ja yksinäisyys sekä mielenterveydelliset ongelmat kietoutuvat usein asunnottomuuteen. Myös sillä, mistä ollaan tulossa, on mer- kitystä: vankilasta vapautuneista osa on voimakkaasti samastunut ja monella tavoin sidoksissa rikolliseen alakulttuuriin. Usealla on ristiriitainen suhde paitsi päihdeettömyyteen myös rikollisuuteen.

Päihde- ja rikoskierteestä irtaantuminen on vaativa, usein vuosikausia kestävä prosessi, joka sisältää retkahduksia ja taantumia. Vankien parissa vuosikymme- niä työtä tehneen sosiaalityöntekijän sanoin ”vankilasta vapautuneiden taival ei yleensä ole riemumarssia kohti integraatiota”. Kuntouttava työ on prosessi, joka sisältää aloittamisia, keskeyttämisiä ja uudelleen aloittamisia. Krimituollon sosiaalityöntekijän mukaan keskeyttämisiä ei tule nähdä vain epäonnistumisina, vaan prosesseja voidaan myös suunnitelmallisesti keskeyttää. Kuntouttava työ ei

merkitse lineaarisesti etenevää prosessia, vaan palvelujen sovittamista asiakkaan elämäntilanteeseen ja voimavaroihin. Tällaisessa työskentelyotteessa korostuu asiakassuhteen merkitys. Usein esille nostettu rikostaustaisten asiakkaiden viranomaisvastaisuus kyseenalaistui tässä kehittämishankkeessa. Pitkään vankien ja vankilasta vapautuneiden parissa työtä tehneillä sosiaalityöntekijöillä on niin Kriminaalihuoltolaitoksessa kuin sosiaalitoimessakin prosessinomaisesti eteneviä, pitkäkestoisia asiakassuhteita, joissa viranomaissuhteen rinnalla on nähtävissä asiakassuhteen ihmissuhdeulottuvuus. Ote tutkintavankeudessa valvojalle kirjoitetusta kirjeestä kertokoon tästä:

"Sori etten ihan vielä ollut luottamuksen arvoinen, mutta aika hyvin mun siviili meni...Sä olit/olet oikein hyvä valvoja ja sen takia toivoisin, että me voitais jatkaa yhteistyötä sit vapautuessa? Ja voitais olla yhteyksissä täs välissäkin?... Nyt on suunnitelmassa päästä kuntoutukseen heti kun mahdollista, sitä kautta "linnattomuus" onnistuu ainoastaan, pitää yrittää, ettei vetäis enää koskaan..."

Vankiloissa tehtävä kuntouttava työ lisää omalta osaltaan vapautuvien vankien asumisen edellytyksiä. Vapautumissuunnitelmissa tulee osana kokonais-kuntoutusta ottaa huomioon asuminen, sen suhde muihin elämänalueisiin ja se, millä tavalla vanki voisi rangaistusaikanaan kehittää valmiuksiaan onnistua toivomassaan asumismuodossa. Edellä siteerattu mies ehdottaa kuntoutusjatkumoa, jossa ensisijassa vapaudessa toteutuvaksi jälkihuolloksi ymmärretty kriminaalihuollon sosiaalityö asettuu osaksi vankilassa toteutettavaa kuntoutusta. Tämä mahdollistaa siviilissä saavutetun kuntoutumisen siirtymisen osaksi rangaistusajan kuntoutusta, jonka ainekset pitkäkestoisena prosessina etenevän asiakassuhteen kautta siirtyvät aikanaan siviilissä toteutuvaan jatkokuntoutukseen. Kuntouttavan työn yhdeksi lähtökohdaksi tulee ottaa asiakkaiden omat tulkinnat tilanteestaan. Sitaatissa huomiota kiinnittää takaisin vankilaan päätyneen miehen arvio siviilielämän sujumisesta "aika hyvin". Arvioitaessa hyvin vaikeassa tilanteessa elävien, päihde- ja rikoskierteestä irti yrittävien ihmisten elämisen ja asumisen onnistuneisuutta ja epäonnistumisia tulee katsoa toisin: päivät, viikot ja kuukaudet omassa kodissa, jonne on voinut kutsua oman lapsen ja josta käsin on käynyt välillä töissäkin, ovat hyvää elämää vuosikausien vankilakierrettä vasten.

Asumisen tuki on vapautuvien vankien kohdalla useimmiten vaativaa ja runsaasti aikaa vievää, eri elämänalueille kohdentuvaa psykososiaalista työtä. Esimerkiksi Kuopiossa asumisen tuki on hoidettu hyvin palkkaamalla sekä sosiaalitoimeen että A-klinikalle tähän tehtävään keskittyviä työntekijöitä sen lisäksi, että sosiaalivirastossa on erikseen asunnottomien asioihin keskittynyt yksikkö. Asunnottomien asioita hoitavat sosiaalityöntekijät, aluesosiaalityöntekijöistä puhumattakaan, eivät pysty kaiken muun työpaineen ohella hoitamaan mitenkään riittävästi tukea tarvitsevien asukkaiden tilanteita. Helsingin erityissosiaalitoimiston vapautuvien vankien asioita hoitavat sosiaalityöntekijät ovat viestittäneet "nääntymistä kotikäyntien alle" ja Lahden sosiaalijohtajaa lainaten asumisen tuki hoidetaan "kauniisti sanottuna talkoilla" eli käytännössä tukiasunnoissa asuvat saavat tulla toimeen omin voimin. Hämeenlinnan päihdepalvelujen vastaava asumisohjaaja arvioi marraskuussa 2004, ettei ainuttakaan uutta tuetun asumisen kohdetta voida perustaa henkilökuntavajauksen vuoksi.

Ydinkysymyksiä ovat asumiseen liittyvän tuen sisältö, intensiteetti ja asukkaan sitouttaminen käyttämään tukea omista lähtökohdistaan. Tuen tuottajiksi tarvitaan sekä rikos- ja päihdekulttuurista tuntevia sosiaalialan ammattilaisia että vertaistuen edustajia. Vertaisryhmistä (AA/NA-ryhmät) saatava tuki on korvaamattoman arvokas niille vapautuville vangeille, jotka pyrkivät ehdottomaan päih-teettömyyteen ja sitoutuvat 12 askeleen ideologiaan. Nämä ihmiset voivat saada

merkittävää tukea myös nimenomaan vapautuvien vankien tueksi perustetulta yhdistykseltä, Kris Suomi ry:ltä, jonka toiminta pohjautuu kokemustaustaiseen vertaistukeen. Vertaistuen suuri voima on yhteisen kokemustaustan mahdollistama samastuminen ja tuen joustava saatavuus, jopa ympäri vuorokauden. Vertais- ja ammattilaistuki ovat toisiaan täydentäviä, mutta eivät toisillaan korvattavissa. Tuen toteuttamista ei voida jättää vertaistuen tai vapaaehtoistoiminnan periaatteella toimivien tukihenkilöiden varaan.

Erittäin hyväksi toimintamalliksi on osoittautunut Tampereella meneillään oleva Palvelua verkossa -projekti, jossa palveluohjaajana toimivan sosiaalityöntekijän rinnalla tukea ovat antamassa vertaisryhmistä tukihenkilöiksi rekrytoidut, toipumisprosessissaan jo pitkälle edenneet entiset päihdeidenkäyttäjät, joista monella on myös rikostausta. Näin on saatu muodostetuksi päivittäistä tukea tarjoava verkosto, jonka ytimen muodostavat palveluohjaajana toimiva sosiaalityöntekijä ja tukihenkilö. Heidän työtään täydentävät esimerkiksi sosiaaliviraston, asumispalvelujen ja työvoimatoimiston työntekijät sekä itseapuryhmät. Palvelua verkossa -malli rakentuu kuntoutusjatkumolle, joka alkaa vankilassa toimivalla vapautteen valmentavalla ryhmällä. Näin asumisen järjestely ja siihen valmentaminen on mahdollista aloittaa jo vankeusaikana, ja asumista tukeva verkosto on valmiina välittömästi vapautumisen jälkeen. Tämä malli mahdollistaa myös vapautumassa olevalle vangille tilaisuuden rauhassa miettiä, mihin hän on valmis sitoutumaan ja miten tarjottu tuki realisoituisi juuri hänen elämässään. Näin vältetään tilanne, jossa vapautunut vanki on vastaanottamassa ”tukipakettia” kuin valmiiksi käärittyä lahjapakettia, jonka palveluohjaaja hänelle vapautumislahjana ojentaa.

Asunto- ja sosiaalitoimen sekä Kriminaalihuoltolaitoksen välinen yhteistyö on välttämätöntä vapautuvien vankien asumisen hoitamisessa. Vapautuvien vankien asunnottomuus ei saa muuttua ”vain” psykososiaaliseksi ongelmaksi, joka konkretisoituu päihderiippuvuutena. Vankilasta vapautuvat tarvitsevat kunnallisia vuokra-asuntoja sekä sosiaalitoimen ja järjestöjen tarjoamia tukiasuntoja. Tämän lisäksi, kuten edellä on moneen otteeseen todettu, varsin monet tarvitsevat intensiivistä tukea erilaisiin elämisiongelmiin, joista näkyvin on yleensä päihdeongelma. Elämisiongelmiin kohdistuva tuki voidaan joko pitää erillisenä kytkemättä sitä asunnon järjestämiseen, kuten Helsingin asuntotoimen ja erityissosiaalitoimiston välisessä yhteistyösuhteessa on toimittu, tai kytkeä tuki tiiviisti asumiseen. Jälkimmäistä mallia esimerkiksi Tampereen Vuokratalosäätiö pitää ehdottomana edellytyksenä, jotta päihdetaustaiselle vapautuvalle vangille voidaan myöntää vuokra-asunto. Kuopiossa on jo useita vuosia toiminut asumistyöryhmä, johon osallistuu monia työntekijöitä sosiaalitoimesta ja vankeinhoidosta, monipuolista asumispalvelutoimintaa järjestävän Työterapisen yhdistyksen työntekijä sekä asuntotoimen edustaja. Tällä työryhmällä on kiinteä yhteys alueen vankiloihin, joista sosiaalityöntekijät ohjaavat asumisvaikeuksissa olevia vankeja jo hyvissä ajoin ennen rangaistusajan päättymistä asumistaan selvittelemään. Kuopion asumistyöryhmässä on mahdollista tehdä konkreettisia päätöksiä kulloisenkin vangin asumisesta ja siitä, mihin kukin taho, vanki itse mukaan luettuna, sitoutuu suunnitellun asumisen mahdollistumiseksi.

Tuetun asumisen yhteisöissä tuki on integroitu osaksi asumista, ja tämä vaihtoehto soveltuu lähinnä tavoitteellisesti päihdeettömyyteen pyrkiville, päihdekuntoutukseen vankeusaikana osallistuneille vapautuville vangeille. Yhteisöllisestä tuetusta asumisesta pystyvät hyötymään ensisijaisesti ne ihmiset, jotka mieltävät tämän asumismuodon tarkoituksenmukaiseksi vaiheeksi kuntoutumispolullaan, ei ainoastaan välineeksi saada oma asunto. Kuntoutus- ja asumisjatkumojen kehittäminen edellyttää nykyistä enemmän yhteistyötä vankiloiden päihdeettömien osastojen ja erilaisten kuntoutuskurssien sekä tuetun asumisen yhteisöjen välille. Jatkumojen sisältö ja toimintalogiikka tulisi olla niin työntekijöiden kuin niihin

osallistuvien vankien sisäistämä. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että asumisyhteisöjen ohjaajien työn osaksi nähdään jatkuva yhteydenpito niin vankiloiden kuntouttavaan henkilökuntaan kuin vankeihinkin. Näin sekä kuntouttavat osastot että asumisyhteisöt voivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa kehittää toimintaansa paremmin vankien tarpeita vastaaviksi niin, että kokonaiskuntoutus ja itsenäisen asumisen valmiuksien vahvistaminen sen yhtenä osana toteutuisi mahdollisimman hyvin. Tällaista toimintaa Kriminaalihuollon tukisäätiö on aloittelemassa vapautuvien naisvankien asuinyhteisön osalta.

Asumisen suhteen erittäin vaikeassa asemassa ovat päihteettömyydessään horjuvat, monin tavoin rikolliseen alakulttuuriin sidoksissa olevat vankilasta vapautuneet, jotka kuitenkin yrittävät kierteestä irti. He eivät selviydy hyvätasoisissa asumispalveluissa, jotka lähes poikkeuksetta edellyttävät päihteettömyyttä. Erityisesti Helsingin asumistyöryhmässä nousi esille sosiaalityöntekijöiden turhautuminen yrityksissä järjestää kohtuullinen asuminen elämänmuutosta yrittäville, mutta toistuvasti retkahtaville asiakkaille. Tämä asiakasryhmä tarvitsee runsaasti tukea, mutta ei selviydy niissä tuetun asumisen vaihtoehtoissa, joissa intensiivistä tukea on tarjolla. Ehdonalaivalvontaa hoitava sosiaalityöntekijä kuvasi osuvasti omiin asiakkaisiinsa kohdistuvan verkostotyöskentelyn hankaluutta ilmaisulla ”orastaviin satsaamiseen on vaikea saada muita mukaan”. Muiden toimijatahojen on vaikea ymmärtää sitä merkitystä, minkä vapautuvien vankien parissa työtä tekevä näkee jo aivan ”orastavassakin” muutoshalukkuudessa. Vieläkin hankalampi on akuutissa päihdekierteessä elävien huumeiden käyttäjien tilanne. Heitä ei haluta minnekään asumaan. Suurimmat ongelmat tämän ryhmän asuttamisessa ovat arvaamaton käytös ja sen seurauksena väkivallan uhka, rikollisen alakulttuurin ja siihen liittyvien väkivaltaisten toimintamallien ja huumekaupan tunkeutuminen asuinyhteisöihin ja asuntoihin, näiden ihmisten monimuotoiset hoidon ja sosiaalisen tuen tarpeet sekä toisaalta vaikeus kiinnittyä vähänkään suunnitelmallisempaan kuntoutukseen.

Kaikkein akuutein ja lähes täysin ratkaisematon ongelma, valtakunnallisesti ja erityisesti suurimmissa kaupungeissa, on sekä huumeiden käytössään horjuvien että aktiivikäyttäjien eli akuutissa huumeikierteessä elävien vapautuvien vankien tarkoituksenmukaisen asumisen järjestäminen. Nähdäkseni realistisin ratkaisu asian konkreettiseksi edistämiseksi olisi niiden tahojen kokemustiedon kerääminen, jotka ovat työskennelleet jatkuvasti näiden ryhmien parissa. Tällaisia ovat ainakin matalan kynnyksen päiväkeskukset, esimerkiksi Helsingin Diakonissalaitoksen kulttuurikahvila Stoori ja Hiv-positiivisten palvelukeskus, Pääskylänrinteen päiväkeskus, Tampereella sijaitseva huumeiden käyttäjien palvelukeskus Matala sekä Hämeenlinnan päihdepalvelujen Toivontien asuinyksikkö, Helsingin kaupungin erityissosiaalitoimisto sekä vankiloiden ja kriminaalihuollon työntekijät. Tämän jälkeen täytyisi vielä löytyä jokin taho, jolla olisi kiinnostusta, osaamista ja resursseja ryhtyä toteuttamaan asumisvaihtoehtoa, joka sallii huumeiden käytön. Tähän haasteelliseen tehtävään uskaltautuvan vastuunottajan toimintaa tulisi tutkimuksellisesti seurata, jotta tietoa voitaisiin mahdollisimman tehokkaasti hyödyntää myös muiden tahojen käyttöön.

Vankilasta vapautuneiden asunnottomuuden vähentämisessä keskeiseksi haasteeksi asettuu sosiaalitoimen resurssointi siten, että riittävää ja tarkoituksenmukaista tukea psykososiaalisten ongelmien kanssa kamppaileville vankilasta vapautuville miehille ja naisille kyetään järjestämään. Mikäli intensiivistä ja asumisen ongelmiin nopeasti reagoivaa tukea pystytään tarjoamaan, löytyy joko kunnallinen vuokra-asunto tai sosiaalitoimen tukiasunto suhteellisen lyhyessä ajassa myös vankilasta vapautuneelle, edellyttäen, että hän on sitoutunut päihdeongelman hoitoon. Samanaikaisesti on kuitenkin muistettava, että pienistä vuokra-asunnoista on eniten kysyntää, ja jonotusajat kaikkialla ovat pisimmät pieniin asuntoihin, eli sosiaalisessa asuntotuotannossa tulee nykyistä paremmin ottaa huomioon yksin elävien asumistarpeet.

Kehitettäessä vankilasta vapautuvien asumisvaihtoehtoja ja niihin liittyvää tukea, tulee jatkossa kiinnittää nykyistä tavoitteellisemmin huomiota tämän ryhmän parissa välitöntä asiakastyötä tekevien kokemustiedon hyödyntämiseen. Työskentely lähellä asiakkaiden arkea luo edellytyksiä arvioida realistisesti ”toivottavan ja mahdollisen” yhteensovittamista silloin, kun on kysymys ihmisistä, joiden elämänhistoria on täynnä menetyksiä, epäonnistumisia ja ”joutumisia” ja joiden sosiaaliset suhteet ja identiteetti sijoittuvat rikolliseen alakulttuuriin. Sosiaalityöntekijät ja päihdeohjaajat, jotka työnsä kautta ovat oppineet ymmärtämään vankila- ja rikolliskulttuuria tuovat moniammatillisiin, marginaaliryhmien asumista käsitteleviin työryhmiin erityisosaamista samalla tavoin kuin mielenterveyshuollon tai päihdehuollon ammattilaiset. Tätä erityisosaamista voidaan käyttää osana aikuissosiaalityön kehittämistä, jonka yksi osa-alue on asumiseen kohdennettu tuki, sen sisältö, organisointi ja tarkoituksenmukainen vastuunjako.

Asunto, josta on muodostunut omaksi tilaksi koettu koti on perusedellytys muiden elämänalueiden eheytymiselle. Vankilassa elävistä ja sieltä vapautuvista miehistä ja naisista monet haluavat irti rikos- ja päihdekierteestä, ja moni heistä on valmis työskentelemään tavoitteensa eteen omin voimin ja tuetusti. Päättän tekstin otteeseen ”Sannalta” joulukuussa 2004 saamastani kirjeestä:

”Kysyit, että haluanko kertoa vielä jotakin muuta. Niin, haluankin kertoa vielä iloisia uutisia: poikani isä suostui siihen, että poika on minun luonani vähintään yhden viikonlopun kuukaudessa ja poika on nyt tätä kirjoittaessani täällä minun luonani... Ja elämä tuntuu taas erittäin hyvältä.”

Lähteet

- Carpelan, B. Marginalia. Merkintöjä Kreikan ja Rooman runoutta lukiessa. Helsinki. 1986.
- Granfelt, R. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Ympäristöministeriön julkaisu 613/2003.
- Granfelt, R. Päihitteettömien päivien talo – Kivitaskuyhteisö asukkaiden tulkitsemana. Espoon Diakoniasäätiö. 2004.
- Husso, M. Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. 2003.
- Hypén, K. Vankilasta vuosina 1993-2004 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Rikosseuraamusviraston julkaisu 1/2004.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Raitakari, S. Sosiaalityötä ”menestystarinoiden” tuolla puolen? Teoksessa Satka, M., Pohjola, A. & Rajavaara, M. (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. SoPhi. 2003.
- Järvelä, S. Lainrikkajien kuntoutuksesta vapaudessa. Teoksessa Salminen, M. & Toivanen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002.
- Järvinen, M. De nye hjemlose. Kvinder, fattigdom og vold. Holte: Forlaget SOC POL. 1993.
- Järvinen, M. Det dårlige selskap: misbrug, behandling, omsorg. Holte: Forlaget SOC POL. 1998.
- Kauppila, T. Vankeudesta vapauteen. Suomalaisten miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2/1999.
- Kekki, T. Ei kauhealla väännöllä, vaan kipinän saaneena. Matalan kynnyksen kehittämishanke vaihtoehtoisen tuen ja huume-kuntoutuksen tarjoajana. Tampereen huume-pilotin 2. Raportti. Tampereen kaupunki: sosiaali- ja terveystoimi. 2004.
- Korhonen, E. Asunnottomuus Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2002:4.
- Kulmala, A., Valokivi, H. & Vanhala, A. Sosiaalityön kohtaamisia asiakkaiden kertomana. Teoksessa Satka, M., Pohjola, A. & Rajavaara, M. (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. SoPhi. 2003.

- Laapio, M-L. Kalkkers – Kallion paras mesta? Evaluaatio Vailla vakinaista asuntoa (Vva) ry:n yökahvilatoiminnasta. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 10/2000.
- Laitinen, M. Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsena läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Vastapaino 2004.
- Lalander, P. Hela världen är din – en bok om unga heroinister. Studentlitteratur. 2001.
- Linderborg, H. Brott och straff. En undersökning av samhällstjänsten som straff. Åbo akademis förlag. 2001.
- Malloch, M. Women, Drugs and Custody. The experiences of women drug users in prison. United Kingdom. 2000.
- Pitkänen, S. & Kaakinen, J. Rajattomat mahdollisuudet? Esiselvitys pääkaupunkiseudun asunnottomien tuki- ja palveluasumisen kehittämissuunnitelmaa (2004-2007) varten. Ympäristöministeriön moniste 141/2004.
- Rantala, K. Vankilasta vapautuvat huumeiden käyttäjät: sosiaalinen ongelma? Uusintarikollisuuden vähentäminen yksilökohtaisella työotteella ja verkostoituen. Tampereen huumeopilotin 4. Raportti. Tampereen kaupunki: sosiaali- ja terveystoimi. 2004.
- Reijonen, M. Polkujen rakentamista pääteiden välille. Kriminaalihuollon päihdetyön kehittämishankkeen arviointitutkimus. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2004.
- Rosengren, A. Mellan ilska och hopp. Om hemlöshet, droger och kvinnor. Stockholm 2003.
- Seppänen, M. Liipolan onni. Asuinalueen sosiaalinen erilaistuminen ja merkitys asukkaille. Helsinki. 2001.
- Sosiaalibarometri 2004. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Suomela, M. Kognitiivis-behavioraaliset toimintaohjelmat. Teoksessa Salminen, M. & Toivanen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 4/2002.
- Tammi-Moilanen, K. Naisvangit. Teoksessa Salminen, M. & Toivanen, K. (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 4/2002.
- Tourunen, J. Epäilyksen polttopisteessä. Tutkimus päihdekuntoutusosastosta vankilassa. Stakes, tutkimuksia 112/2000.
- Tourunen, J. & Perälä, J. Kohti kognitiivista yhteisöhoitoa? Helsingin vankilan arviointi- ja kehittämistutkimus. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2004.
- Thörn, C. Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet. Stockholm. 2004.
- Valokivi, H. Lainrikkojan ääni auttamisjärjestelmissä. Teoksessa Jokinen, A., Huttunen, L. & Kulmala, A. (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki 2004.
- Vilkko, A. Milloin on koti? Teoksessa Koti tieteiden risteyksessä. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 9/2001. Helsingin yliopisto.
- Vuosikertomus 2003. Kriminaalihuoltolaitos & vankeinhoitolaitos.
- Vuolukka, K. Entisen elämän vanki. Projektin vapautuneen vangin psykososiaalisesta kuntoutuksesta. Merimajakka ry. 2004.

Riitta Granfelt ja Raija Hynynen

.....

Asunnottomuus ymmärretään niin Suomessa kuin yleensä Euroopan maissa moniulotteiseksi, asuntotoimen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyötä edellyttäväksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi. Ympäristöministeriön johdolla toteutettavassa asunnottomuuden vähentämishjelmassa pyritään vaikuttamaan asunnottomuuden vähentämiseen niin rakenteellisin ratkaisuin kuin asukaslähtöisen ruohonjuuritasolla tehtävän kehittämistyön kautta. Tässä osana asunnottomuuden vähentämishjelmalla toteutetussa tuetun asumisen malleja arvioivassa tutkimuksessa keskityttiin kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien ryhmien asumiseen ja siihen liittyvään tukeen. Kohderyhmiksi valittiin päihdeongelmaiset, mielenterveyskuntoutujat, prostituoidut, huume-kuntoutujat ja vapautuvat vangit, joista monet tarvitsevat paitsi asunnon myös tukea asumisessa selviytymiseen. Psykososiaaliset vaikeudet, ensisijaisesti päihde- ja mielenterveysongelmat, uhkaavat paitsi asumista myös pyrkimyksiä selviytyä yhteiskunnassa joutumatta palaamaan takaisin laitokseen tai kadulle.

Niille tuettua asumista tarvitseville asunnottomille, jotka ovat sitoutuneita ja motivoituneita päihde- tai/ ja mielenterveysongelmiensa hoitoon löytyy hyviä tuetun asumisen vaihtoehtoja. Tällaisia ovat esimerkiksi A-klinikkasäätiön omille asiakkailleen tarjoamat itsenäiset asunnot, joihin liittyy A-klinikan työntekijältä saatava tuki. Näin jo muutoinkin toimiva asiakassuhde on voitu laajentaa myös asumista koskevaksi. A-klinikkasäätiö järjestää myös intensiivisesti tuettua asumista, joka on fyysisesti lähellä A-klinikan muita palveluita, esimerkiksi katkaisuhuhoitoa. Myös intensiivisen tuen mallissa on painotettu asukkaiden toivomuksesta yksilöllisiä ratkaisuja yhteisöllisyyden sijaan. A-klinikkasäätiön asunnoista joko siirrytään itsenäisiin kaupungin vuokra-asuntoihin tai tuettu asuminen jää pysyväksi asumisvaihtoehtoksi. A-klinikkasäätiön tuetun asumisen malli tarjoaa hyvin toimivan asumisvaihtoehtoon niille asukkaille, jotka pyrkivät joko päihteettömyyteen tai hallittuun päihteidenkäyttöön. Tämä asumismalli sulkee ulkopuolelleen huumeita käyttävät ja ne alkoholiongelmalliset, jotka eivät pysty sitoutumaan hoitoon.

Jyväskylän Katulähetys on Jyväskylän seudun keskeinen vastuunkantaja marginaaliryhmien asunnottomuuden vähentämisessä. Katulähetyksellä on Jyväskylässä ja sen ympäristössä runsaasti erilaisia tuetun asumisen yksikköjä, lähtien ensisuojoatsoisesta majoituksesta hyvätasoiisiin kerrostaloasuntoihin. Tarkastelun kohteeksi valittu Takalaiton mahdollistaa yksityisyyden ja yhteisöllisyyden toteutumisen osana tuettua asumista. Asuinyksikön erityisyys on päihteettömyyttä edellyttävien ja päihneiden käytön sallivien asumisvaihtoehtojen sijoittuminen samaan tuetun asumisen yksikköön. Katulähetuksen asumistointa pystyy vastaamaan myös päihteettömyydessään horjuvien asunnottomien asumistarpeisiin, koska monentasoiset, eri periaattein toimivat tuetun asumisen yksiköt muodostavat verkoston, josta asukas ei putoa kadulle. Katulähetuksen toiminnassa on ansiokkaasti pystytty yhdistämään erilaisia toiminnan mahdollisuuksia osaksi asumista.

Pro-tukipisteen yhteistyössä Helsingin erityissosiaalitoimiston kanssa toteuttama tuetun asumisen projekti on pystynyt tavoittamaan kadulla eläviä prostituutiota harjoittavia huumeiden käyttäjiä. Projektissa on tehty onnistuneesti

yhteistyötä A-klinikkasäätiön terveysneuvontapiste Vinkin kanssa. Asuttamisprojektissa on yhdistetty Pro-tukipisteen perinteinen kadulla toteuttama etsivä työ ja intensiivinen asumisen tukeminen kahdenkeskisenä vuorovaikutustyönä pienen asiakasryhmän kanssa. Asunnottomille on järjestetty erityissosiaalitoimiston taholta tukiasunnot, joissa Pro-tukipisteen järjestämä tuki on toteutunut. Pro-tukipisteen asumisprojekti osoittaa myös huumeiden käyttäjien voivan onnistua itsenäisessä asumisessa edellyttäen, että ”itsenäinen” asuminen on vahvasti tuettua. Tämä malli sopii myös monille vankilasta vapautuville päihdetaustaisille miehille ja naisille. Hyvin samantyyppistä, intensiiviselle tuelle rakentuvaa asuttamistoimintaa onkin toteutettu Tampereella Kriminaalihuollon tukisäätiön ja Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -ohjelman yhteistyönä. Myös tässä mallissa korostuu luottamuksen rakentaminen asukkaisiin, heidän alakulttuurinsa tuntemus ja mahdollisuus jalkautuneeseen, runsaasti jokaiselle asiakkaalle aikaa tarjoavaan työotteeseen.

Pro-tukipisteen asumisprojektissa korostuu projektityöntekijän henkilökohmainen työpanos. Vapautuvien vankien asumisvaihtoehtojen kehittämistyössä on pyritty tämän lisäksi luomaan pitkäkestoisia jatkumoa vankilasta vapauteen, jolloin asumiseen liittyviä, aiemmin puuttuneita, valmiuksia voidaan hankkia jo laitosaikana. Kuntoutusjatkumojen rinnalla Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -ohjelmassa ja Kriminaalihuollon tukisäätiön Vapautuvan tukiohjelmassa on pidetty tärkeinä tukiverkostoja, jotka koostuvat ammattilais- ja vertaistuesta. Prostituoitujen ja vapautuvien vankien kohdalla korostuu yksilöllisten asumisratkaisujen merkitys ja siihen liittyvä alakulttuuria ymmärtävän työntekijän tarjoama tuki.

Yhteisölliset asumisvaihtoehdot näyttävät toimivan hyvin niiden päihdetaustaisten asukkaiden kohdalla, jotka siirtyvät yhteisöllisestä laitostuntoutuksesta suoraan tuetun asumisen yksikköön. Tällöin tuettu asuminen sijoittuu osaksi kuntoutusjatkumoa mahdollistaen laitoksessa alkaneen toipumisprosessin etenemisen avohoidon palvelujen tuella. Hyvä esimerkki osana päihdekuntoutusjatkumoa toimivasta asumisyksiköstä on Espoon Diakoniasäätiön ylläpitämä huume-kuntoutujien asuinyhteisö Kivitasku. Kivitasku-yhteisö on rinnasteinen A-klinikkasäätiön asumispalveluille sikäli, että asumisessa menestyminen edellyttää pyrkimystä päihdeettömyyteen, ja tuen astetta voidaan joustavasti säädellä asukkaan tarpeiden mukaisesti. Päihdeettömyyteen pyrkiminen on asukkaita yhdistävä tavoite ja se antaa asumiselle selkeän sisällöllisen suunnan. Espoon Diakoniasäätiö on profiloitunut syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien ryhmien asumispalveluista vastaavaksi organisaatioksi, jolla on tarjolla myös koulutusta ja työllistävää toimintaa. Tässä mielessä se muistuttaa toimintatavaltaan Jyväskylän Katulähetystä, jonka kanssa se jakaa kristillisen arvopohjan.

Mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut sijoittuvat tuetun asumisen maastossa hieman eri tavoin kuin sosiaalitoimen vastuualueelle asettuvat päihdekuntoutujien asumisratkaisut. Kuntoutusjatkumot alkavat psykiatrisista sairaaloista ja jatkuvat psykiatrian alan avohoitopalveluissa ja erilaisessa kuntouttavassa toiminnassa. Ottaen huomioon tämän asukasryhmän haavoittuvuuden ja aivan erityiset vaikeudet valvoa omia etujaan, nousee tärkeälle sijalle kuntien vastuu yksityisten asumispalvelujen tuottajien toiminnan laadun valvonnasta. Mielenterveyskuntoutujille tarkoitetut asumispalvelut vastaavat pääsääntöisesti huonosti niin sanottujen kaksoisdiagnoosipotilaiden tarpeisiin: päihdeongelmaiset, vailla sairauden tuntoa olevat psyykkisesti sairaat asunnottomat eivät tahdo löytää paikkaa mistään. Nämä ihmiset harhailevat psykiatristen sairaaloiden, vankiloitten, katkaisuhoidon, päiväkeskusten ja katujen verkostossa, vailla minkäänlaista tavoitteellista suuntaa.

Suurempien kohderyhmien, kuten mielenterveyskuntoutujien ja päihdeongelmaisten, keskuudessa on paljon erilaisia tuki- ja asumispalveluja tarjolla, mutta

siitä seuraa koordinoinnin ja palveluohjauksen tarve, jottei tukea tarvitseva jäisi tarjonnan ulkopuolelle. Toisaalta suurissa kohderyhmissä on pienempiä ryhmiä, jotka jäävät helposti väliinputoajiksi, esimerkiksi mielenterveysongelmaisten kohdalla ne, joilla ei ole sairauden tunnetta tai ne, jotka eivät ole kuntoutettavissa tai jopa sellaisia, jotka eivät ole ”riittävän” sairaita saadakseen apua. Usein vaaditaan asiakkaan sitoutumista ongelmiensa ratkaisuun ja hallintaan sekä tuettuun asumiseen. Kuitenkin monesti asukkaan vahva sitoutuminen tapahtuu vasta asuttamisen jälkeen, kun asiakas näkee, että oman asunnon järjestäminen on mahdollista. Asunto mahdollistaa tällöin halun myös elämäntavan muutokseen.

Pienemmät ryhmät jäävät kovin usein huomiotta, eikä heille ole tarjolla sopivia palveluja, useinkaan ei edes heidän etujensa ajajaa. Asumispalvelun ja tuen tarjoaja valitsee asiakkaat yleensä kuntien sosiaalitoimen työntekijöiden kanssa. Sosiaalitoimi on kuitenkin myös tuen tarjoaja ja koordinoija. Miten käy niille, jotka eivät sovi kenenkään järjestelmiin? Toimijoita toki on, mutta kuka huolehtii kaikkein ongelmallisimmista ja vaikeimmin asutettavista? Missä on heidän inhimillinen asuin- tai hoitopaikkansa? Asutettavien mahdollinen vaikea moniongelmaisuus edellyttää, että palveluja tarjoavien järjestöjen henkilöstön koulutus on riittävä ja ajan tasalla. Aina ei tarvita lisähenkilöstöä, sillä ammattitaidon vahvistaminenkin saattaa riittää. Esimerkiksi päihdehuollon tukiasumisen ulkopuolelle jäävät helposti nuoret ja toisaalta eläkeikäiset päihdeongelmaiset tarvitsevat omia tuetun asumisen ratkaisuja. Moniongelmaisista esimerkkinä kaksoisdiagnoosi- tai kolmoisdiagnoosi-asiakkaat vaativat sekä päihde- että mielenterveyshuollon yhteistyötä. Tämä edellyttää myös selkeää työnjakoa toimijoiden kesken.

Ongelmaryhmäksi tuetun asumisen osalta nousevat intensiivistä tukea tarvitsevat vaikeasti päihdeongelmaiset, jotka eivät ole kuntoutukseen motivoituneita. Akuutti huumeriippuvuus ja asuminen näyttäytyy mahdottomana yhtälönä, ja erittäin vaikeasti asutettavia ovat myös päihdeettömyyspyrkimyksissään toistuvasti horjuvat huumeiden käyttäjät. Sellaisille puolimatrankodeille, joissa huumeiden käyttöään rajoittamaan pyrkivät, mutta siinä horjuvat, pystyisivät asumaan, olisi akuuttia tarvetta. Pro-tukipisteen asuttamisprojekti ja Palvelua verkossa -projekti ovat osoittaneet, että myös huumeiden käyttäjät voivat selviytyä ”tavallisissa asunnoissa”, tosin vahvasti tuettuina. Toiminnan laajentaminen edellyttää sosiaalitoimen resurssointia vaatimaan aikuissosiaalityöhön paremmin vastaavaksi. Lisäksi tarvittaisiin asumisyksikkö, joka lähtisi kokeilemaan mahdollisuutta asuttaa akuutissa huumeikierteessä eläviä. Sen sijaan hyvin toimivia tuetun asumisen malleja on tarjolla sekä intensiivisestä päihdekuntoutuksesta suoraan tuettuun asumiseen hakeutuville päihdekuntoutujille että avohoidon asiakassuhteisiin sitoutuneille, ”suhteellisen tavallista elämää” eläville päihde- ja mielenterveysongelmaisille ihmisille.

Tuettua asumista tarvitsevat ihmiset ovat varsin heterogeeninen ryhmä. Jotkut haluavat viettää aikaa yhdessä, samastuvat vertaisryhmiin ja kokevat päiväkeskukset mielekkäinä toimintaympäristöinä. Toisilla on suuri kaipuu saada olla omissa oloissaan, mahdollisimman itsenäisesti, ja käsitellä asioita vain kahdenkeskisessä ammattilais- tai vertaissuhteessa. Kuitenkin kunkin henkilön yksilölliset tarpeet, erilaiset elämäntaitojensa taidot ja elämäntietämykset on pystyttävä ottamaan huomioon myös tukiasumisessa sekä normaalissa vuokra-asumisessa, johon liittyy tukipalveluita. Tästä osaltaan seuraa se, että asunnottomien tukeminen ja asuttaminen vaatii monenlaista tukemista.

Tuettuun asumiseen hakeutuvat/joutuvat ihmiset ovat yleensä kokeneet useita menetyksiä elämänsä aikana, päihde- tai/ ja mielenterveysvaikeudet ovat käyneet ylivoimaisiksi hallita ja useilla on laitostaustaa. Tuettu asuminen kohdentuu pääosin nuoriin aikuisiin, keski-ikäisiin ja vanhuuden kynnyksellä eläviin, useimmiten miehiin, mutta myös naisiin. Asumisajat tuetun asumisen

yhteisöissä tai tukiasunnoissa vaihtelevat varsin paljon, mutta yleensä ne ovat vähintään vuoden mittaisia, minkä jälkeen tuen tarve usein vielä jatkuu muodossa tai toisessa. Tuettu asuminen on osa pitkäkestoista kuntoutumisprosessia, jossa taantumat, retkahdukset ja pysähtymiset kuuluvat asiaan. A-Klinikkasäätiön ja Katulähetyksen esimerkit vahvistavat sitä tosiasiaa, että siirtymää on tuettava ja että näin saadaan parempia tuloksia aikaan.

Mikä sitten on asumisen tukemista? Edellä olevat esimerkit osoittavat, että asumisen tukeminen on usein kokonaisvaltaista elämisen tukemista, mikä mahdollistaa arjessa selviytymisen ja sitä kautta myös asumisen onnistumisen, yleensä ensin tuetummin ja vähitellen itsenäisemmin. Tuen toteutuksessa yhdistyy konkreettisissa arjen asioissa auttaminen, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin sekä vertaisryhmätoimintaan ohjaaminen ja psykososiaalisesti painottunut ihmissuhdetyö. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmiin, ihmissuhteisiin ja uuden elämäntavan rakentamiseen liittyviä kysymyksiä. Asumisen tuen onnistunut toteuttaminen edellyttää usein niin verkostotyötä kuin yksilökohtaista tukea. Tuen toteuttamisessa voidaan yhdistää ammattilais- ja vertaistukea, mikä mahdollistaa tuen riittävää intensiteettiä, ajallista joustavuutta ja pitkäkestoisuutta.

Kaikkien ryhmien kohdalla ongelmaksi nousee tarjolla olevan tuen, niin ammattilais- kuin vertaistuen tai vapaaehtoistyöntekijöiden, liian vähäinen määrä. Tukiverkostoja rakennettaessa on syytä selvittää vapaaehtois-, vertais- ja ammattilaistuen keskinäisiä suhteita, erityisesti silloin, kun itseapuryhmien jäseniä rekrytoidaan tukihenkilöiksi. Vapaaehtoisten ja vertaistuen kohdalla on myös tuen jatkuvuus epävarmaa.

Asumisen tukeminen osana pyrkimystä elämän parempaan hallintaan pitää yleensä sisällään sekä konkreettista arjessa selviytymiseen liittyvää tukea että psykososiaalista, päihde-, mielenterveys- ja ihmissuhdekysymyksiin liittyvää keskustelupainotteista työtä. Asumisen tukemiseen kohdentuvassa työssä tarvitaan sekä ammatillista erityisosaamista että oman toipumiskokemuksen pohjalta kertynyttä tietämystä. Koska työ on usein poikkihallinnollista, tulee tärkeäksi eri organisaatioiden toisistaan poikkeavien työskentelykulttuurien keskinäinen tuntemus. Esimerkiksi vapautuvien vankien tuetun asumisen vaihtoehtoja kehitettäessä on välttämätöntä tuntea vankilakulttuuria ja vankiloiden toimintatapoja.

Marginaaliryhmien tai erityisryhmien asumisen järjestäminen edellyttää moniammatillista verkostoitunutta työskentelyä, jolle heikoimmassa asemassa olevien ryhmien tarpeet huomioon ottava asunto- ja sosiaalipoliittikka luo pohjan. Itsenäinen vuokra-asunto, johon liittyy riittävän intensiivinen ja pitkäkestoinen, asukkaan lähtökohdista rakennettu tuki, on useimpien erityisryhmiin kuuluvien asunnottomien toive. Osalle yhteisöasuminen, joka mahdollistaa myös yksityisyyden, on hyvä vaihtoehto, erityisesti laitoksesta paluun jälkeen. Tuettu asuttaminen voidaan nähdä ihmisiä ”erityisiksi ongelmallisiksi” leimaavana. Kuitenkaan yleisin asuntopoliittisin ratkaisuin ei saada kaikkien ihmisten asumista turvatuksi. Pieniin marginaaliryhmiin kuuluvat yksin elävät ihmiset jäävät niin asunto-, sosiaali- kuin terveystoimenkin jonoissa viimeisiksi. Siksi on perusteltua, että heidän asumisensa turvaamiseksi kohdennetaan erityistä huomiota. Asumisen tuessa tarvitaan asuntojen ja pienten asuinyksikköjen lisäksi kyseisen ryhmän elämäntapaan, problematiikkaan ja kulttuuriin kohdentuvaa erityisosaamista.

Mitä vaikeammassa elämäntilanteessa olevista ihmisistä on kyse, sitä useammin yleensä tarvitaan tiivistä psykososiaalista tukea. Yksi ratkaistava kysymys on, miten pitkäaikainen intensiivinen tuki järjestetään jatkossa, jos tuen järjestäminen on pohjautunut erillisen projektin toteutukseen. Toinen tärkeä näkökulma on ”saattaen vaihdettavuus” eli se, että siirtymä vahvan tuen paikasta normaaliin

itsenäiseen asumiseen ei ole liian jyrkkä, vaan tarvittava tuki tukee siirtymistä asuinpaikasta toiseen.

Järjestöjen kautta yleensä projektipohjaisesti alkaneen tuen jatkumisen turvaamisessa kuntien rooli on keskeinen. Esimerkiksi Pro-tukipisteen, samoin kuin Espoon Diakoniasäätiön ja Jyväskylän Katulähettyksen, kohdalla on toimiva ja kiinteä yhteistyö sekä selvä työnjako kunnan kanssa. Kuntien koordinoituvastuu ja palvelujen laadun turvaaminen on kriittinen tehtävä. Jotta palvelut vastaisivat tarpeita ja tukea tarvitsevat asiakkaat löytäisivät palvelut, kuntien osaltaan tulee ohjata asunnottomia asiakkaitaan olemassa oleviin palveluihin ja tukiasumiseen sekä tiedottaa niistä.

Kuntien kesken on suuria eroja yhteistyössä järjestösektorin kanssa. Esimerkiksi mielenterveyskuntoutujat ovat erilaisessa asemassa riippuen siitä, missä kunnassa tai jopa kaupunginosassa asuvat. Asuinpaikasta riippuu, onko ja mitä tukipalveluja tarjolla. Toisaalta suuremmissa kunnissa on paljon asiakkaita ja asiakasryhmiä, mutta kuntien virkamiehet eivät aina tiedä tarkkaan, mitä ostetut palvelut itse asiassa sisältävät. Hoitoyksiköiden, kuten päihdekuntoutuslaitosten ja psykiatristen sairaaloiden, palveluohjaus tarvittaessa tuetun asumisen yksiköihin ja ylipäänsä hoidon jälkeisen tuen piiriin on keskeistä.

Tämän raportin arvioinnit tuovat esille monia samankaltaisia tuloksia. Kaikkiin edellä esiteltuihin kohderyhmiin pätee se periaate, että ensisijaisesti tarvitaan tavallinen vuokra-asunto tai tukiasunto, johon liittyy yhteistyössä asukkaan kanssa suunniteltu tuki ja tukiverkosto. Kaikkien kohdalla pätee myös tarve riittävän pitkäkestoiseen ja intensiteetiltään joustavasti asukkaan tilanteen mukaisesti säädeltyyn tuen toteutukseen. Toiseksi, tuen jatkumot laitoksista tuleville tulee järjestää. Tähän liittyy asumisen suunnittelu ja järjestäminen käytännössä sekä se, että tukiverkoston kokoaminen tai tukisuhteen luominen tulisi aloittaa jo laitospaikan aikana. Lisäksi osana laitoksessa tapahtuvaa kuntoutusta tulee vahvistaa asumisvalmiuksia, esimerkiksi käymällä läpi aiempia asumiseen liittyneitä epäonnistumisia ja laitoksen jälkeisen elämän riskitekijöitä, jotka uhkaavat asumista. Kolmanneksi, verkostotyössä tulee kiinnittää huomiota ylisektoraaliseen, ammatilliseen ja vertaistuen yhdistävään orientaatioon. Neljänneksi, kaikkiin ryhmiin pätee se, että päihde- ja /tai mielenterveysongelmansa hoitoon motivoitumattomat, ammatillais- ja vertaistukeen kielteisesti suhtautuvat asunnottomat jäävät tuetun asumisen ulkopuolelle harhaillen vailla kuntoutussuunnitelmaa kaduilla ja päiväkeskuksissa päätyäkseen ennemmin tai myöhemmin takaisin laitoksiin.

Pysyviä tukiasuntoja ja hoitokoteja / tuetun asumisen yhteisöjä sekä asumisen tukipalveluja tarvitaan paljon. Tukipalveluja tarvitaan mahdollistamaan normaali vuokra-asuminen. Edellä tässä raportissa kuvatut esimerkit osoittavat myös, että taitoa, osaamista ja palvelun tuottajia on. Lisääkin olisi varmasti tarjolla, kunhan vain taloudellisia resursseja saataisiin. Järjestöt, yhdistykset ja muut kolmannen sektorin toimijat pystyvät tavoittamaan joustavasti erilaisia kohderyhmiä, myös pieniä ja vaikeasti asutettavia. Ne pystyvät muuttamaan toimintaansa nopeasti tarpeen mukaan, ja täydentävät siten julkisen sektorin toimia. Edellä kuvatut esimerkit osoittavat myös sen, että asumisen tukityö on muuttumassa entistä vaativammaksi ja ammattimaisemmaksi. Se asettaa omat vaatimuksensa koulutukselle ja työnohjaukselle.

Kuvailulehti

Julkaisija	Ympäristöministeriö Asunto- ja rakennusosasto	Julkaisuaika Helmikuu 2005						
Tekijä(t)	Toim. Raija Hynynen							
Julkaisun nimi	Asuntoja ja tukea asunnottomille - Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista							
Tiivistelmä	<p>Asunnottomia on tällä hetkellä vajaa 8000. Asunnottomuuden vähentämishjelmassa vuonna 2001 valtio, kunnat ja muut tahot sopivat toimista asunnottomuuden vähentämiseksi. Keinoina esitettiin mm. tuetun asumisen järjestäminen asunto- ja sosiaalitoimen yhteistyönä.</p> <p>Tässä tutkimushankkeessa tarkastellaan asunnottomille tarkoitettuja tuetun asumisen toimintamalleja. Kohderyhminä ovat päihteiden ja huumeiden käyttäjät/niiden käytöstä kuntoutuvat, vankilasta vapautuvat, prostituoidut ja mielenterveyskuntoutujat. Tarkasteltavia kysymyksiä ovat esimerkiksi millaisia käytäntöjä asunnottomien tuetussa asumisessa on ja miten toimintaa tulisi kehittää.</p> <p>Päihde- tai /ja mielenterveysongelmiensa hoitoon sitoutuneille löytyy hyviä tuetun asumisen vaihtoehtoja. Sen sijaan pienemmät ryhmät, esimerkiksi asunnottomat prostituoidut, jäävät usein vähälle huomiolle. Tuettua asumista tarvitsevat ovat varsin heterogeeninen ryhmä. Jotkut haluavat viettää aikaa yhdessä, toiset taas elää mahdollisimman itsenäisesti kahdenkeskisessä tukisuhteessa. Kunkin henkilön yksilölliset tarpeet, erilaiset elämänhallinnan taidot ja elämäkokemukset olisi pystyttävä ottamaan huomioon. Tästä osaltaan seuraa se, että asunnottomien tukeminen ja asuttaminen vaatii monenlaista toimintaa. Se onkin usein kokonaisvaltaista elämisen tukemista, mikä mahdollistaa arjessa selviytymisen, yleensä ensin tuetummin ja vähitellen itsenäisemmin.</p> <p>Ensisijaisesti tarvitaan tavallinen vuokra-asunto tai tukiasunto, johon liittyy suunniteltu tuki ja tukiverkosto. Usein on myös tarve riittävän pitkäkestoiseen ja intensiteetiltään asukkaan tilanteen mukaan muuttuvaan tukeen. Toiseksi, tuen jatkumot laitoksista tuleville tulisi järjestää. Kyse on asumisen järjestämisestä sekä siitä, että tukiverkoston kokoaminen tai tukisuhteen luominen aloitetaan jo laitosjakson aikana. Lisäksi tulee vahvistaa asumisvalmiuksia. Kolmanneksi, verkostotyössä tulee kiinnittää huomiota ylisektoraaliseen, ammatillisen ja vertaistuen yhdistävään orientaatioon. Neljänneksi, kaikkiin ryhmiin pätee se, että päihde- ja /tai mielenterveysongelmansa hoitoon motivoitumattomat, tukeen kielteisesti suhtautuvat asunnottomat jäävät tuetun asumisen ulkopuolelle harhaillen kaduilla ja tilapäispaikoissa päätyäkseen usein takaisin laitoksiin.</p>							
Asiasanat	asuminen, asunnottomuus, tuettu asuminen, tuki, tukipalvelut, asumispalvelut							
Julkaisusarjan nimi ja numero	Suomen Ympäristö 745							
Julkaisun teema	Asuminen							
Projektihankkeen nimi ja projektinumero								
Rahoittaja/toimeksiantaja	Ympäristöministeriö							
Projektiryhmään kuuluvat organisaatiot	<table><tr><td>ISSN 1238-7312</td><td>ISBN 951-731-146-X (nid.) 951-731-147-8 (pdf)</td></tr><tr><td>Sivuja 166</td><td>Kieli suomi</td></tr><tr><td>Luottamuksellisuus julkinen</td><td>Hinta</td></tr></table>		ISSN 1238-7312	ISBN 951-731-146-X (nid.) 951-731-147-8 (pdf)	Sivuja 166	Kieli suomi	Luottamuksellisuus julkinen	Hinta
ISSN 1238-7312	ISBN 951-731-146-X (nid.) 951-731-147-8 (pdf)							
Sivuja 166	Kieli suomi							
Luottamuksellisuus julkinen	Hinta							
Julkaisun myynti/jakaja	Edita Publishing Oy, Asiakaspalvelu, PL 800, 00043 Edita puh. 020 450 05, telefax 020 450 2380 sähköposti: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi, www-palvelin: http://www.edita.fi/netmarket							
Julkaisun kustantaja	Edita Publishing Oy, Ympäristöministeriö							
Painopaikka ja -aika	Edita Prima Oy, Helsinki 2004							
Muut tiedot	Yhdyshenkilö ympäristöministeriössä: Raija Hynynen, puh. 09-1603 9635							

Presentationsblad

Utgivare	Miljöministeriet Bostads- och byggnadsavdelningen	Datum Februari 2005
Författare	Red. Raija Hynynen	
Publikationens titel	Asuntoja ja tukea asunnottomille – Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista Bostäder och stöd för bostadslösa – Utvärdering av verksamhetsmodeller för stödboende	
Sammandrag	<p>Det finns för närvarande knappt 8 000 bostadslösa. I ett program för minskning av bostadslösheten har staten, kommunerna och övriga parter år 2001 enats om åtgärder för att minska bostadslösheten. Som metoder föreslogs bl.a. att stödboende ordnas i samarbete mellan bostads- och socialväsendet.</p> <p>I detta undersökningsprojekt granskas verksamhetsmodeller för stödboende för bostadslösa. Målgrupper är missbrukare, personer som rehabiliteras från missbruk av rusmedel och narkotika, frivillna fångar, prostituerade och psykiatriska rehabiliteringsklienter. Frågor som granskas är t.ex. hurdana förfaranden det finns inom stödboende för bostadslösa och hur verksamheten bör utvecklas.</p> <p>För personer som har motivation för vård för sina missbruks- och/eller psykiska problem finns goda alternativ inom stödboende. Däremot ägnas ofta mindre grupper, t.ex. bostadslösa prostituerade föga uppmärksamhet. De som behöver stödboende är ofta en ganska heterogen grupp. Vissa vill vara tillsammans, andra leva så självständigt som möjligt i ett enskilt stödförhållande. Varje persons individuella behov, olika livskompetens och livserfarenheter borde kunna beaktas. Detta leder för sin del till att det krävs olika slags verksamhet för att stöda och skaffa bostäder till bostadslösa. Det är ofta ett stöd för hela livet, som skall göra det möjligt för mottagaren att klara sig i vardagen, normalt först med mer stöd och efter hand självständigare.</p> <p>Först och främst behövs en vanlig hyresbostad eller en stödbostad som hör samman med ett planerat stöd och stödnätverk. Ofta finns det också behov av ett tillräckligt långvarigt stöd som förändras i intensitet beroende på invånarens situation. För det andra borde man ordna kontinuerligt stöd för personer som kommer ut från institutioner. Det är fråga om att ordna boende samt om att ett stödnätverk samlas ihop eller ett stödförhållande skapas redan under tiden på institution. Dessutom bör man försäkra sig om boendeberedskapen. För det tredje bör man i nätverksarbetet uppmärksamma en orientering över sektorgränserna som kombinerar professionellt stöd och stöd från personer i samma situation. För det fjärde gäller för alla grupper att bostadslösa som inte är motiverade för vård av sina missbruks- och/eller psykiska problem och har en negativ inställning till stöd hamnar utanför stödboendet och irrar omkring på gatorna och tillfälliga inkvarteringar bara för att ofta hamna in på institution igen.</p>	
Nyckelord	boende, bostadslöshet, stödboende, stöd, stödtjänster, boendetjänster	
Publikationsserie och nummer	Miljön i Finland 745	
Publikationens tema	Boende	
Projektets namn och nummer		
Finansiär/uppdragsgivare	Miljöministeriet	
Organisationer i projektgruppen		
	ISSN 1238-7312	ISBN 951-731-146-X (nid.) 951-731-147-8 (pdf)
	Sidantal 166	Språk finska
	Offentlighet offentlig	Pris
Beställningar/distribution	Edita Publishing Ab, Kundservice, PB 800, FIN-00043 Edita, Finland tel. +358 20 451 05, telefax +358 20 450 2380 e-mail: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi, www-server: http://www.edita.fi/netmarket	
Förläggare	Edita Publishing Ab, Miljöministeriet	
Tryckeri/tryckningsort och -år	Edita Prima Ab, Helsingfors 2004	
Övriga uppgifter	Kontaktperson vid miljöministeriet: Raija Hynynen, tel. (09) 1603 9635	

Documentation page

Publisher	Ministry of the Environment Housing and Building Department	Date February 2005						
Author(s)	Red. Raija Hynynen							
Title of publication	Asuntoja ja tukea asunnottomille - Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista Accommodation and support for the homeless — Assessing the approaches for supported housing							
Abstract	<p>There are currently under 8,000 homeless people in Finland. In 2001 in the Programme for Reducing Homelessness, the Government, municipalities and other parties agreed on action to be taken to reduce homelessness. A solution included among others was to provide supported housing through the co-operation between the housing and social sectors.</p> <p>This research project is focusing on the action models for supported housing aimed at the homeless. Target groups are alcohol and drug abusers/those undergoing rehabilitation for alcohol or drug addiction, people released from prison, prostitutes and those receiving mental health rehabilitation. Issues for the assessment include the types of practices employed in supported housing for the homeless and the ways they should be developed.</p> <p>Those who are committed to treatment for their substance abuse and/or mental health problems are provided with good options for supported housing whereas the needs of smaller groups, such as homeless prostitutes, are often given less attention. People who need supported housing form a very heterogeneous group. Some like spending time with others, while some live as independently as they can within a bilateral relationship of support. Each person's individual needs, different life management skills and life experiences should be taken into account, implying that support and housing for the homeless needs to be varied. Consequently, the support provided is often comprehensive help coping with everyday life, usually first in more supported forms of housing, and then in more independent way.</p> <p>Primarily, a normal rented dwelling or supported dwelling, with the organized form of support or a support network are needed. There is often also the need for sufficient long-term support, the intensity of which can be adapted to meet the changing needs of the resident. Secondly, the continuation of support should be ensured for people coming from institutions. This includes the arrangement of an accommodation and creation of a support network or relationship during the period spent in the institution. Additionally, individuals' living capacities must be strengthened. Thirdly, the orientation of cross-sectoral, professional and peer support should be ensured in networking. Fourthly, it is true of all groups of homeless people, that those with no motivation for the treatment of their drug and/or mental problems and a negative attitude towards the support will remain outside supported housing and instead wander the streets living in temporary accommodation often ending up back at an institution.</p>							
Keywords	housing, homelessness, supported housing, support, support services, housing services							
Publication series and number	The Finnish Environment 745							
Theme of publication	Housing							
Project name and number, if any								
Financier/ commissioner	Ministry of the Environment							
Project organization	<table><tr><td>ISSN 1238-7312</td><td>ISBN 951-731-146-X (nid.) 951-731-147-8 (pdf)</td></tr><tr><td>No. of pages 166</td><td>Language Finnish</td></tr><tr><td>Restrictions for public use</td><td>Price</td></tr></table>		ISSN 1238-7312	ISBN 951-731-146-X (nid.) 951-731-147-8 (pdf)	No. of pages 166	Language Finnish	Restrictions for public use	Price
ISSN 1238-7312	ISBN 951-731-146-X (nid.) 951-731-147-8 (pdf)							
No. of pages 166	Language Finnish							
Restrictions for public use	Price							
For sale at/ distributor	Edita Publishing Ltd, Box 800, FIN-00043 Edita, Finland tel. +358 20 451 05, telefax +358 20 450 2380 e-mail: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi , www-server: http://www.edita.fi/netmarket							
Financier of publication	Edita Publishing Ltd, Ministry of the Environment							
Printing place and year	Edita Prima Ltd, Helsinki 2004							
Other information	Contact at the Ministry of the Environment: Raija Hynynen, +358-9-1603 9635							